

2627

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Edebiyat Fakültesi
Türkoloji Bölümü
Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı**

**1900 - 1983 YILLARI ARASINDA
TÜRKÇE'DE GOETHE VE FAUST TERCÜMELERİ ÜZERİNDE
BİR İNCELEME**

(Doktora Tezi)

Nedret Pınar

İstanbul - 1984

T-2627

Boğaziçi Üniversitesi
Matbaasında Basılmıştır

Kıymetli Hocam Prof.Dr.Mehmet Kaplan'ın
aziz hatırasına.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
A. TÜRKLERİN ALMANLARLA DİREKT TEMASLARI - TÜRK-ALMAN ASKERİ, SİYASİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	1
B. TÜRKLERİN ALMAN KÜLTÜR VE EDEBİYATINI DOLAYLI BİR ŞEKİLDE TANIMALARINA ZEMİN TEŞKİL EDEN FAKTÖRLER	27
I. BÖLÜM - TÜRKÇE'DE GOETHE	35
II. BÖLÜM - TÜRKÇE'DE 'FAUST'	49
1. TÜRKİYE'DE 'FAUST'UN TANINMASI	49
2. FAUST TERCÜMELERİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME	61
2.1. KISMİ TERCÜMELER	61
2.1.1. İthaf Bölümü	61
2.1.1.1. Hüseyinzâde Ali Bey - 1904, 1932	64
2.1.1.2. Recai Bilgin - 1941, 1966	69
2.1.1.3. Doç.Dr.B.Batıman - 1942	72
2.1.1.4. Ord.Prof.Sâdi Irmak - 1960, 1973	75
2.1.1.5. Vasfi Mahir Kocatürk - 1965, 1968	78
2.1.1.6. Hasan İzzettin Dinamo - 1983	81
2.1.2. 'Tiyatroda Ön Temsil' Bölümü	84
2.1.2.1. Hüseyinzâde Ali Bey - 1907, 1932	97
2.1.2.2. Recai Bilgin - 1941, 1966	106
2.1.2.3. Ord.Prof.Sâdi Irmak - 1960, 1973	115
2.1.2.4. Vasfi Mahir Kocatürk - 1965, 1968	121
2.1.2.5. Hasan İ.Dinamo - 1983	129
2.1.3. 'Gökte Prolog' Bölümü	139
2.1.3.1. Hüseyinzâde Ali Bey - 1907, 1932	146
2.1.3.2. Galip Bahtiyar - 1926	154

	<u>Sayfa</u>
2.1.3.3. Hüseyin Cemil - 1926	164
2.1.3.4. Seniha Bedri Göknil - 1935	169
2.1.3.5. Halil Vedat Fıratlı - 1939	176
2.1.3.6. Recai Bîlgin - 1941, 1966	182
2.1.3.7. Doç.Dr.B.Batıman - 1942	188
2.1.3.8. Prof.Selâhattin Batu	191
2.1.3.9. Ord.Prof.Sâdi Irmak - 1960, 1973	196
2.1.3.10. Vasfi Mahir Kocatürk - 1965, 1968	200
2.1.3.11. Hasan İzzettin Dinamo - 1983	205
2.1.4. 'Gece' Sahnesinden Bir Bölüm	212
2.1.4.1. Hasan Cemil - 1934	212
2.1.5. 'Gece' Sahnesinden 'Paskalya' İlâhisi	219
2.1.5.1. Prof.Selâhattin Batu - 1949, 1963	219
2.1.6. 'Akşam, Küçük Temiz Bir Oda' Sahnesinden 'Thule Kralı' Adlı Şiir	222
2.1.6.1. Vasfi Mahir Kocatürk - 1934	222
2.1.6.2. Halit F.Ozansoy - 1936	224
2.1.6.3. Prof.Selâhattin Batu - 1948, 1949, 1963	226
2.1.7. 'Gretchen'in Odası 'Sahnesinden' Gretchen Çıkrık Başında' Adlı Şiir	228
2.1.7.1. Prof.Selâhattin Batu - 1949, 1963	228
2.1.8. 'Sur İçi' Sahnesinden 'Gretchen' Adlı Şiir	231
2.1.8.1. Doç.Dr.B.Batıman - 1942	231
2.1.8.2. Prof.Selâhattin Batu - 1949, 1963	234
2.1.9. 'Isparta'da Menelas'ın Sarayı Önünde' Sahnesinden 'Trova Kadınlarının Korosu'	236
2.1.9.1. Prof.Selâhattin Batu - 1949, 1963	236
2.1.10. 'Kalenin İç Aylusu' Sahnesinden 'Arkadya Saadeti'	239
2.1.10.1. Prof.G.Rohde, Doç.Dr.M.Özgül - 1945	239

	<u>Sayfa</u>
2.2. KİTAP HALİNDE TERCÜMELER	243
2.2.1. Galip Bahtiyar - 1926	247
2.2.2. Seniha Bedri Göknil - 1935	250
2.2.3. Recai Bilgin - 1941, 1943, 1966	258
2.2.4. Ord.Prof.Sâdi İrmak - 1960, 1973	262
2.2.5. Vasfi Mahir Kocatürk - 1965, 1968	267
2.2.6. Hasan İzzettin Dinamo - 1983	271
III. BÖLÜM - GOETHE'NİN TÜRKÇE'YE TERCÜME EDİLMİŞ DİĞER ESERLERİ	 281
3.1. ROMAN-DESTAN-MASAL TÜRÜNDEKİ ESERLER	281
3.1.1. 'Genç Verter'in İstırapları'	281
3.1.2. 'Wilhelm Meister'	285
3.1.3. 'Gönül Bağları'	288
3.1.4. 'Hermann ve Dorothea'	290
3.1.5. Masallar	291
3.2. TİYATRO ESERLERİ	293
3.2.1. 'Demir Elli Şövalye von Berlichingen'	293
3.2.2. 'Clavigo'	296
3.2.3. 'Stella'	297
3.2.4. 'Egmont'	299
3.2.5. 'Efijeni Tauriste'	300
3.2.6. 'Torquato Tasso'	304
3.3. HATIRA - SEYAHATNAME VE DENEMELER	305
3.3.1. 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat'	305
3.3.2. 'İtalya Seyahati'	306
3.3.3. Denemeler	307
3.4. MEKTUP, KONUŞMA VE VECİZELER	309
3.4.1. Goethe'nin Mektupları	309
3.4.2. 'Hayatının Son Yıllarında Goethe İle Konuşmalar'	314
3.4.3. Vecizeler	318

	<u>Sayfa</u>
3.5. ŞİİRLER	319
3.5.1. Tek Tek ve Kitap Halinde Yayınlanmış Şiir Tercümeleri	323
3.5.1.1. Goethe'nin Şiirleri (23 Adet)	323
3.5.1.2. Goethe'nin Liedleri (81 Adet)	324
3.5.1.3. Goethe'nin Epigramları (3 Adet)	328
3.5.1.4. Goethe'nin Baladları (10 Adet)	328
3.5.1.5. Goethe'nin Sonnetleri (5 Adet)	329
3.5.1.6. Goethe'nin Elejileri (2 Adet)	329
3.5.1.7. 'Wilhelm Meister'den' Şiir Tercümeleri (8 Adet)	329
3.5.1.8. 'Batı-Doğu Divanından' Şiir Tercümeleri (7 Adet)	330
3.5.1.9. 'Faust'tan' Şiir Tercümeleri (5 Adet)	330
3.5.2. 'Batı-Doğu Divanı'	332
NETİCE	339
ZUSAMMENFASSUNG	347
GOETHE BİBLİYOGRAFYALARINDA BULUNMAYAN ESERLER	353
FAYDALANILAN ESERLER BİBLİYOGRAFYASI	361

ÖNSÖZ

Tanzimat'tan sonra Batılılaşma hareketi içerisinde 'Batı Edebiyatı'na karşı büyük bir ilgi gösterilmiş, başta Fransız yazarlarının olmak üzere pek çok Avrupalı yazarın eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Tercüme faaliyetinin yanısıra edebiyatımızda 'batı edebiyatı' tesirleri görülmeye başlamış ve bu yeni akıma "Batı Tesirinde Türk Edebiyatı" adı verilmiştir.

Yabancı bir edebiyatın, millî bir edebiyat üzerindeki tesirlerini inceleyen 'Mukayeseli Edebiyat (Komparatistik)' fikri, 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da ortaya atılıp geliştirilmiş ve geniş sahalara yayılmış bir edebiyat nazariyesidir.

Almanya'da aynı yüzyılda Romantikler tarafından başlatılan yoğun tercüme faaliyeti ve Fransızların bu konuya ilgi duymaları, bu fikrin ortaya atılmasına zemin teşkil etmiştir. Daha sonra; Mukayeseli Edebiyat, edebiyat metodları ve diğer ilimlerde kullanılan mukayese metodları ile beslenmiş ve bir nazariye olmaktan çıkarak bir bilim haline gelmiştir.

"Mukayeseli Edebiyat Bilimi'nin" gelişmesinde; milletlerarası dostluk, anlayış ve samimiyeti teşvik eden Voltaire'in, Rousseau'nun, Diderot'nun ilk defa "Dünya Edebiyatı" kavramını ortaya atan Goethe'nin ve Almanya ile Alman yazarlarını Avrupa'nın Fransızca konuşan ülkelerinde tanıtan Madame de Stael'in yapıcı tesirleri olmuştur.

Bu sahanın metodları konusunda yazılmış olan bazı kitaplar Türkçe'ye ter-

cüme edilmiş, fakat bu konuda yapılan araştırmalar yaygınlaşmadığı için "Mukayeseli Edebiyat Bilimi" ülkemizde henüz gelişmemiştir. Oysa Batı edebiyatının ülkemizde tanınmasının incelenmesi, Türk Edebiyat Tarihi bakımından önemli bir konu teşkil etmektedir.

Bu sahada memleketimizde bugüne kadar bilimsel metodlara dayanarak yapılmış geniş kapsamlı iki araştırma zikredilebilir. Bunlardan birincisi; Marmara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof.Dr.İnci Enginün'ün 1979 da yayınlanan "Tanzimat Devrinde Shakespeare Tercümelere ve Tesiri" adlı doktora tezidir(1). İkincisi ise; İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Doç.Dr.Zeynep Kerem'in 1978'de yayınlanan "1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Tercümeleer Üzerinde Bir Araştırma" adlı doktora tezidir(2).

Son asır Türk Edebiyatı üzerinde Almanya'da oldukça geniş araştırmalar yapılmış olmakla beraber, ki bu araştırmaların 1970 den sonra büsbütün yoğunlaştığı göze çarpmaktadır, memleketimizde Alman edebiyatının ve yazarlarının tanınmasını inceliyen bazı Bibliyografya çalışmalarının ve kısa makalelerin dışında geniş kapsamlı ilmi bir çalışma yapılmamıştır.

Alman edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Goethe'nin pek çok eseri çeşitli mütercimleer tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, Goethe'nin şahsı ve eserleeri hakkında makaleleer yazılmıştır. Bu arada 1945'de Ankara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Dr.Melâhat Özgü "Türkçe'de Goethe" adlı bir Bibliyografya neşretmiş, bunu 1983'de yayınlanan gene Ankara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof.Dr.Gürsel Aytaç'ın denetiminde Ferhan Orhon ve Mahmure Kahraman tarafından hazırlanan daha geniş bir "Goethe Bibliyografyası" takip etmiştir.

Batıda Goethe'nin başka memleketlerde tanınmasını ve diğer edebiyatlar üzerindeki tesirini "Mukayeseli Edebiyat" çerçevesi içinde inceleyen pek çok araştırma mevcuttur. Bunların en eskileeri; Fernand Baldensperger'in

(1) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.2577.

(2) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.2436.

1904 de yazmış olduğu "Goethe en France" ve Jean Marie Carré'nin 1920'de yazmış olduğu "Goethe en Angleterre" adını taşıyan kitaplarıdır.

Sadece Alman edebiyatının değil, Dünya Edebiyatı'nın en büyük şahsiyetlerinden biri olan Goethe'nin tercüme ve tetkik olarak Türkler tarafından ne zaman ve ne şekilde ele alınmış olduğu "Mukayeseli Edebiyat" açısından olduğu kadar, Türk kültürü bakımından da önemlidir.

Bu sahada şimdiye kadar, bir hayli malzeme bulunduğu halde, geniş kapsamlı ilmî bir araştırmanın yapılmamış olması beni bu konuda çalışmaya ve bu tezi hazırlamaya sevk etmiştir.

Altı yıllık bir çalışmanın ürünü olan ve "1900-1983 Yılları Arasında Türkçe'de Goethe ve Faust Tercümeleri Üzerinde Bir Araştırma" adını taşıyan bu tezin hazırlanmasında şöyle bir yol izlenmiştir:

Önce, 1900-1983 seneleri arasında Goethe'nin Türkiye'de tanınması, bu yıllarda çıkan gazeteler, mecmualar ve bu saha ile ilgili Bibliyografyalar taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu arada yazarın ülkemizde tanınmasına yol açan sebepler incelenmiş ve bu inceleme tezin "Giriş" bölümünü teşkil etmiştir.

Daha sonra bu tanınmanın yolları araştırılmış ve tespit edilen 7 unsur tezin 1.Bölümü olan "Türkçe'de Goethe" adlı kısımda gösterilmiştir. Bu bölümde ayrıca Goethe'nin Türkiye'de tanınması 'Mukayeseli Edebiyatta Frekans Metodu'na göre kronoloji esas alınarak değerlendirilmiştir.

Tezin esas ağırlık noktasını teşkil eden "Türkçe'de Faust" adlı 2.Bölümde ise önce Goethe'nin bu ölümsüz eserinin Türkiye'de tanınması ele alınmış, bu mesele eserin Türkiye'de ilk defa adını duyurduğu 1874 tarihinden 1983'e kadar geçen zaman içersinde çeşitli yönleriyle araştırılmış, eserin basın, yayın, tiyatro, üniversite ve kültür enstitüleri aracılığıyla Türk okur yazarına, dinleyicisine, seyircisine ve üniversite gençliğine nasıl tanıtıldığı incelenmiştir. Aynı bölümün 2. kısmında 'Faust tercüme-leri' hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu kısımda tercüme-

1- Kısmî tercümelere, 2- Kitap halinde tercümelere, olmak üzere iki gruba ayrılarak incelenmiştir.

Bu incelemede, mukayeseye imkân verebilmek için eserin 'ithaf', 'Gökte Prolog', 'Tiyatroda Ön Konuşma' gibi bazı önemli kısımlarının asıl metinleri de gösterilmiş, değerlendirilmedi; eserin aslına, muhteva, dil, şekil, üslûp, mânâ, ruh ve espri bakımından uygunluk hususu göz önünde bulundurulmuş, tercümelere eserin aslı ve diğer tercümelere karşılaştırılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tezin 3.Bölümünde "Goethe'nin Türkçe'ye Tercüme Edilmiş Diğer Eserleri" ele alınmıştır. Burada eserler edebî türlerine ve yazılmış oldukları yıllara göre gruplanmışlardır. Bu bölümün maksadı, tercümelere kritik bir gözle bakmak ve onları 2.Bölümdeki 'Faust Tercümelere'nde gösterilen titizlikle incelemek değil, yazarın başka hangi eserlerinin Türkçe'ye aktarıldığını göstermektir. Bu yüzden bunlar hakkında genel bilgi ile bibliyografya verilmekle yetinilmiştir.

Tezin "Netice" kısmında bu araştırma süresince yapılan tespitlerin kısa bir özeti ve Türkçe'de Goethe'nin genel bir değerlendirmesi yer almaktadır.

Uzun yıllar sürmüş olan bu çalışma ve araştırma neticesi bulunan, bundan önceki yıllarda yayınlanmış olan Goethe Bibliyografyalarında gözden kaçan Türkiye'de Goethe ile ilgili eserlerin Bibliyografyası tezin sonuna eklenmiştir.

Tezde bilimsel metodlara uyulmaya, yapılan tenkitlerde objektif ve gerçekçi olunmaya itina edilmiştir.

Tezimi büyük bir sabır ve anlayışla yöneten, bana yol gösteren, engin bilgisinden daima istifade ettiğim muhterem hocam Prof.Dr.Mehmet Kaplan'a sonsuz teşekkür borçluyum. Hocamın emekliliği dolayısıyla tezimi bitirmeme yardımcı olan Sayın Doç.Dr.Zeynep Kerman'a yapıcı tenkitleri ve düzeltmeleri için çok teşekkür ederim.

Akademik çalışmalarımnda beni hep teşvik eden eşim Y.Mimar Selim Pınar'a ve aileme minnettarım.

Ayrıca, bana her zaman yardım ellerini uzatmış olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü Öğretim Üyelerine, bana fotokopiler yollamak nezâketini gösteren Ankara Millî Kütüphane Müdür Yardımcısı Sayın Dr.Müjgân Cumbur'a, Beyazıt ve Atatürk Kütüphanesi mensuplarına da bu vesile ile teşekkür ederim.

Yard.Doç.Dr.Nedret Pınar

Bu tez Mart 1984'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof.Dr.Ö.Faruk Akün, Prof.Dr.Muharrem Ergin, Prof.Dr.Ali Alparslan, Prof.Dr.Mehmet Çavuşoğlu, Doç.Dr. Zeynep Kenman'dan oluşan jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından onaylanmıştır.

G İ R İ Ş

Türkiye'de Alman kültür ve edebiyatına karşı duyulan ilginin temeli 19. yüzyıla dayanır. Bu yüzyılda ülkemizde yayınlanan gazete, mecmua, kitap ve bibliyografyalar tarandığında, yüzyılın ikinci yarısında Almanya'ya karşı ilginin artmış olduğu görülür. Bu devirde Türk basınında Alman düşündür ve bilim adamlarının biyografilerine giderek daha çok yer verilmeye başlanır. Schopenhauer, Nietzsche ve Schelling'den makaleler tercüme edilir ve devrin Türk yazarları Alman filozof ve bilim adamları hakkında yazılar kaleme alırlar.

Bu döneme kadar daha çok Fransız kültür ve edebiyatıyla ilgilenmiş ve onun tesirinde kalmış olan Türk yazarlarının, Alman kültür ve edebiyatına karşı ilgi duymaya başlamalarının temelinde yatan acaba nedir?

Bu soruyu, sözkonusu iki milletin 19. yüzyılın ikinci yarısında birbirini daha yakından tanıma fırsatını bulmaları, olarak cevaplandırmak mümkündür.

A. TÜRKLERİN ALMANLARLA DİREKT TEMASLARI, TÜRK-ALMAN ASKERİ, SİYASİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tezimizin konusunu teşkil eden büyük Alman şairi ve düşünürü Goethe de Türkiye'de 19. yüzyılın son 25 yılında tanınmaya başlamış, 20. yüzyılda eserlerinden dilimize yapılan tercümelerin sayısı artmıştır. Bunların incelenmesine geçmeden önce, Goethe'nin de Türk neşriyatında yer almasının

bir ölçüde temelini teşkil eden, yukarıda zikretmiş olduğumuz, 19. yüzyıldan itibaren vukûbulan Türk-Alman ilişkilerine biraz daha yakından bakmakta, tezimize ışık tutması bakımından yarar olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu ile Prusya İmparatorluğu arasında 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşan ilişkilerin temel taşını, Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan Alman askerî yardımı teşkil etmektedir.

İki İmparatorluk arasındaki siyasi ilişkilerin kökü, 18. yüzyıla, Sultan III.Mustafa zamanına (1757-1774) dayanmaktadır. 1909 yılında İstanbul'da, Alman askerî ataşesi olarak görev yapan von Stempel'in kayıtlarına göre(1); Sultan III.Mustafa, Devrinin Prusya İmparatoru olan II.Friedrich'den (1740-1786) Osmanlı ordusunu islâh etmek için askerî yardım istemiştir. O dönemde Prusya, büyük Avrupa devletleri arasına girebilmek için çabalamakta, İngiltere, Hannover ve bazı Alman birlikleriyle beraber, Rusya, Avusturya, Fransa, Saksonya, İsveç ve diğer Alman Beylikleri'ne karşı 7 yıl savaşını sürdürmekteydi (1756-1763).

Prusya İmparatoru II.Friedrich, Osmanlı İmparatorluğu'nun desteğinin, Prusya için hayati önem taşıyan bu harpte, Prusya'ya avantaj sağlayabileceğine inanmaktadır, zira Almanya'da, Avrupa'nın diğer iki güçlü devleti olan Rusya ve İngiltere gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik durumunun önemini farketmiştir. Büyük Friedrich'in emeli; Prusya İmparatorluğu'nu, Kara Avrupa'sında güçlü devletlerin arasındaki sıkışık durumundan kurtarmak, güneydoğuya doğru büyüüp yayılmak, sıcak denizlere inip, rahatça sömürgecilik yapabilmektir. Ancak bu şekilde, diğer güçlü Avrupa devletleri ile başedebileceğini bilmektedir.

İşte bu yüzden Osmanlılara yaklaşmaya, hattâ bir Osmanlı-Prusya Birliği kurmaya niyetlidir. Tam bu sırada Osmanlı İmparatoru III.Mustafa'dan gelen askerî yardım talebi, Prusya'nın bu emellerini gerçekleştirmek için

(1) Jehuda Wallach, 'Anatomie einer Militaerhilfe, die Preussisch-deutsche Militaermissionen in der Türkei 1835-1919' (Major von Stempel, Militaerbericht 162 vom 11.04.1909, PA-AA-Türkei 139, Bd.25 H 6872), Universitaet Tel Aviv, Droste Verlag Düsseldorf, 1976.

çok iyi bir fırsat olur. II.Friedrich'in mektuplarında, sempati duyduğu Osmanlı İmparatorluğu ile bir anlaşma imzalamak istediği ve Osmanlı ordusunu islâh etmek için İstanbul'a çok yetenekli bir subay yollamak arzusunda olduğuna dair notlara rastlanmıştır(1).

II.Friedrich'in bir Türk dostu olduğu anlaşılmaktadır. Haldun Taner'in 'Bir Dostluğu Öyküsü - Türkiye-Almanya', adlı yazısında(2), Alman kaynaklarında Büyük Friedrich zamanında, 2. Silezya Savaşında ve 7 Yıl Savaşlarında Prusya ordusuna iltica eden Türk süvari birliklerinden bahsedildiğine değinilmekte, fakat bunların Avusturya ordusunda hizmet eden Boşnak Müslüman erler olması ihtimali üzerinde durulmaktadır. Yazıda ayrıca, Büyük Friedrich'in bu askerlerin rahatça ibadet edebilmeleri için bir mescit ve doğu Prusya'da bir Müslüman mezarlığı yaptırmış olduğu belirtilmektedir.

II.Friedrich ile III.Mustafa'nın anlaşma niyetleri, Prusya ile Osmanlıların anlaşmasını istemeyen diğer Avrupa devletleri, İngiltere, Fransa ve Avusturya tarafından engellenir ve II.Friedrich'in arzu ettiği şekilde gerçekleştirilemez. Sadece 2 Nisan 1761 tarihinde iki ülke arasında bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanabilir.

Aradan yıllar geçer. 1789'da İstanbul'da tahta çıkan III.Selim orduyu islâh etmeye karar verir ve Avrupa standartlarını örnek alarak 30.000 kişilik Nizâm-ı Cedid ordusunu kurar. Sonra bu ordu, bilindiği gibi Yeniçerilerin isyânıyla baltalanmak istenecek, hatta III.Selim de bu yüzden hayatını kaybedecektir (1808).

III.Selim'in yerine Padişah olan II. Mahmut devrinde (1808-1839) köklü askerî islâhata başlanmış ve Prusyalı'larla bu devirde daha yoğun ilişkilere girilmiştir.

(1) İbid., (Politische Korrespondenz des Friedrich des Grossen, 19, Bd. 25 A 6872, Briefe an den Kommerzienrat Karl Adolph von Rexin in Konstantinopel).

(2) Haldun Taner, 'Bir Dostluğun Öyküsü, Türkiye-Almanya', Milliyet Gazetesi, 20.3.1983.

Aslında bu devirde, Osmanlı ordusunda pek çok Avrupa asıllı subay bulunmaktadır. Bunların çoğu, doğunun Avrupalılar'ı cezbeden, esrârengiz güzelliğine kapılıp gelmiş kişilerdir. Esasen Almanlar'ın o devirlerde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı duyduğu ilgi, Osmanlılar'ın Almanya'ya karşı duyduğu ilgiden çok daha fazladır. Doğu'nun heybeti, ihtişamı, toleransı ve büyüleyici güzelliği onlara câzip gelmektedir. O dönemde kendi arzusuyla İstanbul'a gelmiş subaylar maceraperest kişilerdir. Türk ordusunu eğitmek gibi bir amaçları yoktur ve örnek bir askerde aranacak vasıflara da sahip değildirler(1). Bu durum 1835'e, Prusya Genel Kurmayı'ndan yüzbaşı Moltke'nin ve arkadaşı yedek teğmen von Bergh'in Viyana, Bükreş, Rusçuk, Şumla ve Edirne yoluyla oldukça zahmetli bir yolculuk yaparak İstanbul'a gelmelerine kadar sürer. Bu askerlerin maksadı, bu câzip şehirde birkaç hafta kalıp Atina'ya geçmek, orada noeli kutlayıp İtalya üzerinden memleketlerine dönmektir. Bu seyahat 1836 senesinin mart ayına kadar sürecektir.

Bu Alman askerlerinin İstanbul'u ziyaretlerinden kısa bir süre önce Sultan II.Mahmut, gene ordunun islâhı için Avrupa'dan yardım istemeye niyetlenmiş, Fransa, Rusya ve Avusturya bu yardımı vermeye hazır görünmüşler, Padişah da bu üç devletten Fransa'nın yardımını tercih etmiştir. Hattâ bu maksatla Paris'e gizli bir elçi de göndermiştir. Fakat, arada Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'na böyle askerî bir yardım sağlamanın, Fransa'nın o günkü menfaatleri açısından zararlı olabileceğini düşüncü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu isteğini reddetmiştir. Rusya ve Avusturya ise Osmanlı'ların Fransa ile sağladığı gizli irtibatın farkına varmış ve tercih edilmemiş olmanın kızgınlığı ile bu olayı tepkiyle karşılamışlardır.

Bunun üzerine II. Mahmut 1835 yılının sonuna doğru Prusya İmparatoru II.Wilhelm'den askerî eğiticiler istemeye karar verir ve bu sebeple İstanbul'daki Prusya elçisi Graf von Königsmarck'a başvurur. Prusya elçisi

(1) Helmut von Moltke'nin ilerki yıllarda yazmış olduğu mektuplarda bu askerlerden söz edilmekte, bunların kendi memleketlerinde ancak kötü birer öğrenci olabilecekken Türk ordusunda bilgiçlik taslamaya kalkışan, askere saygı telkin etmekten uzak, Beyoğlu'nun arka sokaklarında kendi âlemlerine dalan maceraperest kişiler oldukları söylenmekte ve bu davranışlarıyla Prusya'nın şerefine leke sürüp prestijini sarstıkları belirtilmektedir.

Graf von Königsmarck'a başvurur. Prusya elçisi Padışaha müsbet cevap vermekte tereddüt eder, çünkü İmparatoru II.Wilhelm'in, Osmanlı İmparatorluğu'na, sadece orduyu eğitmek maksadıyla olsa dahi, asker yollamasının Rusya tarafından tepkiyle karşılanabileceğini ve böyle bir tepkinin Prusya için zararlı olabileceğini düşünmektedir. Bunun üzerine Padışaha, Türkiye'ye Prusya'nın eğitimciler göndermesi yerine, genç Türk subaylarının Almanya'ya gönderilmelerini ve orada askerî eğitim görmelerini teklif eder.

İşte tam bu görüşmeler devam ederken bir tesadüf eseri olarak yüzbaşı Moltke de İstanbul'a gelmiştir ve Türkiye'den ayrılmasına iki gün kala Prusya elçisi Graf von Königsmarck tarafından Serasker Hüsrev Paşa'nın huzuruna çıkartılır. Ordunun yeni organizasyonu ve millî savunma mevzuları konuşulur. Serasker Hüsrev Paşa, Yüzbaşı Moltke'nin fikirlerini ve bilgisini beğenir. Moltke o zamana kadar orduda rastlanan diğer Alman askerlerinden farklıdır, harp ilmine vâkıftır. Bu konuşmadan sonra, Prusya elçisine, İmparatorundan Yüzbaşı Moltke'nin izninin uzatılmasını talep etmesi emredilir.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk 'Prusya Askerî Misyonu' göreve başlamış olur. Kumandanının adından dolayı bu misyon 'Moltke Misyonu' adını alır ve Osmanlı topraklarında dört yıl hizmet görür (1835-1839). 1836'da bu misyona bir grup asker daha katılır (11 subay, 4 astsubay ve bazı öğretim görevlileri). Bunların vazifesi; Türk askerlerini askerlik konusunda genel olarak eğitmek, topoğrafya haritaları hazırlamak, piyade ve süvarileri kendi konularında eğitmek, askerlere tarih, coğrafya, Fransızca ve matematik dersleri vermektir.

Kumandanları Moltke, Osmanlı İmparatorluğu'nda kaldığı dört senenin yirmisekiz ayını İstanbul'da Türk milisini kurmak ve topoğrafya resimleri hazırlamakla geçirir. 1838 Mart'ında Türk kumandanı Hâfız Paşa'yla birlikte Toros Ordusuna kumanda eder. 1839 yılında ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa ordularına karşı Nizip Meydan Muharebesinde gene Toros Ordusunun başında görev alır.

Moltke, Türkiye'deki izlenimlerini 'Briefe aus dem Orient', adlı enteresan bir kitapta toplar. Bu kitap ve daha sonraki Alman askerî misyon seferlerinden Kaehler'in notları, von der Goltz Paşa'nın kitapları, Kress von Kressenstein'in, Kannengiesser Paşa'nın, Liman von Sanders'in ve Karl Mühlmann'ın Türkiye'deki izlenimlerini anlatan kitaplar Almanların Türkler hakkındaki görüşlerini yansıttıkları için önemlidirler, ancak bunların objektif olup olmadıkları tartışılabilir bir husustur. Bu not defterleri ve kitaplar, daha sonraki yıllarda çeşitli sebeplerle Türkiye'ye gelen Almanlara rehber olmuşlardır(1).

(1) Bu konuda başvurulacak kaynaklar şunlardır:

Bronsart von Schellendorf, Generalleutnant a.D. "Ankara und Enver Paşa" in Orienrundschau (früher: Mitteilungen des Bundes der Asienkaempfer), XVIII. Jg. Nr.2, Berlin 1.4.1936.

Conrad, Feldmarschall, Aus meiner Dienstzeit 1906-1918, III.Bd., Wien, 1922.

Goltz, Generalfeldmarschall Freiherr v.d. Der jungen Türkei Niederlage und die Möglichkeit ihrer Wiedererhebung, Berlin 1913.

Goltz, Generalfeldmarschall Freiherr v.d. Die neue deutsche Militaermission in der Türkei, Neue freie Presse, 15 Nov. 1913.

Goltz, Generalfeldmarschall Freiherr v.d. Denkwürdigkeiten, Berlin 1914.

Goltz, Oberst a.D.Frh. v.D. Meine Entsendung nach Baku, 1923.

Kannengiesser Pascha, Hans, Gallipoli, Bedeutung und Verlauf der Kaempfe 1915, Berlin 1927.

Kress, Generalmajor Frh.v., Achmed Djemal Pascha als Soldat, Mitteilungen des Bundes der Asienkaempfer 4.Jg.Nr.9, Berlin, 1.9.1922.

Kress, Generalmajor Frh, v., Mit den Türken zum Suezkanal, Berlin 1938.

Liman von Sanders, Fünf Jahre in der Türkei, Berlin 1920.

Moltke, Helmut von, Briefe über Zustaende und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839, 8.Bd. der gesammelten Schriften und Denkwürdigkeiten des Generalfeldmarschalls Grafen Helmut von Moltke, 6. Auflage, Berlin 1893.

Mühlmann, Carl, Enver Pascha in 'Heerführer des Weltkrieges' Berlin, 1938.

Mühlmann, Carl, 'Die Deutsche Militaermission in der Türkei', Jg. 1838, 12 H.

Mühlmann, Carl, 'Das Deutsch-Türkische Waffenbündnis im Weltkriege', Leipzig 1942.

Moltke misyonundan sonra daha pek çok Alman askerî misyonu birbirini takip eder. Bunların çoğu Prusyalı askerlerden müteşekkil olmakla beraber ilerki yıllarda aralarına Almanya'nın diğer bölgelerinden askerler de katılır, hattâ çeşitli Alman prenslikleri arasında bu yüzden ihtilâflar da çıkar.

Türkiye'ye gelen başlıca Alman askerî misyonları şunlardır:

Moltke (1835-1839), Kaehler (29 Nisan 1882-1885), von der Goltz Paşa (İstanbul'a gelişi: 1883, Misyon Şefliği: 1886-1913), Liman von Sanders Paşa (22 Mayıs 1913 - 3 Kasım 1918).

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Alman askerî misyon şeflerinin hâtıratları ve kitapları okunduğunda, Almanlarla Türkler arasındaki anlayış ve karakter farkları göze çarpmaktadır. Alman şefler genellikle bürokratik engellemelerden yakınmakta, Padişah (II.Abdülhamid) tarafından pasifize edilmiş olmaktan, ordunun eğitilmesi ve düşmana karşı takip edilecek strateji bakımından istedikleri neticelere insiyatifsizlik yüzünden varamamış bulunmaktan şikâyet etmektedirler. Hattâ aralarında bu duruma dayanamayıp zaman zaman isyan ederek memleketine geri dönmek isteyenler de çıkmıştır. Ancak askerî misyon, Prusya'nın, 1871'den sonra da Alman Krallığı'nın Osmanlı toprakları üzerindeki siyasî ve ekonomik emellerini gerçekleştirmek üzere kullandığı bir araç olduğundan, Almanya'nın menfaatleri gözönünde tutularak isyankâr subayların Türkiye'de görevlerine devam etmeleri bizzat Alman Genel Kurmayı tarafından sağlanmıştır.

Osmanlı toprakları üzerinde Alman ekonomik ve siyasî menfaatlerinin tesisine çalışan Alman askerî misyonunun, bu memlekette bulunuşunun sosyal ve kültürel neticeleri de olmuştur. Bir defa Alman askerlerinin İstanbul'a yerleşmesiyle birlikte, İstanbul'da Almanca konuşan nüfusun sayısı artmıştır. Esasen o devirde İstanbul'da yaşayan ve sivillerden meydana gelmiş küçük bir Alman topluluğu mevcuttur. Bunların arasında doktor, zenaatkâr,

(.) Pape, Franz von, 'Der Wahrheit eine Gasse', München, 1952.

Rabenau, F.v.Seeckt, 'Aus meinem Leben (1866-1917)', Leipzig, 1938.

Rabenau, F.v.Seeckt, 'Aus meinem Leben (1918-1936)', Leipzig, 1940.

mühendis ve tüccarlar vardır. Sayıları giderek artan İstanbul'daki bu Alman zümrenin kendi arasındaki birliği sağlamak için elçiliğin nezaretinde bir 'Prusya cemaati' kurulur. Bu zümrenin çocuklarının eğitimini sağlamak için ise Prusya Elçiliğine ve Protestan Kilisesi'ne bağlı bir Alman ilkökulu açılır (14 Temmuz 1843)(1).

Bu okulun kurulmasının, Türkiye'de Alman dil ve kültürünün tanıtılmasında ve Türklere sevdirmesinde çok önemli bir rolü olmuştur. Böylece 19. yüzyıl ortalarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde hizmete giren Alman askerî misyonu, Almanya ile Türkiye arasındaki kültür bağının da temelini atmış olur.

1843'de kurulan Alman okulu, Alman çocukları arasında dinî ve millî şuuru kuvvetlendirmek ve onları Almanya'nın dışında da bir birlik halinde tutmak amacını gütmüştür. İlk 50 yılı içerisinde bu okul dört aşama kaydetmiş(2) ve 1893'de Türk çocuklarının da rağbet ettiği laiklik ve eşitlik prensiplerine dayanan, bağımsız bir lise haline getirilmiş ve kendinden sonra diğer ülkelerde açılan Alman liselerine örnek teşkil edecek bir hale gelmiştir.

Türk çocuklarını Alman kültürüyle yetiştirmek, Alman dilini onlara öğretmek, Türk toplumuna Alman dil ve kültürünü yaymak gibi çok önemli fonksiyonları olan bu okulun, müdürünün de İstanbul'daki Alman kolonisi arasındaki mevki ve itibarı çok yüksektir ve protokolde 'Alman Cemaati Lideri'nden önde gelir.

Tanzimat devrinde İstanbul'da üç tane Alman okulu vardır: Beyoğlu'nda bir

-
- (1) 'Die Deutsche Schule Istanbul aus der Sicht des Jahres 1924', Otto Soehring, Festschrift zum 100 jaehrigen Bestehen der deutschen Schule Istanbul, 1868-1968.
- (2) 1843 - Prusya Elçiliğine ve Protestan Kilisesi'ne bağlı ilkökul,
 1868 - İsviçreli ve Alman çocuklar için laik eğitim yapan ilkökul,
 1873 - Yukarıdaki iki ilkökulün birleştirilmesi,
 1893 - İlkokula a) Bir orta okulun,
 b) Almanya'daki kız liselerine tekabül eden bir lisenin,
 c) Bir ticaret lisesinin eklenmesi.

lise, Haydarpaşa'da bir ilkokul ve Yedikule'de bir ilkokul. Batı dillerine, batı düşünce sistemi ve edebiyatına karşı bu devirde doğan ilgiyle birlikte Alman okullarına da rağbet artar ve 1884 yılında Alman okullarına giren Türk talebenin oranı eskiye nazaran yükselir. 1 Şubat 1884'de okulun öğrencilerinin dağılımı şöyledir(1):

69 Alman, İsviçreli, Avusturyalı, Macar tâbiyetindeki öğrenciler

22 Türk tâbiyetindeki öğrenciler

29 İngiliz tâbiyetindeki öğrenciler

197 Azınlıklar

317 Öğrenci (180 erkek, 137 kız)

Aynı yıl okulda okuyan Alman çocuklarının sayısında ise eskiye nazaran bir azalma görülür. Otto Soehring bu azalmayı şu sebeplere bağlamaktadır(2):

Okulun bir propaganda aracı haline dönüşmüş olması,

Diplomasının Avrupa'da geçerli olmaması,

Okul binasının artan talepleri karşılayabilecek kapasitede bulunmaması.

Bütün bu sebeplere zamanla çare bulunur ve 1899 yılından itibaren okulun diploması Almanya'da geçerlilik kazanır ve 1884'de 317 olan öğrenci sayısı 1907'de 741'e yükselir. Bu arada ayrıca İstanbul'daki bu okullara paralel olarak 1872'de İzmir'de bir lise, Beyrut'ta bir lise, Hayfa'da bir lise ve ortaokul, 1885'de de Selânik'te bir Alman ortaokulu açılmıştır(3). Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere 19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman kültür ve diline karşı ilgi artmaya başlamıştır.

Bu arada iki ülke arasında ticaret de gelişmeye başlamıştı. Yukarıda değinmiş olduğumuz gibi Prusya ile Osmanlı İmparatorluğu 2 Nisan 1768'de bir ticaret anlaşması imzalamışlar, fakat yoğun olarak nitelenebilecek

(1) İbid.

(2) İbid.

(3) İlber Ortaklı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfuzu, s.63, Mart 1983, Kaynak Yayınları: I.3.

bir ticarete girişmemişlerdi. Osmanlı ordusunda girişilen islâhat hareketi iki ülke arasındaki alış-verişi canlandırdı.

Alman askerî misyonunun Türk ordusunda giriştiği bu islâhat hareketiyle birlikte Türk ordusunda yeni donanım ihtiyacı doğdu. Bu ihtiyacı karşılamayı ise Alman harp sanayii üstlendi. Alman misyon şeflerinden Von der Goltz Paşa devrinde (1885'den sonra) Almanya'ya yüksek siparişler verilmiş ve bunda olumlu katkısı olan von der Goltz Paşa anavatanı nezdinde büyük prestij kazanmıştır. 1885-95 yılları arasında Almanya'ya 100 milyon franklık askeri malzeme ısmarlanmış, Krupp, Löwe, Mauser fabrikaları ve Schischau tersanesi bu siparişleri yerine getirmişlerdir. Tel Aviv Üniversitesi Alman Harp Tarihi Profesörü Jehuda Wallach'ın 3.2.1898 tarihli Alman askerî arşiv raporundan naklen verdiği siparişin yıllara göre dağılımı aşağıdadır(1):

1888'de 2 milyon Mark
 1889'da 15.3 milyon Mark
 1891'de 5.9 milyon Mark
 1892'de 10.1 milyon Mark
 1893'de 13.1 milyon Mark
 1894'de 6.1 milyon Mark
 1895'de 2.2 milyon Mark
 1896'da 4.4 milyon Mark
 1897'de 1.6 milyon Mark

Oldukça yüksek rakamlara ulaşan bu siparişler, Türkiye'nin Alman harp sanayininin kurulup gelişmesinde oynamış olduğu rolü göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Nitekim bu siparişin Almanya'ya verilmesinde etkili olan Alman askerî misyon şefi Von der Goltz Paşa, başarılı bir kumandan olmamasına rağmen, Alman iktisadî menfaatlerini iyi koruduğu için geri çekilmemiş ve uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki görevine devam edebilmiştir.

(1) Jehuda Wallach, 'Anatomie einer Militaerhilfe', Militaerbericht Nr.6 vom 3.2.1898, PA-AA Türkei139, Bd.18 A 1695, Schriftenreihe des Instituts für Deutsche Geschichte, Universität Tel Aviv, Droste Verlag GmbH, Düsseldorf, 1976.

iki ülke arasındaki alış-veriş kültürel sahada da devam etmiş, 19. yüzyıl Almanya'sında hâkim olan 'akılcı akım' ve Alman ırkçılığı ile 20. yüzyıl-da meyvalarını verecek olan maddeyi mânâdan üstün gören 'materyalist akım' bazı Türk aydınları arasında kendine taraftarlar bulmaya başlamıştır. 19. yüzyıl sonlarında bu akımların temsilcileri olan filozoflardan Schopenhauer ve Nietzsche'nin eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir.

Bu akımların tesiri altında kalan Türk aydınlarından birisi, ilk Türk Pozitivisti ve Natüralisti olarak tanınan Beşir Fuad olmuştur (1852-1887). Fatih Rüştüyesinde ve Suriye'de Cizvitler Mektebinde okuyan Beşir Fuad, daha sonraları Mekteb-i Harbiye-i Şâhane'de tahsiline devam etmiş, Sultan Abdülâziz'in yaverliğini yapmış, Rus harbinde dirayet göstermiş, bir aralık da Alman Kumandan General Todleben'in yanında mükâleme memurluğunda bulunmuştur. Fransızca ve İngilizce'nin yanında Almanca'ya da hâkim olduğu bilinmektedir. Alman kültürüne âşina olduğu âşikârdır. O devirlerde Türkiye'de Alman diline karşı bir heves başladığını görüp, Emil Otto'nun yazmış olduğu Almanca gramer kitabını Türkçe'ye tercüme etmiş, "Almanca Muallimi" adını taşıyan bu kitap, Türklere Almanca grameri öğreten ilk dil kitabı olmuştur(1).

Genç yaşında intihar ederek canına kıyan ve ölünceye kadar hissettiklerini ilme hizmet etmek amacıyla kaleme alan Beşir Fuad, Tanzimat devrinin yetiştirmiş olduğu münevverlerdendir. Müspet ilimler, dil ve askerlik konularında makaleleri, tercümeleri ve biyografik mahiyette iki eseri bulunan Beşir Fuad'ın felsefede pozitivist, edebiyatta natüralist olduğu söylenmektedir(2).

Ahmet Midhat Efendi, Beşir Fuad'ın intihar sebebini Schopenhauer tesirine bağlamakta ve şöyle demektedir:

(1) M.Orhan Okay, 'Beşir Fuad', İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti, Hareket Yayınları, 1969, İstanbul, s.121.

(2) İbid.

'İbret-âmir bir mîsâl:

Beşir Fuad'ın âhiren âziz canına kıyması işte böyle Sopenhavrizm gibi şerait-i beşeriyeye-i dünyeviye ile asla tatbik kabul edemeyen hikmetler neticesidir'(1).

Aynı yazar 'Beşir Fuad nasıl bir adamdı?' adını taşıyan diğer bir makalesinde gene Beşir Fuad üzerindeki 'materyalist akım'ın etkisini vurgulamaktadır:

'Vâkıf olduğu lisanlar, Avrupa'nın üç elsinde-i esâsiye-i edebiyesi olarak, bu lisanların ma-bih-il-iftiharî olan üdebası âsârını, külliyyat üzere okumuş ve bâhusus her okuduğunu bellemiş, hikemiyatla da iştigâli var idiye de helâki olan bihikemiyattan yalnız 'materyalizm' hikmet-i cedîdesini tercih ederek, onunla iştigal edip, şu iştigalini itmam için felsefeyi üssül-esasından tedkike girişmemiştir. Girişse idi, 'materyalizm'deki butlan-ı aşîkâreyi elbette görüp onu ayn-ı hakikat olmak üzere kabul etmez ve seyyiesine dahi uğramazdı'(2).

Ahmed Midhat Efendi makalesinde daha sonra Beşir Fuad'ın doğu felsefesini tanımadığına, bu yüzden de tek yönlü bir tesir sonucu hayatına son verdiğine işaret etmekte ve yazarın ölümünden duyduğu teessürü dile getirmektedir.

Ahmed Midhat Efendi'nin Schopenhauer hakkında bir kitap yazmış olduğunu ve burada 'Materyalist Felsefe'yi tenkit ettiğini biliyoruz. Ancak yazarın Beşir Fuad'ın ölümünü Schopenhauer tesirine bağlamış olması, Beşir Fuad'ın hayatını ve eserlerini incelemiş olan Dr.M.Orhan Okay tarafından reddedilmektedir. Dr.M.Orhan Okay 'Beşir Fuad' adlı eserinde şöyle demektedir:

(1) Ibid.

(2) Ahmed Midhat Efendi, 'Beşir Fuad Nasıl Bir Adamdı?', Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III, Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil-Zeynep Kerem, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.2530, 1976.

'Beşir Fuad'ın Schopenhauer'i okuyup okumadığını bilmiyoruz. Okusaydı onu kendi yazıları arasında müspet veya menfî değerlendireceği muhakkaktı. Onun Schopenhauer ile birleşecek tarafı sadece din nokta-i nazarından olabilir ki; bu da Ahmed Midhat Efendi'ye kitabını Beşir Fuad'la alâkalı gibi göstermek hakkını veremez'(1).

19. yüzyıl materyalist felsefesinin Beşir Fuad'ın intihar kararını etkileyip etkilemediği tartışılabilir ama, yazarın bu felsefenin tesirinde kalmış olduğu apaçık bir gerçektir. Yazarın Alman kültürüne vâkıf olduğuna dair ipuçları da mevcuttur. Schopenhauer'i okumuş olması ihtimali kuvvetlidir. Kaldı ki okumamış olsa bile onun ortaya atmış olduğu fikirleri kendi hayatında benimsemiş görülmektedir. Belki bunu dolaylı bir tesir olarak nitelemek doğru olacaktır.

Bu arada Ahmed Midhat Efendi'nin Schopenhauer'in temsil ettiği felsefe akımını şiddetle reddettiğini ve bu akımı tek yönlülükle suçladığına şahit olmaktadır.

Almanya'dan gelen felsefî akımlara karşı lâkayt kalmayan diğer bir aydınımız ise Ziya Gökalp'tir (1876-1924). Ancak Ziya Gökalp yukarıda adı geçen aydınlarımızdan farklı bir bakış açısından olayları değerlendirmiş ve Nietzsche'nin ortaya atmış olduğu 'Üstün İnsan' tipiyle Türkler arasında bir irtibat kurmuştur. 1911'de Selânik'te çıkan 'Genç Kalemler' adlı fikrî dergide yayınlanan 'Yeni Hayat' adlı makalesinde yazar şöyle demektedir:

'Alman filozofu Nietzsche'nin tahayyül ettiği fevkalbeşerler Türkler'dir. Türkler her asrın yeni insanlarıdır'(2).

Bu arada Alman Kültürü Servet-i Fünûn'cular arasında da kendisine taraftarlar bulmaya başlamıştır. Bunların başında Halit Ziya Uşaklıgil gelmektedir. Halit Ziya, bir dünya edebiyat tarihi yazmayı planlamış, İzmir'de

(1) Ibid.

(2) Demirtaş (Ziya Gökalp), "Yeni Hayat", Genç Kalemler Dergisi, Selânik, (1327) 1911, s.138.

ve İstanbul'da çeşitli edebiyatlardan tercümelemler ve telifler vücûda getirmiştir(1). Bu meyanda 1912 yılında bir Alman Edebiyatı Tarihi de yazmıştır. Taşbaskısı olan bu kitap 2 cilt halinde yayınlanmıştır. 15. yüzyılın Minnesaenger'lerinden başlamakta ve Goethe'nin çağdaş ve arkadaşları olan Merck ve Lenz'e kadar uzanmaktadır. Çeşitli edebî akımları ve belli başlı Alman yazarlarını kronolojik bir sırayla ele alan bu kitap, Goethe'nin çağdaşlarıyla sona ermektedir. Alman Edebiyatı Tarihi'nin belirli bir dönemini, 15.-19. asırları, eksikleri olmakla beraber tarafsız ve detaylı bir şekilde Türk okuyucusuna nakletmesi bakımından önem taşımaktadır(3).

Halit Ziya'nın Alman Edebiyat ve Kültürüne karşı olan bu ilgisi, ilerde de göreceğimiz gibi, yoğunlaşarak devam edecektir.

-
- (1) Zeynep Kerma, "Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarında batılı yaşayış tarzıyla ilgili unsurlar", İstanbul 1980 (basılmamış doçentlik tezi).
- (2) Halit Ziya Uşaklıgil, "Alman Edebiyatı Tarihi", 1330 (1912), İstanbul, 320s.
- (3) Eserde sözü geçen yazarlar ve edebî akımlar şunlardır:
 Minnesaenger, Hans Sachs, -moralite-, -farce-, Ulrich Boner, Till Eulenspiegel, Sebastian Brandt, Thomas Murner, Fischert, -macaber-, Luther, indulgences-, -anapabtiste-, Boerne, -humaniste-, Erasme, Sleidan, Albert Dürer, Martin Opitz, Weckerlin, Paul Flemming, Greif, Paul Gerhardt, Spee, Rist, Hardörfer, Zesen, Hofmann von Hoffmans, Waldau, Gaspart von Lohenstein, Weise, Neukirsch, Büchner, Werniche, Canitz, Brockes, Gunther, Logan, Laurenberg, -simplicissmus-, Grimmshausen, Wilhelm Leibnitz, Christian Gottsched, Neuber, Schwabe, Pitscher, Schlegel, Schöneich, Bodmer, Breitinger, Gaertner, Kaestner, Rabener, Kramer, Liscow, Gellert, Lichtmer, Hagedorn, Albert von Haller, Gottlieb Klopstock, Wieland, Gotthold Ephraim Lessing, Winckelmann, Wilhelm Ramler, Blum, Willamow, Lavater, Stilling, Denis, Ludwig Gleim, Nicholas Goetz, Johann Peter, Christian, Ewald Hahn, Boie, Hoeltz, Willer, Woss, Burger, -ballade-, Stolberg, Overbeck, Matthias Claudius, Schubart, Cronegk, Brawe, Weisse, Gebler, Leisewitz, Matthias Spriekmann, Engel, Schroeder, Iffland, Maximilian Klinger, Merck, Müller, Reinhold Lenz.

Türk aydınlarının Alman kültürüne karşı olan bu ilgisi 20. yüzyıl başlarında artarken, Almanya'nın da Osmanlı toprakları üzerinde 19. yüzyıldan beri beslediği bazı siyasî ve ekonomik emeller canlılık kazanır. Bunların başında; Hamburg'dan başlayıp Bağdat'a kadar uzanacak olan tren hattı gelmektedir. Bu tren yolu, Avusturya, Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu içine alan ve Basra Körfezine kadar uzanacak olan dev bir Alman İmparatorluğu'nun belkemiğini teşkil edecektir. Friedrich List, Sprenger, Deh ve Kaerger gibi devrin ünlü Alman iktisatçı ve politikacıları bu fikrin başlıca savunucularıdır(1). O dönemin Şarkiyat uzmanı Dr. Jack: 'Helgoland-Bağdat, Alman-Osmanlı İşbirliği'nin, Almanya'nın Yakınoğu'daki Hegemonyası'nın gerçekleşmesi demektir', diyordu(2). Bu arada Alman Kültür Propagandası uzmanları, bu demiryolu hattı üzerinde Bursa, Konya, Ankara, Sivas, Samsun, Trabzon, Adana, Mersin, Antep, Diyarbakır, Mardin, Musul, Basra, Şam, Trablusşam ve Yafa'da Alman okulları kurarak Alman dil ve kültürünü buralarda yaymak istiyorlar, bu alanda çalışmalar yapıyorlardı(3).

O senelerde Türkiye'de, Almanya'dan gelip Konya'ya kadar uzanan bir demiryolu mevcüdü. Almanlar kendi stratejilerine uygun olarak, bu yolu Bağdat'a kadar uzatmayı Osmanlı Hükümeti'ne teklif ettiler. İnşaat için gerekli parayı Alman Bankası (Deutsche Bank) temin edecekti. Daha sonra kayıtlardan bu bankanın Osmanlı İmparatorluğu'nda bir şube açtığını öğreniyoruz(4).

Devrin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman elçisi Hans von Wangenheim de 13.5.1914 tarihli raporunda Bağdat tren yolundan bahsetmekte ve bu hattın Alman İmparatoru II. Wilhelm'in benimsemiş olduğu 'Doğu Politikası'nı gerçekleştirebilmek için vazgeçilmez bir araç olacağını belirtmektedir. Aynı

(1) Haldun Taner, 'Bir Dostluğun Öyküsü', -Türkiye-Almanya-, Milliyet Gazetesi, 21.3.1983.

(2) İlber Ortaylı, 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfûzu', Kaynak Yayınları, Mart 1983, İstanbul.

(3) İbid., s.63.

(4) İbid., s.52.

raporda Wangenheim Türkiye'deki askerî misyonun aynı politik amaca hizmet etmek için burada bulunduğunu bir kere daha vurgular(1).

1. Dünya Harbine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde hizmet gören Alman askerî misyonuna Osmanlı Sarayı tarafından geniş imkânlar sağlanır. Almanya'da aldıklarının dört misli maaş, rütbelerinde birer derece terfî, taşınma ve seyahat masrafları ve her türlü sosyal güvence, bunlar arasındadır. Alman devleti, kendi vatandaşlarının haklarının korunması hususunda çok titiz davranmıştır. Türkiye'deki Alman subayların memleketlerine dönüşte ordudaki yerleri Alman devletinin garantisi altına alınmıştır. Askerlerin ailelerine yazmış oldukları mektuplardan, kendilerine sağlanan maddî imkânlardan memnun oldukları ve bunlarla Almanya'da tahvil vs. alarak yatırım yapmayı plânladıkları anlaşılmaktadır.

1913 yılında yukarıda saydığımız Alman subaylarına tanınan ekonomik ve sosyal haklara bir yenisi daha eklenir; Almanya'ya Türkiye'de bir askerî atase bulundurma yetkisi tanınır. Askerî misyon şefinin yetkileri ise arttırılır. O yıllarda Alman askerî misyon şefi Liman von Sanders Paşa'dır.

Bu yeni düzenlemeye göre; Alman askerî misyon şefinin izni olmadan Türk ordusunu eğitmek için başka herhangi bir milletten hiç bir kimse göreve atanamayacak ve bütün Osmanlı askerî eğitim teşkilâtı, Alman askerî misyon şefinin kumandası altına girecektir.

Alman askerî misyon şefine tanınan bu yetkilerin üç önemli sonucu olmuştur: Bu sözleşmeyle Türk ordusunun eğitim ve yönetimi bundan böyle Alman kumandanlarının insiyatifine bırakılmıştır ki, bu yetki I. Dünya Harbinde Alman'lara geniş ölçüde hareket serbestisi vermiş ve konfor sağlamıştır. Alman subaylarının II. Abdülhamid döneminde üstünde durdukları insiyatif-sizlik şikâyeti de böylece ortadan kalkmıştır. Bu yetkiler ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman nüfuzunu sağlamlaştırdığı için, bu ülkede Alman

(1) Jehuda Wallach, 'Wangenheim AA, Nr.543 vom 19.9.1933, PA-AA-Türkei 139, Bd.28 A 15977, 'Anatomie einer Militaerhilfe', Droste Verlag GmbH, Düsseldorf 1976.

kültür ve dilinin rahatça yayılmasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda bu yetkiyle Almanya'nın haricindeki diğer güçlü Avrupa ülkelerinin Osmanlı ordusu üzerinde hakimiyet kurabilme ihtimali ortadan kalkmıştır ki; bu da Almanya açısından çok rahatlatıcı tesiri olan bir başarıdır.

Türk ordusu 1911 Trablusgarp ve 1912-13 Balkan harplerinde yorgun düşmüş, yıpranmış bir durumdadır. Avrupa devletlerine gelince; İngiltere, doğudaki sömürgesi Hindistan'a rahat ulaşabilmek ve Mısır'ı kontrolü altında bulundurabilmek; Rusya ise Boğazları eline geçirebilmek ve güneydeki sıcak denizlere rahat bir geçiş temin ederek ticaretini geliştirebilmek istemektedir. Avrupa'nın ortasına sıkışmış olan Prusya, Avusturya ve Macaristan ise aralarında, toprak ürünleri bakımından çok zengin olan Türkiye'nin, kendi endüstrileşme aşamalarında iyi bir kaynak teşkil edeceğine inanmışlardır. Amaçları; Türkiye'nin bu hammaddelerini işleyebilmek, büyümek, Avrupa'lı tecrübeli rakiplerinden ileri bir ekonomik düzeye gelebilmektir.

Bu Kara Avrupa'sı Devletleri'nin, İngiltere ve Rusya'dan ayrıldıkları önemli bir nokta vardır: Maksatları Türkiye'yi yok etmek değil, kendi kurdukları birlikte eritmektir. Yani II.Friedrich'in hülyâsı, II.Wilhelm'in politikası olan Basra'ya kadar uzanacak bir Alman Devleti kurmak için Türkiye'de askerî misyonla sağlanan müsait ortamı kullanacaklardır. Bu arada 300 milyon Müslüman'a hükmü geçen halifelğin de Türkler'in elinde bulunması gözönünde bulundurdıkları diğer önemli bir noktadır. Ayrıca 1908'den beri Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde söz sahibi olan Jön Türkler'in içinde Alman hayranları vardır. Padişah'ın dâmadı Enver Paşa Berlin'de askerî ataşe olarak bulunmuştur, Almanlara karşı sempati duymakta ve muhtemel bir dünya harbinde Almanların galip geleceğine samimi olarak inanmaktadır. İçişleri Bakanı Talât Bey de Alman hayranıdır. Velhâsıl ortada Almanların emellerine ulaşabilmeleri için oldukça müsait bir zemin vardır.

Bu arada Avrupa devletleri içinde ekonomisi oldukça gelişmiş olan İngiltere, kendisine Almanya gibi bir rakip yaratmak istememekte, dolayısıyla Türk-Alman ittifakını tasvip etmemektedir. Zaten 19. yüzyıl boyunca bu

iki devletin anlaşmasını çeşitli yöntemlerle engellemiştir. Fransa'nın ise Almanya'ya Sedan yenilgisinden dolayı derin bir hincı vardır ve Almanya'ya karşı intikam hisleriyle doludur. Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun anlaşmasını Rusya da istememekte, güneydeki komşusunu yalnız ve müdafaasız görmeyi tercih etmektedir. Bu yüzden zaten Panslavist hareketlere girişmiş, Türkiye ile Orta Avrupa Devletleri arasında köprü vazifesi görebilecek olan Balkan memleketlerini, Bulgaristan hariç, kendi tarafına çekmeye muvaffak olmuştur ve bunun neticesinde Balkan harbi çıkmıştır.

İşte burada sıralamaya çalıştığımız 19. yüzyılın güçlü Avrupa devletlerinin emelleri ve Türkiye'de Almanya lehine gelişmiş kamuoyu, 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nu Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'ın yanında harbe sokar. Bilindiği gibi iki Alman zırhlısı, Breslau ve Goeben Grossadmiral von Souchon'un kumandasında İstanbul Boğazından geçip Sivas-topol'u bombalarlar. Türkler bu harpte Almanya'yla birlikte, sâdece Osmanlı topraklarında değil, Sadrazam Enver Paşa'nın da ısrarıyla Avrupa cephelelerinde de düşmana karşı savaşır. Enver Paşa Almanları dahi şaşkırtan bir Alman taraftarlığı ile Türk ordusunun çıkarlarını âdeta unuttur ve en yetenekli subayları Avrupa cephelerine yollar. Bu arada Türkiye'deki Alman askerî misyon gemi General Liman von Sanders bile bu tutuma karşı çıkar ve Türk ordusunun kendi yardımı muhtaç iken en iyi kuvvetlerini müttefiklerine yardım için yollamasını tenkit eder. Alman Generali Ludendorff ise Enver Paşa hakkında şu teşhisi koyar: 'Askerî problemleri sezme yeteneği var, ama askerliğin ilkeleri ve uygulamalarına ait bilgisi ve askerî kültürü yok'(1).

'Harp çeşitli cephelerde devam ederken Türk-Alman ilişkileri de yoğun bir biçimde sürer. İttihat ve Terakki Partisi, müttefikimiz olan Almanya'yı yakından tanımak ve tetkikler yapmak maksadıyla 1915 yılında Halit Ziya Uşaklıgil'i Almanya'ya gönderir. Sekiz ay süren bu yolculuğu sırasında Halit Ziya, gezdiği gördüğü yerler hakkında geniş bilgiyi ihtiva eden otuz-

(1) Haldun Taner, 'Bir Dostluğun Öyküsü, Türkiye-Almanya', Milliyet Gazetesi, 15 Mart 1983, İstanbul.

altı mektup yazar(1), dönüşünde ise Alman tekniği, kültürü ve yaşayışı hakkındaki müşahede ve görüşlerini 'Alman Hayatı' adını verdiği bir dizi makale (11 makale, ekleriyle 15) halinde kaleme alır(2).

Bu mektup ve makaleler, Türk okur-yazarına Almanya ve Almanlar hakkında çok geniş bilgi verdiği için, bilhassa sosyolojik açıdan kıymet ifade etmektedir.

I. Dünya harbinden evvel iki ülke arasında gelişen kültürel ilişkilerin diğer bir sonucunu ise yüksek eğitimimizde görüyoruz(3). Bu yıllarda Türkiye'ye yaptığı eğitim yardımını güçlü bir propaganda aracı olarak değerlendiren Almanya, Türkiye'de bir Üniversite kurmak istiyordu. Bu konuda Almanya'da hazırlıklar yapılmış, raporlar hazırlanmıştı(4). Harbin başlangıcında Türkiye'ye gelen Schmidt adlı bir görevli bu programın bir parçasını teşkil eden Alman Eğitim Enstitüsü'nü kurdu.

Bu kurumun üç gayesi vardı. Bunlar: Alman dil ve kültürünü yaymak, teknik alanda işbirliği yapmak, meslek liselerinde eğitimi plânlamakve Türkiye'deki Üniversite Eğitimine yön vermek. Bu enstitü faaliyete geçince 1914'den itibaren 10.000 talebe meslek eğitimi için Almanya'ya gönderildi: Vakti enstitünün amaçladığı gibi Türkiye'de bir Alman Üniversitesi kurmak mümkün olmadı ama 1915-1918 yılları arasında bu enstitü aracılığıyla 20 Alman Öğretim Üyesi Darülfünun'da ders vermek amacıyla Türkiye'ye geldi. Bunların listesi şöyleydi(5):

- (1) Arife Aktan, 'Halit Ziya'nın Almanya Mektupları', İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü, Mezuniyet tezi, No 1846,, 1978.
Vildan Hatipoğlu, 'Halit Ziya'nın Almanya Mektupları', İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü, Mezuniyet tezi, No 1957, 1978.
- (2) Süleyman Mahir Türküm, 'Halit Ziya Uşaklıgil'in Alman Hayatı', İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Mezuniyet Tezi, No 2327, Haziran 1982.
- (3) Mehmet Emin Erişirgil, 'Bir Fikir Adamının Romanı - Ziya Gökalp', Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- (4) H.Grothe, 'Gedanken zur Errichtung einer deutschen Hochschule in der Türkei, eine Sammlung von Gutachten, 1913.
- (5) İbid.

Dr.Anschütz (Pedagoji ve Psikoloji), Dr.Bergstaesser (Semitik Diller), Dr.Giese (Ural-Altay Dilleri), Dr.Lehmann-Haupt (Eski Çağ Tarihi), Dr.Obst (Coğrafya), Dr.Penck (Jeoloji, Coğrafya), Dr.Leick (Botanik), Dr.Zarnick (Zooloji), Dr.Hoesch (Organik Kimya), Dr.Arndt (Anorganik Kimya), Dr.Fester (Teknolojik Kimya), Dr.Hoffmann (Ekonomi), Dr.Fleck (Maliye), Dr.Schöbern (Amme Hukuku), Dr.Jakobi (Felsefe), Dr.Nord (Medenî Hukuk), Dr.Nordmann (Tarih Metodolojisi), Dr.Nuger (Arkeoloji, Nümuzmatizm), Dr.Richter (Alman Dili ve Edebiyatı), Dr.J.Wärschmidt (Fizik). Tıp fakültesi ve hukuk fakültesi elemanları başka dilde eğitime şiddetle karşı çıktıkları için bu öğretim elemanları ancak Edebiyat Fakültesinde kendileri için uygun bir zemin buldular ve harbin sonuna kadar burada eğitim yaptılar(1).

Yukarıda adını saydığımız Alman Bilim Adamları Türk gençlerine Alman kültür ve düşünce sistemini Üniversite düzeyinde tanıtırken, bir grup Alman öğretmen de kendi dil ve kültürünü İstanbul'daki Alman okullarında orta eğitim düzeyinde yaymaya çalışıyordu. Kuruluşundan bu yana geçen 75 sene içersinde bu okullara rağbet artmış görünmektedir. 1918'deki rakamlar bunu göstermektedir:

Lise ve ticaret kısmındaki öğrenciler :	1.500
Haydarpaşa'daki okulun öğrencileri :	600
Yedikule'deki okulun öğrencileri :	250
TÖPLAM	2.350 öğrenci(2)

Bugünkü İstanbul Alman Lisesi'nde okuyan öğrenci sayısının 800 civarında olduğunu göz önünde bulundurursak, bu rakamın oldukça yüksek olduğunu daha iyi anlarız. Bu yükseliş iki sebepten kaynaklanmaktadır: Türkler'in harpte müttefikleri olan Alman'ların kültürüne, diline ve eğitimine verdikleri önem ve gösterdikleri itibar ve o senelerde İstanbul'da oturan Almanca

(1) Mehmet Emin Erişirgil, 'Bir Fikir Adamının Romanı - Ziya Gökalp', Remzi Kitabevi, 1984, İstanbul.

(2) Otto Soehring, 'Die deutsche Schule Istanbul aus der Sicht des Jahres 1924', Festschrift zum 100 jährigen Bestehen der deutschen Schule Istanbul, 1868-1968.

konuşan nüfusun sayısının yüksek oluşu. Bilhassa harp yıllarında okula artan rağbet yüzünden, mevcüt bina kifâyet etmediği için, yeni bir bina kiralanmış ve orada altı ilâve sınıfta eğitime devam edilmiştir(1).

Bu yıllardaAlmanya'da yaşayan Türklerin sayısı da epeyce kabarıktır. Haldun Taner'in 'Bir Dostluğun Öyküsü- Türkiye-Almanya' adlı yazı dizisinde(2) 1914-1918 yılları arasında Almanya'da işçi olarak çalışan 7-8 bin Türk bulunduğu ve bunların 'Kurtuluş' adını taşıyan bir de gazete çıkarttıkları ifade edilmektedir.

Harp sürüp giderken iki ülke arasında bir dayanışma göze çarpmaktadır. Yollardaki bütün engellemelere ve sıkı gümrük kontrollerine rağmen Türkler Almanya'ya çeşitli yiyecek maddeleri, Almanlar da Türkiye'ye gizli bir şekilde cephane yollamaya muvaffak olmuşlardır. Ancak bu ilişkilere şüpheli nazarılarla bakanlar da vardır. Bu konuda Atatürk'ün yapmış olduğu bir teşhis dikkate değerdir. Atatürk, Cemal ve Enver Paşa'lara yazmış olduğu bir raporda, Almanlar'la Türkler arasındaki ilişkinin aslında sağlıklı bir duruma dönüştüğünü söylemekte ve Almanların Türkiye'yi bir sömürge biçimine sokmak ve yurdun tüm kaynaklarını kendi ellerine almak politikasına resmen karşı olduğunu, hiç değilse Bulgarlar kadar bağımsız ve kıskanç olabilmek gerektiğini belirtmekte ve ancak bu yolla Almanların nezdinde saygı kazanılabileceğini ifade etmektedir(3).

1918'de harp kaybedilir. Alman askerleri, misyon şefleri kara ve deniz yollarıyla memleketlerine yollanır, bunların yol boyunca can ve mal emniyeti işgal altındaki Osmanlı Devleti tarafından deruhte edilir. Böylece 1835'de başlayan Alman askerî misyonu da 83 sene sonra sona ermiş olur.

Aynı yıl İstanbul'daki Alman Üniversite ve lise hocaları da Almanya'ya geri dönerler. Alman lisesi, işgal kuvvetleri tarafından kapatılır. İki

(1) İbid.

(2) Haldun Taner, 'Bir Dostluğun Öyküsü, Türkiye-Almanya', Milliyet Gazetesi, 21.3.1983.

(3) İbid., 5.3.1983.

ülke arasındaki kültür ilişkileri I. Dünya Harbinden sonra bir duraklama devresine girer. Bu duraklama, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilân edilmesine kadar devam eder.

Cumhuriyet'in ilânından bir yıl sonra, altı yıl evvel kopmuş olan kültür bağları yeniden tesis edilir, İstanbul Alman Lisesi eğitime başlar.

Burada önemli bir husus göze çarpmaktadır. Eski devirlerde hep siyasi ve ekonomik sebeplerle askerî alış-veriş şeklinde ortaya çıkıp kültürel alış-verişe yol açan ikili ilişkiler, Cumhuriyet'in ilânından sonra farklı bir sıra takip etmiştir. Bu defa ilişkiler önce kültürel alanda başlatılmış, bunu ekonomik ve askerî ilişkiler takip etmiştir. Bu değişiklikte Atatürk'ün batıya dönük bir kültür politikası izlemesinin rolü olmuştur.

Alman Lisesi'nin açılmasından yedi yıl sonra 1931 yılında tekrar bir grup Alman bilim adamı Türkiye'ye gelir. Ancak bu bilim adamlarının Türkiye'ye gelişlerindeki motivasyon, I. Dünya Harbi sırasında gelen meslekdaşlarının motivasyonlarından oldukça farklıdır. 1931'de gelen bu bilim adamları, Almanya'yı terkediş sebeplerine göre iki gruba ayrılabilir: Birinci grupta: Hitler'in siyasetine dinî ve fikrî açıdan ters düşmüş, hattâ bu yüzden işini kaybetmiş ve takibata uğramış kişiler dahildir. İkinci gruba ise Hitler'in ırkçılık görüşüne ters düşmüş ve işkenceden güçlekle kaçabilmiş Musevî asıllı Alman bilim adamları dahildir. İkinci gruptakilerin sayısı birinci gruptakilerden oldukça yüksektir.

O yıllarda Türkiye hür bir devlettir. Cumhuriyet ilân edilmiştir, ülke yeniliğe açıktır, ilme saygılıdır, batılılaşmak özlemi içersindedir, yabancı düşmanlığı gütmemektedir. Dolayısıyla Türkiye o günlerde, umitsizliğe düşmüş bu bilim adamları için bulunmaz bir cennet ve sığınak yeridir.

Bu grup içinde Türkiye'ye gelip İstanbul Üniversitesi'nde İktisat profesörlüğü yapan ve Türkiye'ye dair hatıralarını 'Boğaziçi'ne Sığınanlar'(1)

(1) Fritz Neumark, 'Boğaziçine Sığınanlar, Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim Siyaset ve Sanat Adamları', İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayını, İstanbul 1982.

adlı bir kitapta toplayan Fritz Neumark, Alman bilim adamlarının Türkiye'ye sığınmasının, 18. ve 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanma felsefesinin savunulan bir doktrini olan ve Alman bilim adamlarının çoğu tarafından da benimsenmiş bulunan 'çıkarlararası uyum' görüşüne iyi bir örnek teşkil ettiğini söyler(1). Çünkü ona göre Nasyonsosyalizmin baskısıyla çalışma ve hattâ yaşama ümitlerini kaybetmiş olan bu bilim adamları Türkiye'de kendilerine yeni iş sahaları bulmuşlardır ki; bu onların yararına olmuştur. Buna mukabil de onların çeşitli alanlarda yaptıkları eğitim ve öğretimden Türk gençleri yararlanmışlardır.

Atatürk, 1931 yılında bir Üniversite reformunun gereğine inanmış ve devrin Maarif Vekili Dr.Reşit Galip'i bu konuda görevlendirmesi üzerine Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü ve Cenevre Şehir Konseyi Üyesi Prof.Malche'a bir Üniversite Reform Programı hazırlatılmıştır.

Prof.Malche'ın ön çalışması daha ziyade yeni kurulacak Enstitü, klinik gibi müesseselerle ders programlarının tanzimini, fakülte ve kadro meselelerini ihtiva ediyordu. Fakat Almanya'da Hitler iktidara gelip kendi siyasetine ters düşen bilim adamlarının işlerine son vermeye başlayınca, yapılacak reform programına personel meselesi de eklendi. Programın bu bölümü Alman ilim adamlarının Türkiye'ye gelip Türk Üniversitelerinde ders vermelerini ve verdikleri dersin kitabını yazmalarını öngörüdü.

O devirde bu reform çalışmalarını tenkit edenler, gereğine inanmayanlar ve hattâ çeşitli sebeplerle karşı koymaya çalışanlar olduysa da Prof. Malche'a Alman bilim adamlarıyla anlaşma yapma yetkisi verildi ve Almanya'da pek çoğu için tehlike çanlarının çalmaya başladığı 1933 yılında Alman bilim adamlarıyla İsviçre'de anlaşmalar imzalandı.

İstanbul'da 31 Mayıs 1933'de çıkarılan bir yasaya göre Darülfünun 31 Temmuz 1933'de kapandı ve 1 Ağustos 1933'de İstanbul Üniversitesi adıyla eğitim yapmak üzere açıldı. Aynı yılın Ekim ayında, ileride sayıları 70'i bulacak olan ve bir görüşe göre Türk Üniversitelerine 'altın devrini' ya-

(1) İbid., s.11.

şatacak olan Alman İlim Adamları(1) gruplar halinde gelmeye başladılar ve

(1) Fritz Neumark'ın kitabında adıgeçen bilim, siyaset ve sanat adamları şunlardır:

İktisatçılar: Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow, Gerhard Kessler, A.İ. Dobretsberger, Fritz Neumark, Schönefeld.

Hukukçular: A.B.Schwarz (Roma Hukuku ve Medenî Hukuk), Richard Honig (Kamu Hukuku ve Hukuk Felsefesi), Karl Strupp (Devletlerarası Hukuk), Ernst Hirsch (Ticaret Hukuku ve Hukuk Felsefesi).

Filologlar: Leo Spitzer (Romanist), Heinz Anstock (Germanist, harp sonrası İstanbul Alman Lisesi Müdürü), Herbert Diekmann (Germanist), Traugott Fuchs (Romanist, daha sonra 1983'e kadar İstanbul Boğaziçi Üniversitesinde Alman Edebiyatı Öğretim Görevlisi), Hans Marchand (İngiliz Edebiyatı Profesörü), Rosemarie Burckhardt (Romanist), Georg Rohde (Klâsik Filolog), Walter Kranz (Klâsik Filolog), Helmut Ritter (Orientalist).

Felsefe Profesörleri: Ernst von Aster (Felsefe Tarihi).

Psikoloji Uzmanları: Wilhelm Peters (Psikoloji, Pedagoji), Julius Stern (Eğitimci, Alman Okulu Eğitim Müşaviri).

Arkeologlar ve Sanat Tarihçileri: (Bruno Landsberger (Āsurolog), Walter Ruben (Hindolog), Gustav Güterlöch (Hititolog), Wolfram Eberhardt (Sinolog), Kurt Bittel (İstanbul Arkeoloji Enstitüsü Müdürü), Clemens Bosch (Nümüzmatikçi).

Tıp Uzmanları: Rudolph Nissen (Operatör), Wilhelm Liepmann (Jinekolog), Joseph Igersheimer (Oftalmolog), Kantorowicz (Diş Doktoru), Erich Frank (Dahiliyecisi), Karl Hellmann (Kulak-Burun-Boğaz Mütahassısı), Friedrich Dessauer (Radyolog), Eduard Melchior (Operatör), Max Meyer (Otolog), Alfred Mordionini (Deri Hastalıkları), Albert Eckstein (Pediatrist), Paul Pulenka (Farmakoloji, Toksikoloji), Hans Winterstein (Fizyoloji), Schwarz (Patolog), Siegfried Obendorfer (Patolog, Kanser Araştırma Enstitüsü Müdürü), Julius Hirsch (Hijyenist-Hıfzıssıha Enstitüsü Müdürü), Hugo Braun (Mikrobiyoloji), Werner Lipschitz (Fizyolojik Kimya).

Politikacı ve Uygulamacılar: Ernst Reuter (Politikacı, İktisat Vekâleti Ücret Sorunları Uzmanı, Mülkiye Mektebi, Şehir Planlama Bölümü Profesörü), Max von der Porten (Endüstri Uzmanı), Hans Willbrandt (İktisatçı).

Sanatkârlar: Bonatz (Mimar), Gutbrot (Mimar), Wagner (Mimar), Bruno Taut (Mimar), Clemens Holzmeister (Mimar, TBMM binasının mimarı), Gustav Oelsner (Mimar, Şehirci), Rudolph Belling (Heykeltraş), Carl Ebert (Rejisör), Ernst Pretorius (Müzik Başyönetmeni), Eduard Zuckmeyer (Müzik Öğretmeni, Teorisyeni ve Koro Yöneticisi), Paul Hindemith (Devlet Konservatuvarında Hoca, çok sesli Türk müziğine etki eden Musica Viva'nın takipçilerinden).

Kütüphaneci: Walter Gottschalk (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesini yeniden düzenleyen şahıs).

Mühendisler: Vorheimer (Bizans Su Yolları Üzerinde Araştırma Sahibi), Bödefeld (Elektrik, Horninger (Lisansı Geometri).

yeni ders yılında Türk meslekdaşlarıyla birlikte eğitime başladılar.

Fritz Neumark kitabında Hitler rejiminden kaçıp Türkiye'ye gelen ve sayıları 70'i bulan bu bilim adamlarının durumunu İstanbul'un fethi sırasında Bizans'dan kaçıp İtalya'ya giden ve orada, Rönesans'ın gerçekleşmesinde katkıları bulunan bilim adamlarının durumuna benzetmektedir.

Bu Alman bilim adamlarına Türkiye'de rahat bir çalışma ortamı sağlanmaya çalışıldı. Kendilerine Almanca bilen ve daha önce Almanya'da bulunmuş olan öğretim elemanları asistan tayin edildi. Mamafih bir müddet sonra bu hocaların çoğu dil meselesini yenip Türkçe konuşabilir hale geldiler ve Türk hükümetiyle yapmış oldukları anlaşmada vaadettikleri ders kitaplarını yazdılar.

Yazmış oldukları kitaplar ve bizzat kendi çalışmalarıyla Türk eğitim hayatını etkilediler. Batılı tarzda bilimsel düşünmeyi, derinlemesine araştırma ruhunu, metodik ve disiplinli çalışma tarzını ve Alman metodlarıyla kurumlaşma anlayışını yüksek eğitim gören Cumhuriyet gençliğine kazandırmaya çalıştılar.

Gelen bilim adamlarının çoğu Sosyal Bilimler dalında uzman olduklarından Alman düşünce sistemini ve yeni felsefe akımlarını, yetişen Türk gençliğine aşıladılar. Bu bakımdan içlerinden bilhassa sosyal konularda uzman olanlarının etki alanı çok geniş oldu.

Bu devirde gelen Alman bilim adamlarının etki alanı sadece Üniversite câmiasıyla sınırlı kalmadı. Halka da yayılarak memlekette müspet bir Alman imajının doğmasına sebep oldu. Türk milleti bu şahıslara sıcak bir misafirperverlik gösterdi ve aynı zamanda da onların kültürüne karşı yâkın bir ilgi duymaya başladı.

Bu kültürel ilişkilere paralel olarak 1930'lu yıllarda, ikinci bir Dünya Harbine hazırlanmakta olan Almanya ile Türkiye arasında diğer Avrupa devletlerinden gizli olarak askerî bir ilişki başlatılır. Almanya böyle muhtemel bir savaşa karşı tedbir olarak harp gücünü arttırmak istemekte-

dir ve bu arada 1935 yılında bahriyesini kuvvetlendirmeye karar verir. Halbuki 1919 Versailles anlaşmasıyla bu hak elinden alınmıştır. Bunun üzerine Almanya, deniz subaylarını eğitilmeleri için gizlice Türkiye'ye gönderir(1).

Üç grup halinde gelen altı Alman denizaltı subayı 'ikinci İnönü' adını taşıyan denizaltı gemisinde Erdek'te staj görürler ve Türk ordusunda gör-dükleri kuvvetli eğitim sayesinde II.Dünya Savaşında kendi vatanlarını kahramanca savunurlar. Hattâ bunlardan ikisi bu savaşta gemileriyle bir-likte batarak hayatlarını kaybederler(2).

Bu askerî ilişkiler ve karşılıklı dayanışmalarla birlikte iki ülke ara-sındaki ekonomik ilişkiler de tekrar gelişir; Türkiye Almanya'nın Germania Werft firmasına 1936'da muhtelif gemi siparişleri verir. Atatürk'ün isimle-rini verdiği 'Ay sınıfı' olarak anılan dört denizaltı (Saldıray, Batıray, Atılay, Yıldırıy), bu siparişler arasındadır.

1940'lı yıllarda İsmet İnönü hükümeti sırasında, devrin Maarif Bakanı Ha-San Âli Yücel'in başkanlığında bir tercüme faaliyeti başlatılır. Bu meyanda pek çok Alman yazarın eseri de Türkçe'ye tercüme edilir ve bunlar 'Al-man Klâsikleri' adı altında Maarif Bakanlığı tarafından yayınlanır. Mü-tercimler arasında bu tercüme faaliyetini teşvik için yarışmalar tertip-lenmiştir. Türkçe'ye kazandırılan Dünya Klâsikleri'nin yanı sıra Maarif Vekâleti bir de Tercüme Dergisi yayınlamış, bu mecmumada batı edebiyatın-dan tercümelere ve edebiyat nazariyelerine yer verilmiştir. Devlet deste-ği altında yürüyen bu tercüme faaliyeti sayesinde Türk okuru Alman edebi-yatının birçok ünlü eserini okuyup tanıma fırsatı bulmuştur. Ancak bu ça-lışmalar 1960'a doğru hızını kaybetmiş, yerini yayınevlerinin serbest te-şebbüsüne ve münferit mütercimlerin tercümelerine bırakmıştır. Bugün çe-viri konusunda yayın yapan dergiler gene mevcuttur.

Yukarıda da görüldüğü gibi Almanya ve Türkiye arasındaki askerî, ekonomik,

(1) Denizaltıcı Kd.Binbaşı Raşit Metel, 'Türk Denizaltıcılık Tarihi', İs-tanbul 1960, s.54.

(2) İbid., s.58.

siyasî ve kültürel ilişkiler bir sebep-netice ilişkisi içersinde bâzen birbirini izleyerek, bazen de birbirinden ayrılmaz durumda birbirine kenetlenmiş bir şekilde sürüp gider ve günümüze kadar gelir. Asrımızda iki ülke arasındaki ilişkiler ve karşılıklı tesirler 19. yüzyılda hayâl dahi edilemeyecek derecede artmış ve yaygınlaşmıştır. Yukarıda sözünü ettiğimiz tercüme faaliyeti, ülkelerarası ekonomik ve siyasî ilişkiler, İstanbul Alman Lisesi, Alman Kültür Enstitüsü, Alman Kütüphanesi ve Türk-Alman Arkeoloji Derneği gibi Kültür Kurumlarının çalışmaları ve zengin programları, haberleşme araçlarının gösterdiği gelişme ve sağladıkları kolaylık, gelişen seyahat imkânları ve genel olarak 20. asrın hızı bu tesirlere zemin teşkil eden faktörler olmuşlardır.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız Türkler'in Alman kültür ve dilini dolaysız olarak tanımalarına sebep olan 19.-20. yüzyıl Türk-Alman ilişkilerinin dışında, bir de Türkler'in bu kültür ve dili dolaylı olarak, yani başka ülkeler vasıtasıyla tanıma fırsatı olmuştur. Bu fırsat ise 19. yüzyılda Fransa kanalıyla gerçekleşmiştir.

B. TÜRKLERİN ALMAN KÜLTÜR VE EDEBİYATINI DOLAYLI BİR ŞEKİLDE TANIMALARINA ZEMİN TEŞKİL EDEN FAKTÖRLER

Tanzimat devrinde, batının dil, kültür ve edebiyatına karşı duyulan ilgi, Türk aydınlarını bu dilleri öğrenmeye sevketmiş, bu arada pek çok aydın da, Fransa'ya gidip bu farklı kültürün bir parçasını yakından tanıma fırsatı elde etmeye çalışmıştır. Tabii bu hevesin neticesi olarak, bu kültürün tesiri altında kalınmış, Fransız tesiri edebiyat ve sanata yansımakla kalmamış, yaşayış ve davranış biçimine kadar uzanan çok geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu arada Fransa'ya gitmiş olan bazı aydınlarımız Fransa kanalıyla Alman kültürünü ve edebiyatını da tanımak fırsatını bulmuşlardır. Bu dolaylı tanışmaya sebep, 19. yüzyılda Fransa'ya hakim olan Alman tesiridir.

18. yüzyılın sonlarından itibaren pek çok Almanca eser Fransızca'ya tercüme edilmiş, bu iki ülkenin yazarları karşılıklı olarak birbirlerini et-

kilemişler ve Alman edebiyatı Fransa'da o güne kadar görmediği bir ilgi görmüştür.

18. yüzyılda başlayan bu ilginin sebebi, o yılların genç Alman yazarı Johann Wolfgang von Goethe'dir. Yazarın 'Genc Werther'in İztırapları' adlı romanı Almanya'da yayınlandıktan (1774) hemen sonra Fransızca'ya tercüme edilmiş, Fransa'da da Almanya'da olduğu gibi büyük yankılar uyandırmış, hatta Werther'in kıyafeti taklit edilmiş, Fransız modası bundan etkilenmiş, ümitsiz aşka kapılan gençler arasında Werther'i örnek alarak intihar edenler bile olmuştur. Bu eserin Fransa'da bu kadar çok taraftar bulmasının sebebi, romanın o yıllarda bütün Avrupa'da yaygın olan marazî ruh halini edebî bir dille yansıtabilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Esasen Fransızlar, bu olay yaratan eser neşrolunana kadar, Alman edebiyatıyla hiç ilgilememişler, hattâ 18. yüzyıl boyunca kendi edebiyatlarının ve İngiliz edebiyatının kötü bir kopyesi olmaktan ileri gidemeyen bu edebiyatı acemice bularak küçümsemişlerdir.

Werther'in Fransızca'ya çevrilmesinin başka önemli sonuçları da olmuştur. Bu olayla birlikte, Alman edebiyatı kendisini Fransa gibi bir ülkede, yani o güne kadar Avrupa'da edebiyat bakımından kendisinden daha ileride olan bir ülkede kabul ettirebilmiş ve bu ülkede Alman kültür ve edebiyatına karşı genel bir ilgi başlatmıştır.

Bu tercümenin diğer bir sonucu ise, Goethe'nin bu sebeple uluslararası bir üne kavuşmuş olmasıdır.

Tercümenin Fransa'da ilgi çekmesinin sonucunu ve belki de en önemli sonucu, Goethe'ye "Dünya Edebiyatı" (Die Weltliteratur) ve "Mukayeseli Edebiyat" ilhamlarını vermiş olmasıdır ki; bu kavramlar daha sonra edebiyat teorilerine konu olacak, üzerlerinde münakaşalar ve münazaralar senelerce sürecek, bütün dünya yazarları arasında birleştirici, olumlu etkiler yapacak, edebiyata başka bir görüş açısı sağlayarak edebiyat tarihinde ve edebiyat felsefesinde lâyık olduğu yeri alacaktır.

Fransız okuyucusu 'Werther'den o kadar etkilenmiştir ki; Goethe'yi 40 yıl sonra Fransa'ya geldiği sırada, 'Werther'in yazarı' olarak karşılar. Goethe bu duruma oldukça sinirlenir, çünkü artık kendi 'Werther'i yazan Goethe'den çok farklıdır. Gençlik heyecanı içersinde yazmış olduğu bu coşkulu ve duygulu romanı artık beğenmemekte ve kendini temsile uygun görmemektedir. Mamafih Fransız okurlar bu güçlü yazarı daha yakından tanımak fırsatını bulacaklar, bu sefer de ona 'Almanya'nın Voltaire'i' lām kabını uygun göreceklerdir (1817)(1).

Goethe'nin eserleri Napoléon'u da etkilemiş, Napoléon bunu 1808'de Erfurt'ta Goethe'yle karşılaştığında dile getirmiş, 'Werther'i 7 kere okumuş olduğunu ve Goethe'nin bir dahi olduğuna inandığını ifade etmiştir.

Fransızlar'ın Goethe'den sonra tanıdıkları Alman yazarı Friedrich Schiller olur. Yazarın 'die Ræuber', 'Haydutlar' adlı piyesi 1781'de Fransızca'ya tercüme edilir ve alākayla okunur.

Bu tercümelere iki ülke arasında başlayan sıkı ilişki gittikçe yoğunlaşır. Goethe 1804'de Diderot'nun 'Neveu de Rameau'sunu 'Rameau's Neffe' adıyla Almanca'ya tercüme eder ve bu yüzden de "19. yüzyılda, 18. yüzyıl Fransız düşünürü Diderot'yu yeniden keşfeden ilk Avrupalı" olarak tanınır. Aynı yıllarda, 'Wilhelm Meister'i kaleme alır. Bu eserlerle Alman Klāsik Edebiyatı'na paralel olarak gelişecek olan 'Romantik Akıma' da öncülük etmiş olur(2).

Romantik Akımın temsilcileri, yaradılışın bilinmeyen taraflarının sırlarını çözmeye ve 'Universal Poesiæ'yi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu arada da tercümelere yönelmişlerdir. Tercümelere birdenbire öyle önem kazanır ki; Alman şairi Hölderlin 'Romantisizm'i', 'tercüme' olarak tanımlar

-
- (1) Dr. Carl Hammer Jr., 'The French Discovery of German Literature', Proceedings of the Comparative Literature Symposium, April 22, 23, 24, 29, 1968. Texas University Press.
- (2) Glaser, Lehmann, 'Die Romantik' Wege der deutschen Literatur', Lubos, W. Berlin, 1967.

ve Almanlar'ın da Romalılar gibi, tercümeye çok şey borçlu olduklarını belirtir(1).

Bu akımın Almanya'daki temsilcileri August Wilhelm ve Friedrich Schlegel kardeşler, Schelling, Ludwig Tieck, J.D.Gries ve Ludwig Uhland gibi yazarlardır. Bu yazarlar Orta Çağa ve daha eskiye dönerler, Avrupa uygarlık ve kültürünün temelini teşkil eden Yunanca ve Lâtinçe eserleri kendi dillerine çevirirler. Bunu yapmaktaki maksatları, kendi köklerini daha iyi anlayabilme, yaradılışın karanlık kalmış yönlerini çözmek ve yaratmayı umdukları yeni edebiyatı sağlam temeller üzerine oturtmaktır.

Bu devirde Sophocles, Plato, Petrarch, Dante, Ariosto, Caldéron, Cervantes ve Tasso'nun eserleri Almanca'ya çevrilir. Ancak devrin Alman aydınları geçmişini araştırırken, Çağdaş Avrupa Edebiyatı'na karşı da lâkayt kalmazlar. Bilhassa Fransız edebiyatını derinlemesine incelerler. Bu konuda yapılmış olan önemli araştırmalardan birisi Ludwig Uhland'ın Alman ve Fransız Edebiyatındaki benzerlikler üzerinde yapmış olduğu Mukayeseli Edebiyat kapsamına giren incelemesidir.

Almanlar kendileri bu dönemde Fransız Edebiyatı'nın tesirinde kaldıkları gibi bu yüzyılın başında Goethe'yle Fransa'da başlatmış oldukları ilgiyi sürdürmeye de muvaffak olurlar.

Goethe ile Schiller'in ve genel olarak Alman Edebiyatı'nın 19. yüzyıl Fransa'sında tanınmasında ve sevilmesinde Madame de Staël'in 1813'de Almanya hakkında yazdığı kitabın çok önemli bir rolü olmuştur.

De l'Allemagne(1) isimli bu kitapta Goethe'ye ve Schiller'e ayrılmış birer bölüm mevcuttur. Diğer bölümlerde ise Alman edebiyatı tarihine, Alman yazarların edebî üsluplarına, Alman düşünürlerin fikirlerine, devrin siyasetine, Almanlar'ın dinî görüşlerine, yaşayış tarzlarına ve hayat görüşlerine geniş yer verilmiştir.

(1) Berger, Morroe, 'De l'Allemagne', 'Madame de Staël on politics, literature and national character', ed. and translated in Garden City, 1965, New York Doubleday.

Madame de Staël kitabın Alman edebiyatına ayırdığı bölümünde Klopstock'un Alman edebiyatında 'İngiliz Okulu'nun', Wieland'ın ise 'Fransız Okulunun' lideri olduğunu söyler. Ona göre gerçek 'Alman Okulu'nu' sanatta Winckelmann, edebî tenkitten Lessing, şiirde de Goethe kurmuşlardır. Staël'e göre Goethe, Alman ruhunun bütün tipik özelliklerini kendisinde toplamış bir yazardır. Yüksek bir hitabet gücüne sahiptir. Hayâl gücü ise İtalyan, İngiliz ve Fransız yazarlarının hayâl güçlerinin çok fevkinde olmasına rağmen ayakları her zaman yerdedir. Yani Goethe gerçekle hayâl gücünü mükemmel bir ahenkle birleştirebilme yeteneğine sahiptir.

Kitabın Goethe'ye ayrılmış olan 7. bölümünde, Goethe'nin eserlerinden 'Werther'e', 'Faust'a', 'Götz von Berlichingen'e', 'Egmont'a', 'Wilhelm Meister'e' ve Goethe'nin bazı Baladlarına yer verilmiştir. 'Werther'in sürükleyiciliği ve sıcaklığı övülmüş, 'Wilhelm Meister'in' 'Mignon' adlı bölümü Goethe'nin şiir dehasının güzel bir ürünü olarak gösterilmiş, 'Faust' beğenilmekten çok şaşırtıcı bulunmuş, 'Egmont' ve 'Götz von Berlichingen' ise Goethe'nin en başarılı tiyatro eserleri olarak tanıtılmıştır.

Kitabın yazarı Madame de Staël 19. yüzyıl Fransız siyasî hayatında oldukça önemli bir rol oynamış, salonunda verdiği davetlerde devrin önemli siyaset adamlarını, düşünür ve yazarlarını bir araya toplamış, hararetli münazaralar tertiplemiş, Napoléon rejimine karşı çıktığı için Fransa'dan ayrılmak zorunda kalmış, renkli bir şahsiyettir. Zamanında çevresi tarafından 'Avrupa'nın en akıllı kadını' olarak kabul edilmiştir. Salonuna davet edilen hatipler arasında Goethe de vardır.

1813 yılında yazılan bu kitap, Madame de Staël'in Napoléon rejimine aykırı düşen siyasî düşüncelerini ihtiva etmesi yüzünden önce Fransa'da yayınlanamamış ve ilk baskısı Londra'da yapılmış, fakat aynı yıl içinde Napoléon'un Leipzig harbi sonunda iktidardan düşmesi üzerine Fransa'da da yayınlanmıştır. Kitap iki dilde yayınlandığı için etki alanı Fransa'yı, Fransız İsviçresini ve İngiltere'yi kapsamıştır ve bu ülkelerde Alman edebiyat ve felsefesinin tanınmasına ve yayılmasına yol açmıştır.

Zamanında bu kitaba bazı tenkitler de yöneltmiş, içindeki bilgilerin eksik ve sathî olduğu iddia edilmiş, Madame de Staël ise sübjektiflikle suçlanmıştır. Kitap, bu münekkitlerin iddia ettiği gibi ilmî bir görüşü belki yansıtmayabilir ama bu husus onun kendine mahsus değerini azaltmaz. Bu kitabın değeri, 19. yüzyıl Almanya'sının kültürünü bir yabancı gözüyle İngilizce ve Fransızca konuşan milletlere tanıtmada ve böylece milletlerarası insanî bağları kuvvetlendirmesindedir.

Almanya bu ülkelerin sanat çevrelerinde birden popüler olmuş, mesleğinde ilerlemek isteyen her genç romantik yazar ve tarihçi için Ren nehri üzerinde bir geziye çıkmak kaçınılmaz bir mecbûriyet haline gelmiştir. Victor Hugo, Dumas, Musset, Lamartine, Renan, Taine, Gérard de Nerval (Faust'u Fransızca'ya tercüme eden yazar) bu geziye çıkan ünlülerden bazılarıdır.

Kitabın Goethe'ye karşı uyandırdığı ilgi yüzünden münhasıran Goethe'yi görmek için Fransa'dan ve Fransız İsviçre'sinden Almanya'ya gelenler de olmuştur. Bunların içinde Ampère ve Stapfer gibi münekkitler Goethe'nin özel ilgisini çekmişlerdir. Stapfer Goethe'ye, kendisinde hem Faust, hem de Mefisto özelliklerine rastladığını ifade etmiştir.

Fransa'da Goethe'yi popüler eden kaynaklardan biri de 'Le Globe' adlı gazetedir. Bu gazete Alman edebiyatının âdeta bir propaganda aracı haline gelmiş ve Goethe'ye nüshalarında büyük yer ayırmıştır.

Goethe ve Schiller'den sonra en fazla ilgiyi hikâyeleriyle Ernst Theodor Amadeus Hoffmann toplamıştır. Alman 'romantikleri', devir itibarile, Goethe ve Schiller'in temsilcisi oldukları 'Klâsik Alman Edebiyatına', paralel bir akım meydana getirdikleri halde, Fransızların ilgisini önceleri hiç çekmemişler, ancak 'sembolistler' tarafından daha ilerki yıllarda keşfedilmişlerdir.

Fransa'da 'Alman İmajına' gölge düşüren yazarlar da olmuştur. Bunların başında, 'romantik ironinin' yaratıcılarından olan Alman şairi Heinrich Heine gelmektedir. Heine bir iç huzursuzluk içersindedir. Bu yüzden de

yazdığı şiirler muhteva yönünden büyük farklılıklar göstermektedir. 'Romantik akımın' doğrultusunda lirik şiirleri olduğu gibi siyasî muhtevalı ve Alman toplumunu şiddetle ve acımasızca tenkid eden şiirleri de vardır. Bu tür şiirleri yazmasına sebep olan düşünceleri diğer bir grup Alman şairi de kendisiyle paylaşmaktadır. Bu yazarlar 'geleneksel edebiyatı' yıkmak istemektedirler; ahlâkta, dinde ve siyâsette hürriyetin savunucusudurlar.

Edebiyat tarihine 'Genç Almanya' (Das junge Deutschland) adıyla geçecek olan bu akım Fransa'nın 1830 Temmuz ihtilâlinden sonra başlar ve 1848'de başarısız sonuçlanan ikinci bir ihtilâl kadar sürer. Bu gruba ait olan Ferdinand Freiligrath gibi bazı şairler ve aynı zihniyeti paylaşan Karl Marx ve Carl Schurz gibi bazı düşünürler, Heinrich Heine gibi Fransa'ya veya diğer Avrupa ülkelerine kaçarlar ve yazılarıyla, yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi, bu ülkelerde Goethe'nin ve Schiller'in Almanya hakkında yaratmış oldukları imajdan çok daha farklı bir imaj meydana getirirler.

Bu farklı imajlar 19. yüzyılın ortalarında Fransa-Almanya arasında giderek artan etkileşime bir çeşni katar. Fransa'da bu ikili kültürel ilişkiyi besleyen bazı mecmualar da vardır. 'Le Globe', 'Revue Germanique' (1829-1837, 1852-1870), 'Revue du Nord', 'Revue des Deux Mondes', 'Revue Européenne', bunlardan bazılarıdır(1).

Almanlar Fransız yazarlarından en çok Balzac, Zola, Baudelaire, Mallarmé daha sonraki yıllarda ise Gide, Claudel ve Valéry'nin, Rousseau ve Pascal'ın, Fransızlar ise Alman yazarlarından başta Goethe olmak üzere Hölderlin, Rilke ve sonraları Kafka'nın tesirinde kalmışlardır. Alman filozoflarından ise Hegel, Nietzsche ve Heidegger'in Fransız düşüncesine büyük etkisi olmuştur(2).

(1) 'Franco-German Literary Relations, A Survey of Problems', "Comparative Literature II", 1950, 1-13.

(2) Dr. Carl Hammer Jr., 'The French Discovery of German Literature', "Proceedings of the Comparative Literature Symposium", April 1968, Texas.

İki ülke edebiyatları arasındaki ilişkiler 'Mukayeseli Edebiyat'a' konu olmuş, bu konuda ilerki yıllarda yüzlerce araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan Goethe ile ilgili olanlardan birkaçını burada zikrederim:

'Goethe et l'Essai sur la peinture de Diderot' J.Rouge, 1949.

'Goethe et Rousseau', Edmond Vermeil, 1946.

'Goethe et Voltaire', Genevieve Bianquis, 1951.

'La revolution française dans Hermann et Dorothé', Robert Leroux, 1949.

'Les deux rencontres manquées entre Goethe et Chateaubriand', Fernand Baldensperger, 1949.

'Goethe et Chateaubriand' Charles Dedeyan, 1949

'Michelet et Goethe', Oscar Haag, 1949.

'Goethe et Valéry', Maurice Bennol, 1958.

'L'Italie de Goethe, de Ruskin et de Taine', 1951(1).

Yukarıda adigeçen araştırmacılarından Fernand Baldensperger Lyon Üniversitesi 'Mukayeseli Edebiyat' Profesörlerindedir ve 1904'de basılmış olan 'Fransa'da Goethe' adlı araştırması bu konuda yapılmış diğer mukayeseli araştırmalara örnek teşkil etmiştir. Daha sonraları Jean Marie Carré de 1949'da 'İngiltere'de Goethe' adlı bir araştırma yapmıştır(2).

Yukarıda bir kesitini vermeğe çalıştığımız 18.-19. yüzyıl Fransız-Alman kültürel ilişkilerinin akislerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat döneminden itibaren batı kültürüyle ve bilhassa Fransız kültürüyle ilgilenmeye başlayan aydın zümremize de yansıdığı bir gerçektir. Türkiye'de 1874'den itibaren birçok makalesinde Goethe'den söz eden Nâmık Kemâl bu aydınlarımız arasındadır. Goethe'yi Fransa kanalıyla tanımış ve Türk okuruna tanıtmaya çalışmıştır(3).

(1) İbid.

(2) Paul van Tieghem, 'Mukayeseli Edebiyat', Çev.: Y.Ş.Kılıçel, Ankara 1943.

(3) Bu makaleler tezimizin 'Türkçe'de Goethe' ve 'Türkçe'de Faust' adlı bölümlerinde ele alınacaklardır.

I. BÖLÜM

TÜRKÇE'DE GOETHE

MUKAYESELİ EDEBİYATTA FREKANS METODUNA DAYANAN BİR ARAŞTIRMA(1)

Türkçe'de Goethe ile ilgili yapılmış çalışmalarını şu gruplarda toplamak mümkündür:

- 1- Goethe'den yapılmış eser tercümeleeri
- 2- Goethe'nin kendi ve hayatı hakkında yazılmış yazılar
- 3- Goethe'nin eserleeri hakkında yazılmış inceleme yazıları
- 4- Goethe ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar
- 5- Goethe'nin eserleerinin temsilleri
- 6- Goethe Bibliyografyaları
- 7- Kültür kuruluşlarının tertip ettiği Goethe ile ilgili konferans, sergi vs. gibi çalışmalar.

Bu çalışmalardan 7. gruba dahil olanlarının sayısını tespit etmek mümkün olmadığından bu grup incelememizin haricinde tutulmuştur.

İlk 6 gruba girenlerin 1982 yılına kadar olanları hakkında tespit edebildiğimiz bilgiler aşağıdadır.

---

(1) Bakınız Grafik.

1. Grup: Eser Tercümeleri

A. Adetler: 4 roman, 7 masal, 5 tiyatro eseri, 2 seyahatnâme ve hâtıra türünde eser, 26 deneme, 210 mektup, 2 adet Goethe'nin konuşmalarını ihtiva eden kitap, 1 'Divan' adını verdiği şiir kitabı ve 153 adet şiir olmak üzere toplam 407 eser tercümesi ve sayısını tam olarak tespit edemediğimiz birçok vecize.

B. Tekerrür faktörü, Kronolojik sıralama, Mütercimler

a) Romanların arasında en çok tercüme edilen 'Genç Verter'in İztırabları' olmuş, bunu 'Wilhelm Meister', 'Sevgili Yakınlığı' ve destan tipi bir roman olan 'Hermann ve Dorote' izlemiştir.

Bu tercümeler kronolojik bakımdan değerlendirildiğinde ise 'Verter' gene başta yer almakta (1886), bunu 'Wilhelm Meister' (1913), 'Hermann ve Dorote' (1937) ile 'Sevgili Yakınlığı' (1946) takip etmektedir.

Bu eserlerin mütercimleri; Ahmet Rasim, Halil Edip, Hüseyin Daniş, Mustafa Fazıl, Ali Kâni Akyüz, Remide Âdil, Kemalettin Örfî, Vedat Örfî, Nurullah Ataç, Refî Cevat Ulunay, Recai Bilgin, Arif Gelen, Mediha Sayar, Şükrü Atala, Cemal Köprülü, İclâl Meneviş, Hasan Bedrettin, Melâhat Togar, Selâhattin Batu, Sâdi Irmak, Nüzhet Kocameşi ve Fevzi Önen'dir.

Bunlardan Recai Bilgin, Mediha Sayar, Şükrü Atala, Cemal Köprülü ve Hasan Bedrettin'in bu grup içinde birden fazla eser tercümesi mevcuttur.

b) Masal türündeki eserlerin Türkçe'ye en çok tercüme edilmiş olanı 'Kurnaz Tilki' adını taşımaktadır. Diğerlerinin isimleri ise 'Masal', 'İki Yüzlü Düşes', 'Canavarlar Geliyor', 'Tuzak', 'Söhret Pesinde' ve 'Rüyalar Bahçesi'dir.

Bunlardan ilk olarak 'Masal' (1949) dilimize tercüme edilmiş, bunu 1955 de 'İki Yüzlü Düşes', gene aynı yıl 'Canavarlar Geliyor', 'Tuzak', 'Söhret Peşinde', 1962 de 'Rüyalar Bahçesi' ve 1977 de 'Kurnaz Tilki' takib etmiştir.

Mütercimleri; Zahide Gökberk, Targan Çarıklı, İclâl Meneviş, Zeyyat Selimoğlu ve Recai Bilgin'dir. Bunların içinde İclâl Meneviş bu gruptan 4 eserin mütercimidir.

- c) Tiyatro eserlerinin arasında Türkçe'ye en çok tercüme edilmiş olan 'Faust'tur: 'Faust'u, 'Kardeşler', 'İfijeni Tauris'te', 'Egmont', 'Stella', 'Demir Elli Şövalye Berlichingen' ve 'Torquato Tasso' adlı eserler takibeder.

Bu tercümelerin kronolojik sırası ise şöyledir: 'Faust' (1904), 'İfijeni' (1924), 'Stella' (1932), 'Demir Elli Şövalye von Berlichingen' (1933), 'Kardeşler' (1938), 'Egmont' (1946), 'Torquato Tasso' (1949).

Mütercimleri; Hüseyinzâde Ali Bey, Hüseyin Cahit Yalçın, Galip Bahtiyar, Hüseyin Cemil, Hasan Cemil Çambel, Seniha Bedri Göknil, Halil Vedat Fıratlı, Recai Bilgin, G.Rohde, Melâhat Özgü, Burhanettin Batıman, Selâhattin Batu, Sâdi Irmak, Vasfi Mahir Kocatürk, Hasan İzzettin Dinamo, Mediha-Ahmet Şerif Önay, Ahmet Adnan Saygun, Afif Obay'dır.

Bu mütercimler içinde aynı gruba dahil birden fazla tercümesi olanlar şunlardır: Hasan Cemil Çambel, Seniha Bedri Göknil, Selâhattin Batu, Mediha ve Şerif Önay.

- d) Hâtıra ve Seyahatnâme türünde eserler olarak kabul edilen 'İtalya Seyahati' ve 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat' tercüme faaliyeti olarak aşağı yukarı eşit bir alâka görmüş, bu eserler 1945 (İtalya Seyahati) ve 1946 (Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat) yılından itibaren dilimize kazandırılmıştır.

Mütercimleri: Recai Bilgin, Şâra Sayın, Melâhat Özgü ve Seniha Bedri Göknil'dir.

- e) Fikrî yazı ve Deneme türündeki eserlerinden dilimize tercüme edilmiş olanlar şu üç grupta toplanabilir: 1- Tabiat ve bilimle ilgili olanlar, 2- Dil ve edebiyatla ilgili olanlar, 3- Tarih, Sanat tarihi ve mitolojiyle ilgili olanlar. Bunlardan 2. gruba ait olanlar adet itibariyle diğer iki grubun önünde gelmektedir (13 deneme). Bu gruptan 'Shakespeare..yine Shakespeare' iki kere dilimize tercüme edilmiş, diğer denemeler birer kere tercüme edilmiştir. 3. gruba ait olan denemelerin sayısı 10'u bulmaktadır. Bunlardan 'Winckelmann ve asrından' adlı eserden çeşitli bölümler dilimize tercüme edilmiştir. 1. Gruba ait olan tabiat ve bilimle ilgili yazılardan ise (3 adet), 'Tabiat' adlı deneme dilimize 3 ayrı mütercim tarafından tercüme edilmiştir.

Goethe'nin deneme türündeki eserlerinden 26'sı 1940 ile 1981 yılları arasında dilimize çevrilmiştir.

Bu gruba giren eserlerin mütercimleri; Hikmet Birand (4 eser), Nusret Hızır (2 eser), Müjgân Gürsoy (1 eser), Sâdi Baytın (1 eser), Yusuf Kâzım Köni (2 eser), Nimet Danişmend (1 eser), Argun Gökemre (1 eser), Yaşar Önen (2 eser), Melâhat Özgü (4 eser), Belma Çakmur (2 eser), Şâra Sayın (3 eser) ve Hayrullah Örs (1 eser) dür.

- f) Goethe'nin mektupları 1949 yılından itibaren tercüme edilmeye başlamış, 1983'e kadar 210 adedi dilimize kazandırılmıştır. Selâhattin Batı ve Memduh Altar'ın münferit mektup tercümeleri vardır. Melâhat Togar ise, yazarın 210 mektubunu 'Gençlik, Olgunluk ve Yaşlılık Yıllarındaki Mektuplar' adıyla derlemiştir.

- g) Türkçe'de Goethe'nin Konuşmalarını ihtiva eden başlıca iki eser yayınlanmıştır. Bunlar; 'Hayatının Son Yılları'nda Goethe ile Konuşmalar' adında J.Paul Eckermann tarafından yazılmış olan eserin 1. kısmı ve 'Goethe der ki' adıyla yazarın çeşitli konulardaki düşünce ve

görüŖlerini ihtiva eden derlenmiŖ bir kitaptır. Bu eserlerin birincisi 1942 ve 1949 yılları arasında dilimize tercüme edilmiŖ, ikincisi ise 1983 de yayınlanmıŖtır. Birincisinin mütercimleri Sâdi Baytın ve Lütfi Ay, ikincisinin ise Prof.Dr.Gürsel Aytacı'tır. Selâhattin Batu ve Cemal Köprülü'nün de 1. eserden parça tercümele-ri mevcuttur.

- h) Goethe'nin Ŗiirleri arasında dilimize en çok tercüme edilmiŖ olanlar: Prometheus (4 kere), Kartal ve Güvercin (2 kere), Yolcu (2 kere), DeğiŖen Kız (2 kere), Müzlerin Oğlu (2 kere), Bulduğum Çiçek (2 kere), KarŖılıklı Dans Ŗarkısı (2 kere), Sevgilinin Yakınlığı (2 kere), Nehrin Kıyısında (2 kere), Kavuşma ve AyrılıŖ (2 kere), Mayıs Ŗarkısı (2 kere), Çobanın Ağıdı (2 kere) Gözyaşlarında teselli (2 kere), Sular Üstünde Ruhların Ŗarkısı (2 kere), Yaban Güllü (2 kere), Muhammed'in Ŗarkısı (2 kere), Saz Ŗairi (3 kere), Thule Adası'ndaki Kral (3 kere), Menekşe (2 kere), Hazne Arayıcı (2 kere), Peri PadiŖahı (3 kere), Mignon (3 kere), Züleyha'ya (2 kere), adlı Ŗiirlerdir.

Bu Ŗiirler ve burada adı sayılmayan daha pek çoğu (Bkz. Goethe'nin Türkçe'ye tercüme edilmiŖ Ŗiirleri, III. Bölüm) 1886 ve 1963 yılları arasında dilimize tercüme edilmiŖlerdir.

Ŗiir tercümelerinde en gayretli olan mütercimler; Prof.Selâhattin Batu, Halit Fahri Ozansoy ve Vasfi Mahir Kocatürk'dür. M.Başaran, T.Üğurlu, Melâhat Togar, Mihin Ören'in de Goethe'den tek tek Ŗiir tercümeleleri vardır.

- i) Goethe'nin vecizeleri çeŖitli mecmua ve gazetelerde yer almıŖ, bir kısmı ise yukarıda 'g' maddesinde zikredilen 2. eserde toplanmıŖtır. Bu konudaki ilk tercüme 1943 yılında Dr.Sâdi Irmak'ın Ulus gazetesinde yayınlanan bir grup vecize tercümesidir. Bunu 1946 yılında 'ÖzdeyiŖler' adıyla Tercüme Dergisi'nin Ŗiir Özel sayısında yayınlanan Müjgân Gürsoy'un tercümesi takib eder. Bu konudaki son eser ise 'g' maddesinde de adı geçen Prof.Dr.Gürsel Aytacı'nın 'Goethe der ki' adlı eseridir.

2. Grup: Goethe'nin kendi ve hayatı hakkında yazılmış yazılar

A. Adet: Türk neşriyatında Goethe hakkında çıkmış biyografik mahiyetteki yazıların adedi, tespitlerimize göre 155'i bulmaktadır. Öldükçe yüksek olan bu rakam Türkiye'de Goethe'nin renkli şahsiyetine karşı duyulan ilgiyi göstermektedir.

B. Kronolojik faktör ve bu yazıların yazarları: Türkçe'de Goethe'den bahseden ilk yazı, 1874 yılında 33 numaralı Hadika gazetesinde yayınlanan ve Nâmık Kemal tarafından yazılmış olan makaledir. 'Tiyatrodan bahseden arkadaşlara' adını taşıyan bu yazıda Nâmık Kemal tiyatro hakkındaki görüşlerini belirtmektedir. 'toplum için sanat' görüşünü benimsemiş olan yazar, burada Güllü Agop tiyatrosu hakkında çıkan neşriyata değinmekte, tiyatronun bir 'marifet ve ahlâk mektebi' değil, öncelikle bir 'eglence' olduğunu söylemektedir. Ona göre tiyatro, beşerin halini taklid ederek gözler önüne seren bir oyundur ve maksadı da halkı eğlendirmektir. Tiyatronun başarılı ve faydalı olabilmesi için bir yandan halkı eğlendirirken, bir yandan da ibret verici olması gerekmektedir. Tiyatro, bu vasıflarıyla Avrupa'daki medeniyet eserlerinin temelini atmıştır. Nâmık Kemal bu iddiasını Avrupa edebiyatından örnekler vererek ispatlamaya çalışmaktadır. Bu meyanda 'Goethe ve Schiller'in oyunlarından Almanya'nın ahlâkına hâsıl olan tesirleri saymak lâzım gelse, bunların bir büyük cilt kitaba sığamayacağını', söylemektedir. Nâmık Kemal daha sonra makalesinde, bir milletin tiyatro kültürünün zenginleşmesi içintercüme faaliyetine ağırlık vermesini tavsiye etmekte ve 'Almanya edebiyatının mücitlerinden olan Goethe'nin Fransızca'dan oyun tercüme ettiğini düşündükçe, bizim oyunlar sırf bizim eserlerimizden olsun demeye dilim varmıyor' demektedir.

Görüldüğü gibi burada Goethe'nin tiyatro eserlerinin halk üzerindeki tesirine değinilmekte ve bir yandan da yazarın tercüme faaliyetinden kısaca bahsedilmektedir.

1874'deki bu makaleyi, 1875 de 1 makale, 1880 de ve 1881 de birer makale takip eder. Bunların hepsi Nâmık Kemal tarafından kaleme alınmış,

yazarın şahsı hakkında bölümler ihtiva eden 'tiyatro' mevzûlu makalelerdir. 1885 de gene Nâmık Kemal Ebuuzziya Tevfik Bey'e yazmış olduğu 15 Muharrem 1304 tarihini taşıyan mektupta Goethe'den bahsetmekte, sözü dolaylı bir şekilde Faust'a getirmektedir. Bu mektubu, 1886 da Ahmet Rasim'in 'Şair-i meşhur Goethe' adlı biyografik yazısı takip eder. 1889 da Goethe hakkında 2 makale yayınlanır. Bundan sonra 10 sene bu konuda bir yazıya rastlanmaz. 1899 yılında yazarın 150. sene-i devriyesi münasebetiyle gene iki makale ('Alman şair-i dâhisi Goethe', Ahiûs Suad, Malumat, Nr. 26, 1315, s.272-274) (Goethe'nin 150. sene-i devriyesi) Saffet Suad, Servet-i Fünûn, Nr.441, c.17, 1315, s.391-393), yayınlanır. Bundan sonra 1900 senesinde Malûmat Dergisi'nin 241. nüshasında 'Goethe ve Muhaberatı' adlı bir makale çıkar. Yazarı Mustafa Rağıp'tır.

Bundan sonra Gœethe biyografileri 10 ar senelik fasıllarla basında yer alırlar, 1910 da Halide Edip Adıvar'ın 'Büyük Şairler-Goethe' adlı biyografisi bir dizi halinde Tanin gazetesinde yer alır (No.769, 776, 790, 13.23.30 Teşrinievvel 1910). 1928 de ise Yusuf Şerif Kılıçel'in Van Tieghem'den tercüme ettiği 'Rönesans'tan beri Avrupa Edebiyatı muhtasar Tarihi' adlı eserde Goethe' hakkında bir bölüm mevcuttur.

4 senelik bir aradan sonra, GOethe'nin ölümünün 100. yıldönümü münasebetiyle Goethe'nin şahsı ve hayatı hakkında 13 makale yayınlanır. Hasan Âli Yücel, Cevat Memduh, Yusuf Şerif Kılıçel ve Seniha Bedri Cöknil gibi yazarlar tarafından kaleme alınmış olan bu makaleler, Goethe'nin hayatı yanında, yazarın tabiatla, müzikle ilişkisini ele alırlar, yazarı çeşitli yönleriyle Türk okuruna tanıtmayı amaçlarlar.

1933 yılında yazara olan ilgi 4 makale ile devam eder. Bu makaleler Goethe'nin 'pedagogik yönünü', 'sanat aşkını' ve 'hayata olan bağlılığını' yansıtan makalelerdir.

1934 yılında gene iki makale, 1935 de 1 makale, 1936 da 2 makale, 1937 de 3 biyografi, 39 da 3 makale, 1941 ve 1942 de 2, 1943 de 2,

1944 de 2, 1945 de 1, 1946 da 2, 1947 de 1, 1948 de 2 olmak üzere 1933-1948 yılları arasında 27 biyografik mahiyette makale yayınlanır. Bunlar yazarın sanat, felsefe ve mizah yönünü ele alan makalelerdir. Bunların içinde 1938 de Melâhat Özgü tarafından kaleme alınan 'Goethe'nin cihan edebiyatındaki şahsiyeti' adını taşıyan yazısı kıymetli bir değerlendirmedir. Yazı Ankara Cumhuriyet Halk Partisi Yayımıdır.

Goethe'nin 200. doğum yılı olan 1949 da yazarın şahsı ve hayatı hakkında 45 biyografi ve makale yayınlanır. Goethe'yi anma yazılarının yanı sıra basında yazarın 'ilim cephesini', 'Şark ile ilişkisini', 'yaratıcılık yönünü', 'Alman dili ve tiyatroya karşı ilgisini', 'insanlık yönünü' ele alan yazılara ve çeşitli ünlülerin Goethe'yi yorumlamalarına yer verilir. Bu konuya ilgi gösteren yazarlar; A.Adnan Adıvar, Hasan Âli Yücel, Selâhattin Batu, Melâhat Özgü, Âdile Ayda, Lütü Ay, Şükür Akkaya, Cemal Köprülü, Yaşar Önen gibi çoğu Goethe'den tercümelemler de yapmış olan şahıslardır.

1949 dan sonra bu tür yazılarda bir azalma olur. 1949 ile 1982 yılları arasında tespit edebildiğimiz 41 adet biyografik mahiyetteki yazının dağılımı şöyledir; 1950 de 2, 1951 de 1, 1952 de 1, 1953 de 2, 1954 de 2, 1956 da 2, 1958 de 3, 1959 da 1, 1960 da 2, 1961 de 2, 1962 de 1, 1963 de 2, 1964 de 2, 1967 de 2, 1968 de 2, 1969 da 3, 1970 de 2, 1971 de 2, 1972 de 1, 1974 de 2, 1976 da 1, 1978 de 1, 1982 de 2 yazı. Bu yazılarda Goethe'nin hayatı ve eserlerine ağırlık verilmiştir. Bu makalelerin çoğu yabancı kaynaklardan tercümedir.

3. Grup: Goethe'nin eserleri hakkında yazılmış inceleme yazıları

A. Adet: Adet olarak üçüncü sırayı alan bu grupta 75 yazı tespit edebildik. Bu sayı, eser tercümeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük görünmekte ve yazarın eserlerinin Türkçe'de yeterince tahlil edilmemiş olduğu sonucunu doğurmaktadır.

B. Kronolojik faktör ve yazarlar: Goethe'nin eserlerine karşı ilginin memleketimizde 1886 yılında başladığını görüyoruz. Bu tarih aynı zamanda ilk eser tercümesinin yapıldığı yıl oluyor. Bu konudaki ilk yazı Nâmık Kemal tarafından kaleme alınmış, 'Ebuzziya Tefvik Bey'e yazılmış bir mektup. 15 Muharrem 1304 tarihini taşıyor. 1912 de 'Nümüne-i Edebiyat-ı Osmaniye'de' yayınlanıyor. Aslında bu yazı tam bir inceleme yazısı mahiyetinde değildir, ancak içinde Goethe'nin eseri Faust'tan bahsedildiği için bu grupta ele alınmasını doğru bulduk. Bundan sonra 1932 ye kadar yayınlanan 9 makale de 'Faust' hakkında. Yazarları ise; Nâmık Kemal, Halil Fikret Kanad ve Galip Bahtiyar.

1932 yılında yazarın 'Stella' adlı eseri sahneye konduğu için eserin mütercimi Seniha Bedri Göknil'in 15 Mart 1932 tarihli ve 39 numaralı Darübedayi Mecmuasında ('Stella' ile ilgili 2 makalesi çıkıyor. Aynı sene yayınlanan diğer makale gene 'Faust' hakkında, fakat bundan önceki makalelerden farklı. Bu makalede 'Faust'un felsefesi' inceleniyor. Yazarı Orhan Saadettin olan bu yazı İstanbul Edebiyat Fakültesi Mecmuasında (IX, 2, s.374) yayınlanıyor.

1886 dan 1982 yılına kadar tespit edebildiğimiz yazarın eserleri hakkındaki inceleme yazıları 1939 dan başlayarak 1949 yılına kadar bir artış gösteriyor. Zirveye ulaştığı 1949 yılından sonra birdenbire bir düşüş kaydediyor. Bu yazıların yıllara göre dağılışı şöyle:

1933 de 1, 1935 de 3, 1936 da 4, 1937 de 1, 1939 da 5, 1940 da 3, 1941 de 3, 1942 de 5, 1943 de 2, 1944 de 1, 1945 de 2, 1946 da 6, 1947 de 1, 1948 de 1, 1949 da 10, 1950 de 1, 1952 de 1, 1954 de 1, 1958 de 1, 1959 da 1, 1960 da 1, 1966 da 1, 1970 de 1, 1973 de 1, 1978 de 1, 1979 da 1, 1982 de 1 inceleme yazısı.

Bunlardan 38 tanesi Faust, 3'ü Stella, 3'ü Verter, 6'sı Wilhelm Meister, 1'i Hermann ve Dorote, 2'si İfijeni, 1'i Egmont, 3'ü Goethe'nin şiirleri, 1'i Batı-doğu Divanı, 1'i Renk teorisi hakkında, diğerleri ise eserler hakkında genel mahiyette inceleme yazılarıdır.

Bu inceleme yazılarının yazarları genellikle ilim adamları ve Goethe mütercimleridir. Bu grupta birden fazla inceleme yazısı bulunanlar şunlardır:

Namık Kemal- Seniha Bedri Gökni, Melâhat Özgü, Galip Bahtiyar, Halil Vedat Fıratlı, Halil Fikret Kanat, Şükrü Atala, Burhanettin Batıman, Selâhattin Batu, Lütfi Ay, Faruk Akün, Halit Fahri Ozansoy.

4. Grup: Goethe ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar

A. Adet: Bu gruptaki çalışmalar 8 tanedir.

B. Kronolojik sıraları ve yazarları: Bu gruba giren ilk çalışma 1892 yılında Mübarek Galip tarafından yapılmıştır. 'Goethe ile Schiller' adını taşıyan bu yazı Mektep dergisinde (sene 3 No.5, s.235, No.7, s.330) yayınlamıştır.

Bunu 1941 de Enver Ziya Karal'ın kaleme aldığı 'Tarih Notları-Napolyon ve Goethe' adlı yazı takip eder. Yazı İstanbul ve Avrupa Tarihine dair Yayınlar'da (s.194-197) yayınlanır.

Bu gruptaki 3. çalışma 1948 yılında Burhanettin Batıman tarafından yazılmış olan 'Fuzulî ve Faust' adını taşıyan yazıdır. Eser İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlamıştır.

Goethe ile ilgili 4. karşılaştırmalı yazı 1949 da Orhan Burian'ın yazmış olduğu 'Goethe ile Byron' adlı çalışmadır. Türk Tarih Kurumu tarafından (25-27, 4 s.) yayınlanmıştır.

Goethe ile ilgili 5. karşılaştırmalı çalışma 1952 de Melâhat Özgü tarafından yapılmıştır. 'Goethe ve Hâfız' adını taşımaktadır. Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayınlamıştır (89-103 s.).

2 yıl sonra aynı konu bu grubun 6. çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Bu bir tercümedir, Nurettin Nart tarafından tercüme edilmiştir. 'Hâfız ve Goethe' ismini taşımaktadır, 1954 de Konya Güven Basımevi tarafından basılmıştır (16 s.).

Bu gruba dahil 7. çalışma gene aynı konu hakkındadır. 1959 da Melâhat Özgü tarafından yazılan bu yazı 'Goethe'nin Hâfız'ı Anlayışı' adını taşımaktadır. Atatürk Üniversitesi 1958/59 Öğretim Yılı Halk Konferansları arasında yer almıştır.

Goethe ile ilgili 8. karşılaştırmalı çalışma, 1981 yılında Zeki Tez tarafından hazırlanmıştır. 'Newton ve Goethe'nin Renk Kuramları' adını taşıyan bu yazı, Bilim ve Sanat Dergisi'nin 45. sayısında yayınlanmıştır.

Görüldüğü gibi Türkçe'de Goethe ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar çok azdır. Zamanla memleketimizde 'Mukayeseli Edebiyat' geliştikçe bu sahada bilimsel metodlara dayanan geniş çalışma ve araştırmaların yapılacağı umulmaktadır.

5. Grup: Goethe'nin Eser Temsilleri

A. Adet: Bugüne kadar ülkemizde Goethe'nin sahne eserlerinden sadece ikisi; 'Stella' ve 'Faust' temsil edilmiştir.

B. Temsillerin kronolojik sırası ve mekânları: Bu iki eserden 'Stella' 1932 yılında, Goethe'nin 100. ölüm yıldönümünde, Seniha Bedri Göknil'in tercüme metni esas alınarak İstanbul Şehir Tiyatrosu tarafından sahnelenmiştir.

'Faust' ise ilk defa 1936 da İstanbul'da Şehir tiyatrosunda sahneye konmuş, bunu 1946'da Ankara'da Tatbikat Sahnesindeki 'Faust' temsili izlemiş, daha sonra aynı eser 1949 da, yazarının 200. doğum yıldönümünde, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda, Ankara Devlet Tiyatrosu'nda ve

Istanbul Radyosu'nda olmak üzere toplam olarak 5 kere sahneye konmuştur. Metin olarak Ankara Tatbikat Sahnesi'nde Recai Bilgin'in Faust tercümesi esas alınmış, diğer bütün Faust temsillerinde Seniha Bedri Göknil'in tercüme metni kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi Goethe'nin tiyatro eserleri yurdumuzda sadece belirli yıllarda, kısa süreler için sahnelemiş, halka kâfi derecede tanıtılmamıştır.

6. Grup: Goethe Bibliyografyaları

A. Adet: Türkçe'de geniş kapsamlı olarak belli başlı 3 Goethe Bibliyografyası mevcuttur.

B. Kronolojik sırası ve hazırlayanlar: Burada adı geçen üç Bibliyografyadan ilki 1945 yılında Dr.Melâhat Özgü tarafından hazırlanmış ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde yayınlanmıştır. Aynı Bibliyografya ayrıca Ankara Türk Tarih Kurumu tarafından da yayınlanmıştır.

İkinci Goethe Bibliyografyası gene Dr.Melâhat Özgü tarafından hazırlanmış, önce Goethe'nin 200. Doğum yıldönümü olan 1949 da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi'nde, sonra aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi Goethe Özel Sayısı'nda yayınlanmıştır.

Türkçe'de 3. Goethe Bibliyografyası 1982 de, yazarın 150. ölüm yıldönümü münasebetiyle Prof.Dr.Gürsel Aytaç, Ferhan Orhon ve Mahmure Kahraman tarafından Ankara Üniversitesi, Millî Kütüphane ve Ankara Alman Kültür Merkezi'nin ortak çalışması olarak hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Çok istifade ettiğimiz bu değerli bibliyografyada tesbit edebildiğimiz bazı eksiklikleri tezimizin sonundaki bibliyografyada gösterdik.

Yukarıda adetlerini, kronolojik sıralarını, tekerrür sayılarını, yazarlarını verdiğimiz Türkiye'de Goethe'yi tanıtıcı mahiyette yapılan çalışmaların senelere göre genel dağılışı grafiğini incelediğimizde ayrıca şu hususlar göze çarpmaktadır:

Goethe ülkemizde 1874 senesinden itibaren, yani ölümünden 42 yıl sonra tanınmaya başlamıştır. Bu tanıma önce yazarın şahsı ve eserlerinden bahseden yazılar kanalıyla olmuştur.

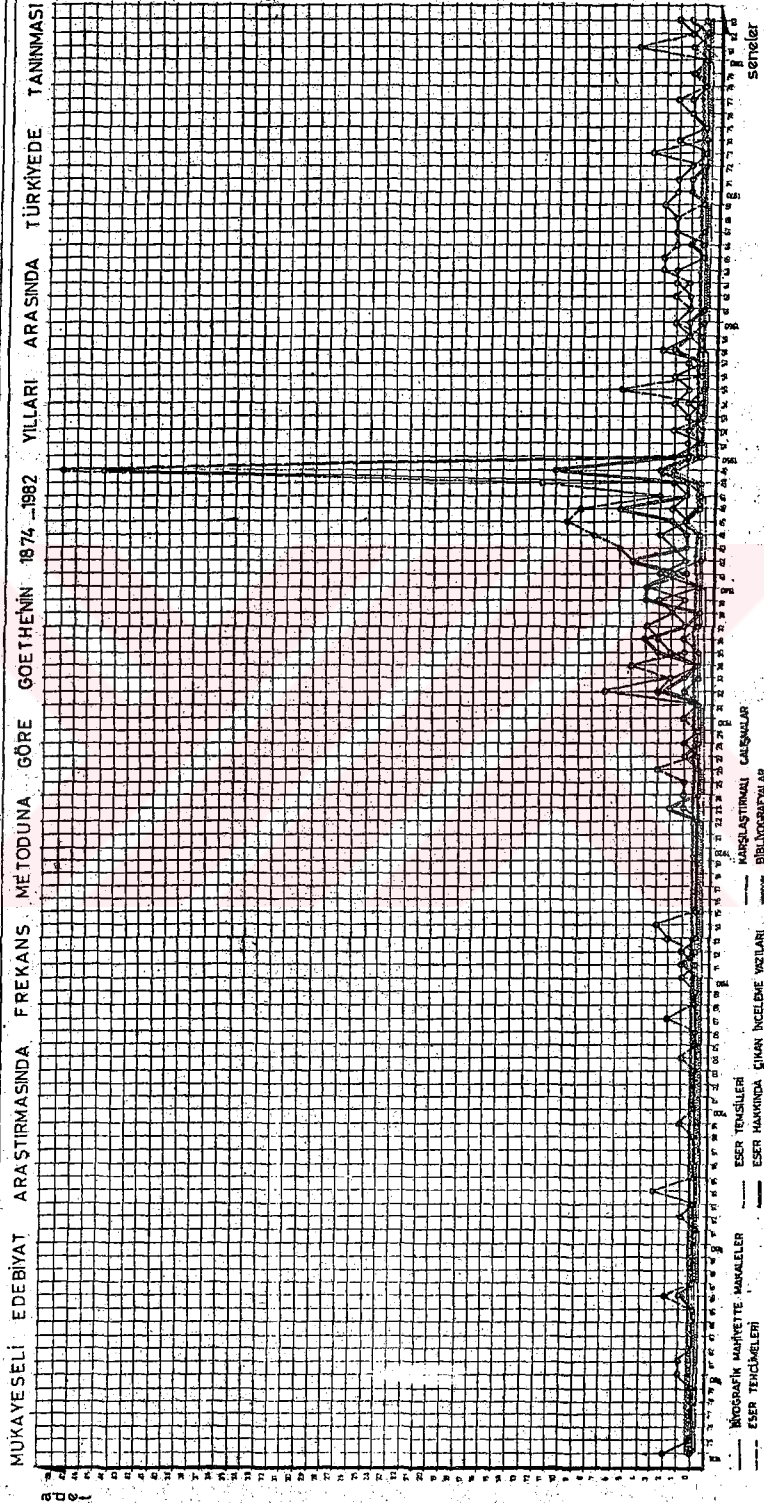
Goethe'den Türkçe'ye tercüme edilen ilk eser 'Vedâ' adlı bir şiirdir, mütercimi Muallim Naci'dir. Şiir 1886 yılında Güneş Dergisi'nin 9. nüshasında yayınlamıştır.

Grafiğin 1932 ve bilhassa 1949 yıllarına isabet eden kısımlarında Goethe'yi tanıtma çalışmalarında bir yoğunlaşma göze çarpmaktadır. Bu durum, bu yılların yazarın ölüm ve doğum yıldönümlerine rastlamasından kaynaklanmaktadır (1932-100. ölüm yıldönümü, 1949-200. doğum yıldönümü, 1982-200. ölüm yıldönümü). Bu yoğunlaşma 1949'da zirveye ulaşır.

Bu durumda, 1940'lı yıllarda İsmet İnönü hükümeti'nin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in de desteği ile başlatmış olduğu 'Dünya Edebiyatı'ndan Seçmeler' adlı tercüme faaliyetinin de rolü olduğu söylenebilir.

1949 yılı 'Goethe yılı' ilân edilmiş, bu yıl, yukarıdaki çalışmaların yanı sıra Goethe ile ilgili konferanslar, sergiler, radyo programları, temsililer de tertip edilmiş, bu büyük düşünür ve şair, bütün dünyada olduğu gibi, memleketimizde de anılmıştır.

Daha sonraki yıllarda Goethe'ye karşı olan ilgi azalarak devam etmiş, günümüze kadar gelmiştir. 1982 yılı da 'Goethe yılı' ilân edilmiş olmasına rağmen, bu yılda bu sahada yapılan çalışmalar 1949'dakilerle mukayese edilemeyecek kadar azdır. Tercüme faaliyetinin 60 lı yıllarda bir duraklamaya girmiş olması, yazarın genç kuşaklara tanıtılmasını engellemiştir. Türkçe henüz tam bir Goethe Külliyyatına sahip değildir.

II. BÖLÖM

1- TÜRKİYE'DE FAUST'UN TANINMASI

Türk neşriyatında Goethe'nin Faust'u hakkında ilk cümleye Nâmık Kemal'in Ebuzziya Tevfik Bey'e 1304 senesinin Muharrem ayında yazmış olduğu bir mektupta rastlıyoruz. Bu mektuptan, Nâmık Kemal'in Tiyatro eseri 'Silis-tre'nin Heinrich Hart adında bir Alman mütercim tarafından Almanca'ya tercüme edilmiş ve eser hakkında 'Berliner Tagesblatt' adlı Alman gazetesinde bir tenkit neşredilmiş olduğunu ve Ebuzziya Tevfik Bey'in gazetenin bu kısmını ihtiva eden bölümünü keserek, Nâmık Kemal'e göndermiş bulunduğunu öğreniyoruz.

Nâmık Kemal mektubunda bu makeleyi memnuniyetle okuduğunu yazıyor ve şöyle diyor:

'Demek ki 'Goethe' ve 'Schiller' gibi, biri, bir eserinde hilâf-ı tabiat iade-i şebab eden bir ihtiyar tasavvur ediyor ve diğeri tarihinin en ciddi bir vakasını bütün bütün tagyir ile 'Jan Dalkın' âteş-i zulme bedel meydan-ı harp içinde fedâ-i can ettiğini göstermiş iki büyük şaire mâlik olan Almanlar, maarifini her cihette Avrupa'daki akvamın kâfesini tefavuk ettikleri halde edebiyatta hakâyık-i fenniye veya ulüm-u mutearifiye müteallik sözler aramıyor, yalnız efkâr-ı şairane ve hissiyatın suret-i tasvirine bakıyorlar. Bu suret-i tasvir içinde lisan-ı Osmanîye mahsus şaşaalı bir belâgat mevcût olduğundan ve o belâgat başka lisana naklolduğu zaman bile kuvvetini kaybetmediğinden bahsediyorlar'(1).

(1) Nâmık Kemal, 'Ebuzziya Tevfik Bey'e Mektup', Numûne-i Edebiyat-ı Osmanîye, 15 Muharrem 1304 (1886), 1936.

Yazar sonra, Almanların bu eseri kendi dillerine tercümeyle lâyık görmele-
rinin ve bilhassa 'Berliner Tagesblatt'ta eserdeki şairane fikir ve duy-
guların tasvir şekillerinin övgüye lâyık bulunmasının, edebî bir görüşe
sahip olmamalarına ve iki satırı bir araya getirip bir düşünceyi anlatmak-
tan âciz olmalarına rağmen sayfalarca tenkitler yazmaktan vazgeçmeyen ede-
biyat meraklıları için, ibret alınacak bir davranış olduğunu yazısına ek-
liyor.

Bu mektupta yazarın 'hilâf-ı tabiat' iâde-i şebab eden ihtiyar' dediği
adam, Goethe'nin Faust'udur. Vâkıa yazar bunun Faust olduğunu doğrudan
doğruya söylememiştir ama, Faust'tan bahsettiği âşikardır.

Bu mektup, Nâmık Kemal'in sadece Goethe'yi tanımakla kalmayıp, Faust'u da
okumuş hatta belki Paris te iken tiyatrosunu seyretmiş olması ihtimalini
akla getirmektedir.

Nitekim Nâmık Kemal'in 1874 ve 1886 yılları arasında 'Hadika' gazetesinde
ve 'Mecmua-i Ebuuziyya'nın muhtelif sayılarında çıkan Goethe ve Faust'tan
bahseden makaleleri bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir(1).

Nâmık Kemal'den sonra Türk nesriyatında 'Faust' adına 1904 senesinde Ba-
kû'de yayınlanan 'Füyûzat' gazetesinde rastlıyoruz. Bu gazetede 'Faust'un
Hüseyinzâde Ali Bey tarafından tercüme edilmiş olan 'İthaf' manzûmesi yer
alır(2). Fakat gazete bölgesel bir gazete olduğu için çok geniş bir kit-
leye hitap ettiği söylenemez. Nitekim 'Faust' tefsirleri yapan münekkit-
lerimizin bu manzumenin o tarihlerde yayınlanmış olduğundan haberdar ol-
madıklarını görüyoruz. Günümüze kadar yapılmış olan Goethe Bibliyografya-
larında bu tercümenin ancak 1932'de yapılmış olan 2.tab'i(3) zikredilmek-

(1) Nâmık Kemal, "Tiyatrodan Bahseden Arkadaşlara", Hadika gazetesi, nr.
33, 28 Aralık 1289 (1874).

z.bsl. "Tiyatro" başlığı altında, Mecmua-i Ebuuziyya II, nr.12, 1289
(1874), s.358.

Nâmık Kemal, "Tahrib-i Harâbat", Mecmua-i Ebuuziyya II, nr.19, 1288 -
1289.

(2) Hüseyinzâde Ali Bey, "Faust'tan İthaf", Füyûzat Mecmuası, nr.1, 1904,
Bakû.

(3) Hüseyinzâde Ali Bey, Faust Faciasından İthaf ve Mukaddemeler, İstanbul
1932, Hamit Matbaası, 18 s.

te, Galip Bahtiyar'ın 1926'da yapmış olduğu 'Faust' tercümesi, 'Faust'un Türkçe'ye ilk tercümesi olarak kabul edilmektedir.

Bundan sonra Hüseyinzâde Ali Bey'in, Faust'un 'Gökte Prolog' adlı bölüm tercümesinin 'Semâda Mukaddeme' adıyla gene Bakû'de, "Füyûzat"ın 16. sayısında, sonra da 1910'da İstanbul'da çıkan "İçtihat" Mecmua'sının 24. sayısında yayınlandığını görüyoruz.

Bu 'İthaf' ve 'Semâda Mukaddeme' bölümlerine mütercim 1932 senesinde 'Tiyatro Sahnesinde Mukaddeme'yi de ekler ve hepsini birarada 'Faust Faciasından İthaf ve Mukaddemeler' adıyla İstanbul'da Hamit Matbaasında yayınlatır. Bu yıllarda 'Faust' adı artık Türk okurları için eskisi kadar yabancı değildir, çünkü 1923 yılında Halil Fikret Kanad'ın 'Goethe ve Faust' adlı tahlili iki ayrı matbaa tarafından basılmış, 1926'da 'Faust' 2 ayrı mütercim tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Bkz. II. Bölüm). Bu tercümelere biri Hüseyin Cemil'e aittir, 'Faust'un 'Gökte Prolog' sahnesinin tercümesidir. Galip Bahtiyar tarafından yapılmış olan diğer tercüme ise, 'Faust'un kitap halindeki ilk tercümesidir.

Eksik olan bu tercümelerin önemi, ilk 'Faust' tercümeleri olmalarından kaynaklanmaktadır.

Goethe'nin 100. yıldönümü olan 1932 senesinde Goethe'ye karşı olan ilginin artmasıyla beraber 'Faust' da yeniden aktüelleşmeye başlar, dergilerde hakkında makaleler çıkar, 'Faust'un felsefesini tahlil eden Orhan Saadetin tarafından yazılan bir yazı 'İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuasında' yayınlanır. Böylece 'Faust' Üniversite câmiasında da adını yaymaya başlamış olur.

1935'de eser Seniha Bedri Göknil tarafından kitap halinde dilimize tercüme edilir. Vâkıa bu tercüme, eserin aslını değil Paul Mederow tarafından sahneye konmak için tertiplenmiş şeklini esas almıştır, ama gene de eseri bütün olarak verdiği için ve ülkemizde ilk defa sahneye konmasına inkân hazırladığı için önem taşımaktadır. Nitekim bu tercümenin yapılmasının hemen akabinde, 1936'da 'Faust' Muhsin Ertuğrul tarafından İstanbul Şehir

Tiyatrosunda sahneye konacak ve bu defa eser halka, Türk seyircisine ta-
nıtılacaktır.

Ancak 'Faust' sahneye konmaktan çok okumak için yazılmış olduğundan, sah-
neye konduğunda derinliğinden ve felsefesinden çok şey kaybetmektedir.
Goethe de aslında bu eserin sahnedeki temsil edilmesini pek istememiş ve
arkadaşı Zelter'e yazdığı bir mektupta bunu itiraf etmiştir. Goethe bu
mektubunda şöyle der:

'Braunschweig tiyatrosu müdürü August Klingemann 'Faust'un ilk
temsil tecrübesini yapmak istediğini söylüyor ve "ben şahsen bun-
dan muzdarip oluyorum", dememek için hiçbir şeye karışmıyorum'(1).

Sahneye konmasındaki güçlük yüzünden eserin ilk bölümü neşir tarihinden
ancak 21 yıl sonra temsil edilmiş, iki kısmı birarada olarak ise yazarın
ölümünden 43 yıl sonra, 1875'de sahneye konmuştur.

Faust'un sahneye konmasındaki başlıca güçlük, Prof.Ö.F.Akün'ün, eserin
1949'da Türkiye'de 4. defa temsili dolayısıyla yazmış olduğu makalede(1) be-
lirttiği gibi, eserin içindeki vak'aların, dramın zaman ve mekân imkânla-
rını aşması, hususiyetidir. Eserin 2. kısmının destan genişliği göstermesi
de sahneye konmasını güçleştiren faktörlerden biridir. Prof.Akün'ün maka-
lesinde ayrıca, eseri teşkil eden tabloların ahapzot ve epizot mahiyetin-
de olduğu ve eserin dram eserinin gerektirdiği sıkı vak'a kaynaşmasından
yoksun bulunduğu belirtilmektedir. Daha sonra makalede şöyle denilmekte-
dir:

'Bu durumda rejisörü verilmesi zor bir karar beklemektedir: ya
eseri, kısaltmalar yaparak vak'a ve kahramanın şahsiyeti etrafın-
da teksif etmek, birbiriyle ilişkili sahneleri birleştirmek ki;
bu durumda eser hayli şey kaybedecektir, ama sahne için münasip
bir duruma konmuş olacaktır veya eseri bütün mânâ ve teferruatı
ile verecektir ve bu durumda tiyatro mahkûm edilmiş olacaktır,
seyirciler tablo ve dekor değişimleri ile saatlerce oyalanmış ola-
caklardır'.

(1) Prof.Ömer Faruk Akün, "Faust İstanbul Şehir Tiyatrosunda", Cumhuriyet
Gazetesi, 8 Ekim 1949.

Bütün bu güçlüklerin yanı sıra eseri bir de başka bir dile çevirmek ve Faust efsânesine yabancı olan bir millete sahnede sunmak büsbütün güç ve riskli bir iştir. Nitekim yukarıda belirtilen ve eserin yapısından kaynaklanan sahneye tatbik edilme güçlüklerine rağmen, Alman seyircisi Faust efsânesini nerdeyse ezbere bildiği için, eserin ruhuna inebilmekte, dil ve üslûptaki âhengin tadına varmakta, dikkatini konudan çok eserin sanat tarafına teksif edebilmektedir.

Oysa bizim seyircimiz, tiyatro münekkidi Lütfi Ay'ın, 1949'daki Faust temsilleri münasebetiyle kaleme aldığı makalelerde belirttiği gibi, kelimelerden çok dekora, mizansene ve aktörlerin oyununa takılmakta, eserin derinliğini kavrayabilmesi ve ihtivâ ettiği fikirlere nüfûz edebilmesi mümkün olamamaktadır(1).

Mamafih eser, Goethe'yi anmak maksadıyla 'Şehir Tiyatro'sunun büyük iyi niyeti ve kısıtlı imkânlarıyla elden gelen gayret sarfedilerek sahnelenmiş ve sayısız felsefî fikirle dolu bu büyük eser Türk halkının gözleri önüne serilmiş ve böylece de Türk milletinin esere karşı ilgisi arttırılmış olmuştur.

1939'da yayınlanan çeşitli makalelerden(2) sonra, Maarif Vekâleti 'Faust'u tercüme ettirmeye karar verir ve bu maksatla bir de yarışma tertipler. Bu yarışmaya katılacak mütercimleri uyarmak için Halil Vedat Fıratlı önceden yapılmış 'Faust tercümeleri' hakkında bir tenkit neşreder ve çeşitli tavsiyelerde bulunur(3).

-
- (1) Lütfi Ay, "Faust Devlet Tiyatrosunda", Ulus Gazetesi, 19 Ekim 1949.
Lütfi Ay, "Şehir Tiyatrosunda Faust", Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1949.
- (2) Melâhat Özgü, "Faust insanlığın trajedisi", Ankara Cumhuriyet Halk Partisi, Konferanslar Serisi, Kitap 5, 1939, s.61.
- Ernst von Aster, "Faust", çev.Macit Gökberk, İ.Ü.Konferansları, 1939-40, s.110.
- Muhsin Ertuğrul, "Türk sahnesinde Faust", Türk Tiyatrosu, nr.69, 1 Mart 1939, s.10-15.
- Halil Vedat Fıratlı, "Faust tercümeleri üzerinde", Oluş D., nr.28, 29, 9 Temmuz 1939, s.440-441, 454-455.

(3) Ibid.

Halil Vedat Fıratlı'nın tenkit ettiği tercümeleler; Galip Bahtiyar'ın 1926 da Millî Matbaa'da yayınlanan 'Faust Tercümesiyle' Seniha Bedri Göknil'in 1935 de Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş.nin yayınladığı tercümeleleridir. Münekkit bu tercümeleleri kifayetsiz bulmakta ve bilhassa Galip Bahtiyar'ınkini sert bir dille tenkit etmektedir. Bu arada kendisi de 'Faust'un Tanrıyle şeytan arasındaki bahsi konu alan 'Gökte Prolog' adlı sahnesini tercüme etmiştir ve bir alternatif olarak makalesine eklemiştir (bkz. 'Gökte Prolog' tercümeleleri).

1940 yılında Maarif Vekâletinin tercüme yarışmasını Recai Bilgin(1) kazanır ve eserin birinci kısmı "Maarif Vekâleti Dünya Edebiyatından Tercümeleler Serisi'nin" 'Alman Klâsikleri Dizisi'nin 1 numaralı eseri olarak yayınlanır. Devrin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in tanıtma yazısı eserin başında yer alır.

Bunu 1940 yılında Abdülhak Adnan Adıvar'ın yazdığı "Faust Tahlil Tecrübesi" adlı kitabı takip eder. Aslen tıp doktoru olan Adnan Adıvar Paris'te ikameti esnasında Sorbonne'da 1 yıl Faust seminerlerine katılmış ve Goethe'nin hayranlıkla benimsendiği bu ortamdan edindiği bilgileri Türk okurlarına aktarmak istemiştir. Adıvar bu eserinde Alman edebiyatının bu klâsik eserinin Türk liselerinin müfredatında yer almadığına esef ettiğini belirtmiştir.

1942 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Doç.Dr.Burhanettin Batıman'ın "Faust, 1.Kısımın Tahlil ve Tefsiri" adıyla yayınlanan kitabı bu konuda dilimizde o güne kadar yapılmış en geniş kapsamlı araştırma olmuştur. Batıman Faust'un birinci kısmının, orijinal kaynaklardan faydalanarak tahlil ve tefsirini yaparak; bu alandaki boşluğa bir ölçüde doldurabilmiştir. Yazar bu kitapta aynı zamanda eserin büyük bir kısmının tercümesini de vermiştir. Batıman'ın 'Faust'u bütün olarak tercüme ettiği ve 1940 da Maarif Vekâletinin açmış olduğu 'Faust Tercümeleleri Yarışması'na katıldığı fakat yarışmada birinciliği kazanamadığı söylenmektedir(2).

(1) Aynı mütercim M.V.Alman Klâsikleri Dizisinde "Faust II" (Alm.Kl.5) 1943, "Hermannla Dorothea" (Alm.Kl.16) 1944, "Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat" (Alm.Kl.28) 1948 adlı Goethe tercümeleleri de vardır.

(2) Kaynak: Boğaziçi Üniversitesi Emekli Öğretim Üyelerinden Dr.Traugott Fuchs.

Aynı yıl, yani 1942 de Ankara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden olan ve Goethe konusunda sayısız incelemesi bulunan Doç.Dr.Melâhat Özgü'nün 'Türkçe'de Faust' adlı bir inceleme yazısı yayınlanmıştır(1). Bu son incelemeler 'Faust' hakkındaki akademik çalışmalara hız kazandırmıştır. Böylece 1942'ye kadar 'Faust'un birinci kısmı bir ölçüde tanıtıldıktan sonra ikinci kısmına karşı da bir ilgi doğmaya başlamış ve 1942 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisinde 'Faust'un II.kısmı' hakkında bir özet yayınlanmış ve hemen arkasından da 1943'de Recai Bilgin'in Alman Klâsikleri Dizisi'nin 5. eseri olan 'Faust II.Kısım' adlı tercümesi yayınlanmıştır. Bu tercüme zamanın imkânları içersinde yapılmış en iyi 'Faust tercümesi' olarak kabul edilmiştir (bkz.Faust Tercümeleri, II.Bölüm).

Aynı tercümeden faydalanarak Melâhat Özgü ve Georg Rohde 1945 yılında eserin "Arkadya Saadeti" adlı bölümünü tekrar tercüme etmişlerdir (Bkz. Kısmî Faust tercümeleri, II.Bölüm).

Faust üzerinde yapılan münferit incelemeler ve tahlillerden sonra, eser 1946 yılında 2. defa olarak bu defa Ankara Devlet Tiyatrosu Tatbikat Sahnesinde (Halkevinde) rejisör Karl Ebert tarafından sahneye konur. Bu temsilde Faust rolünü Cüneyt Gökçer oynar ve rolünde oldukça da başarılı olur. Ankara seyircisi oyunu ilgiyle izler.

Goethe'nin 200. doğum yıldönümü olan ve bütün dünyada 'Goethe Yılı' olarak ilân edilen 1949 yılında bu büyük yazar dünyanın her yerinde olduğu gibi memleketimizde de büyük bir ilgi ve sevgiyle anılır. Ağustos ayı 'Goethe Ayı' ilân edilir. Bu ayda yazarın anısına törenler düzenlenir, konferanslar tertiplenir. İstanbul Çemberlitaş'ta Muallimler Birliği'nin Binasında bu konuda bir toplantı yapılır ve Goethe'ye dair bir kitap ve fotoğraf sergisi tertiplenir. Yazarın Türkçe'ye tercüme edilmiş eserleri de bu sergide yer alır.

(1) Melâhat Özgü, "Türkçe'de Faust", Ülkü D., Yeni Seri, nr.19, 1 Ekim 1942, s.11-14.

Muallimler Birliği'nin Goethe anısına tertipledikleri bu toplantının gündemi şöyledir:

18.00 - Açılış - Adnan Adıvar

- Sara Bil - Goethe'nin hayatı ve eserleri,
- Heinz Anstock-Goethe'den bazı şiirler,
- Melâhat Togar - Goethe'den bazı şiirler,
- Dr. Burhanettin Batıman-Faust problemleri,
- Prof. Dr. Remzi Kazancıgil-Bir eski Goethe mütercimi,
Hüseyinzâde Ali Bey hakkında
hatıra ve not,
- Goethe'den okunacak parçalar

Son

Bu olay aynı zamanda resmî olarak da ele alınır. Radyo programlarında Goethe hakkında bir dizi konuşma ve yazarın Faust operasından parçalar yer alır. Böylece Faust operası da Türk milletine tanıtılmış olur.

Ankara radyosunun büyük Alman şairi Johann Wolfgang von Goethe'nin anısına tertip ettiği yayınlar şöyledir:

- 29 Ağustos - 19.45 Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in açılış konuşması.
22.00 Melâhat Özgü yazarın hayatını anlatacak, sonra Goethe'den bestelenmiş şarkılar okunacak.
- 31 Ağustos - 18.30 Selâhattin Batu Goethe'nin âlimlik tarafını belirtecek, bunu Devlet Tiyatrosunun Faust temsili takibedecek, sonra Gounoud'nun Faust operasından parçalar çalınacak.
- 1 Eylül - 21.00 Cemal Köprülü Goethe'nin terbiye hakkındaki düşüncelerini anlatacak.
- 2 Eylül - 22.00 Cevat Memduh A'tar 'Goethe ve Müsiki' adlı bir konuşma yapacak ve izahlı müzik programı takdim edecek.

Aynı yıl (1949) Şehir ve Devlet Tiyatroları da, 15 yıllık an'anelerinin hilâfına, perdelerini Shakespeare' in değil de Goethe'nin 'Faust'u ile açarlar. Aynı zamanda radyoda da temsil edilen eser memleketimizde böylece 4. ve 5. defa sahnelenmiş olur.

Eseri Ankara Devlet Tiyatrosunda Renato Mordo sahneye koyar. Faust rolünü Nuri Altınok, Mephisto'yu Cüneyt Gökçer, Margarete rolünü ise Yıldız Kenter oynar.

Istanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelenen Faust'un ise rejisini, 13 yıl önce Türkiye'de ilk Faust temsilinde olduğu gibi, gene Muhsin Ertuğrul yapar. Önemli roller de 13 yıl önceki aynı sanatçılar tarafından paylaşılır. İstanbullu seyirciler Faust rolünde Talât Artemel'i, Mephisto rolünde Sami Ayanoğlu'nu Wagner rolünde İbrahim Delideniz'i Margarete rolünde ise Cahide Sonku'yu izlerler.

Istanbul Şehir ve Ankara Devlet Tiyatrolarındaki Faust temsilleri arasında yorum, mizansen, dekor ve oyun açısından farklar göze çarpar. Bu farkları, bu konuda yazılmış olan çeşitli makaleleri esas alarak şöyle özetleyebiliriz:

1949 yılında Türkiye'de sahneye konan her iki Faust temsiline de zemin teşkil eden eser, Goethe'nin Faust'unun Paul Mederow tarafından sahneye konulabilecek şekilde derlemesidir ki; bu eser 1935 yılında Seniha Bedri Göknil tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve eserin 1936'daki temsiline de kaynak teşkil etmiştir. Ancak eser çeşitli rejisörler tarafından farklı şekillerde yorumlanmışlardır.

Istanbul Şehir Tiyatrosunun rejisörü, Muhsin Ertuğrul, bu 30 tablodan müteşekkil eseri, oyunun ana karakterleri ve olayları etrafında başarılı bir şekilde teksif ederek 20 tabloya indirmiş, bu arada da 'Tiyatroda Ön Temsil' sahnesini kaldırmıştır. Aynı rejisörün 1936 da eseri ilk defa sahneye koyarken hazırladığı reji 22 tablodan meydana gelmekteydi.

Devlet Tiyatrosu'nun rejisörü Renato Mordo ise aynı eseri esas almakla beraber uygulamaya farklı bir yorum getirmiş ve eseri 18 tabloya indirmiştir. Fakat bu kısaltmayı yaparken önemli bazı replikleri de çıkarmak zorunda kaldığından eserde bazı kopukluklara sebep olmuştur. Bu kopukluklar aktörlere de yansımış ve oyunda yer yer tutukluklar göze çarpmıştır. Diğer yandan oyunu kısaltma endişesi tabloların yıldırım süratiyle değişme-

sine ve aktörlerin birbirlerinin cevaplarını beklemeye tahammülsüzlük göstermelerine yol açmış, eserin sahneye konuşuna bir telâş hâkim olmuştur. Bu arada eserin sanat tarafı ihmal edilmiş, sadece birbiri ardına olaylar sergilenmiştir. Fakat bütün bu telâşa rağmen eser, 2,5 saat sürmüştür.

İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun temsilinde de bazı sahnelerin çıkarılması kopukluklar yaratmıştır, buna örnek olarak 'şehir kapısının önündeki bazı konuşmalar' verilmektedir. Buna mukabil İstanbul'daki bu temsilde eserin ruhunun zedelenmediği konusunda bu konuda makaleleri olan münektitler, hemfikirdirler. Şehir Tiyatrosu'nda döner sahne imkânlarından faydalanılmış, dekor ve mizansendeki ufak tefek aksaklıkların haricinde, Faust'un havası verilebilmiştir. Dekorda sayılan aksaklıkların başında, 'Gökte Prolog' kısmının ve 'çalışma odasının' atmosferidir ki; bu konuda, 'Faust'un ortaçağ kasvetini yansıtan, gotik stilindeki dar ve karanlık çalışma odasının havasının lâyıkiyle verilememiş olduğu söylenmektedir.

Mizansende yapılan bir değişiklik de tenkitlere maruz kalmıştır. Bu değişiklik şudur; kilise sahnesinde Margarete'nin içini kemiren ruh, karalar giymiş bir kadın halinde sahnede görünmüş ve sonra Mephistoyla birlikte düşüp bayılmıştır. Bu sahne münektitler tarafından değişik bir yorum olarak kabul edilip beğenilmekle beraber, karalar giymiş olan kadının sonradan bayılması yanlış bir yorum olarak değerlendirilmiştir. Aynı hatalı yorum Devlet Tiyatrosu'nun Faust temsilinde de yapılmıştır.

Ankara Devlet Tiyatrosu'nun dekorları Turgut Zaim tarafından hazırlanmış ve münektitler tarafından fakir denebilecek kadar sâde bulunmuş, aydınlatmanın da yetersiz olduğu ileri sürülmüştür.

Oyunculara gelince; münektitler İstanbul Şehir Tiyatrosunun kadrosunu genel olarak başarılı bulmakla beraber sergiledikleri oyunda heyecan payının eksik olduğunu söylemektedirler. Cahide Sonku'nun Margarete rolünün trajik sahnelerinde başarılı olduğu göze çarpmıştır. Mefisto rolündeki Sami Ayanoğlu, oyuna uygun mimik ve jestleri ve sesinin tonuyla fettan ve müstehzi 'Mefisto'yu iyi canlandırabilmiş, fakat 'Faust' rolündeki

Talât Artemel aynı başarıyı sağlayamamıştır. Esasen 'Faust' rolü nankör bir roldür, çünkü Faust birbirine tamamen zıt çift bir karakter taşımaktadır, biri, âlim ve dünyanın bütün sırlarını çözmek, onlara vakıf olmak isteyen Faust, diğeri ise, dünya nimetlerine susamış Faust. Bu güç rolü canlandırmak çok zor olduğu için Faust bu temsilde Mefisto'nun yanında ikinci plana düşmüş ve başarılı olamamıştır.

Ankara Devlet Tiyatrosundaki temsilde oyuncularından en çok Mefisto rolünü oynayan Cüneyt Gökçer beğenilmiştir. Aynı aktör 1946'da da 'Faust' rolünü başarıyla oynamıştır. Bu Faust temsilinde de 'Faust' rolünü oynayan aktörün oyun gücü yetersiz bulunmuştur. Margarete rolünü oynayan Yıldız Kenter ise, Cahide Sonku gibi, trajik sahnelerde başarılı olmasına rağmen, genç kızın saf ve mâsum taraflarını aksettirebilmekte başarılı olamamıştır.

Bu iki Faust temsili hakkında 1949 yılında çıkan makalelerin çokluğu (7) esere karşı duyulan ilginin bir başka kanıtıdır.

Aynı yıl Goethe'nin eserlerinin tercümelerine de hız verilmiş, yazarın kendisi, çok yönlü kişiliği ve eserleri hakkında birçok makale yayınlamıştır(1). Gazete ve mecmualar Goethe'yi çeşitli yönleriyle anlatan yazılarla doludur. Bu arada Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi de Goethe için özel bir sayı çıkartır, bu sayede Goethe'nin çeşitli türlerdeki eserlerinden Türkçe'ye tercüme edilmiş parçalar yer alır.

Gene 1949 yılında Doç.Dr.Burhanettin Batıman tarafından hazırlanmış olan Faust'un 2. kısmının tahlil ve tefsiri yayınlanır. Selâhattin Batu da 'Gökte Prolog' adlı kısmı bir Faust tercümesiyle Tercüme Dergisinin 'Goethe Özel Sayısında' yer alır.

Bir yıl sonra, 1950'de 'Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisinde'

(1) Bkz. "Goethe Bibliyografyası", Prof.Dr.G.Aytaç, Ferhan Orhon, Mahmüre Kahraman, Milli Kütüphane Ankara, Ankara Alman Kültür Merkezi Yayını, 28 Ocak 1983.

Bkz. "Goethe Bibliyografyalarında Bulunmayan Eserler Bibliyografyası".

Prof.Dr.Melâhat Özgü'nün 'Faust tefsirleri' adlı bir incelemesi yayınlanır.

Bundan sonraki 10 yıl Türk neşriyatında Faust'un adına pek rastlanmaz. Araştırmacılar ve okurlar 1949 yılındaki Faust ziyafetine doymuş gibidirlere.

Bu sessizliği 1960 yılındaki Faust tercümesiyle Prof.Dr.Sadi Irmak bozar, tezin (Faust Tercümeleri) bölümünde incelenmiş olan bu eseri, 1965'de Vasfi Mahir Kocatürk'ün 'Faust' tercümesi' takib eder. Bu mütercim eserin sadece ilk kısmını tercüme etmiştir (Bkz. Faust Tercümeleri).

1965'den sonra Recai Bilgin'in, Vasfi Mahir Kocatürk'ün ve Ord.Prof.Sadi Irmak'ın Faust tercümelerinin 2. tab'ları yapılır.

1983 yılında ise Faust 6. defa olarak Hasan İzzettin Dinamo tarafından tercüme edilir ve İstanbul'da yayınlanır.

Mütercim ve münekkitlerin Goethe'yi ve 'Faust'u Türk okurlarına ve seyircilerine tanıtmak için gösterdikleri çaba muhakkak ki takdire lâyıktır, ancak yapılan tercümelerin hiçbiri mükemmel niteliğini taşımamaktadır. Esasen her mısraı sayısız tahlil ve tefsirlere konu olmuş olan 'Faust'u konuşana, ruhuna ve bir ölçüde de olsa diline sadık kalarak tercüme edebilmek de çok güç bir iştir. Fakat gene de eser bugünkü modern tercüme yöntemleriyle ele alınıp, büyük bir titizlikle dilimize tercüme edilebilir. Böylece bu büyük eser içindeki zamanüstü fikirleriyle yeni kuşaklara daha iyi bir şekilde aktarılmış ve benimsetilmiş olacaktır.

II. BÖLÜM

2- FAUST TERCOMELERİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

2.1. KISMI TERCOMELER

2.1.1. İTHAF - ZUEIGNUNG

Yaptığım araştırma neticesi tesbit edebildiğime göre, Faust trajedisinin başında yer alan ve eserin "İthaf'ını" teşkil eden "Zueignung" isimli bölüm dilimize 6 ayrı mütercim tarafından tercüme edilmiştir.

Goethe bu kısmı, Faust trajedisini yazıp bitirdikten sonra 24 Haziran 1797 de, yani yaşamının olgunluk dönemine rastlayan bir tarihte kaleme almıştır. Yazarın karakterinde zaman içersinde görülen olgunluk ve durulma bu "İthaf"a da yansımıştır. Eserin 1. kısmında göze çarpan ve yazarın "Sturm und Drang" döneminin bir tezâhürü olarak kabul edilen coşku ve heyecan, bu bölümde yerini derin düşüncelere ve ince duygulara bırakmıştır.

Bu lirik şiirde şair, eskiden bütün duygu ve düşüncelerini kendisiyle paylaşmış olan eski dost ve sevgililerini hayâl etmekte, yer yer onlara hitâbetmekte, yer yer de onları anmaktadır.

Bu şiirin ne tonu ne de muhtevası eserin kendisiyle bir bütün teşkil etmemektedir. Bu farklılık şiirin formunda da kendisini gösterir. Goethe Faust'un bu bölümünde, devrin romantik İtalyan şairlerinde rastlanan ve "ottava rima" adı verilen bir vezin kullanmıştır. Esasen bu vezni daha önceleri de kullanmayı denemiş, "Die Geheimnisse" adını taşıyan ve bir zamanlar başlayıp da bitiremediği epik şiirinde de kullanmıştır. 8 mısralık 4 kıt'adan müteşekkil olan "İthaf"ın her kıtasının 6 mısralı kendi aralarında çapraz olarak, son iki mısralı ise mesnevî şeklinde kâfiyelenmektedir.

Eserin kendisinden şekil ve muhteva bakımından farklı olmakla beraber, bu şiir Goethe'nin o devirdeki ruh halini aksettirmesi bakımından çok büyük önem taşımaktadır.

Mersiyevî bir karakter taşıyan şiirin muhtevası kısaca şöyledir:

Şairin dost ve sevgililerinin şekil ve simâları sisler arasından kendisine yaklaşmakta, ona eski mutlu günlerini hatırlatmakta, fakat bu mutluluk kısa zamanda yerini hüsrana bırakmaktadır. Goethe'nin eserlerinin tahlil ve tefsirini yapan yerli ve yabancı münekkitler arasında şairin eserlerindeki olay ve kişilerle Goethe'nin kendi hayatındaki olay ve kişiler arasında bağlantı kurma eğiliminde olanlar, yani Goethe'nin eserlerine biyografik bir görüşle yaklaşanlar çoktur. Bu görüşü paylaşanlardan biri olan Doç.Dr.Burhanettin Batıman'ın yorumuna göre(1), Goethe'nin bahsettiği bu "sallanan şekiller" yazarın babası Johann Caspar'a, kızkardeşi Cornelia'ya, ispiritizmaya ve pietizme düşkün olan FrHulein von Klettenberg'e, şairin müstehzi arkadaşı Merck'e, şair Reinhold Lenz'e ve Goethe'nin şu veya bu şekilde hayatına karışmış olan diğer pek çok kişiye aittir.

Goethe'nin bahsettiği bu kimselerin bazıları toprağa karışmış, bazıları da başka memleketlere göçmüşlerdir ve Goethe'nin sözlerini artık duyamamaktadırlar. Onu şimdi duyup hayranlık gösterenler, kendisine tezâhürat yapanlar yazarda sevinç yerine endişe yaratmakta, eski dostların ve eski günlerin hasreti iyice yazarın içine çökmekte ve onu duygulandırmaktadır. Goethe, yanındaki bu yabancıları kendisine uzak, artık çok uzaklarda kalan ve geçmişini paylaştığı kimseleri ise hemen yanbaşımda hissetmektedir.

(1) Doç.Dr.Burhanettin Batıman, "Goethe, Faust - Birinci Kısımın Tahlil ve Tefsiri", İstanbul, Coşkun Matbaası, 1942.

ZUEIGNUNG

Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten,
 Die früh sich einst dem trüben Blick gezeigt.
 Versuch ich wohl, euch diesmal festzuhalten?
 Fühl ich mein Herz noch jenem Wahn geneigt?
 Ihr draengt euch zu. Nun gut, so mögt ihr walten, 5
 Wie ihr aus Dunst und Nebel um mich steigt;
 Mein Busen fühlt sich jugendlich erschüttert
 Vom Zauberhauch der euren Zug unwittert.

Ihr bringt mit euch die Bilder froher Tage,
 Und manche liebe Schatten steigen auf; 10
 Gleich einer alten, halbverklungenen Sage
 Kommt erste Lieb und Freundschaft mit herauf;
 Der Schmerz wird neu, es wiederholt die Klage
 Des Lebens labyrinthisch irren Lauf
 Und nennt die Guten, die um schöne Stunden 15
 Vom Glück getauscht, vor mir hinweggeschwunden.

Sie hören nicht die folgenden Gesaenge,
 Die Seelen, denen ich die ersten sang;
 Zerstoßen ist das freundliche Gedraenge,
 Verklungen, ach! der erste Widerklang. 20
 Mein Leid ertönt der unbekanntnen Menge,
 Ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang,
 Und was sich sonst an meinem Lied erfreut,
 Wenn es noch lebt, irrt in der Welt zerstreut.

Und mich ergreift ein laengst entwöhntes Sehnen 25
 Nach jenem stillen, ernstest Geisterreich;
 Es schwebet nun in unbestimmten Tönen
 Mein lispelnd Lied, Aeolsharfe gleich;
 Ein Schauer fasst mich, Traene folgt den Traenen,
 Das strenge Herz, es fühlt sich mild und weich 30

Was ich besitze, seh ich wie im Weiten,
Und was verschwand, wird mir zu Wirklichkeiten.

32

Johann Wolfgang von Goethe

2.1.1.1. İTHAF

Elimizdeki "İthaf" tercümelerinin en eskisi Hüseyinzâde Ali Bey'e aittir(1). 1.XI.1904 tarihinde Bakû'de, Füyûzat Mecmuasının 1 numaralı nüshasında yayınlamıştır. Daha sonra aynı tercüme 2. defa olarak "Tiyatroda Mukaddeme" ve "Gökte Muhavere" adlı Faust'un başka bölümleriyle birlikte 1932 yılında "Faust Faciasından İthaf ve Mukaddemeler" adıyla İstanbul Hamit Matbaası tarafından yayınlamıştır.

- (1) Hüseyinzâde Ali Bey, 8 Mart 1864'de Kafkasya'da Azerbeycan'da Selyan şehrinde doğdu. Babası Tiflis Müslüman Mektebi Muallimlerinden Molla Hüseyin Hüseyinzâde'dir. Annesi Hatice Hanım, Kafkasya Şeyhülislâmı Ahmet Hüseyinzâde'nin kızıdır.

İlk tahsilini yaparken Farsça, Arapça ve biraz da Rusça öğrenen Hüseyinzâde Ali Bey, daha sonra Tiflis 1. Klâsik Gimnazyum'unu bitirmiş (1875-85) ve yüksek tahsilini Petersburg ve Leningrad Üniversitelerinde tamamlamış (1885-89), Fiziko Matematik Fakültesinden mezun olmuştur. Daha sonra İstanbul'a gelmiş ve orada da Askeri Tıbbiye'yi bitirmiştir (1890-95). Daha sonra Haydarpaşa Askeri Hastahanesinde Cildiye Mütahassısı olarak çalışan Hüseyinzâde, II.Abdülhamid devrinde Kafkasya'ya firâr etmiştir. Bakû'de önce Azerbeycanlı Ağaoglu Ahmet'le "Hayat Gazetesi"ni çıkarmış, sonra 1904-1906 yıllarında ise yalnız olarak "Füyûzat Mecmuası"nı yayınlamıştır. Almanca'yı lisede öğrendiği tahmin edilen mütercim Virgil'den ve Schiller'den de çevirileri vardır. "Aeneid ve Babası", "Vefakâr Dostlar" gibi.

İ T H A F

Enzâr-ı şebâbımda bedfidâr olan ey zill,
 Ey zill-ı tulûat, oluyorsun yine peydâ.
 Bir cilve-i mevhum-e-i emâl-i hediâ
 Eylər mi yine kalbimi bir şevk ile ihyâ?

Ey dūd-i sehâbe bürünen fevc-i hayâlât,
 Tab'âveri hamlen olamaz bu dil-i şeydâ.
 Bir nefha-i lâhût eder rûhumu tehzîz,
 Eylər dilimi neş'e-i ilhâm ile lebrîz.

Karşımda teecessüm eder eyyâm-ı neşâtım,
 Sevdiklerim enzâra gelir misl-i hayâlet;
 Tekrarlanır kıssa-i lebbeste-i canân,
 Dilde uyanır âteş-i sevda vü muhabbet;

Bir vâd-i âlâmda pūyan-ı perişan,
 Şu ömrün elinden ederim dad-ü şikâyet;
 Gelmez fakat imdâdına bir yâr-ı vefâdar,
 Gaibte olup sadme-i idbara giriftar.

Bu nâleleri kimse işitmez rûfâkadan,
 Kim çare bulup eylesin âlâmımı teskin.
 Ah, oldu perakende o cemiyet-i ahbab.
 Heyhat ki avdet edemez ol dem-i şirin.

Bir meclis-i bigâneye ben nağme zen oldum,
 Gamkin olurum eyleseler de beni tahsin;
 Sevdiklerimi zâlim ölüm eyledi kurbân,
 Bâkilerini derbeder etti yed-i hicran

Bir hayli zamandan beri nisyânda kalanlar
 Bir silsile şeklinde gelir hâtıra tekrar;
 Ah, olmadayım güftesi yok ney gibi nâlân,
 Bir söz bulamam etmek için derdimi izhâr;

Tab'âver iken kalbim olur mahzen-i rikkat,
 İfrât-ı teessürle eder giryeye icbâr;
 Hâzırdaki mevcût bir efsane-i mâzi,
 Mâzideki gâib ise mevcūd-u hakikî.

Hüseyinzâde Ali Bey
 Bakû, 1904

İnceleme

Mütercim bu bölümü 4'er mısralık 8 kıt'alı bir şiir halinde tercüme etmiş olmakla birlikte, birbirini takip eden her iki kıt'a arasında şekil bakımından bir bağıntı kurmuştur. Birbirini takip eden her iki kıt'anın 2. mısraları kendi aralarında kâfiyelenmekte ve her ikinci kıt'anın son iki mısraı mesnevî şeklinde kâfiyelenmektedir. Hüseyinzâde Ali Bey bu bağlantıyı kurmakla ve yazı türü olarak nazmı seçmiş olmakla şekil bakımından eserin orijinaline sâdik kalmaya çalışmıştır.

Arüz vezniyle yazılmış olan bu manzûmenin vezni "mef'ûlü, mefâilü, mef-âilü, feülün'dür". Devrin icâbı olarak veya yazarın gördüğü tahsilin bir neticesi olarak pek çok Farsça ve Arapça kelime ihtivâ eden bu şiir, dilinin ağırlığına rağmen âhenkli ve akıcıdır.

Ancak, Hüseyinzâde Ali Bey şekil bakımından eserin aslına gösterdiği sadâkatı muhtevada yer yer aksatmıştır.

Meselâ, 3. ve 4. mısralarını tamamen serbest tercüme etmiştir. Goethe burada gözüne görünen gölgeleri tutup tutmamakta tereddüt göstermektedir. Hüseyinzâde Ali Bey ise bu kısmı;

Bir cilve-i mevhûme-i âmâl-i bediâ

Eyler mi yine kalbimi bir şevk ile ihyâ?

diye tercüme etmiştir. Mütercim burada kendini bir (hayâl) dünyasına kaptırılmış, güzel emellerin mevhûm bir görüntüyle kalbini ihyâ edebileceğini hayâl etmekte, kendini bu hayâllerin akışına bırakmış görünmektedir. Oysa eserin aslında Goethe, bu gözüne görünen gölge ve hayâllere sadece seyirci kalmakla yetinmemekte, onları tutmak, alakoymak fikrini aklından geçirmektedir, yani Hüseyinzâde Ali Bey'in tercümesindeki gibi pasif bir seyirci rolünü değil, aktif bir rolü benimsemektedir. Ancak sonra bu hayâletlerin ısrarla yaklaşması üzerine kendisini isteyerek onların hâkimiyetine teslim etmektedir.

Tercümenin aksadığı diğer bir kısım da 13. ve 16. mısralar arasında yer almaktadır. Bu kısmın tercümesinde;

Yazar "bu dünyada perişan olduğunu, ömründen şikâyet ettiğini", söylemekte, fakat gaipten kendisi gibi bahtsızlığa uğramış hiç bir fedakâr dostunun kendisinin yardımına koşmadığından" yakınmaktadır.

Oysa Goethe bu kısımda acıların tazelendiğinden, hayatın yanıltıcı ve dolambaçlı yollarından gene şikâyet edildiğinden söz atmakla beraber, kimseden yardım beklediğini ifade etmemektedir. Burada Goethe daha ziyade hislere ve olaylara, yılların verdiği bir tecrübeyle uzaktan ve bir gözlemci havasıyla bakmakta, diğer insanlardan birşeyler beklemekten çok, kendi duygularıyla ve geçmişiyile hesaplaşmaktadır.

Hüseyinzâde Ali Bey'in, eserin aslından farklı bir şekilde yorumlamış olduğu diğer bir bölüm de şiirin 6. kıt'asının son iki mısraıdır:

"Sevdiklerimi zâlim ölüm eyledi kurbân,
Bâkilerini derbeder etti yedi hicran."

Goethe bu mısralarda "kendisini bir zamanlar zevkle dinlemiş olanların, onun şarkılarıyla mutlu olmuş kimselerin artık kendisini dinleyemediklerini, eğer halâ hayattalarsa dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olacaklarını" ifade etmektedir ki; yukarıdaki iki mısra bu mânayı tam olarak vermemekte, değiştirmektedir.

Şiirin 27. mısraında Goethe, şarkısının belirsiz tonlarını Eol harpi'nin seslerine benzetmektedir. Mitolojide "Eol" rüzgâr tanrısına verilen addır ve "Eol harpi" de rüzgârın tellerine vurmasıyla ses veren bir çeşit çalgının adıdır. Hüseyinzâde Ali Bey tercümesinde bu çalgıyı da bizim kültürümüze adapte etmiş, "ney" olarak tercüme etmiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki; Hüseyinzâde Ali bey şiirin şeklinde sâdik kalmaya azâmi gayret sarfetmiş, fakat aynı gayreti eserin muhtevasında gös-

termemiştir. Vakıa eserin ana fikrini, yardımcı fikirlerini aynen almıştır, fakat bu fikirleri kendi yorumlarına tâbi tutmuş, esere kendinden birşeyler katmak istemiştir. Bu tutum ise, tercümeyi objektiflikten uzaklaştırmış, eserin aslından farklı olan, mütercim kendi sübjektif fikir ve yorumlarıyla yoğrulmuş bir şiirin oluşmasına yol açmıştır.

Kendi içerisinde mütalâa edildiğinde; dil, vezin, üslûp ve muhteva bakımından bir tutarlılık gösteren bu güzel şiir, aslı olan "Faust'un İthafı"yla" karşılaştırıldığında ve bir tercüme olarak mütalâa edildiğinde, aynı başarıyı göstermemektedir.

Elimizdeki 2. "İthaf" tercümesi Recai Bilgin'e aittir. 1941 de Maarif Bakanlığı'nın açmış olduğu tercüme yarışmasını kazanmış olup, Maarif Matbaası, Dünya Edebiyatından Tercümeler Serisi, Alman Klâsikleri Dizisi'nin 1 numaralı eseri olarak İstanbul'da iki cilt halinde basılmış olan Faust kitabının 1. cildinden alınmıştır.

Aynı kitap 1943 yılında aynı matbaada 2. defa, 1966 da ise İstanbul Remzi Kitabevi tarafından 3. defa basılmıştır.

2.1.1.2. İTHAF

Vaktiyle pek erken olarak, bulanık nazarlarıma görülmüş olan titrek hayâletler, gene yaklaşıyorsunuz. Bu sefer sizi yakalamaya teşebbüs edeyim mi dersiniz? Kalbimde o evhâma karşı halâ bir meyil duyuyor muyum acaba? Hep üşüşüyorsunuz. Peki öyleyse! buharların ve sislerin içinden çıkarak, etrafımda yükseldiğiniz gibi, lütfen hükümrân olunuz bakalım. Alayınızın etrafında eşen sihirli havadan, içimin gençlik heyecanı ile titrediğini hissediyorum.

Berberinizde sevinçli günlerin hayâllerini getiriyorsunuz ve bu arada bazı sevgili gölgeler beliriyor. Eski ve yarı unutulmuş bir masal gibi, ilk sevgi ve dostluklar da, bunlarla beraber tecessüm ediyor. İstiraplar yenileniyor. Hayatın girdapvarî ve şaşkın seyrinden şikâyetler tekrarlanıyor. Benden önce kaybolup giden ve güzel saatlerin saadetine aldanan o iyi insanların isimleri sayılıyor.

O ruhlar, ilk olarak kendilerine söylediğim bu şarkıları işitmiyorlar. O sevimli kalabalık toz gibi dağıldı. O ilk aksisedâ da, heyhat! Eridi gitti. Benim elemim yabancı bir kütleye aksediyor ve onun takdirleri bile yüreğimi üzüyor. Vaktiyle benim şarkılarımda neşelenenler de, eğer halâ yaşıyorlarsa, şimdi dünyanın dört bucağına dağılmış bir vaziyette dolaşıp duruyorlar.

Ruhların o sessiz ve vakarlı ülkesine karşı, çoktanberi itiyadını kaybetmiş bir hasret duyuyorum.

Mırıltıya dönen şarkım, çalgılı fırlıdak gibi, şimdi havalarda gelişigüzel nağmeler halinde yüzüyor. Bana bir ürperme ârız oluyor. Gözyaşlarım birbirini takip ediyor. O katı kalbimin inceldiğini ve yumuşadığını hissediyorum. Mâlik olduğum şeyleri uzaktaymış gibi görüyorum. Ortadan kaybolanlar da, benim için bir hakikat oluyor.

Recai Bilgin

İnceleme

Recai Bilgin'in "Faust'tan İthaf" tercümesi şekil itibarıyla mensur bir yazıdır. Böylece Recai Bilgin tercümesinde, eserin aslından şekil olarak ayrılmaktadır.

Tercüme dil itibarıyla Hüseyinzâde Ali Bey'in tercümesinden çok farklıdır. Bu durum aradan geçen 37 yılın dile getirmiş olduğu sâdeleşmenin tabii bir sonucu olarak kabul edilebilir. Recai Bilgin'in tercümesinin dili çok sâdedir, fakat Hüseyinzâde Ali Bey'in tercümesiyle aynı derecede âhenkli olduğu söylenemez, çünkü şiir nesre çevrilmiş ve şeklinde yapılan bu değişikliklerle beraber şiiriyetini de kaybetmiştir.

Mütercim muhteva bakımından şiirin aslına sâdik kalmaya dikkat etmiş ve bu gayretinde de genellikle muvaffak olmuştur. Ancak seçilen kelimelerin bâ zıları mânâyı bozdukları için isabetsizdir. Bu kelimeler şunlardır:

Şiirin 2. mısraında yer alan "bir zamanlar" anlamını taşıyan "einst" kelimesi. Mütercim bu kelimeyi "pek erken" olarak tercüme etmiştir.

Şiirin 14. mısraında geçen, hayatın çıkmaz sokaklarının şaşkınlığını, yanıltıcılığını ve ümitsizliğini dile getiren "labyrinthisch" kelimesinin yerine Recai Bilgin "girdapvâri" kelimesini kullanmıştır ki; bu da aynı anlamı vermemektedir, isabetsizce seçilmiş bir kelimedir.

Sonra 22. mısradâ geçen ve "kalbimi ürkütüyor, korkutuyor" anlamına gelen "macht meinem Herzen bang" cümlesi, "yüreğimi üzüyor" şeklinde tercüme

edilmiştir ki, bu da yanlıştır. Burada ifade edilmek istenen "ürkütme" ve "endişelendirme" hissi tercümede kaybolmuştur.

26. mısradaki "ciddî" anlamına gelen "ernst" kelimesi de yanlış olarak "vakarlı" şeklinde tercüme edilmiştir.

Bir de Recai Bilgin, şiirin 28. mısrasında geçen "Aeolsharfe" kelimesinin yerine "çalgılı fırıldak" kelimesini kullanmıştır ve aynı zamanda bu kelimeyi kullanış sebebini de bir dip notla izah etmiştir. Şöyledemektedir:

"Almanlar'ın 'Aeolsharfe', Fransızların 'Harpe d'Eole' dedikleri âlet, gerilmiş tellerden ve müteaddit küçük borulardan yapılmış, rüzgârın istikâmetine göre dönen ve rüzgâr vurdukça hafif sesler çıkartan bir fırıldaktır. 'Aeol' veya 'Eol' Yunan esâtirinde rüzgârlar kralı 'Aelos'un ismidir. Biz burada 'Eol harpı' veya 'Rüzgâr ergenunu' diyebilirdik. Fakat ben en münasip olarak, yukarıda olduğu gibi, 'Çalgılı fırıldak' tâbirini tercih ettim."

Fakat bu izâha rağmen, bence kullanılan bu kelime pek isabetli değildir. Aeolsharfe'yi ne Hüseynzâde Ali Bey gibi "ney" olarak, ne de Recai Bilgin'in yaptığı gibi "çalgılı fırıldak" olarak değiştirerek tercüme etmeye lüzûm yoktur, kelimenin aslına sâdik kalarak, onu "Eol Harpi" olarak tercüme etmek daha doğru olur.

Recai Bilgin bu "ithaf" tercümesine bazı aydınlatıcı dipnotlar da eklemiş ve Türk okurunun eseri aslından farklı bir şekilde yorumlamasına yol açabilecek yanlışları ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki; bu tercüme şekil bakımından değil de, anlam ve içindeki fikirler bakımından eserin orijinaline sâdiktir, fakat eserin aslındaki şiiriyet ve bundan doğan espri tercümede yokolmuştur.

Elimizdeki 3. "ithaf" tercümesi Doç.Dr.Burhanettin Batıman tarafından yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından (No.179) olan bu kitabın esas konusu "Faust Trajedisinin 1. Kısımının Tahlil ve Tefsiri"dir ve ilk defa 1942 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

Bu kitabın esas gayesi "eserin tahlil ve tefsiri" olduğu için, içinde eserden tercüme edilmiş bölümler bulunmakla birlikte, bunların hepsi tamam değildir. Nitekim elimizdeki "ithaf" tercümesinin 9-12. mısraları maalesef eksiktir.

2.1.1.3. İTHAF

Bir zamanlar bulanık gözlerime görünen,
Silik, titrek hayâller, geliyorsunuz yine.
Denermiyim bu sefer sizleri tutmayı ben?
Akarmı kalbim halâ o şî'rin hayâline?
Sis ve buğu içinden girin kalbim içine!
Sizleri kucaklıyan o büyümlü nefesler,
Bağrımı taze gençlik heyecanıyle besler.

Hayatın dolambaçlı yolları arasından
Acılar tazelenir, keder duyulur tekrar,
Benden önce göç eden dostları yâd ederler,
Güzel saatlerini çaldı onlardan kader.

Artık kalbimden coşan şî'rimi duymayacak
İlk şarkılarımı benim söylediğim gönüller
Dağıldı o şen sürü bucak bucak,
Çınlayıp sustu, heyhat ilk akisler.
İstifabım dökülür yabancılara ancak,
Alkışları da hattâ kalbimi derde bürer,
Şarkımı bir zamanlar zevk ile dinleyenler,
Bucak bucak gezerler, yaşıyorlarsa eğer.

Beni çoktan unutulmuş bir hasret kaplar bu an,
 O çok sessiz ve ciddî hayâller diyârına;
 Sihirli bir harp gibi, solgun dudaklarımdan,
 Fısıldar yanık şarkım o demi ana ana;
 Duygular yumuşadı, şefkâttir kalbe akan,
 Ürperirim, ağlarım kana kana;
 Yanımda bulunanlar uzak bir hayâl iken.

İnceleme

Burhanettin Batıman tercümesinde form olarak eserin aslına tamamen sâdık kalmıştır. Yani şiiri 8'er mısralık 4 kıt'a halinde tercüme etmiş, bu arada kâfiye düzenini de korumuştur; mısralar kendi aralarında çapraz kâfiyelemekte, kıt'a sonlarına gelen 2'şer mısra da mesnevî şeklinde kâfiyelemektedir.

Tercümenin dili sâde ve akıcıdır. Muhtevâ bakımından da şiirin aslına genel olarak sâdık kalmıştır. Yalnız Batıman tercümesinin 4. mısraında "Wahn" kelimesinin yerine "hayâl" kelimesini kullanarak esere farklı bir yorum getirmektedir. Oysa, "Wahn" kelimesiyle kanımca Goethe burada "çılgın bir tutkuyu" dile getirmek istemektedir.

Diğer farklı bir yorum, tercümenin ilk kıt'asının 6. mısraında göze çarpmaktadır. Burada Batıman "Peki girin kalbim içine" tarzında bir cümle kullanmıştır ki; bu eserin aslında "So mögt Ihr walten!" cümlesinin karşılığı değildir.

Tercümenin 3. kıt'asının ilk dörtlüğü maalesef eksiktir, oysa aynı kıt'anın ikinci dörtlüğü oldukça akıcı ve âhenkli bir şekilde tercüme edilmiştir. Ancak, bu kıt'anın son mısraında gene farklı bir yorumla rastlıyoruz. Burada Goethe "güzel anlar için kader tarafından aldatılan iyi insanların" gözünün önünden geçtiğini ve yâdedildiklerini söylemektedir. "Güzel saatler" veya "güzel anlar" burada sembolik olarak kullanılmıştır ve aslında saf olan insanların güzel anlar yaşamak uğruna kaderin tuzağına

düştükleri anlatılmak istenmiştir. Bu kısım mütercimler tarafından kelimesi kelimesine tercüme edilmeye çalışıldığı için esas anlamını kaybetmektedir. Batıman'ın tercümesindeki "Güzel saatlerini çaldı onlardan kader" cümlesi de bu cümlenin gerçek ruhunu vermekten uzaktır.

Batıman 3. kıt'ada "macht meinem Herzen bang" cümlesini tercüme ederken, "yabancıların alkışlarının kalbini derde bürüdüğünü" söylemektedir, oysa burada "derde bürümek, üzüntü veya kader" değil, "ürkütme, endişelendirme" gibi hisler hâkimdir.

Tercümenin son kıt'ası olan 4. kıt'ada da Batıman Goethe'den bazı farklı kelimeler kullanmış olmakla birlikte; "lispelnd Lied" - "yanık şarkı", "Aeolsharfe" - "sihirli bir harp", "solgun dudaklar", gibi..., şiirin bu kısmını kanâatimce oldukça başarılı bir şekilde tercüme etmiş, eserin mânâ ve ruhunu bu kısımda çok iyi aksettirebilmiştir. İkinci kıt'ası da eksik olmasaydı, Burhanettin Batıman'ın "ithaf" tercümesi şüphesiz ki mev-cûtların en iyilerinden biri sayılacaktı.

Elimizdeki 4. "İthaf" tercümesi Ord. Prof. Sâdi İrmak'a aittir ve 1960 yılında "İstanbul Kitabevi" tarafından Dünya Edebiyatından Tercüme Serisinin 1 numaralı eseri olarak basılmış olan ve 'Faust'un iki bölümünü de ihtiva eden kitaptan alınmıştır.

Eserin 2. baskısı 1973'de yapılmıştır. 1. ve 2. baskılar arasında bâzı değişiklikler mevcuttur.

2.1.1.4. SUNUŞ

Vaktile gençliğimde, bulanık bakışlarıma görünmüş olan belirsiz(1) karaltılar(2) yine yaklaşıyorsunuz. Bu defa sizi tutmayı denesem mi? O vehime halâ kalbimde bir meyil var mı? Üşüşüyorsunuz! Peki öyleyse! Sis ve duman içinden bana yükseldiğiniz gibi hükmedin bakalım!

Kâfilenizin çevresinde esen büyüklü nefesten içimin gençlikteki gibi, titredini duyuyorum.

Berberinizde sevinçli günlerin manzaralarını getiriyorsunuz. Bâzı azîz gölgeler beliriyor. İlk aşk ve ilk dostluğun izleri de eski ve yarı unutulmuş bir masal gibi canlanıyor. Hayatın dehliz gibi dolambaçlı akışından sızlanışlar tekrarlanıyor ve güzel saatlerin saadet hulyâsıyla avunarak benden önce göçmüş o iyi insanların adları anılıyor.

İlk şarkılarımı dinlemiş olan ruhlar, sonrakileri işitmiyorlar artık. O dost kâfilesi toz toprak olmuştur ve heyhat, ilk yankının sesi sönmüştür.

İstirabım artık tanımadığım bir kalabalığa sesleniyor. Onların övmeleri bile içimi burkuyor. Şiirlerimden zevk almış başkaları da, eğer yaşıyorlarsa dünyada darmadağınık dolaşıp duruyorlar ve beni o sâkin ve azîz

(1) "Değişen", "Hayâl meyâl görünen" kastediliyor.

(2) Almancadaki "Gestalt" kelimesinin Türkçede tam karşılığı yok, bu anlamı verebilecek kelimeler "varlık", "sima", "biçim", "şekil", "karaltı" olabilir.

ruhlar âlemine, çoktan unutulmuş bir özleyiş sarıyor. Bir Eol Harp'i(1) gibi uğuldayan türküm, belirsiz seslerle havada yayılıyor. Beni bir ürperme alıyor, gözyaşlarım coşuyor, müsamahasız kalbimin yumuşadığını duyuyorum. Sahip olduğum şeyleri uzaklaşmış görüyorum ve kaybolmuş şeyler benim için birer gerçek oluyor.

İnceleme

Prof.Sâdi İrmak da Recai Bilgin gibi, Faust'un "İthaf" kısmını nesir tarzında tercüme etmiştir. Bâzi kelimeleri yanlış yorumlara yolaçmamak için dipnotlarla açıklamaktadır.

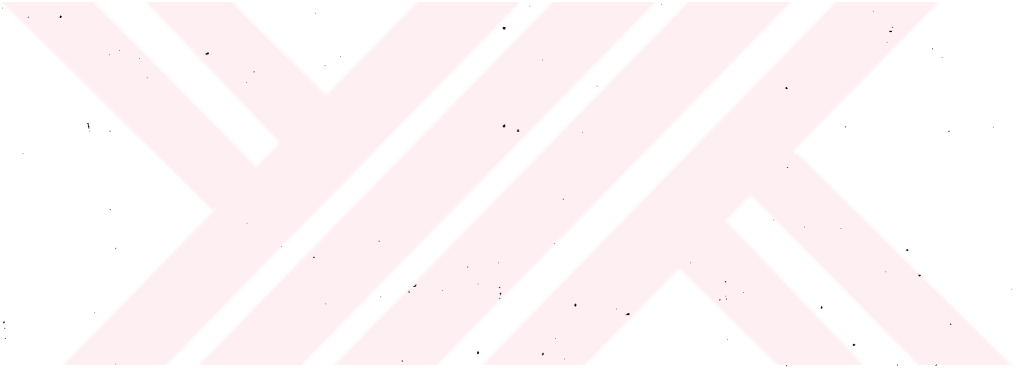
Prof.Sâdi İrmak ilk mısradaki geçen "Gestalt" kelimesinin bir dipnotla Türkçede olabilecek karşılıklarını verdikten sonra, "karaltılar" olarak tercüme etmeyi uygun bulduğunu söylemektedir. Batıman aynı kelimeyi "hayâller", Hüseyinzâde Ali Bey "zıll" (gölgeler), Recai Bilgin "hayâletler", Vasfi Mahir Koçatürk "seyyâl çehreler", Hasan İzzettin Dinamo "gölgeler" olarak tercüme etmişlerdir.

Bu kelimenin Türkçe tam karşılığının olmaması bu kargaşayı doğurmaktadır, oysa mütercimlerin kullandıkları kelimelerin Almanca karşılıkları olmasına rağmen, Goethe'nin özellikle "Gestalt" kelimesini seçmiş olması insanı ister istemez düşündürmektedir ve bence burada şiirin bütünü düşünerek genel muhtevânın tesirinde kalmadan "Gestalt" kelimesini "şekiller" olarak tercüme etmek daha uygun düşerdi. Şiirin ilk mısraındaki "schwankend" kelimesi de isabetsiz bir şekilde, "belirsiz" olarak tercüme edilmiştir ki; aslında "sallanan" anlamına gelmektedir. 10. mısradaki geçen "liebe Schatten" "sevgili gölgeler", "azîz gölgeler", 26. mısradaki "ernster Geisterreich" "ciddî ruhlar âlemi", "azîz ruhlar âlemi" olarak tercüme edilmiştir. "Azîz" kelimesi yukarıdaki sıfatların karşılığı değildir. Fakat bu gibi kelimeler şiirin muhtevâsı içinde çok büyük anlam değişikliği yaratmamaktadırlar.

(1) Rüzgârın tellerine vurmasile ses veren bir harp. Üç köşeli bir müzik âleti. Eski Mısır ve Yunan'da iptidai şekilleri kullanılmış, UVIII. yüzyılda 46 telli bir saz haline getirilmiştir.

Genel olarak Prof.Sâdi Irmak, tercümesinde muhtevâ bakımından eserin aslına sâdik kalmaya çalışmıştır, dili de oldukça akıcıdır, kendinden önce yapılan nesir halindeki "ithaf" tercümesinden genel olarak daha başarılıdır.

Faust'un "İthaf"ı Türkçeye 5. defa Vasfi Mahir Kocatürk tarafından tercüme edilmiştir. Bu bölüm mütercimın Türkçeye çevirdiği Faust'un 1. cildinden alınmıştır. Bu kitabın ilk baskısı 1965'de, 2. baskısı 1968'de Ankara Edebiyat Yayınevi tarafından yapılmıştır.

2.1.1.5. İTHAF

Vaktiyle, genç çağında, dumanlı gözlerime,
Görmüş olan seyyâl çehreler, işte yine
Tekrar geliyorsunuz gözlerimin önüne.
Ah, bu sefer gerçekten sizi alsam mı ele?
Kalbim kapılıyor mu hâlâ boş hayâle?
Demek bana doğru can atıyorsunuz! Peki!
Öyle ise hâkim olun, sislerden dumanlardan
Sıyrılıp dört yanımı çevirdiğiniz gibi;
İçim kâfilenin üstünde dalgalanan
Büyümlü nefeslerin dağılan ateşiyle
Sarsılıyor en coşkun gençlik ürperişiyile.

Ardınızdan çıkarak geliyor hep beraber
Şen günlerden sahneler, birçok aziz gölgeler;
Yükseliyor ilk dostluk, beliriyor ilk sevgi,
Akisleri azalmış eski bir destan gibi;
Dertler tazeleniyor, tekrarlanıyor şikâyet
Hayatın dolambaçlı serseri akığını
Ve bana zikrediyor, güzel anlar beklerken
Talihden zulüm görüp aramızdan eksilen
Muazzez varlıkların teker teker adını.

Bugün işitmiyorlar bu yeni şarkıları
İlk şakımalarımı dinlettiğim o ruhlar.
O dostluk muhitini dağıttı aldı rüzgâr
Ve heyhat! Çoktan söndü ilk sesin yankıları.
İnliyor şiirim meçhûl bir kütle karşısında,
Onun alkışı bile ürkütüyor kalbimi;
Eski şarkımı sevip hâlâ yaşayan varsa
Onlar da darmadağın dolaşmakta âlemde.

Çoktandır unuttuğum bir hasret aldı beni
 Bu sâkin ve vakarlı ruhlar yurduna karşı;
 Artık şarkım rüzgârda bir eol harpı gibi,
 Müphem fısıltılara döndü dalgalanışı.
 İçimi bir ürperiş kaplıyor, gözyaşlarım
 Sıcak sıcak dökülüp akıyor ardısına
 Katı yürek kendini yumuşak, mûsfik buluyor;
 Sanıyorum nem varsa hep gitmiş uzaklara
 Ve her kayıp gözümde bir hakikat oluyor.

İnceleme

Vasfi Mahir Kocatürk de, Hüseyinzâde Ali Bey ve Batıman gibi 'İthaf'ı man-
 zûm şeklinde tercüme etmeyi denemiştir. Şiir 4 kıt'a halinde tercüme
 edilmiştir. İlk kıt'ada 11, ikincide 9, üçüncüde 8, dördüncüde ise 9 mıs-
 ra yer almaktadır. Hece vezniyle yazılmış olan bu şiirin her mısraı 14
 heceden meydana gelmiştir. Kâfiye düzeni her kıt'ada farklıdır:

İlk kıt'ada	:	a,b,b,c,c,d,e,d,e,f,f
İkinci "	:	a,a,b,b,c,d,e,e,d
Üçüncü "	:	a,b,b,a,c,d,c,d
Dördüncü "	:	a,b,a,b,c,d,e,d,e'dir.

Tercümenin şeklinde göze çarpan serbestiyet, kelimelerin seçilmesinde de
 yer yer kendisini göstermektedir. İkinci mısradaki "bir zamanlar" anlamına
 gelen "einst" kelimesi, "vaktiyle genç çağında" olarak tercüme edilmiş-
 tir, aynı mısradaki "bulanık, donuk" anlamına gelen "trüb" kelimesi "du-
 manlı" olmuştur. 3. mısradaki "sizleri bu sefer tutmayı denesem mi?" cüm-
 lesi soyutlaşarak, "bu sefer gerçekten sizi alsam mı ele?" şekline dönüş-
 müştür. 5. mısradaki "ısrar etmek, üstüne doğru gelmek" gibi çift anlam
 taşıyan "Ihr draengt Euch zu" cümlesi ise, "bana doğru can atıyorsunuz"
 şeklinde tercüme edilmiştir. Tercümenin 10. mısraında geçen "nefeslerin
 dağılan ateşi" anlamını taşıyan bir bölüm ise, eserin orijinalinde mevcüt
 değildir.

2. kıt'anın ilk mısraı ise tamamen yanlış tercüme edilmiştir. Burada Goethe "neşeli günlerin resimlerini (sahnelerini) beraberinizde getiriyorsunuz" demektedir, oysa Vasfi Mahir Kocatürk "bu şen günlerden sahnelerin kendiliklerinden çıkarak geldiklerini" söylemektedir. Aynı kıt'ada "muazzez varlıkların talihden zulüm görerek aralarından eksildiklerini" söylemektedir ki; bu da eserin aslına uymamaktadır.

3. kıt'ada "ıstırap" anlamına gelen "Leid" kelimesi de isabetsiz bir şekilde "şair" olarak tercüme edilmiştir.

Son kıt'anın tercümesi ilk kıt'aların tercümesine kıyasla eserin aslına daha yakındır, fakat bu kıt'anın da sondan 2. mısraı gene mütercim farklı yorumuna tâbi olmuştur. Goethe bu mısradaki, sahibolduğu şeyleri uzakta gibi gördüğünü söylemektedir, şair burada aslında yakınında bulunan kişi ve nesnelere ruhen kendisine uzak hissettiğini ve kendisinin de bir mesafe alarak onlara baktığını söylemek istemektedir. Kocatürk bu mısraı şöyle tercüme etmiştir: "Sanıyorum nem varsa hep gitmiş uzaklara", halbuki uzağa gideñkendi sahip olduğu şeyler değil, şairin kendi ruhudur.

Vasfi Mahir Kocatürk'ün tercümesi oldukça serbest bir tercümedir, mütercim kendi yorumlarına geniş ölçüde yer vermiş, eserin aslına ne şekil ne de muhtevâ bakımından sâdik kalmaya gayret sarfetmemiştir, eserin ruhunu ve ağırlığını tercümesinde aksettirememiştir.

Elimizdeki "İthaf" tercümelerinin 6.cısı ve en yenisi Hasan İz. c. Dinamo'ya aittir. Yazko Yayınlarından olan kitap, İstanbul'da 1983 yılında Kent Basımevi'nde basılmıştır.

2.1.1.6. SUNU

Vaktiyle bıkkınlıkla gözlediğim gölgeler
yaklaşıyorsunuz yine bir kez daha salınarak.
Bu kez sizi denesem mi tutmaya?
Kalbimde şimdi bile bir eğilim var o kuruntuya!

Üşüyorsunuz, öyleyse sis ve duman içinden
çıkın gelin bana doğru yükseldiğiniz gibi egemen olun!

Siz kendinizle birlikte resimlerini de getiriyorsunuz güzel günlerin,
beliriyor bu arada kimi sevgili gölgeler!
İlk aşk ve dostluk da çıkıyor ortaya
acı yenileşiyor, yineleniyor yeni türlü yakınma!
Yaşamın labirente benzer akışından.
Ve güzel saatlerin mutluluk düşleriyle avunarak
adları anılıyor benden önce göçmüş o iyi insanların.

Artık dinlemiyorlar kendilerinden sonraki şarkıları
ilk şarkıları söyleyenler!
Toz toprak olmuş o dost yığını,
işitilmiyor, ah, ilk yankılar...

Tanımadığım bir yığına sesleniyor artık benim acım,
benim içimi ağlatıyor onların alkışları
benim şiirlerimden hoşlananlar kalmışsa eğer
şimdi gezer dururlar darmadağın yeryüzünde.

Beni çoktan unutulmuş bir özleyiş sarmakta
 bir Eol harpına benzeyen türküm
 süzülmekte havada belirsiz seslerle
 bir ürperiş sarıyor beni, akıyor dinmeden gözyaşlarım
 acımasız kalbim yumuşuyor ve duyuyor kendini
 yitirdiklerimse gerçekleşiyor benim için!

İnceleme

Hasan İzzet Dinamo da "İthaf"ı Hüseyinzâde Ali Bey, Burhanettin Batıman ve Vasfi Mahir Kocatürk gibi manzum halinde tercüme etmeyi denemiştir.

Bu manzumenin kendinden önceki tercümelerden belli başlı farkı, belli bir kâfiye düzenine sahip olmamasıdır. Serbest bir vezinde yazılmış olan bu şiirin mısraları gelişigüzel bir gruplaşma meydana getirmektedirler.

Şiirin muhtevâsına eserin orijinali ile kıyaslamak amacıyla göz attığımızda, dikkati çeken noktalar şunlardır:

İlk mısradaki Hasan İzzet Dinamo "bıkkınlıkla" kelimesini kullanmaktadır. Oysa eserin aslında bıkkınlık ifade eden herhangi bir ifadeye rastlamak mümkün değildir.

Mütercimim 5. mısradaki kullandığı ve "üşüşüyorsunuz" olması gereken kelimenin herhalde bir baskı hatası sonucu "üşüyorsunuz" haline gelmiş olacağını tahmin ediyorum.

Bu hususların dışında 10. mısraa kadar eserin özüne ters düşebilecek bir yorumla rastlanmamaktadır. Ancak 10. mısradaki geçen "yeni türlü yakınma" ibaresi pek isabetli bir seçim olmamış, eserin aslında bir "yakınma" söz konusu, ancak "yeni türlü" ibaresi yok.

Diğer bir yanlış ise, 15. mısradaki karşımıza çıkıyor. Hasan İzzet Dinamo burada "ilk şarkılarını söyleyenlerin artık kendilerinden sonraki şarkıları dinlemediklerini" söylüyor ki; eserin aslında burası oldukça farklı.

Goethe burada kendi şarkısını dinleyen kimselerin, yani eskiden şarkı söyleyenlerin değil, dinleyicilerin artık orada olmadıklarını ve şairi duymadıklarını ifade ediyor.

Dikkati çeken diğer bir husus da 19. mısırda yer alıyor. Burada "onların alkışları kalbimi ürkütüyor" olması gereken cümle "içimi ağlatıyor" şeklinde tercüme edilmiş.

Bu yukarıda sayılan farklı hususların dışında, mütercimin eserin aslına muhtevâ bakımından oldukça sâdik kalmış olduğu söylenebilir.

2.1.2. TİYATRODA ÖN TEMSİL

VORSPiEL AUF DEM THEATER

Faust trajedisinin başında 3 Giriş Bölümü yer almaktadır. "İthaf" (Zueignung) bunlardan birincisini teşkil eder ve Goethe'nin geçmiş hakkında düşüncelerini ortaya koyar. Burada Goethe esere dışarıdan bakmaktadır.

Trajedinin ikinci Giriş Bölümü olan "Tiyatroda Ön Temsil'de (Vorspiel auf dem Theater)" Goethe tiyatro olayını ele alır ve bu olayı; tiyatro müdürü, rejisör, aktör, yazar ve seyirci açısından inceler. Bu bölümde Goethe, ilk bölümde olduğu gibi oyunun dışında değildir. Tiyatronun içinden seyirciye hitâbetmektedir. Fakat tiyatroyla ilgili şahısların fikirlerini naklederken bir yandan da tarafsız kalmaya âzamî dikkat sarfetmektedir.

"Gökte Ön Konuşma" (Prolog im Himmel) adlı eserin 3. Giriş Bölümü ise, doğrudan doğruya eserin kendisiyle ilgili bir bölümdür, 'Faust' trajedisinin başlangıcıdır ve trajedinin nasıl gelişip düğümleneceği ve bu düğümün nasıl çözüleceğine dair ipuçları ihtiva etmesi bakımından da eserin en önemli bölümlerinden biridir.

Burada üzerinde duracağımız, eserin 2. Giriş Bölümü olan "Tiyatroda Ön Temsil"in 1798-1802 yılları arasında yazılmış olması tahmin edilmektedir. Bu kısmın ilk baskısı 1980 yılında yapılmıştır. Trajedinin 33 ve 242. mısraları arasında kalan bu bölüm de "Gökte Prolog" gibi "Faust vezniyle" yazılmıştır. Bu vezin oldukça esnek bir vezindir, her mısradaki 4 vurgulu hece 4 veya 5 de vurgusuz hece bulunmaktadır. 18. yüzyıl Almanya'sında Shakespeare'in kullanmış olduğu belirli bir kâfiye düzeni olmayan ve bir kısa, bir uzun 10 heceden meydana gelen ("iambic pentameter" veya "Shakespearean blankverse" adını taşıyan) vezni kullanmak moda haline gelmiştir.

Fakat Goethe, Faust'u yazarken bu vezne pek rağbet etmemiş, 16. yüzyıl Almanya'sında kullanılan 8 heceli (bu hecelerden 4'ü vurgulu) ve kâfiye tercih etmiştir. Bu bölümde de bu vezni kullanmıştır.

Faust'un ikinci kısmında ise çok çeşitli vezinlere yer vermiştir.

Goethe'nin bu bölümü yazarken başlıca iki kaynaktan hareket ettiği söylenmektedir. Bu kaynaklardan biri; Hintli şair Kalidasa'nın "Sakontala" isimli piyesidir. Diğer kaynak ise, Goethe'nin tiyatro hakkındaki bizzat kendi birikmiş tecrübeleridir.

Kalidasa'nın piyesi Georg Forster tarafından tercüme edilmiş ve Goethe 1791 yılında bu eseri tanımak fırsatını bulmuştur. Bu piyeste, diğer Hint dramlarında da alışılabilir olduğu üzere, bir "prolog" vardır. Bu prologun amacı, seyirciye oyunun adını ilân etmek, oynanacak piyes üzerine seyircinin dikkatini çekmek ve seyirciyi, aktörleri teşvik etmesi için, oyunu alkışa davet etmektir. Burada maksat, sadece oyun hakkında bilgi vermek değil, aynı zamanda seyirciyi de oyunun lehinde şartlamaktır.

Goethe'nin bu Hint eserindeki uygulamadan ilhâm aldığı söylenmekte ise de, aslında eserler arasında çok önemli bir fark vardır. Bu fark uygulamada olduğu gibi, bölümün yazılış gayesinde de göze çarpmaktadır. Bir defa Goethe'nin "Tiyatroda Ön Temsil" bölümü sahnede oynanmaktan çok, okuyucu için yazılmıştır, yani seyirciye değil okuyucuya hitâbetmektedir. Okuyucu ile eser arasında bir bağ kurmak amacındadır. Ayrıca bu bölüm, yazarın tiyatro hakkındaki fikir ve görüşlerini bu olayı yaratan ve yaşatan kişiler vasıtasıyla okuyucuya aksettirmekte, onu bu suretle tiyatro hakkında şuurlandırmakta ve düşünmeye sevketmektedir.

Goethe burada aynı zamanda sosyal kritik de yapmaktadır. Çoğu zaman ironik, hattâ bazen satirik bir üslûpla halkın dikkatini tiyatro problemlerine ve cemiyet üzerine çekmektedir. Edebiyat münekkitleri tarafından "Sosyal bir Hiciv" olarak değerlendirilen bu bölüm, aynı zamanda devrin insanların tiyatro karşısındaki davranışlarını göstermesi bakımından belgesel bir nitelik de taşımaktadır.

Goethe'nin bu bölümü yazarken en çok başvurduğu kaynak, yukarıda da değinildiği gibi, bizzat kendi tecrübeleri olmuştur.

1774'de yanan Weimar saray tiyatrosunun yerine salaş bir barakada bir tiyatro kurulmuş ve Goethe bu tiyatrodaki uzun yıllar müdürlük yapmıştır. Müdürlük sırasında rejisörlük ve aktörlük yaptığı da çok olmuştur. Bu tecrübe ona tiyatroya sadece bir yazar gözüyle bakmamayı, gerçeklerle karşı karşıya gelip onlara çözüm arayıp bulmayı da öğretmiştir. 1802'de yazmış olduğu "Weimar Saray Tiyatrosu" adlı yazısında yazar bu konuda bazı gerçekleri dile getirmiştir:

"Tiyatro öyle bir müessesedir ki; bu müessesede bir program dahilinde çalışmak çok güçtür; yazarın eseri, aktörlerin oyunu, halkın görüp işitmek istediği her şey tamamiyle zamanın ve çevrenin tesirine tâbidir. Bu durum karşısında tiyatro müdürleri hiç bir iradeye sahip değildirler ve itaat etmek zorundadırlar."

Bu yazıdan da anlaşılacağı gibi, Goethe tiyatro müdürlüğü sırasında bir çok engellerle karşılaşmış, fakat bunlar karşısında yılmamış, görevini içten gelen bir idealizmle sürdürmüştür.

Lütfi Ay, bu konuyla ilgili bir makalesinde(1) Goethe'nin titiz ve itinalı bir müdür olduğunu söylemektedir. Tiyatronun herşeyiyle bizzat ilgilenmiş, provaları dikkatle izlemiş, aktörlük sanatına yenilikler getirmeye çalışmış, bazı oyunlarda kendisi de rol almış, Alman sahnesine çok değerli sanatkarlar yetiştirmiştir.

Eser seçimine de özel bir itina göstermiş, Avrupa klâsiklerini sahneye koymuş, bu arada çeşitliliğe önem vermiş, farce'dan trajediye kadar, yalnız marazî olmamak şartıyla, her türlü eseri seçmiş ve sahnede oynatmıştır.

Tiyatro müdürlüğü sırasında disipline çok önem verdiği için diktatörce davranmak zorunda kaldığı söylenmektedir. Alman tiyatrosunu mükemmel bir hale getirmek için âzamî gayret sarfetmiştir. Bu dönemde Goethe Schiller'in de tiyatro hakkındaki fikirlerinden istifade etmiştir.

(1) Lütfi Ay, "Goethe ve Tiyatro", 13 Eylül 1949, Cumhuriyet Gazetesi.

Goethe'nin tiyatro ile böyle aktif bir şekilde uğraşması, onun sâdece teorilere dayanan bir yazar olarak kalmamasını sağlamıştır. Bâzi münekkitteler Goethe'nin tiyatronun tatbikatına yönelik olarak yapmış olduğu çalışmalarının, onun tiyatro hakkında söylediği sözlerden daha çok önem taşıdığını söylemektedirler. Lütfi Ay Goethe'nin tatbikata yönelik bu çalışmasını, onun kendi hayat felsefesi olarak seçmiş olduğu "İptidada fiil vardı" düsturuyla açıklamaktadır.

"Tiyatroda Ön Temsil" bölümünde rol alan başlıca üç şahıs vardır:

Direktör - Tiyatro Müdürü ve rejisör, Dramaturg - (Theaterdichter) Tiyatro şairi(1) ve Komig (Lustige Person) - Türkçeye "Şen Adam" veya "Komedyen" olarak tercüme edilmiş olan Aktör. Bu şahıslar tiyatroyu kendi bakış açılarından inceleyerek değerlendirmektedirler.

Tiyatro Müdürü; herşeyden önce tiyatronun hâsılatıyla ilgilendiği için, pragmatik bir görüş içersindedir, tiyatroya ne kadar çok insan çekebilirse o kadar memnun olacaktır. Bu sebeple seyircilere, onların istekleri doğrultusunda birşeyler sunmaktan yanadır. Kalkık kaşlı, okumuş intibai uyandıran şüpheli tavırlı bir seyirci kütlesi onu ürkütmektedir. Seyyar bir kumpanyanın(2) müdürü olduğu için çok yer gezmiş ve her türlü müşteri tanımıştır ama, nedense o günkü müşteri türü ona farklı ve müşkülpesent görünmekte ve onu endişelendirmektedir. Onları tatmin etmenin tek yolu, sahenin o günkü yeni imkânlarından faydalanarak, onlara olabildiğince çok çeşitli olaylar sunmaktır. Bu olaylar da bir bütün halinde değil de parçalanarak sunulmalıdır. Böyle yapıldığı takdirde her müşteri, oyunda kendini ilgilendirecek bir bölüm bulabilecek ve tiyatrodan memnun ayrılacaktır. Müdür bu düşüncelerinin tatbikatını oyunda görmek istemekte ve bunu yazardan istemektedir. Bunu derken müdür, çıkarıcı bir görüşü temsil etmekte, piyesin sanat değeri taşıyıp taşınamasıyla, davranışının insan onuruna uygun olup olmamasıyla, sanatkârın psikolojisi, cemiyet ve kendisine karşı sorumluluklarıyla hiç ilgilenmemektedir.

(1) O devirde piyesler daha çok manzûm şeklinde yazılırdı.

(2) 18. yüzyıl Avrupasında sâbit tiyatrolar yoktu, tiyatro kampanyaları şehir gezip çadırılarını kurup halka temsil-ler verirlerdi.

Yazar ise, sanat'a inanan, saygı duyan, gelecek nesillere kalıcı bir şeyler bırakmak endişesini taşıyan, sorumluluk sahibi, idealist bir kişidir. Müdürlük düşüncelerine tepki gösterir. Onun için tiyatroya bir arz talep olayı gibi bakılamaz ve halkı tatmin etmek için yazılan bölük pörçük bir piyes "sanat eseri" olarak nitelenemez, buna ancak olsa olsa "el zanâati" gözüyle bakılabilir. Onun sanatçı kişiliği, seyircilerin çeşitli kaprislerini tatmin etmeye çalışmasını ve tiyatro müdürünün isteklerine boyun eğmesini engeller. Hem şairlik Tanrı vergisidir ve şair kendisine verilen bu yeteneği sorumsuzca harcamamalıdır. Aslında istediği ve hayâl ettiği şey; saçma bulduğu, gündelik hayatın çirkinlikleriyle dolu bu ortamdan uzaklaşmak, sevgi ve dostluk hisleriyle sessizlik ve yalnızlık içerisinde kalıcı sanat eserleri yaratmaktır. Bu kendi menfaatinden başka birşey düşünmeyen müdürün ve sanatla duygudan hiçbir şey anlamayan halkın, eserini doğru değerlendiremeyeceğinden emindir. Bu seyirciler piyesin sanat değeriyle değil, onun üzerlerinde yaratacağı bir anlık tesirle meşguldürler. Oysa esas sanatkâr böyle anlık tesirlerle değil, kalıcı tesirlerle meşguldür.

Bu hususta, bölümün 3. şahsı olan Komedyen (Komig), şairle tam ters düşüncelere sahiptir. Onun için "şu an" önemlidir, gelecek hiç ilgisini çekmemektedir. Bu konuda Goethe "Wimhelm Meisters Lehrjahre VII" de şöyle demektedir:

"Vazifesi bir anlık tesir yaratmak olan aktör, halkın kalbinden ânî olarak kopan alkışların kıymetini bilmelidir; çünkü onun sahip olacağı bütün mükâfat bu alkışlardır. Aktör göz kamaştırmaya çalışmalıdır ve vazifesi budur."

Goethe'nin bu görüşünü temsil eden ve bu bölümde okuyucuya aksettiren aktör, yazardan kendisinin rol yaparken halkı etkileyebileceği, halkı tiyatroya çekebilecek bir eser yazmasını istemekte ve iyi yazarın, bu tesiri yaratan yazar olduğu fikrini ileri sürmektedir. Onun istediği teşvik, bol alkış, yani kısacası şahsî tatmindir. Aktörün gâyesi, müdürünkünden esas itibarıyla farklı olsa da, ikisinin de gâyelerine ulaşmak için aynı şeye ihtiyaçları vardır, bol seyirci... Yazar ise, meselelere müdürden ve

aktörden farklı bir perspektiften bakmasına rağmen, kendini onlardan ve cemiyetten soyutlayamamaktadır. Müdür, aslında bir iş adamı olduğu için, neticeyle ilgilenmekte ve şairin fevrî hareketlerine ve itirazlarına aldırmamakta, onları sükûnetle karşılıyabilmektedir. Ve netice itibariyle birbirinden çok farklı görüşlere sahip olmakla birlikte, tiyatroyla birbirine sıkı sıkıya bağlanmış bu üç tip, âdeta bir kader birliği yaparak insanlara birşeyler göstermeye karar verirler ve bu uğurda çalışmaya koyulurlar.

Bu bölümün bizzat Faust trajedisiyle uyum sağlayıp sağlayamadığı hakkında çeşitli görüşler vardır. Burada ileri atılan çeşitli fikirlerin doğruluğu da tartışılabilir. Fakat bütün bu tenkitler bu bölümün önemini azaltmaz. Bu bölümün önemi, Goethe'nin 18. yüzyıl Almanya'sında "Tiyatro" olayına getirdiği kritik bakış açısından kaynaklanmaktadır. Tiyatro teorisi ve Tiyatro tarihi açısından da değerlidir.

"Tiyatroda Ön Temsil" dilimize 5 ayrı mütercim tarafından bütün olarak tercüme edilmiştir:

Hüseyinzâde Ali Bey (1932), Recai Bilgin (1941, 43), Ord.Prof.Sâdi Irmak (1960, 1973), Vasfi Mahir Kocatürk (1965, 1968) ve Hasan İzzet Dinamo (1983). Bu mütercimlerden 4'ü (Hüseyinzâde Ali Bey hariç) Faust'u aynı zamanda kitap halinde dilimize tercüme etmişlerdir ve bu bölüm, kitaplarının "2. Giriş Bölümünü" teşkil etmektedir.

Dilimizde kitap halinde basılmış 6 'Faust' tercümesi bulunmaktadır. Bunlardan 1926'da yapılan Galip Bahtiyar'ın 'Faust' tercümesinde bu bölüm eksiktir. Seniha Bedri Göknil'in 1935'de yapmış olduğu tercümede ise, bu bölümün bulunmamasının sebebi; bu tercümenin kaynağının 'Faust'un tiyatrodaki oynanacak şekilde Paul Mederow tarafından derlenmiş kitap olduğudur. Yukarıda da değindiğimiz gibi; bu bölüm sahnede oynanmak için değil, okunmak için yazılmıştır. Onun için sahne uyarlamasında bu bölüme yer verilmemiştir. Bu bütün halindeki 5 tercümeden başka, bir de elimizde bu bölümden bazı parça tercümelere vardır. Bu kısımlar, Doç.Dr.Burhanettin Batıman tarafından 1942 yılında Faust'u tahlil ve tefsir etmek maksadıyla yapılmış kısmî tercümelere aittir.

VORSPIEL AUF DEM THEATER

Direktor, Theaterdichter, Lustige Person

DIREKTOR Ihr beiden, die ihr mir so oft
In Not und Trübsal beigestanden,
Sagt, was ihr wohl in deutschen Landen
Von unserer Unternehmung hofft!
Ich wünschte sehr, der Menge zu behagen,
Besonders weil sie lebt und leben lässt.
Die Pfosten sind, die Bretter aufgeschlagen,
Und jedermann erwartet sich ein Fest.
Sie sitzen schon mit hohen Augenbrauen:
Gelassen da und möchten gern erstaunen.
Ich weiss, wie man den Geist des Volks versöhnt;
Doch so verlegen bin ich nie gewesen:
Zwar sind sie an das Beste nicht gewöhnt,
Allein sie haben schrecklich viel gelesen.
Wie machen wir's, dass alles frisch und neu
Und mit Bedeutung auch gefällig sei?
Denn freilich mag ich gern die Menge sehen,
Wenn sich der Strom nach unserer Bude drängt
Und mit gewaltig-wiederholten Wehen
Sich durch die enge Gnadenpforte zwängt,
Bei hellem Tage, schon vor vieren,
Mit Stössen sich bis an die Kasse ficht
Und, wie in Hungersnot um Brot an Bäckertüren.
Um ein Billett sich fast die Hälse bricht.
Dies Wunder wirkt auf so verschiedene Leute
Der Dichter nur; mein Freund, o tu es heute!
DICHTER O sprich mir nicht von jener bunten Menge,
Bei deren Anblick uns der Geist entflieht!
Verhülle mir das wogende Gedränge,
Das wider Willen uns zum Strudel zieht!
Nein, führe mich zur stillen Himmelsenge,
Wo nur dem Dichter reine Freude blüht,

Wo Lieb und Freundschaft unseres Herzens Segen
Mit Götterhand erschaffen und erpflegen.

Ach! was in tiefer Brust uns da entsprungen,
Was sich, die Lippe schüchtern vorgelallt,
Missraten jetzt und jetzt vielleichtgelungen,
Verschlingt des wilden Augenblicks Gewalt.

Oft, wenn es erst durch Jahre durchgedrungen,
Erscheint es in vollendeter Gestalt.

Was glänzt, ist für den Augenblick geboren.

Das Echte bleibt der Nachwelt unverloren.

LUSTIGE PERSON

Wenn ich nur nichts von Nachwelt hören sollte!

Gesetzt, dass ich von Nachwelt reden wollte,

Wer macht denn der Mitwelt Spass?

Den will sie doch und soll ihn haben!

Die Gegenwart von einem braven Knaben

Ist, dünkt ich, immer auch schon was.

Wer sich behaglich mitzuteilen weiss,

Den wird des Volkes Laune nicht erbittern;

Er wünscht sich einen grossen Kreis,

Um ihn gewisser zu erschüttern.

Drum seid nur brav und zeigt Euch musterhaft,

Lasst Phantasie mit allen ihren Chören,

Vernunft, Verstand, Empfindung, Leidenschaft,

Doch, merkt Euch wohl! nicht ohne Narrheit hören!

DIREKTOR Besonders aber lasst genug geschmehn!

Man kommt zu schaun, man will am liebsten sehn.

Wird vieles vor den Augen abgesponnen,

So dass die Menge staunend gaffen kann,

Da habt Ihr in der Breite gleich gewonnen,

Ihr seid ein vielgeliebter Mann.

Die Masse könnt Ihr nur durch Masse zwingen,

Ein jeder sucht sich endlich selbst was aus.

Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen,

Und jeder geht zufrieden aus dem Haus.

Gebt Ihr ein Stück, so gebt es gleich in Stücken!
 Solch ein Ragout, es muss Euch glücken;
 Leicht is est vorgelegt; so leicht als ausgedacht.
 Was hilft's, wenn Ihr ein Ganzes dargebracht?
 Das Publikum wird es Euch doch zerpflücken.

DICHTER

Ihr fühlet nicht, wie schlecht ein solches Handwerk sei,
 Wie wenig das dem echten Künstler ziemt!
 Der saubern Herren Pfuscherei

Ist, merk ich, schon bei Euch Maxime.

DIREKTOR Ein solcher Vorwurf lässt mich ungekränkt:

Ein Mann der recht zu wirken denkt,
 Muss auf das beste Werkzeug halten.

Bedenkt, Ihr habet weiches Holz zu spalten,

Und seht nur hin, für wen Ihr schreibt!

Wenn diesen Langeweile treibt,

Kommt jener satt vom übertischten Mahle,

Und was das Allerschlimmste bleibt,

Gar mancher kommt vom Lesen der Journale.

Man eilt zerstreut zu uns wie zu den Maskenfesten,

Und Neugier nur beflügelt jeden Schritt;

Die Damen geben sich und ihren Putz zum besten

Und spielen ohne Gage mit.

Was träumet Ihr auf Eurer Dichterhöhe?

Was macht ein volles Haus Euch froh?

Beseht die Gönner in der Nähe!

Halb sind sie kalt, halb sind sie roh.

Der, nach dem Schauspiel, hofft ein Kartenspiel,

Der eine wilde Nacht an einer Dirne Busen.

Was plagt ihr armen Toren viel

Zu solchem Zweck die holden Musen?

Ich sag Euch: gebt nur mehr und immer, immer mehr,

So könnt Ihr Euch vom Ziele nie verirren.

Sucht nur die Menschen zu verwirren,

Sie zu befriedigen, ist schwer! -

Was fällt Euch an? Entzückung oder Schmerzen?
 DICHTER Geh hin und such dir einen andern Knecht!
 Der Dichter sollte wohl das höchste Recht,
 Das Menschenrecht, das ihm Natur vergönnt.
 Um deinet willen freventlich verscherzen!
 Wodurch bewegt er alle Herzen?
 Wodurch besiegt er jedes Element?
 Ist est der Einklang nicht, der aus dem Busen dringt
 Und in sein Herz die Welt zurückerschlingt?
 Wenn die Natur des Fadens ewge Länge,
 Gleichgültig drehen, auf die Spindel zwingt,
 Wenn aller Wesen unharmonische Menge
 Verdiesslich durcheinanderklingt:
 Wer teilt die fließend immer gleiche Reihe
 Belebend ab, dass sie sich rhythmisch regt?
 Wer ruft das Einzelne zur allgemeinen Weihe,
 Wo es in herrlichen Akkorden schlägt?
 Wer lässt den Sturm zu Leidenschaften wüten?
 Das Abendrot im ernsten Sinne glühn?
 Wer schüttet alle schönen Frühlingsblüten
 Auf der Geliebten Pfade hin?
 Wer flicht die unbedeutend grünen Blätter
 Zum Ehrenkranz Verdiensten jeder Art?
 Wer sichert den Olymp, vereinet Götter?
 Des Menschen Kraft, im Dichter offenbart!
 LUSTIGE PERSON So braucht sie denn, die schönen Kräfte,
 Und treibt die dichtrischen Geschäfte,
 Wie man ein Liebesabenteuer treibt:
 Zufällig naht man sich, man fühlt, man bleibt,
 Und nach und nach wird man verflochten;
 Es waechst das Glück, dann wird es angefochten,
 Man ist entzückt, nun kommt der Schmerz heran,
 Und eh man sich's versieht, ist's eben ein Roman.
 Lasst uns auch so ein Schauspiel geben!
 Greift nur hinein ins volle Menschenleben!
 Ein jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt,
 Und wo Ihr's packt, da ist's interessant.

In bunten Bildern wenig Klarheit,
 Viel Irrtum und ein Fünkchen Wahrheit,
 So wird der beste Trank gebraut,
 Der alle Welt erquickt und auferbaut.
 Dann sammelt sich der Jugend schönste Blüte
 Vor Eurem Spiel und lauscht der Offenbarung,
 Dann sauget jedes zärtliche Gemüte
 Aus Eurem Werk sich melancholsche Nahrung,
 Dann wird bald dies, bald jenes aufgeregt:
 Ein jeder sieht, was er im Herzen trägt.
 Noch sind sie gleich bereit, zu weinen und zu lachen,
 Sie ehren noch den Schwung, erfreuen sich am Schein;
 Wer fertig ist, dem ist nichts recht zu machen,
 Ein werdender wird immer dankbar sein.

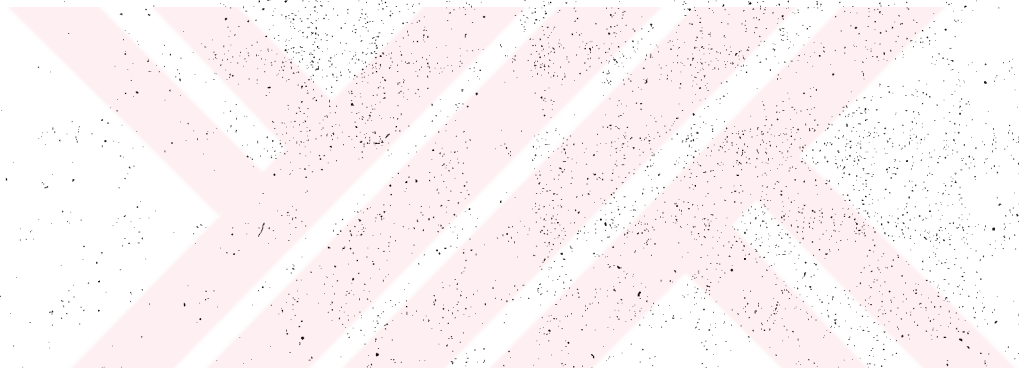
DICHTER So gib mir auch die Zeiten wieder,
 Da ich noch selbst im Werden war,
 Da sich ein Quell gedrängter Lieder
 Ununterbrochen neu gebar,
 Da Nebel mir die Welt verhüllten,
 Die Knospe Wunder noch versprach,
 Da ich die tausend Blumen brach,
 Die alle Taler reichlich füllten!
 Ich hatte nichts und doch genug:
 Den Drang nach Wahrheit und die Lust am Trug!
 Gib ungebändigt jene Triebe,
 Das tiefe, schmerzenvolle Glück,
 Des Hasses Kraft, die Macht der Liebe,
 Gib meine Jugend mir zurück!

LUSTIGE PERSON

Der Jugend, guter Freund, bedarfst du allenfalls,
 Wenn dich in Schlachten Feinde drängen,
 Wenn mit Gewalt an deinen Hals
 Sich allerliebste Mädchen hängen,
 Wenn fern des schnellen Laufes Kranz
 Vom schwer erreichten Ziele winket,

Wenn nach dem heftigen Wirbeltanz
Die Nächte schmausend man vertrinket.
Doch ins bekannte Saitenspiel
Mit Mut und Anmut einzugreifen,
Nach einem selbstgesteckten Ziel
Mit holdem Irren hinzuschweifen,
Das, alte Herrn, ist eure Pflicht,
Und wir verehren euch darob nicht minder.
Das Alter macht nicht kindisch, wie man spricht,
Es findet uns nur noch als wahre Kinder.
DIREKTOR Der Worte sind genug gewechselt,
Lasst mich auch endlich Taten sehn!
Indes ihr Komplimente drechselt,
Kann etwas Nützliches geschehn.
Was hilft es, viel von Stimmung reden?
Dem Zaudernden erscheint sie nie.
Gebt ihr euch einmal für Poeten,
So kommandiert die Poesie!
Euch ist bekannt, was wir bedürfen:
Wir wollen stark Getränke schlürfen;
Nun braut mir unverzüglich dran!
Was heute nicht geschieht, ist morgen nicht getan,
Und keinen Tag soll man verpassen;
Das Mögliche soll der Entschluss
Beherzt sogleich beim Schopfe fassen:
Er will es dann nicht fahren lassen
Und wirkt weiter, weil er muss.
Ihr wisst, auf unsern deutschen Bühnen
Probiert ein jeder, was er mag;
Dum schonet mir an diesem Tag
Prospekte nicht und nicht Maschinen!
Gebraucht das gross und kleine Himmelslicht,
Die Sterne dürft ihr verschwenden;
An Wasser, Feuer, Felsenwänden,
An Tier und Vögeln fehlt es nicht.

So schreitet in dem engen Bretterhaus
Den ganzen Kreis der Schöpfung aus
Und wandelt mit bedächtger Schnelle
Vom Himmel durch die Welt zur Hölle!

'Faust' trajedisinin Giriş Bölümlerinden 2. si olan "Tiyatroda Ön Temsil" dilimize ilk defa Hüseyinzâde Ali Bey tarafından tercüme edilmiştir. 1932 yılında İstanbul Hamit Matbaası tarafından yayınlanan bu tercüme mütercimnin eklediği dipnotta, aynı tercümenin daha önce Âzerî lehçesiyle Bakû'de Füyûzatta yayınlamış olduğu söylenmektedir.

2.1.2.1. TIYATRO SAHNESİNDE MUKADDEME(1)

MÜDİR, DRAM ŞAİRİ VE MEDDAH

MÜDİR

Çok defalar benim dertlerime, sıkıntılara her ikiniz de iştirak etmiş idiniz: Şimdi anlatınız bakayım, bizim buralardaki(2) teşebbüslerimiz hakkında ne fikir ve mülâhazada bulunuyorsunuz? ne gibi bir ümit besliyorsunuz? Ben halkımı hoşnut etmek, onun zevkine hizmette bulunmak isterim, çünkü görüyorum, zinde ve ruhlı olan bu cemaat hem yaşamayı biliyor, hem yaşatmayı. Sahnemizin bütün levâzımı ikmal olunmuştur: direklerle, döşeme tahtalarına varıncaya kadar herşey yerli yerinde. Oyunu bekleyen herkesin yüzünde bir düğün, bir bayram neşesi var: yerlerine vaktinden evvel oturan bu seyirci kalabalığına bir göz gezdiriniz: bakınız, ne kadar hayretle, kaşlarını kaldırarak, gözlerini açmış, bekliyorlar: şüphesiz bizden icazkâr harikalar memûl ediyorlar. Ben halkımızın ahvâl-i rûhiyesine vâkıfım, onun teveccühüne mazhar olmanın yolunu bilmez değilim; fakat itiraf edeyim ki, hiç bir vakit şimdiki kadar müşkül bir mevkiye kalmadım. Vâkıfa bu halk sanatın nefis şaheserleriyle ülfet etmemiştir; ancak onun dehşetli denecek derecede çok okumuş olduğuna şüphe yoktur. Acaba, ne yapmalıyız ki takdim edeceğimiz şeylerin hepsi hem taze ve yepyeni görünsün, hem de büyük bir alâka uyandırarak hoşâ gitsin? Doğrusunu isterseniz halkın fevçfevç bizim bu temaşaa evine tehaccümünden pek haz ediyor; insanların âdeta bir akın halinde, hayhuy ile, ezile büzüle,

(1) Goethe bu mukaddemeyi yazarken kadîm Hint şairi Kalidasa'nın "Sakontala" ünvanlı manzûm dramından mülhem olmuştur: bu meşhur eserde dahi böyle bir mukaddeme vardır.

(2) Almanyadaki.

inleyerek, daracık kapıdan sokulmaya; daha akşam olmadan saat dörtten evvel, birbirlerini itekaka kasaya doğru ilerlemeye çalıştıklarını; sonra âdeta kıtlık günlerinde ekmeççi fırını önünde nanopâre için kavga eder gibi gişeden bir bilet kapabilmek için, döğüşüp, vuruştuklarını gördükçe, ne kadar memnun olduğumu, bilseniz!

Bütün bu haller şairin kerâmetidir: bu kadar muhtelif insanları teshir edecek mücîze ancak şairden sâdir olabilir; azîz üstat, bunu bugün sen gösterirsin!

ŞAİR

Aman, şu mütelevvin, alacalı kalabalıktan bana bahsetme! İlham ateşinin sönmesi için ona yalnız bir nazar atfetmek kâfidir. Bizi, irâdemiz hilâfına, girdâb-ı keşmekeşe sürükleyen o seyl-i hurûşandan uzak kalmalıyız. Hayır, bana asûde, semavî bir inzivagâhın yolunu göster: şair için hakikî bir sefânın, saf bir neşenin şükûfezârı ancak orada bulunur: kalbimizi füyûzata garkeden aşk ve muhabbet yedi lâhut ile yalnız orada, o halvetsarayda, bedialar, harikalar yaratır.

Heyhat! Ruhumuzun derinliklerinden nübean eden, raşedar dudaklarımızda müphem bir zezeme olan, gâh eksik, gâh parlak bir muvaffakiyetle ifade olunan sanihat, çılgın bir anın sarsarı şiddeti önünde mahv ü nabût olup gidiyor. Çok defa da, üzerinden uzun seneler geçtikten sonradır ki o sanihat bütün şaşai letâfetiyle tecelli ediyor. Zahirî parlaklıklar seri-üzzeval olmak için doğarlar; ahfad için, gelecek nesiller için kaybolmayan şey hakikî güzellikten ibarettir.

MEDDAH

Aman rica ederim bana şu "ahlâf"tan bahsetmeyiniz! Canım farzediniz ki ben de ahlâfdan dem vurmaya başladım, o halde muassırlarımızı; bugünkü gençliği kim eğlendirecek? Halbuki bunlar da eğlenmek isterler ve istemekte hakları da vardır. Zannımca aramızda şen, lâtifegû birisinin bulunması herhalde birşeydir; böylesinin her zaman değeri vardır. Efkârını hoş ve

câzip bir tarzda ifadeye muktedir olan adam, halkın mütelevvin mizaçlı olmasına ehemmiyet verip sinirlenmez; o ister ki sâmiin meclisi kalabalık olsun, zira sözün, kalabalık nispetinde müessir olduğundan emindir. Binâ-enaleyh cesser olunuz ve bir üstat olduğunuzu lâyıkile gösteriniz; kuvve-i hayâlinize ve onun hemdemi, hemâhengi olan bütün tezâhürat-ı rûhiyenize tam bir serbestî veriniz; zekâ, idrak, hassasiyet, şevk-ü garam hep meydan-ı hünere çıkmalıdır; bir de, bütün bu şeylere biraz mizah, biraz avampesandâne delilikler katmayı unutmayınız!

MÜDİR

Bilhassa vak'a ve macera bolluğuna ehemmiyet veriniz! seyir ve temaşa hevesiyle gelen halkın gözünü doyurmak ister; bir çok nazarrüba şeylerden uydurulmuş bir eser ortaya çıkardınız mı; halk da ağzını açıp, hayran hayran büyük bir zevk ile seyretti mi, emin olunuz ki; işiniz yoluna girmiş ve siz de âlemin mahbub-u kulübü olmuştunuz. Kalabalık bir seyirci külesinin teveccühünü ancak oyun kalabalığı ile kazanmak mümkündür; ne olursa olsun, herkes zaten kendi zevkine göre bir şey arayıp buluyor; umuma mahsus "bir çok şeyler" getiren adam, ayrı ayrı her fert için de "bir şey" getirmiş oluyor; herkes az çok eğlenmiş olduğundan, temaşadan memnun kalarak gidiyor. Ortaya bir eser çıkarıyorsunuz, bunu halka, yekpâre değil, parçalara ayrılmış bir halde takdim etmelisiniz! Tıpkı yemek salçası gibi; bu şekilde muvaffakiyet yüzde yüzdür! Nasıl kolaycacık uydururduyseniz, öylece ortaya korsun. Bir eseri heyet-i mecmuasiyle, muntazam, âhenkdar bir "kül" halinde halka takdim etmek neye yarar! Halk onu ister istemez didik didik parçalıyacaktır.

ŞAİR

Azîzim, eğer san'at böyle bir şey ise, bunun ne kadar çirkin olduğunu hissetmiyor musunuz? Bunu hakikî sanatkâra nasıl yakıştırıyor sunuz? Anlaşılan bir takım muharrir efendilerin karaladıkları müzahrefat makbûlünüze geçiyor.

MÜDİR

Bu serzenişten gücenecek değilim; bir işte hakkiyle çalışmak niyetinde olan adam, o iş için en münâsîp âleti tedârik etmelidir. Düşününüz ki yapılacak iş yumuşak bir odun yarmaktan ibârettir. Canım, etrafınıza şöyle bir baksanıza; eserinizi kimler için yazıyorsunuz? Bu adamların kimisini buraya can sıkıntısı çekip getiriyor, kimisi de bol yemekli bir ziyafette karnını tıkabasa doyurduktan sonra geliyor; fakat en fenası şu ki, birçokları da gazeteleri baştan başa mütalâa etmeden semtimize uğramıyor. Halk, hangi hevesle maskeli balolara koşuyor ise, bize de o hevesle sitâp edip geliyor; herkesi kanatlandıran buraya sevkedene kuvvet, tecesüs ve eğlence merakından başka bir şey değil, hele hanımlara gelince, onlar piyesi görmek değil, kendilerini, süs ve tuvaletlerini göstermek, hem de rolü meccânen oynamak için teşrif ediyorlar. Kim bilir, Şâirane yüksekliklere çıkıp neler tahayyül ediyorsunuz? ve şu lebâleþ dolmuş olan tiyatro salonuna iftihar ve memnuniyetle bakarak neler düşünüyorsunuz? Azîzim, sizi alkışlayan hâmlerinizi biraz da yakından tetkik ediniz! Bunların bir kısmı soğuk, bir kısmı da kaba adamlardır: birinin emeli, tiyatro temsilinden sonra kumarhanelerde bir iskambil partisi; diğerinin ki, bir mahbûbenin âgûsunda çılgın bir gece. Doğrusu sairlerimizin aklına şaşarım; zavallı divaneler, bu türlü seyircileri eğlendirmek için sevimli ilham perilerini niçin o kadar yoruyorsunuz? Tekrar ediyorum: pek de ince düşünmeye lüzüm yok; bol bol yazmaya bakınız, ortaya çok, mümkün mertebeye çok eser çıkarınız. Bu suretle maksûda muhakkak erişirsiniz. Halkı başdöndürücü câzip şeylerle oyalamaya çalışmalı, yoksa insanları hoşnut etmek müşkül... Fakat o ne! Çehreniz tahayyür ediyor; rahatsız mısınız? Vecd-âver bir hal mi? Yoksa bir elemden mi muzdaripsiniz?

ŞAİR

Efendi, git kendine başka bir köle aral! Sen istiyorsun ki şâir hatırın için en ulvî, en insanî hakkından, tabiatın ona bir mevhibesi olan haktan, celilâne el çeksın! Şâir bütün kalpleri ne ile tehyic ediyor? Her nevî unsuru hangi kuvvetle teshir edip hükmü altında bulunduruyor? Bu kuvvet şâirin sine-i ilhamından taşan ve onun kalbinde yeni bir cihan yaratan

elhan âhengi değil mi? Tabiat, bir âdemi mübalât ile, şûnatın nâmütenahî riştesini, dehrin migzel-i sermedisi etrafına sarmakta iken; ve bütün mahlûkat âhengi imtizaçtan mahrum bir kalabalık halinde birbirine karışarak velvde endâz-ı tenâfir olmakta iken; hayat dalgalarının şu yeknesak, daimî cereyanını ayrı bir mecraya sevkedip, kelâmın vezn-i ahengiyle canlandırılan kimdir? Fertleri umumun hizmetine vakf-ı vücud etmeye ve hemâheng-i vifak olarak muhteşem, kavi bir cemiyet hayatı yaşamaya davet eden kimdir? Şevk-u garâm âlemini tufanlara boğan, kalbi şefakların rengin şualarıyla ısıtan kimdir? Dildârın rehğüzârına baharın bütün güzel çiçeklerini saçan; her nevi hüner ve meziyet erbabının başına nâciz yeşil yapraklardan şerefefza taçlar ören kimdir? Velhâsıl, sorarım size, kimdir ilâhî kudretlerin tevhidî ile "Âlemî Lâhût"'a nigâhbanlık eden? Şair değil mi? O şair ki ruhunda insanlığın manevî kuvveti tecellî eder.

MEDDAH

O halde ne duruyorsunuz, "kuvve-i maneviye" dediğiniz o güzel hünerlerini zi hemen gösteriniz ki, bir aşk macerasına atılır gibi, şairâne mesainize başlayıveriniz ve o yolda hareket ediniz! Muşaka vak'aları malûm, basit bir iş... İki vücut birbirine rastgeliyor, birşey hissediyor ve kalpler birbirine bağlanıyor, yavaş yavaş aralarındaki germ-i ülfet artıyor ve gittikçe saadete yaklaşıyorlar..

Nâgâh bir taraftan gayr-i memûl bir taarruz başgösteriyor ve neş'ei saadet ye'su eleme munkalib oluyor; derken bir de bakıyorsunuz ki; koca bir aşk destanı, bir roman hazır. İşte siz de bize bu yolda bir komedi veriniz! Mevzularınızı doğrudan doğruya beşerin o heyecan dolu hayatından alınız ve insanları hakiki yaşlarıyla gösteriniz! Herkes bir ömür sürüp yaşıyor; fakat halkın bu yaşayışını bilen azdır; canlı hayat levhaları herkesi alâkadar eder.. O kaynaktan ne alsanız câzip olur. Rengfn, mütenevî tasvirlerde biraz ışık birçok delâletlere karşı bir şerare-i hakikat; işte böyle istihzar olunur, bütün âlemî takviye ve ihya eden o nefis serbet! Böyle olursa piyesinizin önünde gençliğin en güzide kısmı toplanır, sünûhatınızı can kulağı ile dinler; her kalbi rakik eserinizde kendine göre bir "gıda-i sevdamız" bulur; ruh muhtelif yollardan tehyic olu-

nur ve herkes kendi gönlündeki duyguların, istiyakların temsil edilmiş olduğunu görür. Şu halk gülmeye meyyaldır; fakat bir facia karşısında ağlamaktan da zevk alır; hissiyatın, efkârın itilâsını takdir eder; fakat şaşaa-i zevâhirden de hoşlanır. Bence kâmil insanlar için ne yapsan nâfile! Onlara birşey beğendiremezsiniz; lâkin nevreslerin hayat ve san'at müptedisi olan gençlerin minnettarlığından daima emin olabilirsiniz.

ŞAİR

O halde bana da gençliğimi ver; benim de henüz müptedî bir newheves bulunmuş olduğum o demleri iade et; o demleri ki tab'ı şairânemin tükenmez kaynaklarından sür'udu nâmeler lâ-enkatî fişkırıp revan oluyordu, o demler ki istikbale mâtuf nazarlarımda âlem, rengin bir pûside-i sehab ile mestur idi; ve ben nevdemide goncalardan harikalar bekliyordum; o demler ki bütün sahraları cûşa garkeden bin türlü çiçeklerden demet yapıyordum. O zaman benim birşeyim yoktu, lâkin yine ganî idim. Hakikatın şevkiyle yaşıyordum, ve hülyâlarda bir zevk buluyordum. Nerde o taşkın meylî hevesler! İade et bana derin dilgüdağ hamleleriyle dolu olan o saadeti; o gayz-ü kinin şiddetini, o aşk-u iptilânın kudretini; ah, iade et bana şebabımı, o coşkun şebabımı!...

MEDDAH

Azîz dostum şebabın sana ne lüzümü var? Kavga meydanında bulunmuyorsun, kavî bir düşmanın hücumu savletine marûz kalmıyorsun; dünya güzeli dilber kızlar üzerine atılıp boynuna sarılmıyorlar; sür'at müsabakalarının mükâfatını, iklîl-i şerefini kazanmak hevesiyle, yorucu koşu meydanlarında at oynatmıyorsun, bir takım başdöndürücü danslardan sonra iyş-u nuş âleminin gece sefahatlerine dalmıyorsun!.. Bunlar olmadıktan sonra ne diye gençleşmeye ihtiyaç gösteriyorsun? Fikrimce alışılmış bir sazın tellerini canlı, şevkefza nağmelerle tehzîz ederek, dilnişin bir takım dalâlet sisleri arasında muayyen bir gayeye doğru yürüyüp ilerlemek; işte ey ihtiyar efendiler; sizin vazifeniz içindir ki; size olan hürmetimiz eksilmiyor. Diyorlar ki; ihtiyarlık insanı yeniden çocuk haline getiriyor; hayır, ihtiyarlık gelip yetişiyor da; insan halâ hakiki bir çocuk!

MÜDİR

Müzakereyi pek uzattınız, yetişir artık; söz lâzım değil, iş görmelidir, iş! Birbirinize karşı cemle-perdazlıkla vakit geçireceğinize biraz da faydalı şeylere çalışsanız daha iyi olmaz mı? "Neş'ei ilhamdan" dem vurmak neye yarar? Betaet ve tereddütle iş görenler hiç bir zaman ilhama mazhar olamazlar. Şairlik iddiasında bulunuyorsunuz; o halde şiir ve ilhama hakim olmalısınız! Bize ne lâzım, pekâlâ biliyorsunuz. İstedığımız şey, ruh besleyici kuvvetli bir şurup, işte bunu biran evvel ortaya çıkarınız; bugün yapılmayan bir şeyin, yarın yapılacağı ne malûm? Binaenaleyh boşuna bir gün bile zâyi etmeğe gelmez. İmkân dairesinde olan bir işin yapılmasına karar verildi mi derhal o işe kemal-i gayretle sarılmalı ve artık yakasını elden bırakmamalı; çünkü azm-ü sebatsız bir iş olmaz, malûmunuz olsa gerektir ki; bizim(1) sahne-i temaşaamızda herkes elinden geleni tecrübe ediyor. Herhalde şuna dikkat edelim ki, bugün ne dekorlarda, ne de makinelerde bir eksikimiz olmasın. Feleğin mah-i tâbânını da mihr-i münîrini de işimizde kullanalım; icabında semânın yıldızlarını avuç avuç ortaya saçalım; su mu, ateş mi, yalçın kayalar mı, havvan veya çeşit çeşit kuşlar mı? Ne lâzımsa hepsi var; hiçbir şeyde noksanımız yok! Haydi gayret! Bütün silsile-i mahlûkatı, bizim şu daracık temaşaahanemizin duvarları arasına sığdıralım ve semâdan başlayıp, yeryüzünden cehenneme kadar bütün kâinatı hesaplı bir süratle dolaşalım.

İnceleme

Hüseyinzâde Ali Bey bu bölümü nesir olarak Türkçe'ye tercüme etmiştir. Tercüme, eserin muhtevâsına sâdik kalınarak yapılmıştır. Atlamalar ve ilâveler yoktur. Tercümenin yapıldığı devrin icâbı olsa gerek, bölümde Osmanlıca kelimeler çoğunluktadır ve metin bugünkü okuyucular tarafından güç anlaşılır durumdadır. Aşağıdaki satırlar, sanırım bu durumu göstermeye yetecektir:

---

(1) Yani Almanların.

"Tabiat bir âdem-i mübalât ile, şûnatın nâmütenahî riştesini dehrin migzel-i sermedisi etrafında sarmakta iken; ve bütün mahlûkat âheng-i intizâctan mahrum bir kalabalık halinde birbirine karışarak velvele endâz-ı tenâfûr olmakta iken; hayat dalgalarının şu yeknesak, daimî cereyânını ayrı bir mecraya sevkedip, kelâmın vezn-i âhengiyle canlandıran kimdir?"

Görüldüğü gibi tercümenin dili oldukça ağırdır, fakat kendi devrinin çerçevesi içinde değerlendirildiğinde başarılı görülmektedir. Diğer bazı tercümelere olduğu gibi, yazıda, tercümeden gelme bir sunîlik göze çarpmamaktadır. Bu da mütercimın hem Almanca'ya, hem de Türkçe'ye iyi hâkim olduğunu göstermektedir.

Burada yalnız dikkati çeken ve üzerinde durulması gereken birkaç husus vardır. Bunlar bölümün şu kısımlarında yer almaktadır:

1- Şairin 2. konuşması

Bu kısmı Hüseyinzâde Ali Bey, Tiyatro Müdürünü itham eden soru cümleleri halinde şu şekilde tercüme etmiştir:

"Azizim, eğer san'at böyle birşey ise, bunun ne kadar çirkin olduğunu hissetmiyor musunuz? Bunu hakikî sanat-kâra nasıl yakıştırıyorsunuz?"

Halbuki eserin aslında, şair teessüf ederek yaptığı tesbitleri dile getirmektedir. Bu kısım, Recai Bilgin tarafından, cümle yapısı ve tonu bakımından eserin aslına daha uygun bir şekilde şöyle tercüme edilmiştir:

"Siz, bu tarzdaki sanatın ne kadar fena olduğunu, bunun hakikî bir sanat-kâra ne kadar az yarattığını hissetmiyor musunuz?"

2- Şairin 2. konuşması

Aynı konuşmanın 3. cümlesi de eserdeki ifadeyi tam olarak verememektedir.

"Anlaşılan birtakım muharrir efendilerin karaladıkları müzahrefat makbûlünüze geçiyor."

Oysa GOethe burada, bu saçma sapan karalamaların müdürün makbûlüne geçtiğini değil, daha da fenası, müdürün bu saçmalıkları kendisine düstür edinmiş olduğunu söyleyerek onu suçluyor.

3- Meddahın 2. konuşması

Hüseyinzâde Ali Bey bu kısma kendiliğinden bir cümle eklemiştir. Burada meddah tiyatro şairine, insanın hayatını konu alan bir komedi yazmasını tavsiye etmekte ve şöyle demektedir:

"Mevzûlerinizi doğrudan doğruya beşerin o heyecan dolu hayatından alınız ve insanları hakikî yaşlarıyla gösteriniz."

Bu cümlenin "ve" den itibaren kısmı eserde yoktur, burası mütercimın şahsî yorumudur.

Bu noktaların dışında tercümede, eserin aslına aykırı düşen bir husus yoktur.

"Tiyatroda Ön Temsil"i dilimize 2. defa tercüme eden Recai Bilgin olmuştur. Bu bölüm Recai Bilgin'in 1941 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercüme, Alman Klâsikleri Dizisinin 1 numaralı eseri olarak yayınlanmış olan 'Faust' kitabında, eserin 2. giriş bölümü olarak yer almaktadır. Aynı tercüme 1966'da kitabın İstanbul, Remzi Kitabevi tarafından yapılan 2. tabında tekrar yayınlanmıştır.

2.1.2.2. SAHNEDE ÖN TEMSİL

(MÜDÜR - TIYATRO ŞAİRİ - ŞEN ADAM)

MÜDÜR

Siz ki, her ikiniz de pek çok defalar, sıkıntı ve üzüntü içindeyken, bana yardım ettiniz, söyleyiniz bakayım: Alman ülkelerinde bizim bu teşebbüsümüzden ne umuyorsunuz? Ben bu halka hoş görünmeyi pek arzu ederdim, bilhassa o hem yaşamasını, hem de yaşatmasını(1) bildiği için. Direkler dikildi, tahtalar çakıldı, herkes bir eğlence bekliyor. Hepsi kaşlarını kaldırmışlar(2), şurada sâkin sâkin oturuyorlar ve bir sürprizle karşılaşmak için can atıyorlar.

Ben halkın ruhuyla nasıl uzlaşıldığını bilirim. Bununla beraber hiçbir vakit bu kadar müşkül bir vaziyette kalmamıştım; gerçi onlar şaheserlere alışkın değildirler, fakat hayret edilecek derecede çok okumuşlardır. Bütün piyeslerimizin taze ve mühim mevzûlu olması ve aynı zamanda hoşça da gitmesi için, ne yapsak? Zira hiç şüphe yok ki ben, bu kalabalığın kulübemize doğru akın akın koştüğünü, arkası kesilmeyen şiddetli feryatlar arasında, o mübarek daracık kapıdan içeri girmek için sıkıştığını, gündüz aydınlığında, daha saat dört bile olmadan, itişe kakışa gişeye sokulmak için mücadele ettiğini ve sanki açlık tehlikesi karşısında fırın kapılarında ekmek kapışıyormuş gibi, bir bilet için vücudunun hemen hemen yarısını

(1) Alman halkının, eğlenceye düşkün olduğu kadar, kadirşinas da olduğunu anlatmak istiyor.

(2) Kalkık kaşlar intizar alâmetidir.

sını ezdirdiğini görürsem, pek memnun olurum. Böyle çeşitli insanlara tesir edecek olan bu mucizeyi ancak şair yaratabilir. Kuzum dostum, bugün bunu yapiver!

ŞAİR

Aman bana o karmakarışık kütleden bahsetme. Onu görünce ilham perisi kaçıp gidiyor. Bizi istemediğimiz halde girdaba doğru çeken o dalga dalga kalabalığı bana gösterme. Hayır, sen beni öyle sessiz bir gökyüzü derbendine götür ki, orada şairin gönlünde yalnız saf neşe çiçekleri açsın, kalbimizin mâbûdu olan sevgi ve dostluk orada ilâhî bir elin yardımıyla, neşvünemâ bulsun.

Heyhat! Şurada sinemizin derinliğinden fıskıran, dudaklarımızın titreyerek kekelediği, şimdi muvaffakiyetsizliğe uğrayan ve gene şimdi belki de muvaffakiyet kazanan şeyleri, şu zâlim ânin tahakkümü yutuveriyor. Çok defalar bunlar ancak aradan seneler geçtikten sonra mükemmel bir şekilde tecessüm ediyor. Parlayan şeyler o âna mahsus olmak üzere vücüt buluyor, hakikî olanları da, gelecek nesiller için mahfûz kalıyor.

ŞEN ADAM

Mümkün olsa da, gelecek nesillerden bahsedildiğini hiç duymasam. Eğer ben de bu mevzûyla uğraşacak olsaydım, acaba şimdiki nesli kim eğlendirecekti? Madem ki bu nesil eğlence istiyor, buna nâil olmalıdır. Ben öyle zannediyorum ki, dürüst bir delikanlının mevcüdiyeti her zaman için birşeydir. Hoşa gidecek şekilde söz söylemesini bilen, halkın gazebinden endişe etmez. Onu daha ziyade emniyetle heyecanlandırmak için, karşısında büyük bir kütle görmek ister. Onun için sâdece dürüst ve herkese numüne olunuz. Muhayyelenizi feraset, idrak, duygu ve hırs gibi bütün hanendeleriyle birlikte, fakat -bunu iyice belleyiniz- deliliği de kadro dışında bırakmadan, terennüm ettiriniz!

MÜDÜR

Fakat bilhassa kâfi derecede hareket gösteriniz! Seyre gelenler, en ziyade görmek isterler. Seyirci kütlesinin gözleri önünden, ağızlarını hayretten açık bırakacak kadar çok şeyler geçirebildiniz mi, bütün dâvayı hemen kazandınız ve çok sevilen bir adam olduğunuz demektir.

Kütleyi ancak kütleye râmedebilirsiniz. Herkes kendisi için, nihayet kendiliğinden bir şey seçer. Ortaya çok şeyler döken çok kimseleri tatmin etmiş olur ve herkes buradan memnun olarak çıkar.

Bir piyes mi takdim edeceksiniz, onu hemen birçok parçalara bölünüz!

Böyle bir çeşni, size mutlaka muvaffakiyet kazandırır. Bunun meydana getirilmesi, düşünülmesi kadar kolaydır. Bir piyesi bütün olarak sunduğumuz takdirde, bu neye yarar? Nasıl olsa halk gene onu didikliyecektir.

ŞAIR

Siz, bu tarzdaki sanatın ne kadar fena olduğunu, bunun hakikî bir sanat-kâra ne kadar az yarattığını hissetmiyorsunuz! Görüyorum ki, o güzel bay-ların saçma sapan sözleri, sizin için artık birer düstür olmuş.

MÜDÜR

Böyle bir muahaze beni üzüntüye düşüremez: iyi tesir yapmak düşünceinde olan bir adam, en iyi âlete bel bağlamak mecbûriyetindedir. Yaracağınız odunun(1) yumuşak olduğunu düşününüz ve kimler için yazı yazdığınıza bakınız bir kere!

Kimisini buraya can sıkıntısı sürüklüyor, kimisi üstü dolu bir sofradan

(1) "Weiches Holz spalten": 'Yumuşak odunu yarmak' tâbiri, kolay bir iş yapmak mânâsında ve darbimesel gibi kullanılır. Aksi; "Hartes Holz bohren": güç iş yapmak.

karnını doyurduktan(1) sonra geliyor ve en fenası da şu ki; pek çoğu gazeteleri okumuş(2) bulunuyor. Bize, maskeli baloya gider gibi, dalgın bir halde koşuyorlar. Adımlarını kanatlandıran da ancak merak hissidir.

Bayanlar kendilerine ve süslerine son derece itina ediyorlar ve ücretsiz olarak onlar da birer rol oynuyorlar.

Siz şairler tepesinde(3) ne tahayyül edersiniz? Hıncahınç dolu bir salon, size ne sevinç verebilir? O hāmileri yakından seyrediniz! Onlar yarı soğuk ve yarı haşindirler. Kimisi temsilden sonra bir iskambil partisi, kimisi de bir gece tasarlıyor. Zavallı deliler böyle bir maksat için o sevimli ilham perilerini, ne diye bu kadar azâba sokarsınız? Size söylüyorum: sadece ve mütemadiyen çok şeyler sunmalısınız. Bu suretle hiçbir vakit hedefinizden şaşmazsınız. İnsanların yalnız zihinlerini çelmege bakınız. Onları memnun etmek güçtür... Sizi ne teşhir eder? Hayranlık mı, yoksa ıstırap mı?

ŞAİR

Sen git de kendine başka bir uşak bul! Anlaşılan senin hatırın için şairin, en yüksek bir hakkı, tabiatın kendisine bahsettiği insanlık hakkını, cânice ayaklar altına alması icâbediyor!. O bütün kalpleri neyle harekete getiriyor? Her unsuru neyle yeniyor? Onun kalbinde dünyayı yeniden tekevün ettiren kuvvet, sînesinden taşan o âhenk değil midir? Tabiat gelişigüzel dönerek, sonsuz çilesini doldurmak için uğraşıp dururken, bütün mahlûklardan teşekkül eden o âhenksiz kütleden can sıkıcı ve karmakarışık sesler aksederken, hep akıntıya kapılmış bir halde sürüklenen o bezgin kitleyi, mevzûn adımlarla yürütmek için, canlandırarak intizama sokan kimdir? Münzevfleri umumî âyine çağırarak oradaki mükemmel âhenklere işti-
rak ettiren kimdir? İhtiraslar fırtınasını kudurtan, akşam kızılığını

(1),(2) Yani hem maddeten, hem de mânen hali işbaa gelmiş bulunuyor. Onun için kafa yoramazlar.

(3) "Dichterhöhe": "Şairler Tepesi": Güzel sanatlar mensuplarının kâbesi mesabesinde olan "Parnass dağı" dır.

heybetli bir şekilde alevlendiren kimdir? Baharın bütün güzel çiçeklerini, sevgilinin geçtiği yollara serpen, her neviden liyakatler için, birtakım ehemmiyetsiz yapraklardan şeref çiçekleri ören kimdir? Semâyı emniyet altına alan, Allahları birleştiren kimdir?

Şairde tecelli eden insan kuvveti.

ŞEN ADAM

O halde bu güzel kuvveti kullanarak, bir aşk macerasına girişir gibi, şairlik sanatınızı icrâ etsenize.

Rastgele birine yaklaşırsınız, ona karşı bir meyil duyarsınız, bir türlü ayrılamazsınız ve yavaş yavaş abayı yakarsınız. Saadetiniz gittikçe büyür, derken tecâvüze başlarsınız, kendinizden geçersiniz, arkasından ısırtıraplar gelir ve insan farkında bile olmadan, başlı başına bir roman vücut bulur.

İşte bize de böyle bir temsil verdiriniz!

İnsanların hayatına tamamen dalınız! Bu hayatı herkes yaşadığı halde, pek çokları tanımaz. Siz onu neresinden yakalarsanız orası meraklıdır.

Çeşitli manzaralar içinde az vuzûh, çok hatâ ve küçücük bir hakikat şeraresi: işte bütün dünyanın harâretini teskiñ ve onu ihyâ edebilen en iyi içki böyle hazırlanır.

O zaman oyununuz karşısında, gençliğin en güzel zümresi toplanarak bu ifsaati merakla dinler. Her hassas ruh, eserinizden bir gıda emer. Kâh öteki, kâh beriki heyecanlanır ve her biri kalbinde taşıdığıının canlı bir nümunesini görür.

Hem bunlar ağlamağa da, gülmeğe de aynı derecede hazır olurlar. Coşkunluğu tebcil ederler, hayâle kapılmaktan zevk duyarlar. "Kemale ermiş olana, hoş görünmenin hiç çaresi yoktur, fakat neşvünemâ halinde bulunan, daima minnettâr kalır."

ŞAİR

Öyleyse sen de bana, henüz bizzat neşvünema halinde bulunduğum, bir sürü şarkıların içimden durmadan bir pınar gibi fışkırdığı, dünyanın gözümüne sislere bürünmüş gibi görüldüğü, tomurcukların henüz bana harikalar vâdettiği ve bütün vâdileri süsleyen binlerce çiçeği koparıp durduğum zamanları geri getir.

O zamanlar hiçbir şeyim yoktu, fakat gene halimden memnundum; hakikate karşı iştihak, yalandan da zevk duyardım.

Bana o zaptedilmeyen duyguları, o derin ve acılarla dolu saadeti, kinin kuvvetini ve aşkın kudretini ver, gençliğimi bana iade et!

ŞEN ADAM

Azîz dostum, şayet bir muharebe esnasında düşmanlar seni sıkıştırsaydı, eğer en sevimli kızlar zorla senin boynuna sarılısaydı, yâhut bir yarışta erişilmesi güç olan hedefin çelengi uzaktan göz kırpsaydı, veyâhut da çetin ve başdöndürücü bir danstan sonra geceyi sefahat içinde içki içerek geçirmek icâp etseydi, o zaman gençliğe behemehal ihtiyacın olurdu. Lâkin şu bildiğimiz çalgıyı neşe ve şetaretle ele almak ve kendinizin bile bilmediğiniz bir hedefe doğru, lâtif dolambaçlar çizerek ilerlemek, sizin gibi yaşlı bayların vazifesidir ve biz sizi bundan dolayı daha az tebci edecek değiliz. İhtiyarlık, söyledikleri gibi, insanı çocuklaştırmaz, o bizi ancak halâ birer hakiki çocuk olarak bulur.

MÜDÜR

Kâfi derecede lâkırdı edildi. Nihayet bilfiil iş yapınız da göreyim! Siz birbirinize iltifatlar savuruncaya kadar, faydalı bir şey vücûda getirilebilirdi. Hep kabiliyetten bahsedip durmak neye yarar? Kararsızlık gösterene o hiç bir vakit görünmez. Madem ki bir kere kendinizi şair olarak takdim ediyorsunuz, o halde şiire hâkim olunuz! Bize ne lâzım olduğunu biliyorsunuz: kuvvetli içkiler içmek istiyoruz. Onun için vakit kaybetme-

den bunları ihzara koyulunuz! Bugünün işi yarına bırakılmamalı ve hiçbir gün boş geçirilmemeli. Azimkârlık mümkünün yakasına hemen cesaretle yapışmalı. O zaman artık onu elinden kaçırmak istemez ve tesirini devam ettirir. Çünkü mecburdur.

Bilirsiniz ki, bizim Alman sahnelerinde, herkes dilediğini tecrübe eder. Onun için siz de bugün ne dekorları, ne de makineleri hiç esirgemeyiniz. Gökyüzünün hem büyük, hem de küçük ışığını(1) kullanınız. Yıldızları da istediğiniz gibi israf edebilirsiniz. Sudan, ateşten, kayalıklardan, hayvanlardan ve kuşlardan yana, herhalde kıtlık çekmezsiniz.

O halde, şu daracak tahta barakanın içinde, tekmil kâinatı tavâf ediniz ve hesaplı bir süratle, gökten inip, dünyanın içinden geçerek, cehenneme kadar gidiniz!

İnceleme

Recai Bilgin'in "Tiyatroda Ön Temsil" tercümesi de nesir halindedir. Dili sâdedir, eserin muhtevasına sâdik kalınmıştır.

Bu tercümedeki birkaç husus tartışmaya konu teşkil edebilir; bu hususlar şunlardır:

1- Müdürün 1. Konuşması

Müdür halkın kıtlıktan çıkmış gibi gişeye hücum etmesini ve bu itiş kakış arasında nerdeyse boyunlarını kırmalarını görmeyi arzu etmektedir. Bu kısmı Recai Bilgin şöyle tercüme etmiştir:

"Bir bilet için vücudunun hemen hemen yarısını ezdirdiğini görürsem, pek memnun olurum".

(1) Gökyüzünün "büyük ışığından" maksat; güneş, "küçük ışığından" maksat da; aydır.

Burada kanımca farklı bir tabir kullanılmakta, ama aşağı yukarı eserde ifade edilmek istenilen şey ifade edilmektedir.

2- Şairin 3. Konuşması

Burada şairin özellikleri övülmekte, Yunan tanrılarının yaşadığı Olymp dağının şairler tarafından emniyete alındığı, şairlerin tanrıları bile birarada tutabilen uzlaştırıcı bir özelliği olduğu söylenmekte ve şairin bu özelliğinin kaynağının, onda tecelli eden insan kuvveti olduğu belirtilmektedir.

Recai Bilgin burada "Olymp" dağı yerine "Semâ", "Tanrılar" kavramı yerine ise "Allahlar" kavramını kullanmıştır. Bu kavramlar buraya uymamaktadır, Olymp dağı Yunan tanrılarının birarada oturduğu kabul edilen dağdır, 'semâ' tabiri eserin bu kısmında geçmemektedir. "Tanrılar" sözüne gelince; bununla burada, insanların tarih boyunca taptıkları varlıklar kastedilmektedir, İslâm dininin tanrısına verdiği bu ad hem burada kastedilen şeyi ifade etmemekte, hem de çoğul olarak yanlış bir şekilde kullanılmaktadır.

3- Şen Adamın 2. Konuşması

Bu konuşmanın sonuna doğru tercümede şöyle bir cümle yer almaktadır:

"Kemâle ermiş olana, hoş görünmenin hiç çaresi yoktur, fakat neşvünemâ halinde bulunan daima minnettar kalır".

Burada "hiç çaresi" ibaresi yerine, "faydası" kelimesi kullanılmalıydı.

4- Şairin 4. Konuşması

Burada şair eski günlerini hatırlamakta, o günlere geri dönebilmeyi istemekte; o zamanlar hakikate karşı içinde derin bir arzu duyarken, bir yandan da hülyâlarla avunmaktan zevk aldığını hatırlamaktadır.

Mütercim bu cümlenin ikinci kısmını;

"Yalandan da zevk duyardım",

olarak tercüme etmiştir ki, bu yanlıştır. Burada söz konusu olan "yalan" değil, "hülyâlar, hayâller" dir. Burada şair, gençliğin birbirine zıt iki dünya, yani gerçekler dünyası ile hayâller dünyası arasındaki ikilemini ve bundan doğan bocalamayı dile getirmektedir. Gençliğinde kalan bu bocalama ona şimdi hoş görünmekte ve kendini özletmektedir. Evet, "hayâller" de gerçek değildir ama, "yalan" kelimesi de burada ifade edilmek istenen şeyin karşılığı değildir.

"Tiyatroda Ön Temsil"i dilimize 3. defa tercüme eden Prof.Sâdi İrmak olmuştur.

2.1.2.3. TIYATRODA ÖN TEMSİL

MODOR - TIYATRO ŞAIRİ - ŞEN ADAM

MODOR

Bana üzüntülü, sıkıntılı anlarımda çok defa yardım etmiş olan siz ikiniz, söyleyin bakalım; Alman diyarlarında giriştiğimiz işten ne umuyorsunuz?(1) Halkın hoşuna gitmeyi çok isterdim. Çünkü o yaşar ve yaşatır. İşte direkler dikilmiş, tahtalar çakılmış, herkes bir şölen umûdu içinde. Rahatça kuruldukları koltukta kaşlarını kaldırıp, şaşılacak şeyler seyretmek isterler. Halkın ruhunu okşayacak şeyi ben bilirim ama, hiçbir zaman bu kadar zor durumda kalmamıştım. Halk, gerçi en iyi eserlere alışık değildir, ama pek çok şey okumuştur. Nasıl yapalım da oyunumuz taze ve canlı ve fikir bakımından da hoş gider olsun. Çünkü elbette, halkın kulübümüze seiler gibi aktığını ve itiş kakış, bağıra çağıra girmeyi, iyilik severlik saydıkları dar kapımızdan geçmeye uğraştığını ve güpegündüz, daha saat dört olmadan, kasaya ulaşmaya çalıştığını ve kıtlık günlerinde fırınlar önünde ekmeğe kapışır gibi, bir bilet almak için adeta parçalandıklarını görmek isterim.

Çeşit çeşit halk yığınları üzerinde şu büyüleyici etkiyi ancak şair yaratabilir. Dostum, bugün yap işte bunu!

ŞAIR

Yüzlerini görünce ilhâmımı kaybettiğim o karmakarışık kalabalıktan sözcüme bana. Bizi istediğimiz bir girdaba sürükleyen o kâfilenin yüzünü gösterme bana.

(1) O devirde temaşa faaliyeti hemen başlıca gezginci truplarla yürütülürdü. Weimar'a bu truplar sık sık gelirdi. Goethe, Weimar tiyatrosunun idaresiyle yakından uğraşmıştır.

Saf sevincin yalnız şair için çiçek açtığı ve kalbimize bir inayet olan aşkın ve dostluğun tanrı eliyle yaratıldığı o huzurlu gökyüzüne götür beni.

Ah! Kalbimizin derinliğinde doğarak dudağın mahçüplükla fısıldadığı kâh başarılı, kâh başarısız şeyleri şu yabâni "an" ın zorbalığı yutuveriyor. Bir eser çok defa içimizde yıllarca kaldıktan sonra tamamlanarak ortaya çıkabilir. Parıldayan şey, o an için doğmuştur. Halis bir değer ise gelecek kuşaklar için saklanır.

ŞEN ADAM

Şu "gelecek kuşak" lâfını duymasam! Ben gelecek kuşaktan dem vuracak olsam, şimdiki kim eğlendirecek? Bu nesil eğlenmek ister ve bunu elde etmesi lâzımdır. Sanırım ki akıllı uslu adamlar için şimdiki zaman değerlidir. Halkın zevki, hoşça anlatmasını bilene nankörlük etmez! Şair daha fazla tesir yapmak için karşısında kalabalık bir kütle arzu eder. Onun için akıllı olun ve örnek olacak gibi hareket edin. Muhayyelenin âhengini, akıl, idrak, duygu ve ihtiras gibi bütün sesleriyle bir koro halinde yansıtın. Ama deliliği de işe katmayı unutmayın!

MÜDÜR

Hele çok vak'a gösterin. Herkes seyre gelir ve çok şey görmek istiyor. Gözler önünden halkı hayrete düşürecek çok şeyler geçirdiniz mi dâvayı kazandınız gitti! Artık çok sevilen adam olursunuz. Kitleyi ancak bol vak'a göstererek fethedebilirsiniz. Herkes, bu yığından kendine göre ve kendiliğinden birşey seçer. Çok şey gösteren, herkese birşey vermiş olur ve herkes evimizden memnûn ayrılır. Bir piyes mi göstereceksiniz, onu parçalara bölünüz! Böyle bir türlü yemeğini kotarmayı başarmalısınız! Bu düşünüldüğünden daha kolay olur. Siz eseri bütünlüğü ile verseniz de ne çıkar? Halk onu nasıl olsa didikleyecektir.

ŞAIR

Bu işin ne kadar kötü olduğunu ve gerçek sanatçıya hiç yakışmadığını duyuyorsunuz! Görüyorum ki, o soylu bayların uydurmacılığı size bir formül olmuş!

MÜDÜR

Bu serzeniş beni üzmez. Kuvvetli bir etki yaratmak isteyen adam, en iyi vâsıtayı kullanmalıdır. Bu iş o kadar da zor değildir. Kimin için yazdığınızı bir düşünün! Bize kimisi can sıkıntısından gelir, kimisi tıka basa bir yemekten sonra uğrar. En fenası da, gazete okuduktan sonra gelenlerin çokluğu. Bize bir maskeli baloya gider gibi koşarak gelirler. Adımlarını hızlandıran şey tecessüstür. Bayanlar da kendilerini ve süslerini göstererek ücret almadan, oyunda rol alırlar.

Şairlik tahtınızda ne hayâl kurup duruyorsunuz? Dolmuş bir tiyatronun tadını bilir misiniz?

Velinmetlerimizi yakından görün! Kimi soğuk kimi kabadır, kimisi temsil-den sonra oynıyacağı iskambili düşünür, kimisi bir kadının koinunda geçireceği coşkun gecenin umüdü içinde. Böyle bir maksat için, zavallı deliler, sevimli ilham perilerini ne diye azâba sokarsınız? Size söylüyorum: Çok şey gösterdiniz, pek çok şey! Hedefinize böyle ulaşırsınız. Seyircileri şaşırtmaya bakın, onları tatmin güçtür!

Size ne tesir eder? Hayranlık mı, yoksa ıstırab mı?

ŞAIR

Sen git de kendine başka bir uşak ara. Şair, kendisine tabiatın ihsânı olan en yüksek hakkı, insanlık hakkını, senin uğruna günahkârca fedâ mı etmeli?

O, bütün kalpleri ne ile harekete geçirir, bütün unsurları nasıl yener?

Göğsünde doğan ve kalbinin içinde bütün dünyayı kavrayan âhenkle değil mi? Eger tabiat, ipliği bütün uzunluğunca, kayıksız bükerek mekiye zorlarsa ve bütün unsurlar âhenksiz bir kalabalık halinde gamlı ve karmakarışık sesler verirse, kim daima aynı sırayı düzenli harekete geçirerek bir ritme sokar? Kim cüzleri muhteşem bir akord kuracak tarzda ve bir bütün halinde dizer? Kim, ihtirasların fırtınasını coşturur ve akşam kızzılığını en güzel şekliyle parıldatır? Kim bütün güzel ilkbahar çiçeklerini sallıyarak sevgilinin yoluna serper. Kim âlelâde yaprakları öreerek her liyâkat için, bir onur tacı meydana getirir? Kim göklerini güvenliğe alır ve tanrıları birleştirir?

Şairde beliren insanlık gücü değil mi?

ŞEN ADAM

Öyleyse bu güzel kuvvetleri kullanıp, bir aşk macerasına girişir gibi, şairlik sanatınızı yönetsenize!

İki insan rastgele birbirine yaklaşır, birşeyler duyarlar ve orada biraz kalırlar. Sonra bir sergüzeşte dalarlar. Bir mutluluk hissi doğar, sonra saldırışlar başlar, derken bir hayranlık peyda olur ve dert başlar. Böylece de gözle kaş arasında bir roman doğuverir. Biz de işte böyle bir temsil verelim. Hareketlerle dolu insan hayatına bir el atmak yeter! Bu romanı herkes yaşar, çoğu farkında olmaz. Neresinden yakalarsanız, ilgi çeker bu! Renk renk manzaralar, az aydınlık, çok uydurma ve bir zerrecik de gerçek. Herkesin susuzluğunu giderecek en iyi içki böyle hazırlanır. Sonra oyunumuzun karşısında gençliğin seçme tabakası toplanır. Ve ortaya konan şeyleri dinler. Sonunda her ince ruh, eserinizden melânkolik bir gıda emer. Bazen şu, bazen de bu heyecana kapılır. Ve herkes, kalbindeki bir örneğini görür. Halk henüz ağlamaya da, gülmeye de aynı derecede hazırdır. Onlar hamle ve harekete yer verirler. Görünüşe sevinirler. Ama işi bitmiş olanlara hiçbir şey beğendiremezsin. Oluş halinde bulunanlar ise, daima müteşekkir kalırlar.

ŞAİR

Öyle ise bana, kendimin de oluş halinde bulunduğum ve şarkılarla dolu bir pınarın durmadan yeni şeyler yarattığı, sisin bana dünyayı peçelediği, tomurcuğun henüz harikalar vadedtiği ve bütün vadileri dolduran çiçeklerden binlercesini kopardığım zamanları geri getirin! O zamanlar ben, birşeye sahip değildim. Ama bendeki bana yeterdi; gerçeği bulma isteği ve yalanın keyfi! Bu, ele avuca sığmaz ihtirasları, o derin acılı saadeti, kinin kuvvetini ve aşkın kudretini kısacası gençliğimi bana geri verin!

ŞEN ADAM

Azîz dostum, savaşta düşmanlar etrafını çevirirse, en güzel kızlar boynuna sarılırsa, sürat koşusunda tâ uzaklarda, güç erişilen bir hedefte, zafer tacı sana gülümserse, baş döndürücü danslardan sonra, geceleri ziyafet sofralarında içerek geçirirsen, gençliğe mutlaka ihtiyacın olur. Ama bilinen saz havalalarına cesaret ve sevinçle katılmak ve çizdiğin hedefe doğru sevimli dolambaçlarla yürümek... Yaşlı baylarım, sizin ödeviniz budur. Ve bu yüzden size daha az hürmet edilecek değildir. İhtiyarlık denildiği gibi, adamı çocuklaştırmaz, tersine, bizi gerçek çocuklar olarak bulur!

MÜDÜR

Eâf yeter. Artık işe başlayalım! Birbirinizi iltifatlara boğacağınıza faydalı bir iş görebilirsiniz! Ambiyandan o kadar çok bahsetmek neye yarar? Kararsız olana o hiç görünmez. Mademki kendinize "şairim" diyorsunuz, şiire kumanda verin bakalım! Bize lâzım olan şeyi biliyorsunuz: Tesirli içkiler yudumlamak istiyoruz. Haydi bakalım onu hazırlayın! Bugünün işi yarına bırakılmamalı ve hiçbir gün boş geçirilmemelidir. Azim, hemen istekle, imkânın yakasından yakalamalı ve bir daha elinden kaçırmamalıdır. O, tesirine devam edecek, çünkü buna mecburdur.

Bilirsiniz ki bizim Alman sahnelerinde herkes dilediğini dener, onun için bugün dekorları ve makineleri esirgemeyin, büyük ve küçük gök ışığını kul-

lanın. Yıldızları israf edebilirsiniz: Su, ateş, kaya duvarı, hayvan ve kuş da eksik değil! Böylece dar salaşımızda yaratılışın büyük çemberinde yürüyün ve ölçülü bir süratle cennetten dünya yolu ile cehenneme doğru yol alın!

İnceleme

Ord.Prof.Sâdi İrmak'ın "Tiyatroda Ön Temsil" tercümesi de nesir türündedir. Tercümede eksiltme veya ilâve yoktur, dili sâde ve âhenklidir. Belki de bu bölümün 3. defa yapılmış tercümesi olması itibariyle, kendinden önceki "Tiyatroda Ön Temsil" tercümelerinde göze çarpan bazı hatâlara bu tercümede rastlanmamaktadır. Ancak Recai Bilgin'in tercümesinde göze çarpan iki unsur bu tercümede de mevcuttur (Bknz: Recai Bilgin "Tiyatroda Ön Temsil" tercümesi, İnceleme: Madde 2.4).

Bunlardan birincisi:

1- Şairin 3. konuşmasında yer alır. Prof.Sâdi İrmak da "Olymp" kavramını "gökler" olarak tercüme etmiştir. Mamafih bu tercümede aynı cümlelerin devamının "tanrılar" şeklinde doğru olarak tercüme edilmiş olduğunu görüyoruz.

İkincisi:

2- Şairin son konuşmasında yer alır. Buradaki bir cümle; Prof.Sâdi İrmak şu şekilde tercüme etmiştir;

"Gerçeği bulma isteği ve yalanın keyfi"

Buradaki "yalan" kelimesi yanlışdır. Burası "hayâl kurmak" veya "hülyâlarla avunmak" şeklinde tercüme edilse daha doğru olurdu. Bu iki hususun dışında bu tercüme oldukça başarılıdır.

"Tiyatroda Ön Temsil"i dilimize tercüme eden 4. mütercim Vasfi Mahir Kocatürk'tür. Bu bölüm, mütercim'in 1965 ve 1968 yıllarında Ankara Edebiyat Yayınevinde 228 No.lu eser olarak yayınlanmış olan kitabında "Prelüd, Tiyatroda" adıyla, eserin "ithaf" ile "Gökte Prolog" bölümleri arasında yer almaktadır.

2.1.2.4. PRELOD

TİYATRODA

DİREKTÖR - DRAM ŞAIRİ - KOMEDİ AKTÖRÜ

DİREKTÖR

Her ikiniz de sıkıntı ve üzüntü zamanlarımda bana çok kere yardım ettiniz, söyleyin: Alman memleketinde bu teşebbüsümüz için ne düşünüyorsunuz? Ben halkı memnun etmeyi çok arzu ediyorum, bilhassa şunun için ki o yaşayan ve bizi yaşatan bir varlıktır. Direkler çakıldı ve sahne kuruldu ve herkes bir bayram bekliyor. İşte kalkık kaşlarla içerde oturmaya başladılar ve hayretle seyretmeye hazır, bulunuyorlar. Ben halkın ruhunun nasıl tatmin edildiğini bilirim, fakat bu kadar müşkül vaziyette hiç kalmadım; şüphesiz onlar en yükseğe alışıktır değildirlere, yalnız feci bir şekilde çok okumuşlardır. Nasıl yapmalıyız ki her şey, taze, yeni ve mânalı olmakla beraber hoşa da gitsin? Zira açık söyleyeyim, halkın akın akın tiyatromuza dolduğunu ve birbiri ardından gelen coşkun dalgalar halinde o mübarek dar kapılarımızdan sıkışarak geçtiğini; gündüzün bile daha saat dörtten evvel, itişerek gişeye doğru atıldığını ve kıtlık zamanlarında ekmeçiler önünde olduğu gibi, bir bilet için nerdeyse boynunu kırdığını memnunlukla görmek isterim. Bu kadar muhtelif insanlar üzerinde bu mucize tesirini ancak şair yapabilir; dostum, bugün yap Allah aşkına!

ŞAIR

Oooh! Bu karışık kitâbeden bana bahsetme, onu görünce bizim ruhumuz kaybolur. Arzumuza rağmen bizi girdaba sürükleyen o dalgalı akını gözüme gösterme. Hayır, beni yalnız şair için temiz zevklerin çiçeklendiği sâkin

semâ köşelerine, sevgi ve dostluğun ilâhi bir elle kalbimizin saadetini yarattığı ve beslediği yerlere sevk et!

Ah! Bizim kalbimizin derinliklerinden doğan, dudaklar tarafından ürkek ürkek kekelenen, şimdi muvaffak olmayan ve şimdi belki de muvaffak olan seyleri vahşi bir ânın kuvveti hemen yutar. Bunlar ekseriya uzun yıllar geçtikten sonra mükemmel şekilleri içinde görünürler. Parlıyan herşey bir an için doğmuştur; hakiki eser hiçbir zaman kaybolmıyarak gelecek nesillere kalır.

KOMEDİ AKTÖRÜ

Ya ben bu gelecek nesilden bir şey anlayacak olursam!... Farzedelim ki gelecek nesillere hitâbetmeyi kabul ediyoruz, o halde bugünkü neslin zevkini kim tatmin edecek? O bunu ister ve bunun yapılması lâzımdır. Tam bir adamın "bugün"ü de, zannedersem, daima müsbet bir şeydir. Duygularını başkalarına güzelce anlatmayı bilen bir sanatkar halkın temayülünden sınırlanmaz; onu daha derinden sarsmak için karşısında büyük bir kitle ister. Bunun için yalnız insan olunuz ve kendinizi tam bir örnek olarak gösteriniz; bütün genişliğiyle hayâli, akllı, idrâki, duyguyu ve ihtirası ortaya koyunuz; fakat -çok dikkat edin- tuhaflığa yer vermeyi de unutmamak şartıyla!

DİREKTÖR

Fakat bilhassa lüzûmu kadar vak'a geçirmeyi ihmal etmeyin! Buraya seyretmeye geliyorlar, en büyük arzu ile görmek isterler. Eğer halkın hayretle seyredebileceği şekilde çok şey göz önüne serilirse o zaman geniş bir muvaffakiyet kazanırsınız ve çok sevilen bir adam olursunuz. Kitleye ancak kitle ile müessir olabilirsiniz, onun içerisinden herkes nihayet kendisine birşey seçerek bizzat alır. Çok şey getiren, birçok kimselere birşeyler verir, kapımızdan da herkes memnun olarak çıkar. Bir piyes mi arz ediyorsunuz, onu hemen birçok parçalar halinde veriniz. Böyle bir ziyafet size muvaffakiyet temin eder; bunun ikramı kolay, hazırlanması da o kadar kolaydır, bir bütün ortaya koyarsanız ne kârı olur? Halk onu yine parça parça edecektir.

ŞAİR

Böyle bir hareketin ne kadar çirkin olacağını ve hakiki sanatkâra ne kadar az yakışacağını hissetmiyorsunuz! Anlıyorum ki şık bayların karalamaları sizde esas haline gelmiş.

DİREKTÖR

Böyle bir muaheze beni incitmez: İşinden tam netice almak isteyen bir adam en iyi vâsıtaya baş vurmaya mecburdur. Düşünün ki önünüzde yarılmak üzere bulunan yumuşak bir odun var ve bir kere bakın: Kimin için yazıyorsunuz? Buraya birini can sıkıntısı sevkederse, öteki bol bir ziyafetten karnı şişmiş olarak geliyor ve en kötüsü, pek çokları da gazeteleri okuyarak geliyorlar. Bizim temsillemimize, maskeli balolar gibi eğlenmek için koşuurlar ve bütün adımları kanatlandıran yalnızca tecessüstür; kadınlar da kendilerini ve tuvaletlerini göstermek üzere gelirler ve oyuna bedava iştirak ederler. Siz şairliğinizin şâhikaları üzerinde neler tahayyül ediyorsunuz? Dolu bir tiyatro sizi ne diye memnun ediyor? Bu velî nimetlere yakından baksanıza! Onların yarısı lâkayt, yarısı da yontulmamıştır. Kimisi temsilden sonra bir kâğıt oyunu oynıyacağını, kimisi bir kadın koynunda çılgın bir gece geçireceğini düşünür. Böyle bir gaye karşısında, bu zavallı şaşkınlık için, ilâhî müzleri ne diye azâbâ sokacaksınız? Size söylüyorum, yalnız fazla verin, daima ve daima fazla; bu şekilde gayeden hiçbir zaman uzaklaşmazsınız. İnsanların fikrini sadece karıştırmağa bakın, onları tatmin etmek zordur... Fakat size ne oluyor? Haz mı duyuyorsunuz, yoksa ıstırap mı?

ŞAİR

Git işine ve kendine başka bir uşak ara! Demek şair tabiatın kendisine bahsettiği en yüksek hakkı, insanlık hakkını senin keyfin için kâfircesine fedâ edecek! O bütün kalpleri nasıl harekete getiriyor? Nasıl bir unsura hâkim oluyor. Bağrından fıskıran ve dünyayı sarsarak tekrar kalbinin içine çeken âhenkle değil mi? Tabiat, hayat ıplığının ebedî uzunluğunu kayıtsızca çevirdiği mekiğin üzerine sararken, bütün varlıkların âhenksiz

kalabalığı fecî cınlayışlarla birbirine karışırken daima aynı şey olan bu akıcı silsileye hayat vererek onu kollara ayıran ve âhenkli ilerlemesini temin eden kimdir? Münferit varlığı mukaddes kitleye bağliyerek muhteşem bir âhenk içinde hareket ettiren kimdir? İhtirasların fırtınalarını kim coşturur? Olgun ruhlarda grup kızılığının parladığını kim gösterir? Bütün güzel bahar çiçeklerini sevgilinin yolu üzerine dökken kimdir? Ehemmiyetsiz yeşil yapraklarla her şekilde liyâkatlara şeref çiçeklerini kim örer? "Olympiyus"u kim korur? Tanrıları kim birleştirir? Şairde tezahür eden insan kuvveti.

KOMEDİ AKTÖRÜ

O halde bu güzel kuvvetleri böylece kullanan ve şairlik işinizi bir sevgi macerası gibi yapın... İnsan tesadüfen yaklaşır, hissetmeye başlar, durur ve yavaş yavaş tutulur; saadet büyür, sonra tehlikeye düşer; haz duyulur, bu sefer arkasından ıstırap gelir ve hiç farkına varılmadan bu aynen bir roman olur. Bize de işte böyle bir piyes verin! Bunun için sadece umumî hayatın içine dalınız! Onu herkes yaşıyor, fakat tanıyanlar fazla değildir ve siz onu ne tarafından tutarsanız aynı şekilde enteresandır. Değişik sahneler içinde az vuzuh, çok hatâ ve küçük bir hakikat kıvılcımı... Herkesi tatmin eden ve yükselten en güzel içki işte böyle yapılır. O zaman gençliğin en mümtaz sıfımları temsilinez önünde toplanır ve anlattıklarınızı can kulağı ile takip eder, o zaman her taze ruh eserinizden kendisine melânkolik bir gıda çeker, o zaman kâh bu kâh öteki heyecan duyar ve herkes kendi kalbindekini görür. Artık gülmeye de ağlamaya da aynı şekilde hazır dırlar, hamleyi tebcil ettikleri gibi, görünüşü de sevinçle karşılarlar; görmüş, geçirmiş olanlara karşı yapılacak bir şey yoktur, fakat oluş halinde bulunan bir insan size daima minnettar kalır.

ŞAİR

Öyleyse bana kendim de oluş halinde bulunduğum zamanları tekrar ver; o zamanlar ki içimden coşkun bir türkü kaynağı hiç eksilmeden fıskırırdı. O zamanlar ki benim gözümde sisler bütün dünyayı sarar, tomurcuklar hârika vâdederd; o zamanlar ki bütün vâdileri alabildiğine dolduran binlerce

çiçeği toplardım. Hiçbir şeyim yoktu, fakat hakikat peşinde koşmak ve inkisardan zevk almak bana yeterdi. O, önu alınamıyan hamleyi, derin ıstırap dolu saadeti, hınc kuvvetini ve aşk kudretini bana ver, bana gençliğimi iade et!

KOMEDİ AKTÖRÜ

Azîz dostum, eğer savaşta seni düşmanlar sıkıştırırsa, eğer en sevgili kızlar boynuna asılırlarsa, eğer bir sür'at kosusunu, çelengi güç erişilen uzak hedeften sana göz kırparsa, eğer baş döndürücü danslardan sonra içki ve sefahat içinde geceler geçirecek olursan, o zaman gençlik isteyebilirsin. Fakat âşına bir rübâbın tellerini cesaret ve zerafetle ihtizâza getirmek, kendi diktiğiniz bir hedefe doğru tatlı gezinişlerle ilerlemek, ihtiyar baylar, bu sizin işinizdir ve biz bundan dolayı sizi daha az kutlayacak değiliz. Söylendiği gibi ihtiyarlık insanı çocuklaştırmaz, yalnız bizi henüz hakiki çocuklar gibi görür.

DİREKTÖR

Sözler yetecek kadar söylendi, artık bırakın da işlerimizi görelim. Birbirinize komplıman yetiştirmekle geçirdiğiniz bu zaman içinde faydalı bir şey yapılabilir. Boyuna tasavvurdan bahsetmenin ne kârı var? Kararsız insana o hiç bir zaman görünmez. Madem ki bir kere şair geçiniyorsunuz, o halde şiiri harekete getiriniz! Bizim neye ihtiyacımız olduğu sizce mâlumdur; biz kuvvetli içkiler içmek istiyoruz, şimdi onu bana hemen hazırlayın! Bugün ele alınmayan iş yarın yapılmış olamaz ve hiçbir gün de kaybedilmemelidir; karar mihengini hemen ve cesaretle ensesinden yakalamalıdır, ondan sonra artık şaliveremez ve işine devam eder, zira bu zarûridir.

Biliyoruz bu bizim Alman sahnelerinde her muharrir istediği vak'ayı temsil ettirebiliyor; binaenaleyh böyle bir günde benim hesabıma dekor ve âlet tasarrufu düşünmeyin. Büyük, küçük bütün gök ışıklarını kullanın, yıldızları istediğiniz kadar döküp saçabilirsiniz. Sular, ateşler, kayalık yerler, hayvanlar ve kuşlar hususunda hiçbir şey eksik değil. Daracak sahne içinde bütün kâinat muhitini dolaşın ve dikkatli bir hızla gökten kalkın, dünyadan cehenneme geçin!

İnceleme

Vasfi Mahir Köcatürk'ün, ilk baskısı 1965'de yapılan kitabında yer alan "Tiyatroda Prelüd" adını taşıyan tercümesi nesir şeklindedir.

Bu tercümenin başlıca zayıf tarafı şudur; Mütercim, Direktör, Dram Şairi ve Komedi Aktörü arasında geçen bu konuşmayı, kelimesi kelimesine Türkçeye tercüme etmeye çalışmış, bu yüzden de çoğu yerde tercüme kokan, iyi anlaşılamiyan ve Türk dili açısından kulağa uyumlu gelmeyen sözler ve cümleler kullanmak zorunda kalmıştır. Fakat bu arada muhtevaya sâdik kalmaya büyük bir gayret sarfetmiş olduğu belirtilmelidir.

Bu göze batan ve dil açısından başarılı olmayan kısımlar şunlardır:

- 1- Direktörün 1. konuşması, 1. cümle - "Her ikiniz de bana sıkıntı ve üzüntü zamanlarımda..." bu kısmın "sıkıntılı ve üzüntülü zamanlarımda" olması icâbederdi.
- 2- Direktörün 1. konuşması - "Şüphesiz onlar en yükseğe alışık değildiler, yalnız fecf bir şekilde çok okumuşlardır". Evet, eserde geçen "Schrecklich" kelimesi "fecî" demektir, ama Türkçede bu kelime böyle olumlu bir cümleye uymamaktadır. Dilimizde burada kullanılabilecek daha uygun sıfatlar mevcuttur.
- 3- Şairin 1. konuşması - "Bu karışık kitleden bana bahsetme, onu görünce bizim ruhumuz kaybolur". Dilimizde böyle bir kavram yoktur. Mütercim burada aslında "ruhum kapanır", "ruhuma kasvet çöker" veya "ruhum kararır" demek istemektedir.
- 4- Şairin 1. konuşması - "Bizim kalbimizin derinliklerinden doğan, a) du-daklar tarafından ürkek ürkek kekelenen, b) şimdi muvaffak olmayan ve şimdi belki de muvaffak olan şeyleri vahşi bir ânın kuvveti hemen yutar".

Bu cümlelerin altı çizilmiş kısmı bizim dil yapımıza yabancı düşmektedir.

Bir defa (a) harfiyle işaretlediğimiz kısımda pasif kullanmaya gerek yoktur, (b) harfiyle işaretlediğimiz yerde ise; şimdi ... şimdi kelimeleri yerine, Prof.Sâdi Irmak'ın kullanmış olduğu gibi:

Kâh başarılı, kâh başarısız

Hasan İzzet Dınamo'nun kullanmış olduğu:

Kimi zaman başarılı, kimi zaman başarısız,... cümlesinde olduğu gibi; Kimi zaman..., kimi zaman veya bāzan... tâbirlerini kullanmak Türk dili açısından daha doğru olurdu kanâatindeyim.

- 5- Komedi Aktörünün 1. konuşması - "Tam bir adamın bugünü de zannedersem daima müsbet bir şeydir". Bu cümle yeterince açık değildir. "Tam bir adam"dan burada kasıt nedir? Eserde "brav" sıfatı kullanılmaktadır; "akıllı uslu, akli başında" anlamına gelmektedir.
- 6- Komedi Aktörünün 1. konuşması - "Bunun için yalnız insan olunuz ve kendinizi tam bir örnek olarak gösteriniz". Eserde buna tekâbül eden cümlede gene "aklı başında olmak" ifadesi vardır. "İnsan olmak" tâbiri çok geniş bir tâbirdir ve burada ifade edilmek istenen şeyi manâ bakımından aşmaktadır.
- 7- Direktörün 3. konuşmasında mütercim; "kaba sabadır" anlamına gelen "roh" kelimesini "yontulmamıştır" şeklinde tercüme etmiştir ki, bu kelime eserin ciddiyetine uymamaktadır.
- 8- Komedi Aktörünün 3. konuşmasında ve Şairin 4. konuşmasında yer alan "Oluş halinde bulunan insan" kavramını daha önce Prof.Sâdi Irmak'ın tercümesinde de görmüştük. Kulağa değişik gelen bu kavramın kullanıldığı ilk cümle yapı bakımından doğrudur. Fakat, ikinci cümlede yapı hatâları göze çarpmaktadır:

"Öyleyse bana kendim de oluş halinde bulunduğum zamanları tekrar ver. Buradaki "kendim" kelimesi, "kendimin" olmalıydı, "tekrar" kelimesi yerine de "geri" kelimesi kullanılmalıydı. Bir de, burada kullanılması gereken kavram "oluş halinde bulunmak" mıdır? Bu da münakaşa kaldırır bir sorudur.

9- Şairin konuşmasında önemli bir yanlış göze çarpmaktadır. Hiç bir şeyim yoktu, fakat hakikat peşinde koşmak ve inkisardan zevk almak bana yeterdi! Bu ikinci kısmın Faust'taki cümleyle hiç bir alakası yoktur. Goethe burada "ve hayâllerle oyalanmak bana yeterdi" demektedir.

Görüldüğü gibi, dil hataları bu tercümede oldukça yaygındır.

"Tiyatroda Ön Temsil"i dilimize tercüme eden 5. mütercim Hasan İzzet Dinamo olmuştur. Bu bölüm, Dinamo'nun 1983 yılında tercüme ettiği Yazko Yayınevi tarafından yayınlanmış olan 'Faust' kitabında yer almaktadır.

2.1.2.5. TIYATRODA ÖN TEMSİL

(MODOR-TİYATRO ŞAİRİ-ŞEN ADAM)

MODOR

Siz ikiniz, çoğu zaman bana
sıkıntılı anlarımda yardım etmiş olan,
söyleyin, Alman ülkelerinde
giriştığımız işten ne umuyorsunuz?
Çok isterim halkın hoşuna gitmeyi.
Şundan ki, o yaşayan ve yaşatandır!
İşte direkler dikilmiş, çakılmış tahtalar,
herkes beklemekte bir gölen.
Hepsi oturmuş, kaşları çatık,
gaşılacak nesnelere gözlemek üzere!
Ben bilirim nasıl elde edilir halkın ruhu.
Ancak zor durumda kalmamıştım hiçbir zaman!
Gerçi alışık değildir en iyi yapıtlara halk
pek çok nesne okumuştur yine de.
Ne yapalım ki her nesne yeni görünsün,
hoşa gider olsun düşün bakımından.
Çok isterdim gerçekten görmek halk yığınlarının
gışemize akıp geldiğini seller gibi,
bağıra çağırâ küçücük kapımızdan geçtiğini,
hayır sayıp güpegündüz daha saat dörtte
itişip kakışarak kasaya ulaşmaya çalıştığını,
ekmek kapışır gibi fırınlar önünde
görmek bilet almak için parçalandığını!
Birçok halkı etkiler bu olağanüstülük,
yalnız, bir şair, iyi dostum, yapabilir bunu!

Ah kalbimizin derinliğinden fıskıran
 dudakların utangaçça söylediği
 kimi zaman başarılı, kimi zaman başarısız nesnelere
 yutuyor şu yabancı zorba gücü!
 Bir yapıt içimizde mayalanır uzun yıllar
 sonra bütünleşmiş biçimiyle çıkar ortaya.
 Doğmuştur artık pırıldayan nesne,
 en soylusu ise saklı kalır gelecek kuşaklar için!

ŞAİR

Yüzlerini görünce esinimi yitirdiğim
 o karmakarışık kalabalıktan söz etme bana!
 Bizi istemediğimiz bir burgaca sürükleyen
 o kalabalığın yüzünü gösterme bana!
 Saf sevincin salt şair için çiçeklendiğini
 ve kalbimize bir kayra olan aşkın ve dostluğun
 Tanrı eliyle yaratıldığı bir gökyüzüne götür beni.

ŞEN ADAM

Eğer şu gelecek kuşak lâfını işitmesem
 eğer ben gelecek kuşaktan söz etmesem hep
 kim eğlendirirdi şimdiki kuşağı?
 Nasıl eğlenmek ister ve bunu ne biçim elde eder?
 Sanıyorum ki akıllı, düşünceli kişiler için
 varsa yoksa şimdiki zamandır.
 Hoşça anlatmasını bilene nankörlük etmez
 halkın beğenisi..
 O büyük bir çevre seçer kendine
 onu çoşturur sarsmak ister,
 bunun için canlı olunuz, ibret verici olunuz!
 İmgelemenin bütün gücünü yansıtan bir koro olarak
 usun, anlayışın, duyuşun ve tutkunun bütün ritmini!
 Ancak deliliği de işe karıştırmayı unutmayın!

MÜDÜR

Özellikle çok olay gösterin,
 gözlemeye gelinir, çok sevilerek gözlenir!
 Çok nesne geçirdiniz mi gözleri önünden halkın
 kazandınız demektir artık dâvayı!
 Fethedebilirsiniz halkı ancak
 bol olay göstererek.

Artık çok sevgili bir kişi olmuşsunuzdur
 herkes bu yığından kendine göre ve
 kendiliğinden bir nesne seçer.

Çok nesne vermiş olan, bir nesne vermiş olur
 ve herkes evimizden hoşnut ayrılır.

Bir oyun mu göstereceksiniz parçalara bölün onu
 böyle bir türlü yemeği kotarmayı başarmalısınız.

Daha kolay olur bu düşünüldüğünden.

Ne çıkar siz yapıtı bütünüyle de verseniz
 halk nasıl olsa onu edecektir didik didik!

ŞAİR

Bu başa kakışın ne kötü olduğunu
 ve gerçek sanatçıya hiç yakışmadığını duymuyorsunuz.
 Görüyorum ki o soylu bayların
 uydurmacılığı size bir düstür olmuş.

MÜDÜR

Bu başa kakış bana dokunmaz
 iyi etki yapmak isteyen insan
 güvenli olmalıdır aygıtından!
 Bu işi de o kerte zor sayılmaz
 düşünün kimî yazdığınızı!
 Can sıkıntısından gelir kimisi
 kimisi pisboğazlıktan sonra uğrar.

en kötüsü de geride kalmaktadır
 gazete okuduktan sonra gelenlerin çokluğu:
 Bir maskeli baloya gelir gibi gelirler,
 salt meraktır adımlarını hızlandıran.
 Kadınlar da verirler kendilerini süslerine
 ve rol alırlar beş parasız.
 Ne düşleyip duruyorsunuz şairlik tahtınızda?
 Siz tadını bilirmisiniz dolmuş bir tiyatrunun?
 Velinimetlerinizi yakından gözleyin
 kimi soğuk, kimi kabadır, kimisi
 oyundan sonra oynayacağı
 iskambil partisini düşünür,
 kimisi geçirmek için bir yabancı geceyi
 koynunda bir orospunun!
 Böyle bir sonuç için zavallı deliler
 neden işkenceye korsunuz o güzel sanat kızlarını?
 Size söylüyorum çok nesne gösteriniz, çok nesne,
 böyle erişirsiniz ereğinize.
 Durmadan gözleyicileri şaşırtmaya bakın,
 çok zordur onları doyumak.
 Nedir etkileyen şiirinizi, şaşkınlık mı, acı mı?

ŞAİR

Sen git başka bir uşak ara kendine,
 şair en yüksek hakkını
 doğanın kendisine bağışladığı hakkı
 çarçur edemez senin uğrunda!
 Neyle davrandırır o bütün kalpleri.
 Neyle yener bütün elementleri,
 bağrında doğan ve bütün dünyayı
 saran ezgiyle değil mi?
 Eğer doğa ölümsüz uzunluğuyla
 kaygısız zorlarsa mekiğe döndürerek,
 bütün elementler akortsuz bir kalabalık
 gibi karışık sesler çıkarırsa,

kim aynı sırayı devindirerek düzenler
 ritme geçirir? Kim parçacıkları
 bir akort kurarak dizer bütün olarak?
 Kim coşturur tutkuların fırtınasını
 ne parlatır en güzel biçimde akşam kızılığını?
 En sonra en incesi ruhların
 kim ilk yaz çiçeklerini sallıyarak
 yolu serper sevgilinin?
 Kim rastgele çiçeklerden örecek
 bir onur çelengi oluşturur?
 Kim güven altına alır Olimposu ve birleştirir tanrıları?
 İnsanın gücü şairde çıkar ortaya.

ŞEN ADAM

Öyleyse kullanıp da bu güzel güçlerinizi
 şairlik sanatınızı göstersenize
 bir aşk serüvenine girişir gibi.
 İki insan rastgele yaklaşır birbirine
 bir nesnelere duyarlar, kalırlar orda biraz.
 Sonra atılırlar bir serüvene
 bir hayranlık oluşur derken
 ve dert başlar böylece kaşla göz arasında.
 Bir roman doğar ve biz de böyle bir temsil verelim
 davranışlarla el atmak yeter insan yaşamına.
 Herkes yaşar romanı ayırt etmez çoğu,
 neresinden tutsanız ilgi çeker bu.
 Renk, renk görüntüler, az açıklık, çok uydurma,
 bir kırınır da gerçek ve herkesin susuzluğunu
 dindirmek üzere böyle doğar en iyi içki
 sonra toplanır gençliğin kalburüstü tabakası
 ve dinler ortaya konan nesnelere!
 En sonra en incesi ruhların
 melânkolik bir besin emer yapıtınızdani!

Kimi zaman şu, kimi zaman bu kapılır coşkuya
 ve herkes bir örneğini görür kalbinin!
 Halk hazırdir ağlamaya da, gülmeye de bir ölçüde.
 Onlar davranışa ve atılıma meraklıdır.
 Sevinirlerse de görünüşe, işi bitmiş olanlara
 beğendiremezsiniz hiçbir nesne.
 Oluş durumunda olanlarsa minnettardılar.

ŞAİR

Öyleyse benim de oluş durumunda bulunduğum
 ve şarkılarla dolu bir pınarın durmadan yeni nesnelere
 yarattığı, sisin bana dünyayı örttüğü, tomurcuğun
 henüz doğaüstü güzellikler adadığı
 ve bütün koyakları dolduran çiçeklerden binlercesini
 kopardığım zamanları geri getirin!
 Bir nesneye sahip değildim o zamanlar ben.
 Ancak yeterdi bendeki bana
 gerçeği bulma coşkusu ve yalanın tadı!
 Bu ele avuca sığmaz tutkuları
 o derin, acılı mutluluğu, kinin gücünü
 gençliğimi bana geri verin.

ŞEN ADAM

İyi dostum, çevreni düşmanlar çevirince savaşta
 en güzel kızlar zorla boynuna sarılırsa
 sürat koşusunda çok uzaklarda güç iğitilen bir erekte
 tutku tacı sana gülümseyince
 baş döndürücü danslardan sonra,
 şölen sofralarında içerek geçirirsen gecelerini
 kesinlikle gereksinmen olur gençliğel
 Ancak, bilinen saz havalalarına yüreklilik
 ve sevinçle katılmak ve çizdiğin ereğe doğru
 sevimli dönemeçlerle yürümek,

yaşlı baylarım, sizin göreviniz budur!
 Ve bu yüzden daha az saygı gösterilecek değildir size.
 Adanı çocuklaştırılmaz yaşlılık, denildiği gibi,
 sizi gerçek çocuklar olarak bulur!

MÜDÜR

Lâf yeter, başlıyalım artık işe!
 Birbirinizi övgülere boğacağınıza
 yararlı bir iş yapabilirsiniz.
 Ambiyandan öyle çok söz etmek neye yarar?
 İkiriklikli olana o hiç gözükmez bile!
 Madem ki şairim diyorsunuz kendinize
 şaire komuta edin bakalım.
 Bize gereken nesneyi biliyorsunuz.
 Etkili içkiler yudumlamak istiyoruz,
 haydi bakalım, hazırlayın onu.
 Yarına bırakmamalı bugünün işini
 ve boş geçirmemelidir hiç bir günü.
 Direnç hemen yakasından tutmalı olanağın
 ve bir daha kaçırmamalı elinden.
 Onun etkisi sürecektir
 şundan ki zorunludur buna.
 Azîm, bilirsiniz. Alman sahnelerinde
 herkes dener dilediğini. O yüzden bugün
 dekorları ve makinaları esirgemeyin,
 kullanın büyük, küçük gök ışığını!
 Yıldızları çarçur edebilirsiniz.
 Su, ateş, kaya duvarı, hayvan ve kuş da, ateş de var!
 Böylece dar salamızda doğanın
 büyük çemberinde yürüyün
 ve ağır başlı bir hızla, cennetten dünya yolu ile
 yürüyün cehenneme doğru!

İnceleme

Hasan İzzet Dinamo'nun "Tiyatroda Ön Temsil" adlı tercümesi manzûm şeklinde yapılmıştır. Tercümede serbest vezin kullanılmıştır, belirli bir kâfiye düzeni yoktur.

Bu tercümede, baskı hatâsı olduğunu tahmin ettiğim önemli bir husus göze çarpmaktadır: Şairin ilk konuşmasının 8. mısraından başlayıp, konuşmasının sonuna kadar süren 8 mısralık bölüm, bu kitapda Müdürün konuşmasının sonuna eklenmiş durumdadır ve tabii bulunduğu yerde hiç bir mânâ ifade etmemekte, okuyucuyu da yanıltmaktadır.

Mütercim, vakıa muhteva bakımından esere sadık kalmaya çalışmıştır, fakat kullanmış olduğu bazı kelimeler, hem eserdeki ifadeyi vermemekte, hem de eserin ciddiyeti ile bağdaşmamaktadır. Bu kelimeler sırasıyla şunlardır:

- 1- "Şundan ki"; Örnek: Çok isterdim halkın hoşuna gitmeyi,
şundan ki, o yaşayan ve yaşatandır.

Burada "çünkü" kelimesi kullanılmalıydı. Bu kavram, Türkçeye yerleşmiş, Türkçeye yabancı bir kavramdır. Bu kavram, Müdürü birinci ve ikinci konuşmalarında yer almakta, kitabın diğer bölümlerinde de pek sık kullanılmaktadır.

- 2- "Nesneler" kelimesi bu bölümde sık sık "şey" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır; Müdürün birinci konuşmasından bir örnek:

"Hepsi oturmuş, kaşları çatık(1),
Şaşılacak nesnelere gözlemek üzere!"

---

(1) Burada "çatık" kelimesi yerine de "kalkık" kelimesi kullanılmalıydı. Çünkü "çatık kaş" öfkeyi ifade eder, oysa burada "merak" hâkim.

Şen Adamın 2. konuşmasında gene bir örnek gözümüze çarptı:

"İki insan rastgele yaklaşır birbirine
bir nesnelere duyarlar kalırlar orda biraz."

Bu örneklerde, Hasan İzzet Dinamo, herhalde "şey" kelimesini kullanmak istemeyip, "nesne" kelimesini kullanmış olmalı, halbuki "nesne" kelimesi "şey" kelimesi kadar geniş kapsamlı değil, daha ziyade somut şeyleri ifade etmek için kullanılabilir, oysa bu iki örnekte de soyut fikirler hâkim. Birinci cümlede "nesne"; olay, sürpriz, beklenmedik, şaşılacak şeyler, yerine, ikinci cümlede ise; sözlerle ifade edilmesi güç olan bazı hisler, yerine kullanılmaktadır ve buralarda "nesne" sözü ifade edilmek istenen mânâyı çarpıtmaktadır.

3- "Başa kakış" tâbiri, şairin 2. konuşmasında ve Müdürün 3. konuşmasında geçmektedir. 1. Örnek:

"Bu başa kakışın ne kötü olduğunu
ve gerçek sanatçıya hiç yakışmadığını duymuyorsunuz."

Bu tâbir burada tamamen yanlış kullanılmıştır. Burada Müdür Şairden, kendi içersinde bir bütünlüğe sahip olan bir eser yaratmasını, halkın bunu anlayamayacağını ve esasen eksiksiz, bütün bir eserden hoşlanmadığını, piyesinde halka mümkün mertebe çok ve çeşitli şeyler sunmasını, bu değişik şeyleri de bir seferde değil de, parçalara bölerek vermesini istemektedir. Şair işe tamamen başka bir düşüncededir, bu zihniyete çok kızar. Onun için bütünlüğü olmayan bir piyes bir sanat eseri değil, olsa olsa bir elzenatidir. İşte burada da bunu dile getirmektedir:

"Ihr fühlet nicht, wie schlecht ein solches
Handwerk sei!"

"Böyle bir zenaatin ne kadar kötü olduğunu hissetmiyorsunuz."

demektedir. Yani "başakakış" tâbirine burada esasen hiç yer yoktur.

Mütercimın bu tâbiri kullandığı ikinci örnekte şöyle denilmektedir:

"Ein solcher Vorwurf laesst mich ungekraenkt."

Buradaki "Vorwurf" kelimesini bu şekilde tercüme etmek yanlış olmakla beraber, eserin ağırlığı ve ciddiyeti ile bağdaşmamaktadır. Burada "itham etmek" veya "suçlamak" kelimesini kullanmak kanaatimce daha doğru olurdu.

Eserin aslında bu kısımda şöyle denilmektedir:

"Nach einem selbstgesteckten Ziel
mit holdem Irren hinzuschweifen,"

Burada; insanın kendi tâyin ettiği hedefe sevimli dolambaçlar çizerek yürümesi, söz konusudur. "Dönemeç" kelimesinin başka bir anlamı vardır, burada ifade edilmek istenen şeyi verememektedir. "Dolambaçlı" kavramı, eserin aslında söylenmek istenen "yanıltıcı olma" özelliğini dile getirmektedir. "Dönemeç" kelimesi için aynı şey söylenemez.

2.1.3. GÖKTE ÖN KONUŞMA - PROLOG IM HİMMEL

1799-1800 senelerinde yazılmış olan 'Gökte Prolog' Faust trajedisinin ön parçalarından 3'üncüsünü teşkil eder.

Gökte Prologun önemi; Faust trajedisine ölümsüzlük özelliğini kazandıran, içindeki zamanüstü fikirlerin hemen hepsinin bu bölümde yer almasıdır. Eserin çatkısı bu bölümde kurulmakta, Tanrıyla şeytan yeryüzündeki iyi insanların baştan çıkarılıp çıkarılamayacağı konusunda bahse girismektedirler. Bu arada Tanrının üç büyük meleği de Tanrının eseri olan kâinatı ve Tanrının akıl almaz gücünü övmektedirler.

Eserin tanıtım (takdim) mâhiyetini taşıyan bu bölümde, ilerde meydana gelecek ve eserin dönüm noktasını teşkil edecek olan rûhi ve fikrî çatışmanın tohumu atılmakta ve eserin kahramanı olan Faust'un kaderi Tanrı tarafından tâyin edilmektedir. -Bu hususu vurgulamak maksadıyla Lessing'in 'Faustunda' da Goethe'nin Faustundaki gibi bir 'prolog' mevcuttur ama Goethe'nin bu bölümü yazarken daha ziyade 'Eski Ahid'deki 'Eyüp' efsânesinden ilhâm aldığı iddia edilmiş, kendisi de bu iddiayı 1825 yılında Eckermann'a yazdığı bir mektupta doğrulamıştır(1). Bu efsâne şöyledir:

"Tanrı şeytana Eyüb'u bir insanlık örneği olarak gösterir. Bunun üzerine şeytan cevap verir: 'Tabii öyle olur ideal kul, çünkü sen ona herşeyi bağışladın. Eğer bunları elinden alırsan, sana isyân edecektir'. Bunun üzerine Tanrı şeytana Eyüb'un mal ve mülkünü verir, ancak ona Eyüb'a dokunmamasını söyler".

Fakat bazı yorumculara göre(2), içinde Tanrının üç baş meleğinin ve şeytanın rol aldığı bu bölümü, Hıristiyanlık veya herhangi bir din doktrini içersinde ele almak hatâli olur. Goethe de bu kısmın böyle bir yoruma tâbi tutulmasını önlemek için, cenneti maksatlı olarak, alegorik ve teatral bir görünüme sokmuş, Rönesans ve Barok tiyatrolarında, Shakespeare'in ta-

(1) Doç.Dr.Burhanettin Batıman, 'Faust, Tahlil ve Tefsirler', İstanbul Üniversitesi Yayını, No 179, s.18.

(2) 'Faust Johann Wolfgang von Goethe', Backgrounds and Sources, translated by Walter Arndt, et. by Cyrus Hamlin, New York, p.310.

rihi piyeslerinde olduğu gibi, Tanrıyı bir hükümdar, melekleri de onun tebaası gibi göstermiştir. Bunu yaparken de Tanrıya insanî vasıflar izâfe ederek insanoğluluyla arasındaki korkunç uçurumu azaltmaya çalışmıştır. Aynı maksatla şeytanı da korkunç bir yaratık ve kötülüğün mutlak temsilcisi gibi göstermekten kaçınmıştır. Mephistopheles'in bu düzendeki yeri, saray soytarılarınıninkine tekâbül etmektedir. 'Tiyatroda Ön Konuşma'daki 'Komedyen'in fonksiyonunu 'Gökte Ön Konuşma'da Mephistopheles yerine getirmektedir. Tanrıyla rahatça konuşmakta, fikrini beyân etmekte ve hattâ onu tenkid etmek cür'etini bile gösterebilmektedir. Tanrı da ona büyük bir tolerans göstermektedir.

Evet eseri bir din doktrini çerçevesi içersinde ele almak yanlış olur belki, fakat bu bölümdeki imajların çoğunun dini edebiyatın mevzûunu teşkil eden yaradılışın ihtişamından alınmış oldukları da inkâr edilemez: Proloğun başında Tanrının üç baş meleğinden biri olan Raphael 'ilâhî ıfık'tan bahseder. Antik Ortaçağ Kozmolojisinde Ptolemeye göre 7 seyyare vardır. Bunlardan biri de güneştir. Bunun yolu Tanrı tarafından çizilmiştir, bu yol âlemlerin âhenkleri içinden geçip gökgürlemede tamamlanır. Aynı teoriye göre 'ilâhî ıfık', seyyâreler sisteminin merkezindeki dünya etrafında âhenkli bir şekilde hareket etmektedir. Bu âhenk o kadar parlak ve yüksektir ki; bu üç melek onun hikmetine erişememişlerdir.

İkinci baş melek olan Gabriel, dünyanın mihveri hareketini ve bunun neticelerini, gece ve gündüzün oluşmasını anlatmaktadır. Gece ve gündüzdeki ikileme (düalizm) insanın iç dünyasındaki ikileme bir paralel teşkil etmektedir. Goethe, dünyanın da seyyâreler gibi hareket ettiğini imâ eder. Bu görüş aynı zamanda sembolik bir mânâ taşımaktadır. Maksadı, her iki âlemin de sürekli hareket halinde olduğunu, hareket ederken de inkişâf etmekte, ilerlemekte ve olgunlaşmakta olduğunu göstermek, böylece de canlılığını isbât etmektir ki; bu da kendinin dünya görüşünü doğrulamaktadır. İlâhî bir ıfık olan güneşin varlığında böyle bir inkişâfı görmemek, onu ölü telâkki etmek demektir ki; bu da müspet kuvvetin ve iyi prensibinin esasına aykırıdır. Goethe'ye göre bir şey ancak işlediği, yaşadığı ve olgunlaştığı takdirde iyi ve müsbettir. Arza gelince gece ve gündüz olayı dünyevî bir olgudur. Tanrının işiği bu olaya karıştırılamaz. Binaenaleyh gece ve

gündüz arzın kendi hareketinden kaynaklanmalıdır.

Bu görüşüyle Goethe 'Ptoleme' ve 'Kopernik' sisteminden ayrılmakta ve kendi dünya görüşüne uygun gelen 'Pythagor teorisini' benimsemektedir. Üçüncü baş melek Michael ise yeryüzünde meydana gelen tabii hadiselerden, fırtınalardan ve şimşeklerden bahseder. Bu hâdiseler aslında, tıpkı gece ve gündüz hâdisesinde olduğu gibi, yeryüzünde kargaşalık ve huzursuzluk yaratmaktadırlar, insanları ürkütmektedirler, ama Tanrının elçileri olan melekleri tedirgin etmezler. Onlar bu olaylarda ve o hiç değişmeyen muhteşem eserlerde tebâruz eden onları yaratan Tanrının büyük gücüne hayran dırlar. Vakıa yaradılışın sırrını çözememektedirler ama Tanrının haşmetine büyük bir hayranlıkla taparlar.

Cennetten kovulmuş olan şeytan Cehennem'in temsilcisi olarak bu 5'li toplantiya katılır. Vazifesi herşeye itiraz etmek, güzellikleri inkâr etmektir. İlâhi güzellikler hakkındaki bilgisi kısıtlıdır. Onun ilgi alanı insanlık âlemidir ve dünyayla sınırlıdır.

Bu bölümde ortaya atılan çok önemli fikirlerden biri de insan ruhunun karmaşıklığı fikridir. Şeytan, insanın kendini 'küçük bir âlem', 'mikrokosmos' zanneden zavallı bir yaratık olduğuna inanmakta ve onun böyle olmasına sebep olduğu için de Tanrıyı suçlamaktadır. Çünkü Tanrı ona hayvanlardan farklı olsun diye akı, sağduyuyu, bilgiyi ve aydınlığı bahşetmiştir. Oysa Mephistophelese göre insanın bu nimetlere ihtiyacı yoktur bu nimetler onu büsbütün şaşırtmıştır ve o onları aslında âdileşmek için, her hayvandan daha hayvan olmak için kullanmaktadır. İnsan aynı zamanda mütecessistir ve burnunu herşeye sokmaktadır. Şeytan insanı o kadar zavallı ve aşağılık görmektedir ki; onunla uğraşmaya dahi tenezzül etmemektedir.

Tanrı tarafından ideal bir kul olarak gösterilen Faust, insanlığın dualizmini, ikilemiş gözler önüne sermektedir. Bir yandan yaradılışın ilâhi sırlarını öğrenmek arzusuyla yanıp tutuşan bu adam, aynı zamanda dünyevî zevklerin hepsini tatmak istemekte ve bu ikilik içersinde ruhunda kopan fırtınaları dindirebilmek için devamlı çalışıp gayret sarfetmekte ve bunu yaparken de inkişâf etmektedir.

Şeytan bu kararsız ruhu kendi yoluna sürükleyebileceğinden emindir. Çünkü Faust'un dünyevî zevklere olan düşkünlüğünün onun mânevi yönüne galebe çalacağına inanmaktadır. Tanrı ise, insandaki cevherden ümidini kesmemiştir. Ona göre insan, evet zaafı olan bir yaratıktır ve dünyevî zevklerin câzibesine kendini kaptırabilir, ama içindeki uğraşma ve didinme içgüdüsünü kaybetmezse ve devamlı çabalarsa doğru yolu bulacaktır. Çünkü bu çaba sayesinde inkişâf edecektir ve bu iyiye ulaşmak için göstereceği gayret onun affedilmesine kâfi sebep teşkil edecektir. Eserin ana fikrini teşkil eden bu düşünceye Goethe eser boyunca yer yer temas edecek ve eseri gene bu düşünceyle bitirecektir.

Ona göre insanı yücelten ve Tanrıya yaklaştıran, insanın bu gayretidir. İnsan aslında tembelleşmeye çok müsait bir yaratıktır. Tanrı onu tembellikten kurtarmak için şeytani yaratmıştır. Şeytan onu dürtükleyerek, monoton hayatın onu tembelleştirmesini engelliyecek ve huzurunu bozacaktır. Bunun sonunda insan harekete geçecek, amaçlar edinecek ve bunlara ulaşabilmek için gayret sarfedecek, çaba gösterecektir. Bu çaba da onu Tanrıya yaklaştıracaktır. Yani şeytan burada insanı doğru yoldan çıkarıp kendi kötü yoluna sürüklemek isterken, onun aslında Tanrıya yaklaşmasını sağlamış olacaktır.

Hernekadar, 1983 yılında Prof.Gürsel Aytaç nezâretinde Ankara'da hazırlanan Goethe Bibliyografyasında 1926 yılında bir de Hüseyin Cahit Yalçın'ın Faust tercümesinden bahsedilmekte ise de, ben bu tercümeyle başvurduğum kütüphanelerde maalesef rastlıyamadım. Diğer bütün Prolog tercümelerinin (11 tane) metinleri bu bölümde işlenecektir.

Faust Trajedisinin 3. Ön parçasını teşkil eden bu önemli bölüm trajedinin dilimize en çok tercüme edilmiş olan bölümüdür. Prolog dilimize 11 ayrı ünite halinde tercüme edilmiştir. Elimizdeki en eski örnek 'İthaf' tercümelerinde olduğu gibi gene Hüseyinzâde Ali Bey'e aittir.

Goethe bu bölümde 'Tiyatroda Ön Konuşma' bölümünde kullandığı ve edebiyat tarihine 'Faust vezni' adıyla geçen, bir kısa bir uzun hecenin birbirini

takib ettiği ve genellikle 4 çift hecenin oluşturduğu mısralardan meydana gelen bir vezin kullanmıştır. Bunlar zaman zaman 8 mısralık kıt'alar meydana getirmektedirler. Bu 8 mısralık kıt'alardaki kâfiye düzeni de genellikle ab, ab, cd, cd şeklindedir.

PROLOG IM HIMMEL

Derr Herr. Die himmlischen Heerschaaren. Nachher Mephistopheles. Die drei Erzengel treten vor.

Raphael - Die Sonne tönt nach alter Weise
 In Brudersphären Wettgesang,
 Und ihre vorgeschriebene Reise 245
 Vollendet sie mit Donnergang.
 Ihr Anblick gibt den Engeln Stärke,
 Wenn keiner sie ergründen mag;
 Die unbegreiflich hohen Werke
 Sind herrlich wie am ersten Tag. 250

Gabriel - Und schnell und unbegreiflich schnelle
 Dreht sich umber der Erde Pracht;
 Es wechselt Paradieseshelle
 Mit tiefer schauervoller Nacht;
 Es schäumt das Meer in breiten Flüssen 255
 Am tiefen Grund der Felsen auf,
 Und Fels und Meer wird fortgerissen
 In ewig schnellem Sphärenlauf.

Michael - Und Stürme brausen um die Wette,
 Vom Meer aufs Land, vom Land aufs Meer,
 Und bilden wütend eine Kette
 Der tiefsten Wirkung rings umher.
 Da flammt ein blitzendes Verheeren
 Dem Phade vor des Donnerschlags
 Doch deine Boten, Herr, verehren 265
 Das sanfte Wandeln deines Tags.

Zu drei - Der Anblick gibt den Engeln Stärke
 Da keiner dich ergründen mag,
 Und alle deine hohen Werke
 Sind herrlich wie am ersten Tag. 270

Mephistopheles.
 Da du, o Herr, dich einmal wieder nahest
 Und fragst, wie alles sich bei uns befinde,
 Und du mich sonst gewöhnlich gerne sahest,
 So siehst du mich auch unter dem Gesinde.
 Verzeih, ich kann nicht hohe Worte machen,
 Und wenn mich auch der ganze Kreis verhöhnt;
 Mein Pathos brächte dich gewiss zum Lachen, 275

Hättst du dir nicht das Lachen abgewöhnt.
 Von Sonn' und Welten weiss ich nichts zu sagen.
 Ich sehe nur wie sich die Menschen plagen. 280
 Der kleine Gott der Welt bleibt stets vom gleichen Schlag
 und ist so wunderbarlich als wie am ersten Tag.
 Ein wenig besser würd' er leben,
 Hättst du ihm nicht den Schein des Himmelslichts gegeben;
 Er nennt's Vernunft und braucht's allein, 285
 Nur tierischer als jedes Tier zu sein.
 Er scheint mir, mit Verlaub von Euer Gnaden,
 Wie eine der langbeinigen Zikaden,
 Die immer fliegt und fliegend springt
 Und gleich im Grass ihr altes Liedchen singt; 290
 Und läg' er nur noch immer in dem Grase!
 In jeden Quark begräbt er seine Nase.
Derr Herr - Hast du mir weiter nichts zu sagen?
 Kommst du nur immer anzuklagen?
 Ist auf der Erde ewig dir nichts recht? 295
Mephistopheles -
 Nein Herr. Ich finde es dort, wie immer, herzlich schlecht.
 Die Menschen dauern mich in ihren Jammertagen,
 Ich mag sogar die armen selbst nicht plagen.
Der Herr - Kennst du den Faust?
Mephistopheles - Den Doktor?
Der Herr - Meinen Knecht!
Mephistopheles -
 Fürwahr! Er dient Euch auf besondere Weise. 300
 Nicht irdisch ist des Toren Trank noch Speise,
 Ihn treibt die Gärung in die Ferne,
 Er sieht sich seiner Tollheit halb bewusst;
 Vom Himmel fordert er die schönsten Sterne
 Und von der Erde jede höchste Lust- 305
 Und alle Näh und alle Ferne
 Befriedigt nicht die tiefbewegte Brust.
Derr Herr - Wenn er mir jetzt auch nur verworren dient,
 So werd ich ihn bald in die Klarheit führen.
 Weiss doch der Gärtner, wenn das Bäumchen grünt, 310
 Dass Blüt' und Frucht die knüft'gen Jahre zieren.
Mephistopheles -
 Was wettet Ihr? Den sollt Ihr noch verlieren!
 Wenn Ihr mir die Erlaubnis gebt,
 Ihn meine Strasse sacht zu führen!
Der Herr - So langer auf Erde lebt. 315
 So lange sei dir's nicht verboten.
 Es irrt der Mensch, solange er strebt.
Mephistopheles -
 Da dank ich Euch; denn mit den Toten
 Hab ich mich niemals gern befangen.
 Am meisten lieb ich mir die vollen, frischen Wangen. 320
 Für einen Leichnam bin ich nicht zu Haus;
 Mir geht es wie der Katze mit der Maus.

Der Herr - Nun gut, es sei dir überlassen.

Zieh diesen Geist von seinem Urquell ab

Und führ ihn, kannst du ihn erfassen,

Auf deinem Wege mit herab;

Und steh beschämt, wenn du bekennen musst:

Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange

Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.

Mephistopheles -

Schon gut! nur dauert es nicht lange.

Mir ist für meine Wette gar nicht bange.

Wenn ich zu meinem Zweck gelange,

Erlaubt Ihr mir Triumph aus voller Brust.

Staub soll er fressen, und mit Lust,

Wie meine Muhme, die berühmte Schlange.

Der Herr - Du darfst auch da nur frei erscheinen;

Ich habe deinesgleichen nie gehasst.

Von allen Geistern, die verneinen,

Ist mir der Schalk am wenigsten zur Last.

Des Menschen Tätigkeit kann allzuleicht erschaffen,

Er liebt sich bald die unbedingte Ruh':

Drum geb ich gern ihm den Gesellen zu,

Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen.

Doch ihr, die echten Göttersöhne,

Erfreut euch der lebendig reichen Schöne!

Das Werdende, das ewig wirkt und lebt,

Umfass' euch mit der Liebe holden Schranken,

Und was in schwankender Erscheinung schwebt,

Befestiget mit dauernden Gedanken.

(Der Himmel schliesst, die Erzengel verteilen sich).

Mephistopheles - (allein). Von Zeit zu Zeit seh ich den Alten gern

Und hüte mich, mit ihm zu brechen.

Es ist gar hübsch von einem grossen Herrn,

So menschlich mit dem Teufel selbst zu sprechen.

325

330

335

340

345

350

Johann Wolfgang von Goethe

Elimizdeki 'Gökte Prolog' tercümeleeri içersinde en eskisi Hüseyinzâde Ali Bey'e aittir. 'Semâda Mukaddeme' adını taşıyan bu tercüme ilk olarak 29.4.1907 tarihli Füyûzat mecmuasında, Bakûde yayınlanmıştır. Daha sonra da 1932 yılında 'İthaf' ve 'Tiyatroda Mukaddeme' bölümleriyle birlikte 'Faust Faciasından İthaf ve Mukaddemeler' adı altında İstanbul Hamit Matbaası tarafından 2. defa yayınlanmıştır.

2.1.3.1. SEMÂDA MUKÂDDEME

RABB-i ÂLEM, SÜFUF-u EFLAKIYAN, sonra MEFİSTOFEL
Üç melek-i mukarrep ileri gelir

İSRAFİL

Şems takdîr-i ezelle müstakâr
Bir fezâda eyliyor seyre davâm;
Hemdem-i âhengidir seyyareler;
Cümle ra'dendâz-ı gülbang-i nizâm.

Ruha bezl-i şevk eden bir manzara!
Gerçi râz-ı hikmeti idraksûz;
Akl' erişmez sün-u âlempervere
Hüsn-ü suph-i hilkatın bâki hentüz.

CEBRAİL

Arz ise bir cilvezâr-ı ihtişam;
Sür'at-i devriyesi hayretefzâ;
İnşirah-i nur ile vehm-i zalâm
Velyeder yekdigeri suph-u mesâ.

Kefnisar-ı cûştur pehna-i bahr,
Kûhsar-ı sahili heybetnümün.
Sermedî bir seyr-i ecrâm-ı sipihr
Kühî de deryayı da hâmil bütün.

MİKÂİL

Ruhu sarsarlar tehevürle vezân,
Berr-ü bahri inletir bir tündbat;
Rüzgârın çemberinde hâkdan
Arzeder hengâme-i kevn-ü fesat.

Bir lehip işte yeri mahveyliyor,
 Bî-amandır râ-du bark-ı sâika;
 Nûr-u lûtfi lâkin ettikçe zuhûr
 Hamdeder cümle melâik Hâlika.

ÜÇ MELEK BİR AĞIZDAN

Ruha bezli sevkeden bir manzara;
 Gerçi râz-ı hikmeti idraksûz.
 Akl'ı erişmez, Rabbimiz bu kudrete;
 Hüsn-ü suph-i hilkatin bâki henüz.

MEFİSTOFEL

Madâm bütün âlemin ahvâline agâh
 Olmakçın eya Nur, olsun bize nâzil,
 Bu halk ile ben de bulurum pi'şine bir rah;
 (Sâbıkta Senin olmuş idim lûtfuna nâil);

Affet olamam ben suhan-ı ârâ-yı belâgat,
 İsterse sözümlerim âlemce pesende;
 Ben etsem eğer şa'saa-ı lâfza riayet,
 Zatin da güler olmasa ger târik-i hande.

Hiç bahsedemem âlem-i hürşid-ü kamerden.
 Bîzâr olurum arzda âlem-i beşerden,
 Terkedmedi tavrın o küçük sâhib-i âlem,
 Cediti gibi hâlâ da tuhaftır beniâdem,

Bedbaht o kadar olmaz idi bir zaman insan
 Etseydin eğer nûr-u semâyı ona pünhan;
 Akl' ismini vermiş beşer ol nûra dilinde,
 Hayvanlığa lâkin güzel âlettir elinde;

Teşpihimi mâzur gör, insan bu gidikle
 Benzer nazarında bir uzun butlu cerade,
 Ki sıçrayıp otlukta eder uçmağa gayret,
 Âvaz-ı kelâl ile verir ruha eziyet;
 Bir be's olmazdı yeri olsaydı ger otlak..
 Her mezbeleye âdetidir burnunu sokmak!

RABB-İ ÂLEM

Bir başka merâmın var işe kıl onu izhâr!
 Ahvâl-i beşerden bu şikâyet bana takey?
 Hoşnut edecek yok mu seni arzda bir şey?

MEFİSTOFEL

Yerde görürüm her şeyi nefrine sezâvâr!
İnsan o kadar çekmede dünyada sefâlet
Kim yok hevesim vermeğe bî-çâreye zahmet.

RABB-İ ÂLEM

Gördün mü Faust'u?

MEFİSTOFEL

Bilirim tâlib-i hikmet!

RABB-İ ÂLEM

Eyler bana hizmet!

MEFİSTOFEL

Bir özge siyak üzere eder hizmet o bende;
Pesti-i cihanla edemez ruhu tagaddî;
Bir cinnet onu sevkeder eb'ad-ı bülende.
Divane şu halinden olur kendi de şâki;

İster ki güzergâhına gökten yağa encüm
Yerden feveran eyliye ezvâk-ı maali;
Lâkin ne yakında, ne uzakta bulur ârâm,
Hırmanlar ile çarpışır, inler dil-i nakâm.

RABB-İ ÂLEM

Mâdâm delâlette iken de bana mûnkat,
Bir gün edecek, fevz-i tecellim onu irşat.
"Dihkan-ı hadika" varak-ı sebzden anlar
Nevreste nihali verecektir nasıl esmar.

MEFİSTOFEL

Bu kul da olur emrine âsi ve günahkâr.
Versen bana izn olmağa vicdanına rehber;
Hem bahsederim ki olur âhır bana tâbi!

RABB-İ ÂLEM

Dünyada bulunduğca o ferzane muammer
İğvaya çalışan onu olman sana mâni.
Maksûduna pür şevk şitaban olan insan
Çok defa olur rah-i delâlette de püyan.

MEFİSTOFEL

Bu lûtfâ teşekkür ederim, çünkü esasen
Emvat ile uğraşmaya râgıp değilim ben,
Meyleylerim ancak ruh-u gültreng-i hayata;
Bîruh cesetten ararım rah firare:
Eğlenmek için gürbeye lâzım diri fare!

RABB-İ ÂLEM

Verdim sana ben izn, musallat ol o zâta!
Kabil ise tebdile çalış fitrat-ı aslın,
Yol bulsan eğer olmak için nefsine hâkim
İdlâl ile kıl meslek-i narasta hâdim.
Bu hikmeti ikrar edip âhır utanırsın!
Zulmette de vicdân olur insanlara hadi,
Keşfettirir ashabına mûnhac-ı sedâdi.

MEFİSTOFEL

Âciz bir ışıık! Etmez onun hükmü temâdi;
Yoktur buna şüphem; ele fırsat geçer elbet!
Ver izn bana etmeğe ilân-ı meserret,
Bahsi kazanıp olsam eğer nail-i maksût.
Abdın uyacak amm-ı şehirim koca (Mar)a
Yerde sürünüp aldanacak zevki gubarâ.

RABB-İ ÂLEM

Olmaz yine dergâh-ı huzurum sana mesdût;
Nefret o kadar eylemedim, sen gibilerden:
İnkâr-ı hakikat eden ervâh-ı fesadın
Muthiklerini ehven-i şer addederim ben.
Asûdenişin olmayadır meyl-i ibâdin,
Ef'aline âriz beşerin zâf-u atâlet;
Ettim bu sebepten ona şeytanı musallat:
Teşvik ile etsin âmel-ü sây-a şitaban.
Siz arşa mukarrep olan ey sevgili zümre;
Müstagrak olun şa'saa-i zinde-i hüsnel
Bidar-i sermetle vücûda gelen ekvan
Olsun size bir lâne-i pür aşk-u mualla:
Zillî mütereddîd görünen sahn-ı şühûdü
Fikren kılınız levha-i payende-i mânâ...

(Âsüman kapanır: kerûbiyan muhtelif cihetlere uçurlar).

MEFİSTOFEL

Bâzan da ziyaret hoş olur Zât-ı Kadîmi;
Hiç istemem, etmek Ona izhâr-ı adâvet.
Bunca azamet, hayrete şayiste değil mi!
Şeytana bile gösteriyor rıfk-u nezâket!..

(Sahn-ı âsümanda mukaddemenin hitâmı).

İnceleme

Hüseyinzâde Ali Bey, Faustun 'Prolog im Himmel' adlı bölümünü 'Semâda Mukaddeme' adıyla dilimize çevirmiştir.

Bu tercüme manzum şeklindedir ve âruz vezniyle yazılmıştır. Vezni; Fâ-i lâtun, fâ-i-lâtun, fâ-i-lün ve Mef'ülü, mefâ-i-lü, mefâ-i-lü, fe-û-lün dür.

Kâfiye düzeni, yer yer değişiklikler göstermekte, şiirin başında; a, b, a, b şeklinde kâfiyelenen kıt'alar, Mephistopheles'in Rabb-i Âlemle diyalogunda; a, a, b, b şekline dönüşmekte, arada bâzı kıt'alar da a, b, c, c şeklinde kâfiyelenmektedirler. Rabb-ı Âlemin oldukça uzun sayılabilecek 14 mısralık son konuşmasında ise kâfiye düzeni şöyledir: a, b, c, b, c, d, d, e, f, f, e, g, h, g.

Bu tercümede üzerinde durulması gereken belli başlı noktalar şunlardır:

- 1- Hüseyinzâde Ali Bey tercümesinde şekil bakımından eserin aslına sâdik kalmaya âzami surette gayret etmiştir. Konuşmalardaki mısra sayısı, eserdeki mısra sayısına eşittir. Bu konuda tek istisnayı Rabb-ı Âlemin 5. konuşması teşkil etmektedir (eserde 3, tercümesinde 4 mısra). Kâfiye düzeni bile eserin orijinaline uygundur.

Bugün okunduğunda oldukça zor anlaşılan Arapça ve Farsça kelimelerle yüklü olan bu tercümenin 20. asrın başlarında yapılmış olduğunu göz önünde tutulduğu takdirde, mütercimin âhenkli bir dile ve başarılı bir üslûba sahip olduğu söylenmelidir.

Hüseyinzâde Ali Bey tercümesinde, meleklerin Almanca isimlerini İslâm dininde tekâbül ettikleri meleklerin isimleriyle değiştirmiştir. Kanaatince bu isimleri değiştirmeye gerek yoktur, hattâ bu okuyucu açısından yanıltıcı olabileceği için mahzurlu bile kabul edilebilir. Çünkü İslâm dininde dört baş melek vardır, bunlar; İsrâfil, Cebrâil, Mikâil ve Azrâil isimli meleklerdir. Bunlardan, insanların ruhunu teslim almakla görevli olan Azrâil'in rolünü burada Mephisto üstlenmiştir. Ama Mephisto aynı zamanda İslâm dinindeki şeytanın rolünü de üstlenmiş durumdadır. Oysa İslâm dinindeki Azrâil'in böyle bir fonksiyonu yoktur. Hernekadar halk arasında 'Azrâil' sözü ölümü hatırlattığı için olumlu bir imaj yaratmazsa da Azrâil Tanrının meleklerinden biridir ve şeytânî unsurlar taşımamaktadır. FAUST'ta İslâmiyetteki bu dördüncü melekten hiç söz edilmemekte, mutlak iyiliği ve doğruluğu temsil eden, Tanrıya kayıtsız şartsız bir sadâkat ve hayranlıkla hizmet eden 3 tane baş melek gözükmemektedir. Demek ki İslâm dininin melekleri ve onların fonksiyonlarını yorumlayış tarzı, Faust'taki yorum tarzıyla aynı değildir. O zaman buradaki meleklerin isimlerini de değiştirmemek, eserin aslındaki isimleri tercümede aynen kullanmak gerekmektedir.

(Melekler için söylenen hususlar, 'Mephistopheles', 'Tanrı', 'Dünyanın Küçük Tanrısı' gibi kavramlar için de geçerlidir. Yani bazı mütercimlerin bunların yerine kullandıkları gibi; 'İblis', 'Şeytan', 'Allah', 'Dünyanın Küçük Allah'ı', 'Allah'ın Evlâtları', kavramları burada isabet-siz ve yanlış seçilmiş kelimeler olarak değerlendirilecektir.

Hüseyinzâde Ali Bey, bugün kullandığımız 'Tanrı' kelimesi yerine 'Rabb-ı Âlem', 'Dünyanın küçük tanrısı' yerine 'Sahib-i Âlem', kavramlarını kullanmıştır ki; bunlar doğru seçilmiş kelimelerdir).

2- İsrâfil'in konuşması, 4. mısra - 'Ruha bezl-i şevk eden bir manzara!' Burada 'ruh' ile ifade edilmek istenen şey eserin aslında 'meleklerle' diye geçmektedir.

3- Mefistofel'in 1. konuşması, 9. mısra - 'Hiç bahsedemem âlem-i hurşîd-u kamerden', burada 'kamer' diye ifade edilmek istenen şey, aslında

'dünyalardır'.

- 4- Bunu takibeden mısradaki mütercim; 'Bfzâr olurum arada âlem-i beşerden', demektedir. Oysa eserin aslında Mephistofeles; 'insanların hayatlarından şikâyetçi olduklarını söylemektedir, ama kendisinin insanlar tarafından rahatsız edildiğini ifade etmemektedir.
- 5- Mefistofelin 1. konuşması, 20. mısra - Burada 'Âvâz-ı kelâl ile verir ruha eziyet' denmektedir. Oysa eserin aslında: '...und ihr altes Liedchen singt', cümlesi vardır, burada '...ve eski şarkıcılığını söyler' denilmektedir. Bu şarkının insanı bezdirecek, bıktırarak ve ruhuna eziyet verecek derecede insanı yoracak bir şarkı olduğu ifadesi yoktur.
- 6- Mefistofelin 4. konuşması, 3. mısra - 'Bir cinnet onu sevkeder eb'ad-ı bülende', bu mısradaki cinnet kelimesi yerine Goethe 'Gaerung' kelimesini kullanmıştır. Bu kelimenin sözlük karşılığı; tahammür, fermentasyondur. Bu tâbiri Goethe, insanın içindeki merak, hırs, sabırsızlık gibi hislerin onda yarattığı kabına sığamama hissini anlatabilmek, insanın iç huzursuzluğunu ifade edebilmek için kullanmıştır. 'Cinnet' kelimesi bu contextte 'Gaerung'un karşılığı olamaz, cinnet kelimesinde 'şuursuzluk hissi' hâkimdir, Gaerung'da ise 'huzursuzluk'...
- 7- Bunu takibeden mısradaki şöyle denilmektedir: 'Divâne bu halinden kendi de şâki', oysa eserin aslında; 'Er ist sich seiner Tollheit halb bewusst' denilmektedir, yani onun kendi çılgınlığının yarı yarıya farkında olduğu söylenmektedir. Tercüme burada hatâlı olduğu kadar, mantığa da ters düşmektedir, çünkü kendi çılgınlığının tam farkında olmayan bir kimse, bu çılgınlığından nasıl şikâyetçi olabilir?
- 8- Mefistofelin 7. konuşması, 6. mısra - 'Yerde sürünüp aldanacak zevk-i gubarâ', diye tercüme edilen mısranın aslı; 'Staub soll er fressen, und mit Lust'tur'. Burada 'aldanacak' kelimesi kanaatimce yersizdir, çünkü burada bir şuursuzluk hâkim değildir, bilâkis Mephisto insanın seve seve, yani şuurlu olarak toz toprak yiyeceğini söylemektedir.

Hüseyinzâde Ali Bey tercümesinin bu bölümünde bir de eserde olmayan bir ilâve yapmıştır. Bu ilâve Mefistofel'in 4. konuşmasının 8. mısraında yer almaktadır. Bu mısra şöyle tercüme edilmiştir; 'Hırmanlar ile çarpışır, inler dil-i nâ-kâm'. Bu mısraın virgülden önceki kısmı ilâvedir. Burada Faustun mahrûmiyetlerle çarpıştığına dair bir fikir yoktur, 'hiçbir yerde tatmin olmayan bir gönül' fikri vardır. Mütercim bu fikri vurgulamak maksadıyla süsleyerek tercüme etmiş olabileceği düşünülebilir.

Tercümede herhangi bir eksiltmeye rastlanmamaktadır. Önemli bir yorum hatâsı da yoktur. Zamanı için başarılı bir tercüme olarak kabul edilmelidir.

Faust'un 'Gökte Prolog' sahnesini dilimize 2. defa çeviren Galip Bahtiyar olmuştur. Bu tercüme 1926 yılında Hayat mecmuasının ilâvesi olarak çıkan 'Millî Matbaa'da yayınlanmıştır. Mütercimim 208 sayfalık Faust tercümesinin başında yer almaktadır.

2.1.3.2. SEMÂ

Güneş, yıldızların, dünyaların nöbet nöbet okudukları ilâhilere, -kâdim erkânınca peyre olur. Ezeldenberi önünde çizili olan yolu nihayet yıldırımlara kavuşur.

Göz kamaştıran ışıklarına kimse bakamazken o bir bakışıyla meleklerle kuvvet, kudret ihsan eder. Yaradanın hafsalaya sığmayan yüce kârları ilk yaradılıştaki güzellikleriyle bezenir!

Cebrâil - Şu dünya tahtı ile saltanatı ile güneşin çevresine katılmış döner... döner... göz alamayacak kadar çabuk döner... gene döner...

Cennetler, gökler nurlara bürünür, nihayet karanlıklara şafaksız gecelere geçer. Coşkun denizler, enginlerden kalkar, arşlara çıkar. Denizler, kayalar, yıldızların sürenine kapılmış koşarlar, durmadan dinlenmeden koşarlar.

Mikâil - Rüzgârlar çılgın çılgın feryatlarıyla denizlerden karalara, karalardan deniz başlarına çökerler. Kayalıklar köpük kemerle kuşanır. Dünya ışıklar içinde hercümerç olur. Nihayet o ışıklar da şimşek ateşlerinde erir... Bu demde ise ey ulu Tanrı, bütün resûllerin göklerinde üstündeki göklerde açtığı sâkin nurlarına taparlar...

Üçü birden - Göz kamaştıran ışıklarına kimse bakamazken sen nur bakışın ile meleklerle kuvvet ihsan edersin. Akıllara sığmayan yüce kârları ilk yaradılıştaki güzellikleriyle bezersin!

(Bu esnada yarasaya benzeyen bir mahlûk fezâda belirir. Bu Mefistofeles, İblistir).

Mefistofeles - Ey Tanrı! Mâdem ki bize kadar inerek şu kötü dünyada ne olup bittiğini sormaya tenezzül ediyorsun... ben de divanına çıkıyorum. Evvelleri, beni de has bendelerin arasında görürdün. Nedimelerinin kullandıkları dilleri dizip dökemem. Kusurumu affet! Böyle bir işe girişsem cemaat benimle eğlenir de...

Güneşten, öbür dünyalardan sana haber getirmedi. Ben yalnız âdem oğullarının acılarını, üzüntülerini dinlerim. Şunu derim ki âdem oğlunun mayası daha değişmemiştir. Eskisi gibi hâlâ kirli, hâlâ üzerine lâzım olmayan işleri öğrenmekle vakit geçirir.

Fakat ulu Tanrım... İnsanoğlu daha rahat yaşardı. Eger sen ona kendinden ayırdığın nur parçasını armağan etmiyeydin... İnsanlar o nur parçasına akıl diyorlar... Fakat ne vakit en yırtıcı canavarların bile aklına gelmiyen işe kendilerini taşıyorlarsa işte o akıl dedikleri şeye güvenerek başarıyorlar. Ben âdemzâdeleri neye benzetiyorum bilir misin? Hani ya uzun bacaklı böcekler vardır ki yaz ortasında öteye beriye sıçrarlar, otlar içine gizlenirler. Öter dururlar. Ortalığı usandırırılar. Senelerdenberi cırlarlar da şamataları hiç değişmez.

Tıpkı insanlar da böyle!

Fakat keşke insan da böcekler gibi otlar içinde gizli kalsa da burnunu öteye beriye sokmasa ne iyi olurdu.

Ha. - Bana başka diyeceğin yok mudur? Yalnız şekva için mi geldin? Ezelden beri yeryüzünde iyilik güzellik nâmina bir şey kalmamış mıdır?

Me. - Hayır Tanrım hayır... Kalmamıştır. Her şey eskisi gibi...yani berbat ve mülevves! O kadar ki şu küçücük dünyadaki insanların sefâletlerine bakıyor da acıyorum. Bunlara daha ziyade eziyet etmiyeyim diyorum.

Ha. - Faustu tanır mısın?

- Me. - Şu meşhur hocayı mı?
- Ha. - Evet has huddamımdan biridir.
- Me. - Alın size tuhaf surette hizmet eden birini daha! Divâne!... Dünya lezzetleri ile kanaat etmiyor, yükselmek evhâmına tutulmuş azap içinde boğulmuş, hâlâ fezâyâ doğru uçmaya yelteniyor. Zavallı! Deliliğini bilmiyor, öyle tuhaf bir cezbe ye uğramış ki semâdan en şirin yıldızları, dünyadan en âli şehvetleri istiyor. Fakat göğsünü kavuran ateşi kandıracak bir şey bulamıyor.
- Ha. - Belki şimdi bana şek ve zünûn içinde hizmet ediyor. Ben onu yakında nûra götüreceğim. Bağban baharda yeşeren fidanlardaki çiçekleri daha belirmeden tanır!
- Me. - Bunu da elinden kaçıracığınıza emin olunuz! Siz bana yalnız ruhsat veriniz! Ben onu yavaş yavaş kendi yoluma çekerim.
- Ha. - Faust dünyada yaşadıkça sana ruhsat. Arayan mevlâsını bulur...
- Me. - Belâsını da...neyse hamd ve minnet ederim! Doğrusu meftâlardan artık bıktım. Biraz da canlı çehrelerle uğraşmak isterim.
- Ha. - Pekâlâ Faustu sana bıraktım. Bak uğraş bu rûhu da ezeli menbaından çevirebilirsen aşkolsun! Eger yakalayabilirsen al uçuruma sürükle! Fakat mayası iyi olan bir adam nefsinin karanlıkları içinde yalnız başına kaldığı halde de yine doğru yoldan şaşmazsa o vakit halâlet sana!
- Me. - Âlâ! Fakat yazıkkı bütün bu işler göz yumup açincaya nihayet bulacak! İnsanlar o kadar fâni ki... Mamafih bahisten korkum yoktur! Muvaffak olursam zaferi bana bağışladınız a... Yakında sizin hâl-i şekiliniz halazâdem engerek gibi tatlı tatlı

tozlarda sürünür.

Ha. - Tamamiyle serbestsin! Ben senin ve senin cinsindekileri de severim çünkü inkâr faslında sizden daha beterleri vardır.

İnsanoğlu atâlete rahata çabuk alışır. Onun için ara sıra İblis'i musallat etmeli! (Melâike hitâp) Siz ey yaradanın pek pak ve necip evlâtları in ve cine hayat saçan güzelliğ-lerin şânını ilân ediniz.

Ezelf hayat ve cevvaliyet mayası sizi aşk hâleleri ile sar-sın! O coşan ruhlara fikr-ikdâmınızla girin sûretler bahçe-diniz!... (Gökler kapanır).

Mefisto (yalnız kalır) - Ara sıra bizim eb-i kadîmi görmeye gelirim. Bo-zuşmak işime gelmez. Bütün semâların dünyaların sahibi bana, ben şeytana hitâp ediyor. Doğrusu doyulmaz bir seyir.

İnceleme

Galip Bahtiyar, Faust'un 'Prolog im Himmel' adlı 3. giriş bölümünü 'Semâ' adıyla dilimize tercüme etmiştir.

Tercüme nesir şeklindedir. Kaynak gösterilmemiş olmakla birlikte, eksilt-melerin, farklı yorumların ve isabetsiz kelimelerin tercümede oldukça yaygın olması, bunun ikinci elden bir tercüme olma ihtimalini akla getir-mektedir.

Tercümede eksiltilen başlıca kelime, kavram ve bölümler şunlardır:

1- Gökte Prolog adlı bölümde sadece Tanrı, 3 baş meleği ve Mefisto bu-lunmamakta, aynı zamanda onların konuşmasına şahit olan semâvi alay da yer almaktadır. Vâkıa bunların aktif bir rolleri yoktur ve konuş-malara katılmamaktadırlar ama oradaki mevcüdiyeleri önemlidir. Çünkü

Faust trajedisinin düğümü sayılan Tanrı ile Mephisto arasında insan üzerine kurulan bahis bu bölümde gerçekleşmekte ve bu semâvi alay da 3 baş melekle birlikte bu bahse şahit olmaktadırlar.

Esasen gökyüzünün sâkinleri Tanrı, 3 baş melek ve Mephistodan ibaret değildir, Tanrının başka yardımcıları da vardır. Burada semâvi mevkip bu yardımcıları temsil etmektedirler. Teatral açıdan da önemleri vardır, üç baş melek bunların arasından çıkarak öne gelirler ve Tanrının eserlerini överler. Oysa tercümede bunlardan hiç söz edilmemektedir.

- 2- Tercümede konuşma birdenbire başlamaktadır. İlk konuşmacının kim olduğu belirtilmemiştir. Belki de Raphael'in ismi yazılmaya unutulmuştur.
- 3- Mephistonun 1. konuşması, 7-8. mısralar hiç tercüme edilmemiştir. Bu mısralar şunlardır:

"Mein Pathos braechte dich gewiss zum Lachen,
Haettst du dir nicht das Lachen abgewöhnt"

- 4- Mephistonun 5. konuşması, 4-5. mısralar da tercüme edilmemiş, atlanılmıştır. Bu mısralar şunlardır:

"Für einen Leichnam bin ich nicht zu Haus;
Mir geht es wie der Katz mit der Maus"

- 5- Tanrının son konuşması, 8. mısra ve

- 6- Tanrının son konuşması, 13. ve 14. mısralar tercüme edilmemiştir. Bu mısralar şunlardır:

"Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen".

"Und was in schwankender Erscheinung schwebt,
Befestigt mit dauernden Gedanken"

7- Ayrıca bu bölümden sonra 3 başmeleğin dağılması da tercümede belirtilmemiştir.

Tercümede yanlış kullanılmış kelimeler(1) de şunlardır:

1- Raphael'in konuşması, 6. mısra ile 3 meleğin birlikte konuşmalarının 1. mısrası - 'Wenn keiner sie ergründen mag, 'Göz kamaştırıcı ışıkları-na kimse bakamazken', şeklinde tercüme edilmiştir. Burada kullanılan 'bakamazken' fiili Goethe'nin ifade etmek istediği şeyin karşılığı değildir. Burada 'Tanrının yüksek eserlerinin sırrına varamamak' fikri vardır.

2- Gabriel'in konuşmasının son mısralarında 'kayaların ve denizlerin dünyanın ezeldenberi süregelen kendi etrafındaki dairevi hareketi sonucu koparılıp sürüklenmesi' ifade edilmektedir. Mütercim bu kısmı şöyle tercüme etmiştir.

"Denizler, kayalar, yıldızların şürenine kapılmış koşarlar, durmadan, dinlenmeden koşarlar".

Burada geçen 'koşmak' tabirinin kayalar ve denizler için kullanılması Türkçede pek alışılmış değildir. Almanca orijinalinde de 'koşmak' tâbiri yoktur.

3- Michael'in konuşmasının 1. mısraında gene bir önceki örneğe benzer bir durum göze çarpmaktadır. Mütercim 'Fırtınalar denizden karaya, karadan denize doğru uçuşarak birbirleriyle yarışır' anlamına gelen cümleyi, 'Rüzgârlar çılgın çılgın feryatlarıyla denizlerden karalara, karalardan deniz başlarına çökerler' olarak tercüme etmiştir. 'Rüzgârların denize çökmesi' tâbiri de gene Türkçe açısından kulağa hoş gelmemektedir.

(1) Bu yanlış kelimeler, yorum hatalarından kaynaklanabileceği gibi, kaynak olarak seçilmiş eserin, başarısız bir tercüme olmasından da kaynaklanabilir. Bu ikinci ihtimal burada daha akla yatkın gelmektedir.

- 4- Bir sonraki mısrayı Galip Bahtiyar; 'Kayalıklar köpük kemerle kuşanır' diye tercüme etmiştir, oysa burada 'kayalıklardan' söz edilmektedir. Eserin aslına uygun bir şekilde bu kısmı Halil Vedat Fıratlı şöyle tercüme etmiştir:

"Fırtınalar birbirini kovalıyor
Denizlerden karalara, karalardan denizlere.
Kudurarak sıralanıyorlar
Çevrenin derin tesirli zincirine"

- 5- Gene Michael'in konuşmasının 7 ve 8. mısraları; 'Bu demde ise ey ulu Tanrı, bütün Resûllerin göklerin de üstündeki göklerde açtığın sâkin nurlarına taparlar' şeklinde tercüme edilmişlerdir. Bu cümlenin 'Resûllerin' kelimesinden sonraki kısmının eserin orijinali ile hiç bir ilgisi yoktur. Prof. Selâhattin Batû'nun tercümesinde bu kısım doğru olarak şu şekilde yer almaktadır.

"Değişen gününü ey Tanrı,
Över elçilerin, gücüne hayran yine de.."

Aynı kısım Recai Bilgin tarafından şu şekilde tercüme edilmiştir:

"Fakat Tanrım senin elçilerin, gününün bu tatlı tahavvülünü teb-
cil ediyorlar"

Bu tercüme eserine daha uygundur.

- 6- Üç meleğin konuşmasından sonra mütercim parantez içinde bir açıklama yapmakta ve yarasaya benzer bir mahlûkun fezâda belirmediğini bildirmektedir. Bunun Mephisto yani İblis olduğunu söylemektedir. Bu açıklayıcı mahiyetteki not da eserin orijinalinde yoktur, dipnot olarak verilse kanaatimce daha doğru olurdu. Ayrıca 'Mephisto' kavramını sadece 'İblis' kavramıyla açıklamak da sakıncalıdır (bkz. Hüseyinzâde Ali Beyin 'Semâda Mukaddeme' tercümesi, İnceleme, Madde 1).

- 7- Mephistonun 1. konuşması, 12. mısra- Bu kısımda Mephisto, 'insanın hiç değişmemiş ve hâlâ eskisi gibi acaip olduğunu', söylüyor, oysa Galip Bahtiyar buraya kendisinden bir yorum katıyor ve şöyle diyor; "Eskisi gibi hâlâ kirli, hâlâ üzerine lâzım olmayan işleri öğrenmekle vakit geçirir. Oysa Mephisto insan hakkındaki bu düşüncesini aynı konuşmanın sonunda söyleyecektir.
- 8- Galip Bahtiyar 'Tanrı' kavramı yerine 'Hâtif' kavramını kullanmaktadır. 'gayipten gelen ses' anlamına gelen bu kavramın tanımında 'Tanrının sesi' diye bir sınırlandırma yoktur, bu, Tanrının sesi olabileceği gibi, insanın vicdanının sesi veya meleklerin sesi de olabilir ve okur tarafından yanlış yorumların yapılmasına sebebiyet verebilir. Bu yüzden kanaatimce bu kavramın kullanılmış olması da mahzurludur. Eserin aslında zaten bu sözlerin Tanrı tarafından söylenmiş oldukları açık seçik belli olduğuna göre 'Tanrı' kavramını burada kullanmamak için bir sebep yoktur.
- 9- Meleklerin isimleri de bu tercümede Türkçeleştirilmiştir, diğer tercümeelerde de belirtmiş olduğum gibi bu isimleri Türkçeleştirmek sakıncalıdır.
- 10- Mephistonun 2. konuşması, 3. mısra-Mephisto burada insanları dert içinde gördüğünü, buna üzülüğünü söylemekte ve 'ben bile onları üzmem istemiyorum' demektedir. Tercümede ise; bunlara daha ziyade eziyet etmiyeyim diyorum', denilmektedir. Bu cümlede, insanların üzüntülerinin kaynağı şeytanmış gibi görülmektedir; oysa Mephisto böyle bir şey söylememekte, bilâkis Tanrıyı insanlara nûr bahşedip onları derde düşürmüş olmakla suçlamaktadır. Yani insanların derdinin asıl kaynağı Mephistoya göre Tanrının bizzat kendisidir.
- 11- Tanrının 3. konuşması, 1. mısra - Tanrının 'Faust' için kullandığı 'meinen Knecht' tabirini Galip Bahtiyar 'has huddamımdan biridir', diye tercüme etmiştir. Her ne kadar bu kelimenin bir anlamı da 'uşak'sa da Faust'la Tanrının ilişkisi bir efendi-uşak ilişkisi değildir ve bu context içersinde 'hademe' kavramı uygun düşmemektedir.

- 12- Tanrının 5. konuşması, 3. mısra - 'Arayan mevlâsını bulur, belâsını da' şeklinde tercüme edilmiştir. Buradaki 'aramak' kelimesi Almandaki 'streben' kelimesinin tam karşılığı değildir. Vakıa mütercim burada söz konusu olan durumu Türkçe bir atasözüyle açıklamaya çalışmıştır ama bu sözün sâdece bir kısmı buradaki durum için geçerlidir. Eserin bu kısmında uğraşıp gayret eden insanın yanılması söz konusudur, mevlâsını bulması değil.
- 13- Mephistonun 7. konuşması - Burada Mephisto artık Tanrıyla bahse tutuşmuştur ve Faust'u kısa zamanda kandıracağından emin gözükmektedir. Galip Bahtiyar burada bir yorum yapmaktadır, şöyle demektedir; 'Fakat yazık ki bütün bu işler göz yumup açincaya nihayet bulacak! İnsanlar o kadar fâni ki.' Oysa Mephistonun bahsi kazamasının insanların fâniligiyle hiç bir ilgisi yoktur. O Faust'u hayattayken ve en kısa zamanda yanıltaabileceği iddiasındadır, ömrünün sonunu beklemek gibi bir düşüncesi yoktur.
- 14- Aynı konuşmanın 6. mısraında Mephisto Faust'un da Mephisto'nun teyzesi veya halası olan yılan gibi seve seve toz toprak yiyeceğini söylemektedir. Burada 'halazâdem' tâbirini kullanmak yanlıştır, çünkü bir inanca göre; yılan, cennette, Havvaya Âdeme vermesi, onu kandırabilmesi için, elmayı temin eden yaratıktır. Bu yüzden Tanrı yılanı cezalandırmış, yerde sürünen ve toz toprak yiyerek yaşayan bir hayvan haline sokmuştur. Yani yılan şeytan cennetten kovulmadan önce, yerlerde sürünmeye mahkûm edilmiştir. Goethe burada, şeytan da cennetten kovulan bir yaratık olduğu için ikisi arasında bir paralellik, hattâ bir akrabalık kurmakta ve yılanı Mephisto'nun halası (veya teyzesi) gibi göstermektedir. Bu yüzden bu kavramı, diğer birçok mütercimin de yaptığı gibi, 'yılan kardeş', 'yeğenim', 'halazâdem', şeklinde tercüme etmek yanlıştır. Her ne kadar Halil Vedat Fıratlı'nın tercümesindeki 'anam yılan', Seniha Bedri Göknil'in tercümesindeki 'hısmım yılan' ve Hüseyin-zâde Ali Bey'in tercümesindeki 'amma şehrim koca Mar' kavramları da kabul edilebilirlerse de bu kavramın en doğru karşılığı 'halam veya teyze yılan' tâbiridir. Mütercimler arasında bu tâbiri sadece Hüseyin Cemil Çambel ve Burhanettin Batıman kullanmışlardır.

15- Tanrının son konuşması, 7. mısradan itibaren, Mephistonun son konuşması da dahil olmak üzere tamamen serbest tercüme edilmiştir. Eserin bu bölümündeki fikirlerden Galip Bahtiyar esinlenmiş, bâzılarını atmış, atlamadıklarını da süslemiş, kendi yorumlarına tâbi tutarak Türkçeye tercüme etmiştir.

Halil Vedat Fıratlı, Galip Bahtiyar'ın bu 'Faust' tercümesini 1939 da Ankara'da yayınlamış olan Oluş Dergisi'nin 28. sayısında sert bir şekilde eleştirmiş ve yukarıda 1., 8., ve 11. maddelerde zikredilen hususlar üzerinde durmuştur. Münekkit bir de Raphael'in konuşmasındaki 'melekler' sözünü doğru bulmadığını söylemektedir ki; ben buna katılmıyorum, çünkü 'melekler' sözü eserin aslında da mevcuttur.

Galip Bahtiyar'ın tercümesi oldukça serbesttir, içindeki bir çok sözler ve kavramlar eserin aslına uygun değildir. İkinci elden, Fransızca'dan tercüme edilmiş olmak ihtimali kuvvetlidir.

Faust'un Gökte Prolog sahnesini dilimize çeviren 3. mütercim Hüseyin Cemil Çambel olmuştur. Çambel'in tercümesi 18 Mart 1926 tarihli Servet-i Fünun gazetesinin 1544. sayfasında yayınlanmıştır.

2.1.3.3. GÖKTE MUHATABA

Tanrı, semâvî kâfileler, sonra İblis.

Evvelâ üç melek çıkar.

Refâil - Güneş semâlarda kardeş seyyârelerle mutad müsabakaya çıkmış.. Nâmesi kat kat göklere çarpıp ilâhi tanınlar yapıyor ve seyahatinin ezelden çizilmiş yolunu sarsarı bir reftar ile ikmâl ediyor. Semâvi bir temaşâ ki meleklerle kuvvet verse, sezâdır... Çünkü hiç biri böyle bir hârikaya tasnife kâdir değil... Bütün fezâlar hafsalaya sığmaz eserlerle dolu... Hepsî muhip ve muhteşem. Tıpkı ilk gün gibi...

Cebrâil - Ve şu arzın ihtişamı, ne serf bir hareketle ve ne akıl almaz bir süratle dönüyor... Herşey daimî bir inkilâp içinde... Şimdi cennetî bir aydınlık... Şimdi korkunç bir gece... deniz kayaların nihayetsiz ka'randadır, coşkun nehirler gibi taşıp, taşıp köpürüyor, semâların ezeli seyri, deniz, kaya ne varsa hep sürükleyip götürüyor.

Mikâil - Ve fırtınalar yeri göğe katarak, bu asmân-ı cenge iştirak ediyor. Kâh denizden karaya sail bir tayfun, kâh karadan denize atılan bir sarsar, cılgın hamlelerle halka halka bir zincirde sıralanıp- bütün mevcûdat-ı tazyikinin kemendine alıyor. Şurada bir yıldırımın yolunda kıvılcımlar saçan bir tahrip ateşi, alev alev yanarken, öteden sailerin, göğün nazlı hıramını tebsir ediyor, ulu Tanrı!

Üçü birden - Semâvi bir temaşâ ki; meleklerle kuvvet verse sezâdır, çünkü hiç biri seni tasnife kâdir değil ve bütün senin yüksek eserlerin muhip ve muhteşemdir, tıpkı ilk gün gibi.

İblis - Madem ki sen, ey yüce Tanrı, bir kere daha bize tegâllüp ettin ve yeryüzünde neler olup bitiyor, soruyorsun ve zâten beni sen ötedenberi hoşgörürsün, bütün enbâmınla, bütün hadem ve haşmınla birlikte işte ben de huzuruna çıktım... Yalnız affını niyâz ederim, yüksek sözler benim elimden gelmez, ben tevâzu sever ve taazzumdan kaçar, âciz bir mahlûkum. İsterlerse bütün melekler ve bütün cinler beni tehzil etsinler; heyecana tutulsam da, ne fayda! Hâlime sen bile gülmez miydin? Şükür ki gülmek âdetini çoktan terkeylemişsin...

Bana güneşlerden, âlemlerden birşey sorma, çünkü bilmem. Benim bildiğim yalnız bir şeydir. İnsanların kendi nefslerine cevri-ü cefâsı!.. Dünyanın küçük Allahı hep aynı kalıpta kalmış, tıpkı ilk gün gibi istigraba şayan: eğer semâvi ışığın şülesini ona vermeseydin, belki biraz daha iyice bir hayat yaşaması kâbil olurdu. O bu şüleye 'akıl' ismini veriyor ve onu bütün hayvanlardan daha hayvanî olmakta kullanıyor. Affına mağruren itiraf edeyim ki; onu ben daima uçan ve çabuk sıçrayan ve bir yeşil çayır bulunca, hep aynı köhne türkücügünü öten uzun bacaklı cırcır böceklerine benzetiyorum. Bâri yalnız daima çayırda kalsa! Bilâkis her çamura burnunu sokuyor.

Tanrı - Bana başka bir diyeceğin yok mu? Gelişin hep şikâyet için mi? Bu her şey senin için ilelebet fena mı?

İblis - Evet, Tanrım, çok fena. İnsanlar öyle dertli ki, bizzat ben bile zavallılara eziyet edemiyorum.

Tanrı - Faustu tanır mısın?

İblis - Doktoru mu?

Tanrı - Kölemi.

- İblis** - Gerçek! Onun sana kulluğunun tarz-ı mahsusu var. Dîvanenin ne içkisi hâki, ne de yemeği. Kaynar bir ihtiras mütemediyen onu uzaklara itiyor. Çılgınlığının kendisi de farkında değil; gökten en güzel yıldızları istiyor ve yerden en yüksek zevkleri. Sînesinde derin, ateşli bir heyecan var. Ne uzaklardan hoşnut, ne yakınlardan.
- Tanrı** - O bana kulluğunda şimdilik dalâlete sapsın bile olsa, yine onu yakında aydınlığa çıkaracağım. Fidan filizlenince, bahçıvan bilir ki; gelecek seneleri çiçek ve meyve süsleyecek.
- İblis** - Bahse girer misiniz? Emin olunuz ki onu siz kaybedeceksiniz. İzin veriniz de ben bir kere deneyeyim ve kendi yoluma usulce onun ayağını kaydırayım.
- Tanrı** - O dünyada yaşadıkça, seni bundan menetmeyeceğim. Hatâ insan içindir, uğraşıp cenkettiği müddetçe.
- İblis** - Ona çok teşekkür ederim çünkü benim ölümlerle hiç alâkam yoktur. Ben en ziyade taze, gülbüz yanakları severim. Naaşlar için ben evde yokum, benim işim kedi ile sıçan hikâyesidir.
- Tanrı** - Pekâlâ, bu işi sana havâle edeyim! Bu ruhu ezelf menbaından çek ve eğer yakalayabilirsen kendi yolundan iniş aşağıya sürükle, indir, fakat itirafa mecbur kalırsan ki; iyi bir insan muzlim ihtirasların tazyiki altında da doğru yolu idrâke muktedirdir. Mahçubiyet o zaman sana raci olur.
- İblis** - Kabul... Yalnız biliniz ki, tecrübem uzun sürmeyecek ve bahsi ben kazanacağım, bundan hiç korkum yok. Muradıma erince de izin vereceksiniz, zafer âvâzesini bütün göğsümle haykıracağım. Göreceksiniz ona çamur yedireceğim, hem seve seve... Tıpkı halam meşhur yılan gibi...

Tanrı - O zaman da karşıma serbest çıkabilirsin. Benim senin gibilere garazım, kinim yoktur. Beni inkâr eden bütün ruhlardan bana en az giran gelen hilekârdır. İnsanın faaliyetine pek kolay yorgunluk ve keser ârâz olabilir, o zaman insan hemen istirahat-i mutlaka ister ve o zaman ben ona can-ü dilden bir refik katarım bu onu tahrîs eden maharrîk olur, âmîl ve müessir bir kuvvet ki şeytan gibi işler ve şeytan gibi yaratır.

Fakat siz, ey melekler, ey Öz Allah evlâtları, hilkâtin canlı, zengin ve güzel bedialarıyla siz bükâm olun!.. Tekevün!.. İşte ebedî hayat, ebedî kuvvet! Aşkın güzel hudutlarını etrafınıza bu çizsin! ve önünüzde o coşan mühtez ve bîkarar gölgeleri daimi fikirlerle siz tespit edin! 'Gök kapanır, melekler dağılır'.

İblis - (yalnız) Zaman zaman ihtiyarcıkla hasbîhal etmeyi severim ve kendisiyle arayız bozmakta tevakkî ederim. Büyük bir efen-dinin bizzat şeytanla böyle insanca yârenlik etmesi lâtif bir şeydir.

İnceleme

Hüseyin Cemil Çambel'in 'Gökte Muhataba' tercümesi Galip Bahtiyar'ın 'Semâ' tercümesiyle aynı yılda yayınlanmıştır.

Çambel'in tercümesi de nesir türündedir, fakat muhteva bakımından eserin aslına oldukça sâdik kalınmış bir tercümedir. Bu tercümede eleştiriye konu olabilecek hususlar şunlardır:

- 1- Meleklerin isimlerinin İslâm dinindeki karşılıklarıyla değiştirilmiş olması.
- 2- Mephistonun isminin "İblis" şeklinde tercüme edilmiş olması (Galip Bahtiyar'ın tercümesinde de bu hususa dikkat çekilmiştir). Mephisto

Faust'ta sâdece şeytan, yani İblis rolü oynamamakta, aynı zamanda Azrail'in rolüne benzer bir rol de üstlenmektedir. Üstelik bütün bu fonksiyonlardan başka, Mephistonun tiyatro sanatı açısından yüklendiği bir de 'soytarılık' görevi vardır. Yani bizde 'şeytan' veya 'İblis' kelimesinin yaptığı çağrışımlar neticesi meydana gelen imajı vermemektedir, Mephisto. İşte bu yüzden bu kavramı Türkçeye çevirmek olduğu gibi bırakmak daha uygun olmaktadır.

3- Eserin iki yerinde 'Allah' tâbiri yanlış şekilde kullanılmıştır. 1.si Mephistonun ilk konuşması, 11.mısradadır, 2.si ise Tanrının son konuşmasının 9.mısraında yer almaktadır. 1.sinin aslı 'der kleine Gott der Welt', 2.sininki ise "Göttersöhne'dir. Bu tâbirleri Hasan Cemil 'Yeryüzünün küçük Allahı' ve 'Allahın evlâtları' şeklinde tercüme etmiştir ki; bu yanlıştır. Aynı hatâyâ Seniâ Bedrî Göknil, Halil Vedat Fıratlı ve Recai Bilgin de düşmüşlerdir. 'Allah' kavramı İslâm dininin getirdiği bir kavramdır. Tanrı kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılamaz. Ne insanlar için kullanılabilir, ne de çocuklarından söz edilebilir.

'Tanrı' kavramını kullanmak burada uygun düşecektir.

4- Kavram hatâlarından başka, konuyu iyi bilmeyen okuyucuyu yanıltabilecek bir husus daha vardır. Hüseyin Cemil Mephisto'nun 6.konuşmasında geçen bazı Almanca deyimleri kelimesi kelimesine Türkçeye tercüme etmiştir ve dolayısıyla bunlardan açık seçik bir mânâ çıkmamaktadır. Mütercim şöyle demektedir: 'Ben en ziyade taze, gürbüz yanakları severim. Naaşlar için ben evde yokum, benim işim kedi ile sıçan hikâyesidir'. Hüseyin Cemil tercümesinde dipnotlarla bu deyimleri açıklasaydı, herhalde okuyucuyu daha aydınlatmış olurdu.

Bu hususların dışında, kendi devri içinde, Hasan Cemil'in Prolog tercümesi oldukça başarılıdır.

'Faust'tan 'Gökte Prolog' adlı bölümü dilimize 4. defa tercüme eden mütercim Seniha Bedri Göknil olmuştur. Göknil'in tercümesi ikinci elden bir tercümedir. Kaynağı Paul Mederow'un 'Faust'u sahneye uyarlamış olduğu kitaptır. 1935 yılında İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi tarafından basılmış ve yayınlamıştır.

2.1.3.4. ÇANLAR

(Org, evvelâ yavaş yavaş çalmaya başlar; sesler gittikçe yükselir; son dereceyi bulunca trompetler başlar; sesler birdenbire kesilir; sahne görünür).

Birinci Tablo: Gökyüzü

(Uzaktan meleklerin korusu, her taraftan aydınlıklar girer; yıldızlı tüller önünde üç melek durur; biraz yüksekte ve aydınlıklar içindedirler; ön taraf karanlıktır. Mephisto karanlıkta büzülmüş bekler.)

Rafael - Güneş, ezelden kuruluşa göre sesini, kardeş kürelerin âhenkli korosuna karıştırıyor, mukadder yolculuğunu gürleyen adımlarla tamamlıyor; kimse onun derinliklerine nüfûz etmese bile, görünüşü meleklerle kuvvet veriyor. Kavranılamayan yüksek eserler ilk günkü gibi mükemmel!

Gabriel - Arz, bütün güzellikleriyle beraber çabuk kavranılamayacak kadar çabuk dönüyor. Cennet aydınlığı, yerini derin ve ürkü dolu gece ile değiştiriyor. Deniz geniş dalgalarla kayaların derin uçurumlarından yukarıya doğru köpürüyor. Kayalar ve deniz, kürelerin sür'ati ebedî olan seyrine sürükleniyor.

Mikael - Fırtınalar, uğuldayarak denizden karaya, karadan denize doğru yarışıyorlar ve kudurarak etrafa gizli ve tesirli bir hareket zinciri örüyorlar. Yakıp yıkıcı bir yıldırım, yolu üzerindeki gökgürültüsünün önu sıra parlıyor. Fakat senin elçilerin, Tanrı, senin gününün tatlı gidişini tazim ediyorlar.

Üç Melek
Birden

- Hâlâ herkes için nüfuz edilemez olduğun halde, senin görünüşün meleklere kuvvet veriyor. Ve bütün yüksek eserlerin ilk günkü gibi mükemmel!

(Gök açılır, Allah görünür. Her tarafta ziya huzmeleri. Mephisto ayağa kalkmıştır).

Mephisto

- Mademki bir kere daha yaklaşıyor, işlerimizin nasıl gittiğini soruyorsun ve zâten beni de dâima istekle görüyorsun; işte beni yine kullarının arasında buluyorsun. Beni mâzur gör, bütün burada bulunanlar benimle alay da etseler güzel cümle yapmasını bilmiyorum. Eğer gülmemeyi âdet edinmemiş olsaydın, benim bu sözenliğime muhakkak sen de gülerdin. Güneşten ve dünyalardan bahsetmesini bilmiyorum. Yalnız insanların nasıl eziyet çektiklerini görüyorum. Dünyanın küçük Allahı hep aynı halde; yine ilk günkü gibi garip; eğer ona göksel nûrunun inikasını vermemiş olsaydın, biraz daha iyi yaşardı. O, ona idrak diyor ve onu yalnız her hayvandan daha hayvan olmak için kullanıyor. Ben onları hâşâ huzurundan, şu dâima uçan, uçarken sıçrayan ve otların içine girince ezeli şarkısını söylemeye koyulan uzun bacaklı ağustos böceklerine benzetiyorum. Dâima otlar içinde kalsa yine ne ise, her şeye burnunu sokuyor!

Allah

- Bana bundan başka bir diyeceğin yok mu? Dâima suç bulmak için mi gelirsin? Yeryüzünde hiç bir şey sana hiç bir zaman doğru görünmüyor mu?

Mephisto

- Hayır üstât! Orada herşeyi, her vakit olduğu gibi yürekten fena buluyorum. İnsanların sefâleti o kadar büyük ki; beni acındırıyorlar. Artık ben bile onları hırpalamak istemiyorum.

Allah

- Faustu tanır mısın?

Mephisto

- Doktoru mu?

Allah - Uşağımı!

Mephisto - Doğru, size çok garip bir tarzda hizmet ediyor. Çılgına ne yediği ne de içtiği yersel değildir. Tahammür eden kafası onu uzaklara sürüklüyor. Kendisi bu çılgınlığa yarı müdrik. Gökyüzünden en güzel yıldızları, yeryüzünden de en yüksek zevkleri istiyor. Yakın veya uzak, hiçbir şey onun yüreğini durultmuyor.

Allah - Bana şimdiki hizmeti belirsiz bile olsa, onu yakında aydınlığa çıkaracağım. Fidan yeşillenirse bahçıvan, gelecek senelerin onu çiçekler ve meyvelerle süsleyeceğini bilir.

Mephisto - Onu kaybedeceksiniz. Nesine bahse girersiniz? Eğer onu yavaşça yoluma sürüklemeye izin verirseniz...

Allah - Yeryüzünde yaşadığı kadar bunu denemeye hiçbir engel yoktur. İnsan araştırdığı müddetçe yanılabilir.

Mephisto - Teşekkür ederim, zaten ben ölümlerle uğraşmaktan hoşlanmam. Ben daha çok dolgun ve taze yanakları severim. Bir ceset için evde yokum; kedi ile fare nasılsa ben de öyleyim.

Allah - Peki, bildiğin gibi yap! Bu ruhu öz kaynağından çevir ve onu yakalayabilirsen kendinle beraber uçuruma giden yoluna sürükle ve eğer iyi bir adamın belirsiz istekleri içinde doğru yolu müdrik olduğunu itirafa mecbur olursan kendinden utan!

Mephisto - Pekâlâ! Uzun sürmeyecek, giriştiğim bahisten korkmuyorum; eğer maksadıma erişirsem göğsümü kabartarak, zafer diye haykırماما müsaade edeceksiniz. O toz toprak yiyecek, hem de sevinçle, meşhur hısımlım yılan gibi...

Allah - O zaman da bana serbestçe görünebilirsin, ben senin gibilerden hiç bir zaman nefret etmedim. Bütün münkir ruhlar arasın-

da, bana en az yük olanı şeytandır. İnsanın faaliyeti çok kolay gevşiyebilir ve hemen mutlak istirahati sever. Onun içindir ki ıgneliyen, harekete getiren şeytanı, bu işi yapabilecek arkadaş olarak ona veriyorum.

(Org ve koro başlar).

Siz Öz Tanrı evlâtları, yaşıyan güzelliklerden zevk alınız. Ebediyen yaşıyan ve hareket eden kâinat, sizi sevginin sonsuz tatlılıklarıyla sarsın; muğlak görünen bütün bu hârikalar, düşüncenizde devamlı bir şekilde karar kılsın!

(Gök kapanır, karanlık olur, gök musikisi gittikçe tatlılaşır. Ön sahnede birdenbire Mephisto görünür, bütün büyüklüğüyle şeytanî vücûdunu doğrulturken donuk ve soğuk bir aydınlık onu aydınlatır).

Mephisto - Arasına ihtiyarı görmek hoşuma gidiyor. Onunla alâkayı kesmekten korkuyorum. Öyle büyük bir efendinin şeytanla bizzat böyle insanca konuşması çok güzel bir şey...

(Gider, musiki derin akortlarla biter. Uzakta bulunan bir saatten gelen sese benzeyen donuk çan sesleri duyulur).

İnceleme

Seniha Bedri Göknil hanımın, Paul Mederow'un Faust'un sahneye göre uyarlanmış metnine dayanarak yaptığı 'Gökte Proloğa' tekâbül eden 'Gökyüzü' sahnesinin dili akıcı ve eserin aslına genellikle sâdıktır.

Seniha Bedri Göknil, Faust'un bu bölümünü nesir olarak Türkçe'ye tercüme etmişti.

Bu Prolog kısmını bir bütün olarak eserin orijinali ile mukayese ettiğimizde tercümede, eserin genel esprisinden bâzı uzaklaşmalar ve bâzı farklı yorumlar gözümüze çarpmaktadır. Bunların arasında, üzerinde durulmaya

değmez farklı kelime kullanışları olduğu gibi, oldukça önemli yorum farkları ve hatâlar da mevcuttur, bu önemli gördüğüm hususların sırasıyla üzerinde durmaya çalışacağım.

1- Mütercim, Prologda 'Tanrı' yerine 'Allah' kavramını kullanmaktadır.

'Allah' Müslümanların Tanrılarına verdikleri bir addır ve bu ad aslında pek çok özelliği bünyesinde toplayan bir kavramdır, yani sadece basit bir sözden ibaret değildir. Faust'taki 'Tanrı' kavramı ile Müslümanların 'Allah' kavramı arasında ifade ettikleri mânâ bakımından farklar vardır, bu yüzden de Goethe'nin burada kullanmış olduğu 'Der Herr' sözü 'Tanrı' olarak tercüme edilmelidir.

2- Seniha Bedri Göknil meleklerin isimlerini, diğer bâzı mütercimlerin yapmış olduğu gibi, İslâm dininde geçen karşılıklarıyla değiştirmemiştir ki; bence bu çok isabetli bir karardır, aynı tutumu 'Tanrı' kavramını da değiştirmeyerek devam ettirseydi, daha tutarlı olurdu. Kezâ insan için 'yeryüzünün küçük Tanrısı' ibâresi yerine 'Dünyanın küçük Allahı' ibâresini kullanmaktadır ki; bu da aynı derecede hatâlıdır. 'Allah' kavramı 'tanrı' kavramıyla eşanlamlı bir kelime değildir ve 'Tanrı' kelimesi gibi 'insanların taptığı varlık' anlamında genelleştirilerek kullanılmamalıdır.

3- Seniha Bedri Hanım, Tanrının 'Faust' için kullandığı kelimeyi 'uşağım' olarak tercüme etmiştir. Burada mütercim tıpkı Galip Bahtiyar gibi bir yorum hatâsı yapmaktadır. Vâkıa Almancada 'Knecht' kelimesinin bir anlamı da 'uşaktır' ve bu hitâbı takibeden cümlede Mephisto, onun Tanrıya özel bir şekilde hizmet ettiğini söylemektedir, ama gene de 'uşak' tâbiri burada uygun düşmemektedir, çünkü bu eserde Tanrı'nın Faustla münasebeti bir efendi-uşak münasebeti değil, daha ziyade bir Tanrı-kul münasebeti özelliklerini taşımaktadır.

4- Mephisto'yla Tanrının konuşmasında Goethe'nin kullandığı bir deyim, Hasan Cemil'in Prolog tercümesinde olduğu gibi kelimesi kelimesine Türkçeye tercüme edilmiş olduğu için, eserin aslını bilmeyen bir kişi tarafından okunduğunda yanlış anlamalara sebebiyet verecek vaziyette- dir, bu kısımda şu kelimeler kullanılmaktadır:

'Teşekkür ederim, zâten ben ölülerle uğraşmaktan hoşlanmam. Ben daha çok dolgun ve taze yanakları severim. Bir ceset için evde yokum; kedi ile fare nasılsa ben de öyleyim'

Burada Mefisto 'ölüler beni ilgilendirmez, kedi nasıl avını canlı isterse ben de avım olan insanı canlı ele geçirmek isterim' demek istemektedir ki; tercümeden bu mânâ çıkmamaktadır.

5- Seniha Bedri Hanım bir de kanaatimce 'Vernunft' kelimesini yanlış tercüme etmiş ve buna karşılık olarak 'idrak' kelimesini kullanmıştır. Vernunft aslında 'akıl-ı selim', 'sağduyu' anlamına gelmektedir, ama bu kontext içindeki anlamı 'akıl'dır. Halit Vedat Fıratlı'nın yaptığı bir incelemede(1) yukarıdaki noktalara ilâve olarak bir de şu iki nokta belirtilmektedir:

6- 'Fidan yeşillenirse, bahçıvan gelecek senelerin onu çiçeklerle ve meyvelerle süsleyeceğini bilir'
şeklinde tercüme edilen kısımda bir mantık hatası göze çarpmaktadır, çünkü burada insanın 'fidan yeşillendikten' sonra onun çiçek açacağını bilmesi için, bahçıvan olması gerekmez. Goethe'nin burada 'bahçıvan' örneğini seçmekteki maksadı; ki bu maksat bu tercümede yansıtılamamıştır, tıpkı bahçıvanın kendi yetiştirdiği çiçek ve meyveleri onların filizlerinden tanıdığı ve ilerde başlarına gelecekleri onların gösterdikleri özelliklerden önceden tahmin edebildiği gibi, Tanrının da, yarattığı insanları iyi tanıdığını göstermek, onların ilerde ne gibi durumlarla karşılaşacaklarını önceden bilebilmek özelliğine sahibolduğunu göstermektedir. Goethe burada çiçekleri yetiştiren bahçıvanla, insanları yaratan Tanrı arasında bir benzetme yapmaktadır.

7- Halil Vedat Fıratlı'nın üstünde durduğu diğer bir kelime de eserin orijinalinde 'verworren' olarak geçen ve 'karışık', 'çapraşık' anlamına gelen kelimedir. Göknîl bu kelimeyi 'belirsiz' olarak tercüme et -

(1) Halil Vedat Fıratlı, 'Faust tercümeleri üzerine', Oluş Dergisi, No.28-29, Ankara, 1939.

miştir. Bu tercümede yer alan bazı kelimeler de, tercümeye Türk dili açısından bakıldığında, hatâlı görülmektedir. Bu kelimelerden biri şu cümlede yer almaktadır:

'İnsanların sefâleti o kadar büyük ki; beni acındırıyorlar'.

' Beni acındırıyorlar' sözleriyle mütercim burada aslında 'onlara acıyorum' demek istiyor.

8- İkinci isabetsiz kelime de şu cümlede geçiyor:

'Çalgına ne yedigi ne de içtiği yersel değildir'.

Buradaki 'yersel' kelimesi kitapta kullanılan dille bir tezat teşkil etmektedir, ayrıca burada bir de cümle düşüklüğü söz konusudur.

9- Prologdaki dil bütünlüğüne tezat teşkil eden diğer bir kelime de 'sözenlik' kelimesidir, kelimenin geçtiği cümle şudur:

'Eğer gülmemeyi âdet edinmemiş olsaydın, benim bu sözenliğime muhakkak sen de gülerdin'.

10- Son olarak bir de 'teyzem' veya 'halam' olması gereken 'meine Muhme' kelimesini mütercimin genelleştirerek 'hısmım' olarak tercüme etmiş olduğu söylenebilir. Fakat bu önemli bir yanlış sayılmamalıdır.

'Faust Trajedisi'nin 'Gökte Prolog' adlı 3. giriş bölümünü dilimize 5. defa tercüme eden mütercim Halil Vedat Fıratlı'dır. Bu tercüme 1939'da Ankara'da, Oluş Dergisi'nin 27. sayısında yayınlanır.

2.1.3.5. GÖKTE PROLOG

Tanrı, Semâvî Mevkip... sonra Mephistopheles.

Üç Büyük Melek görünür.

İsraîl - Ezeli âhenginde güneş
Kardeş seyyârelerin yarışları içinde
Mukadder yolculuğunu
Gök gürültüleriyle tamamlıyor.
Görünüşi meleklerle kuvvet verir,
Hikmetine erişilemez,
Akla sığmaz yüce eserler:
Hepsi muhteşem, yaratılış gününde gibi...

Cebrâil - Çabuk, kavranmaz çabuklukla
Dönüyor arz ihtişamiyle...
Cennet aydınlığı tahavvül ediyor
Derin, korkunç geceye...
Geniş dalgalarıyla deniz
Kayaların derinliklerinden taşıp köpürüyor.
Kayalar ve deniz yokoluyor
Bu sonsuz sür'at içinde.

Mikâil - Fırtınalar birbirini kovalıyor
Denizlerden karalara, karalardan denizlere:
Kudurarak sıralanıyorlar
Çevrenin derin tesirli zincirine.
Yıkıcı yıldırımın parıltısı
Gök gürültülerine yol gizioyor.
Resûllerin fakat, ey Tanrı,
Gününün mülâyim akışı önünde eğiliyor.

Üçü birden - Bu görüldü meleklerle kuvvet verir;
Hiç biri hikmetine erişemez,
Akıl almaz yüce eserler,
Hepsi muhteşem, yaratılış gününde gibi.

Mephisto - Orada... Ey Tanrı! bir daha yaklaştın;
Ve bizlerden soruyorsun,
Beni çok zaman hoşgördün;
Yakınlarının arasında da hoş gör.
Affet, yüksek sözler söyleyemem;
Etraftakiler bana güler.
Bu hevese sen de gülerdin
Eğer gülmeyi terketmiş olmasaydın...
Güneşten, dünyalardan söyleyecek sözüm yok.
Ben sadece insanların didişmelerini görüyorum.
Yeryüzünün Küçükallah'ı hep aynı yaratılışa,
İlk gününde gibi hârikalı
Biraz daha iyi yaşayabilirdi,
Eğer ona ilâhî nûrundan bir akis düşürmeseydin...
İnsan buna akıl diyor ve hizmetinde kullanıyor
Bütün hayvanlardan daha hayvancasına.
Onu görüyorum, sefkâtine sığınarak, derim:
Uzun bacaklı böceklerden biri gibi...
O böcek ki durmadan uçar, uçarken konar
Ve çayırlarda eski türkücüğünü söyler...
Bâri yalnız çayırlarda oyalansa da
Her deliğe burnunu sokmasa...

Tanrı - Bana söyleyecek başka şeyin yok mu?
Yalnız şikâyet için mi gelirsin?
Yeryüzünde hiç bir şey seni memnun etmiyor mu?

Mephisto - Hayır Tanrı! Yeryüzü her zamanki gibi iğrenç!
İnsanların sefâletine acıyorum,
Artık fakirlere bile fenalık elimden gelmiyor.

Tanrı - Faust'u tanıyor musun?

Mephisto - Doktoru mu?

Tanrı - Kulumu!

Mephisto - Doğru! O, sana kendi yolunda kulluk ediyor;
Bu delinin ne içkisi, ne yemeği toprağın!
Kaynar hırslar onu uzaklara sürüklüyor.
Deliliğinin kendisi de yarı farkında...
Göklerden en güzel yıldızları,
Yeryüzünden her yüksek zevki istiyor...
Bütün yakınlar, bütün uzaklar
Heyecanlarla sarsılan göğsü sâkinleştiremiyor.

Tanrı - Karmakarışık kulluğuna rağmen
Onu yakında aydınlığa çıkaracağım;
Bahçıvan, fidanın yeşilliğinde
Yarının çiçek ve meyvalarını tanır...

Mephisto - Bahsine? Onu kaybedeceksin!
İznin olursa eğer
Onu yavaşça kendi yoluma çevireceğim.

Tanrı - O yeryüzünde yaşadıkça
- Sen bundan menedilmiş değilsin...
İnsan hırs peşinde koştukça yanılır.

Mephisto - Şükran sana!.. Ölülerle
Uğraşmayı asla istemedim.
Dolgun, taze yanakları seviyorum.
Bir cesetten hoşlanmam
Ölü fareden hoşlanmayan kedi gibi...

Tanrı - Eh... Sana bırakılmıştır;
 Bu ruhu ezeli kaynağından çek, al!
 Muktedirsen eğer
 Kendi yoluna götür.
 Eğer itiraf etmeye mecbur olursan, utan!
 Kapkaranlık üzüntüler içinde de iyi insan
 Doğru yolu elbet bulacaktır.

Mephisto - Pekâlâ... Uzun sürmeyecek;
 Bahşi ben kazanacağım.
 Gâyeme eriştiğim zaman,
 Müsaade eder misin, göğsüm zafer sevinciyle kabarsın?
 O neş'e ile toprak kemirecek,
 Anam, o meşhur yılan gibi...

Tanrı - Apaçık görünebilirsin,
 Senin gibilere kinim yoktur.
 İnkâr eden ruhlar içinde
 En çok saklabanları severim.
 İnsana çabuk bezginlik gelir
 Ve kendini mutlak huzura bırakır.
 Bunun için onu aralarına kattım,
 Yaratsın şeytanca hırsı, tesiri diye...
 Fakat sizler, Tanrının öz çocukları!
 Ölmez güzelliklere sevinin:
 Hilkat... Sonsuz hayat... Sonsuz kuvvet...
 Sevginin tatlı bağları sizi sarsın,
 Önünüzde uçuşan kararsız gölgeleri
 Devamlı fikirlerinizle kökleştirin!

(Gökler kapanır, Melekler çekilir)

Mephisto - (Yalnız)- Zaman, zaman ihtiyarla görüşmeyi severim.
 Onunla aramı bozmak istemem.
 Pek hoştur ulu Tanrının
 Şeytan ile böyle insanca konuşması...

Halil Vedat Fıratlı

İnceleme

1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı 'Faust tercümesi' yarışmasına katılacak olan mütercimlere yol göstermek maksadıyla Halil Vedat Fıratlı, o tarihten önce yapılmış olan 'Faust' tercümelerini ele alıp, onların kritiklerini yaptıktan sonra, kendisi de bir tercüme örneği verir. Tenkidine konu olan tercüme; 1926 da Galip Bahtiyar'ın ve 1935 de Seniha Bedri Göknil hanımın yapmış olduğu 'Prolog' tercümeleridir. Kendisi de 'Faust'un 'Gökte Prolog' bölümünü tercüme eder ve 1939 da Ankara Oluş dergisinde yayınlar.

Halil Vedat Fıratlı bu bölümü, eserin aslında olduğu gibi, manzûm şekilde tercüme eder, belirli bir kâfiye düzeni takibetmez, serbest vezin kullanır. Dili oldukça akıcıdır ve eserin muhtevasına da olabildiğince sâdik kalmıştır. Ancak bu tercümede de bazı kavram hatâlarına rastlıyoruz.

Halil Vedat Fıratlı her ne kadar Seniha Bedri Göknil gibi 'Tanrı' kavramı yerine 'Allah' kavramını kullanma hatâsına düşmemişse de 'yeryüzünün küçük tanrısı' ibâresi yerine tıpkı Göknil gibi o da 'yeryüzünün küçük Allah' kavramını kullanmıştır. Bu kavram hem tercümedeki diğer kavramlarla bir tutarsızlık oluşturmaktadır, hem de içerik yönünden yanlıştır.

Ayrıca, H.V.Fıratlı, meleklerin isimlerini de İslâm dinindeki karşılıklarını kullanarak İsrail, Cebrail, Mikail olarak tercüme etmiştir ki; buna kanaatimce gerek yoktur, objektif bir tercümede adaptasyon yapılmamalıdır ve hele bu adaptasyon yanlış çağırışımlar meydana getirecekse (Bkz. Hüseyinzâde Ali Bey'in 'Semâda Mukaddeme' tercümesi).

'Arm' kelimesi de yanlış olarak 'fakir' şeklinde tercüme edilmiştir. Cümle şöyledir:

'İnsanların sefâletine acıyorum,
Artık fakirlere bile fenalık elimden gelmiyor.'

Vakıa 'fakir' 'arm' kelimesinin karşılıklarından biridir ama burada kelime diğer anlamında kullanılmıştır, burada bir aşağı görme ile karışık acıma

duygusu hâkimdir ve o yüzden bu kelime 'zavallı' olarak tercüme edilmeliydi.

Bir de 'Muhme' kelimesini Fıratlı 'anam' diye tercüme etmiştir, halbuki bu kelime 'teyze' veya 'hala' demektir.

Ayrıca 'Faust' trajedisinin ana fikri sayılabilecek şu cümledeki "Es irrt der Mensch solang er strebt" "Streben" kelimesi, Halil Vedat Fıratlı tarafından "hırs peşinde koşmak" şeklinde tercüme edilmiştir. Oysa "streben" "bir amaca varabilmek için çaba sarfetmek, gayret etmek" anlamına gelmektedir.

Faust' trajedisinin 'Gökte Prolog' adlı 3. giriş bölümünü dilimize 6. defa tercüme eden mütercim Recai Bilgin olmuştur. Bu bölüm mütercimin dilimize 1941'de tercüme etmiş olduğu ve Maarif Vekâleti Dünya Edebiyatından tercüme Alınan Klâsikleri Dizisi'nin 1 numaralı eseri olarak yapılmış olan "Faust" kitabında yer almaktadır.

2.1.3.6. GÜKTE PROLOG

TANRI, GÖKYÜZÜ ORDULARI, SONRA MEPHISTOPHELES(1)

Üç Başmelek öne geçerler.

REFÂİL

Güneş, hep eski tarzda, yarışan kardeş kürelerin âhengi içinde fezâyı inleterek(2), mukadder olan seyahatini yıldırım süratiyle tamamlıyor. Hiç kimse hikmetine nüfûz edemediği halde, onun bakışı meleklerle kuvvet veriyor. Akılların alamayacağı kadar yüksek olan o eserler, ilk günkü kadar muhteşem duruyor.

- (1) Mephistopheles: Şemsettin Sami lûgatinde bir sıfat gibi "ahlâksız, şeytanetkâr, habis" diye tarif edilmiştir.

Dr. Wilhelm König'in 'Faust'u tefsir eden eserinde, bunun ya Yunanca Faust'u sevmiyen demek olan 'mi favstofilis'den veya ışığı sevmiyen manasına gelen 'mi fotofilis'den alınmış, veyahut da İbranîce ahlâk bozan manasındaki 'mephis' ile yalancı sıfatını ifade eden 'topal' kelimelerinin birleştirilmesinden husûle getirilmiş olması ihtimalinden bahsediliyor.

Meyer'in küçük Ansiklopedisinde ise: "Goethe'nin meşhur eserinde Faust'un şeytanî arkadaşı olup, bunun şimdiye kadar tatmin edici bir tefsiri bulunmamıştır" denilmektedir.

Bence Mephistopheles, bizim bildiğimiz şeytanın ta kendisidir.

- (2) Pythagoras nazariyesine göre güneşin ve bütün seyyarelerin mahrekleri arasında âhenkli birer mesafe vardır. Süratli seyirleri dolayısıyla husule gelen sesler de, seyyârelerin musikisini teşkil eder.

Bu itibarla 'Die Sonne tönt' cümlesini 'Güneş fezâyı inletiyor' şeklinde 'Wetgesang'tâbirini 'yarışan kardeş kürelerin âhengi' diye, 'Donnergang' terkiibini de, burada fezâda bir uğultu husule getirecek derecede süratli bir seyir mevzuubahs olduğu için, 'yıldırım süratiyle' tarzında tercüme ettim.

CEBRÂİL

Arz da bütün ihtişamıyla, kendi mihveri etrafında hızlı, hem de akılların alamıyacağı kadar hızlı dönüyor. Cennet aydınlığı derin ve korkunç geceyle yer değiştiriyor. Deniz, kayaların engin dibinde, geniş hâreler halinde köpürüyor. Kayalar da, denizler de, kürelerin ebedî hızına kapılmıştır, sürüklenerek dönüyorlar.

MİKÂİL

Kasırgalar da, yarış edercesine, denizden karaya ve karadan denize doğru gürlüyorlar, ve öfkelerinden her tarafa bir dehşet zinciri geriyorlar. O sırada gök gürültüsünü peşine takan bir yıldırımın şerresi parlıyor. Fakat, Tanrım, senin elçilerin, günün bu tatlı tahavvülünü tebci ediyorlar.

ÜÇÜ BIRDEN

Hiç kimse hikmetine nüfûz edemediği halde, senin bakışın meleklere kuvvet veriyor. Bütün o yüksek eserlerin de, ilk günkü kadar muhteşem duruyor.

MEPHISTOPHELES

Ey Tanrım, mademki sen bir kere daha bize yaklaşarak, kâinatımızda herşeyin ne vaziyette bulunduğunu soruyorsun, ve esasen beni her zaman görmekten hoşlanıyordun, işte ben de hizmetkârlarının arasında karşına çıktım. Bütün etraftakiler benimle alay etseler bile, yüksek tâbirler kullanamayacağım için beni affet. Zira, eğer gülmek itiyadını bırakmamış olsaydın, benim lûgat paralayışım seni muhakkak güldürürdü.

Güneşle dünyalar hakkında söylenecek bir şey bilmiyorum, ben yalnız insanların nasıl azap çektiklerini görüyorum. Dünyanın küçük Allahı hep aynı halde ve gene ilk günkü gibi şaşılacak tabiatte. Eğer ona göklerin nüründen bir ışık bahsetmemiş olsaydın, her halde biraz daha iyi yaşayabilecekti. O buna 'akıl' diyor ve bunu ancak bütün hayvanlardan daha hayvani olmak için kullanıyor.

Affınıza güvenerek ben onu, daima uçan, uçarak sığıryan ve otların arasına girince de hemen mahut şarkısını tutturan, şu uzun bacaklı ağustos böceğine benzetiyorum. Hep otların arasında kalsa gene iyi! O her pislige burnunu sokuyor.

TANRI

Bana söyleyecek başka bir şeyin yok mu? Sen her zaman yalnız şikâyet etmek için mi gelirsin? Hep böyle dünyada sana hiçbir şey hoş görünmüyor mu?

MEPHISTOPHELES

Hayır, Tanrım! Ben orasını, her zamanki gibi, cidden fena buluyorum. İnsanlar sefâlet içinde buldukları zaman onlara acıyorum, hattâ bizzat ben bile bu zavallılara eziyet edemiyorum.

TANRI

Faust'u tanıyor musun?

MEPHISTOPHELES

Şu doktoru mu?

TANRI

Benim kulumu!

MEPHISTOPHELES

Pek doğru! O size hususî surette hizmet ediyor. Dîvanenin yiyip içmesi bile beşerî değil. Taşkınlık onu uzaklara sürüklüyor. Deliliğinin kendisi de yarı yarıya farkında. Gökyüzünden en güzel yıldızları, yeryüzünden de en yüksek zevklerin hepsini istiyor. Bütün yakın ve uzak şeyler, onun coşkun gönlünü tatmin etmiyor.

TANRI

O bana şimdi ancak karmakarışık şekilde bile hizmet etse, gene ben onu yakında aydınlığa sevkedeceğim. Bir fidan yeşillenirse, gelecek senelerin onu çiçek ve meyvalarla süsliyeceğini, bahçıvan pekâlâ bilir.

MEPHISTOPHELES

Nesine bahse girersiniz? Eğer onu usulca kendi yoluma saptırmak için bana izin verirseniz, bu adamı her halde kaybedeceksiniz!

TANRI

O yeryüzünde yaşadıkça bu işten menedilmeyeceksin. İnsan hayat mücadelesine devam ettiği müddetçe yanılır.

MEPHISTOPHELES

Ben de size teşekkür ederim. Zira ölümlerle uğraşmaktan hiçbir vakit hoşlanmadım. En ziyade dolgun ve taze yanakları severim. Bir cénaze için beni evimde arıyanlar bulamazlar. Kedi fareye karşı nasılsa(1) ben de bu husta öyleyim.

TANRI

Pekâlâ, onu sana bırakıyorum! Bu ruhu öz benliğinden çekip çıkart ve eğer yakalayabilirsen, kendi yolunda onu da beraber uçuruma sürükle. Fakat, iyi bir insanın, karanlıklar içinde azap çekerken bile doğru yolu pekâlâ müdrik bulunduğunu teslim etmek mecbûriyetinde kalırsan, o zaman utan.

---

(1) Farenin ölüsünden kediler hoşlanmazlar. Yalnız dirisiyle uğraşırlar.

MEPHISTOPHELES

Öyle olsun! Zaten bu iş uzun sürmeyecek. Giriştığım bahisten de hiç yılmıyorum. Fakat, eğer ben de maksadıma erişirsem, o zaman bu zaferimden dolayı, müsaadenizle, bol bol göğsümlü kabartacağım. Benim yeğenim olan meşhur yılan gibi, o da toz toprak yiyecek, hem de seve seve.

TANRI

O vakit de karşıma serbestçe çıkabilirsin. Ben senin gibilerden hiçbir zaman nefret etmedim. Münkir olan ruhlar arasında beni en az rahatsız eden şeytandır. İnsan faaliyetini pek kolay gevşetebilir ve mutlak istirahat çabuk ısınır. İşte onun için ben de, onu tahrik edip üzerinde müesir olabilecek bir yaratılıştaki şeytanı, ona memnuniyetle arkadaş olarak veriyorum.

*
**

Fakat sizler, Tanrının öz evlâtları, bu canlı ve zengin güzellikler içinde bulunduğunuza sevininiz! Ebedî olarak işliyen ve yaşayan yaratıcı kudret, sizi şefkat ve muhabbetle kucaklasın. Müphem görünen şeyleri de zihinlerinizde esaslı fikirlerle canlandırınız!

(Gökyüzü kapanır, başmelekler dağılırlar.)

MEPHISTOPHELES

(Yalnız başına)

İhtiyarı arasına görmekten hoşlanırım ve aramızın açılmasından sakınırım. Büyük bir üstadın, şeytanla bile böyle insanca konuşması, çok hoş bir şey doğrusu.

İnceleme

Recai Bilgin'in 1941 de Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanan "Faust" kitabındaki 'Gökte Prolog' tercümesi nesir türündedir. Böyle olduğu için belki dili şiirsel değil ama oldukça akıcıdır. Ayrıca o tarihe kadar yapılmış olan 'Prolog' tercümelerinde göze çarpan önemli kavram yanlışlarının çoğuna bu tercümede rastlanmamaktadır.

Burada göze çarpan yanlış olarak tercüme edilmiş kelime ve kavramlar şunlardır:

- 1- Seniha Bedri Göknil ve Halil Vedat Fıratlı'nın tercümelerinde de gördüğümüz 'Dünyanın küçük Allah'ı' kavramı, ve
- 2- 'Hayat mücadelesi' olarak tercüme edilmiş olan 'streben' kelimesi ki; Recai Bilgin burada bir yorum hatası yapmaktadır.

Bir de Recai Bilgin Faust'taki meleklerin adlarını, Refâil, Cebrâil ve Mikâil olarak tercüme etmiştir. Bu daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi mahzurludur.

Bu tercümenin önemli hususiyetlerinden biri yazarın dipnotlarıdır. Recai Bilgin bu notlar aracılığı ile okuyucuya ilâve ve açıklayıcı bilgiler vererek eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır.

Bu tercümede muhteva olarak eserin aslına oldukça sadık kalmıştır.

Faust'un 'Gökte Prolog' sahnesi 1942 yılında 7. olarak Doç.Dr.Burhanettin Batman tarafından kısmî olarak tercüme edilmiştir. Bu kısımlar yazarın 'Faust, birinci kısmın tahlil ve tefsiri' adını taşıyan araştırmasında yer almaktadır. Bu araştırma, 1942 yılında İstanbul Üniversitesi'nde, Edebiyat Fakültesi'ne ait 179 no.lu eser olarak basılmıştır.

2.1.3.7. GÖKTE PROLOG

Raphaël - Güneş eski makamda yükseltiyor sesini,
Kardaş âlemlerinin âhenkleri içinde,
Ta ezelden çizilmiş olan seyahatini,
Tamamlıyor o gök gürlemesinde.

Cebraîl - .....

Mikâîl - Fırtınalar uğuldar, birbirini kovalar,
Karalara denizden, denize karalardan,
Kudurmuşça kükreyip zincirini kurarlar,
Etrafdaki en derin hadiselerin her an.

Üçü birden - .....

Mephistophele - .....

Arzın küçük tanrısının mayası hep eskisi,
Kaçıklığı da tıpkı ilk gündekinin aynı.

.....

Acındırıyor beni, insanın gam günleri,
Hırpalamak istemem ben bile bitkinleri

Tanrı - .....

Mephisto - .....

Tanrı - .....

Mephisto - .....

Tanrı - .....

Mephisto - Doğru! bambaşka onun size kulluk edişi,
Ahmağın dünyevî değil yeyişi ve içişi.
Kaynayış sürüklüyor onu uzağa her an,
Çılgınlığının biliyor sâdece yarısını,
Almak ister en güzel yıldızları semâdan,
Ve dünyadan zevkin en âlâsını.
Bütün yakın ve uzak doyuramıyor, inan,
Derin coşkun bağrını.

Tanrı - .....

Mephisto - .....

Tanrı - .....

Mephisto - .....

Tanrı - Peki, olsun nasıl arzu edersen,
 Bu ruhu öz kaynağından çıkar çek,
 Ve sür onu yakalıyabilirsen,
 Kendin ile uçurum dibine dek,
 ve utan dur, itirafa mecbur kaldığın zaman;
 Karanlık isteğinde iyi bir insan,
 Doğru yolu tamamiyle müdriktir.

Mephisto - .....

Toprak yiyecek o, hem severekten,
 Tezem gibi, hani şu meşhur yılan.

Tanrı - .....

İnsanın iş görmesi gevşer hemen kolayca,
 Çabucak hoşlanır o mutlak istirahatten;
 Onun için bu yoldaşı yanına katarım ben,
 İğneler, işler ve mecbur yaratmaya şeytanca.

.....

Ebediyen işleyen, yaşayan, olgunlaşan,
 Sarsın sizi sevginin mukaddes bağlarıyla,
 Titrek bir tecellîde uçuşan şeyi her an,
 Bağlayınız sürekli düşünce ağlarıyla.

Mephisto - Sevinirim ihtiyarı zaman zaman görerek,
 Sakınırım bozmaktan arayı onun ile,
 Bunca büyük bir beyin doğrusu güzeldir pek,
 İnsanca konuşması böyle şeytanla bile.

İnceleme

Doç. Dr. Burhanettin Batıman, 1942'de Faust'un tahlil ve tefsirini yaparken Prolog'dan da kısmî paragraf tercümeleri vermiştir. Ben bu bölümleri de buraya eklemeyi doğru buldum.

Batıman'ın bu parçalar halindeki tercümeleri manzum şeklindedir. Mısralar, eserin aslında olduğu gibi a,b,a,b, olarak kâfiyelemektedir.

Batıman melekların ikisinin isminin yerine, bunların İslâm dinindeki karşılıklarını kullanmış, 'Raphael' i olduğu gibi bırakmıştır. Aslında 'Mephisto' kavramını da değiştirmedigine göre, kanaatimce 'Gabriel' ile 'Michael' i de olduğu gibi bırakabilirdi.

Tercümede göze çarpan bir ikinci husus da 'Mephisto'nun 1. konuşmasında ortaya çıkan insanlar hakkındaki düşünceleridir. Batıman bu kısmı şöyle tercüme etmiştir; 'Hırpalamak istemem ben bile bitkinleri', Burada halbuki insanların bitkinliği değil de zavalılığı söz konusudur.

Aslında oldukça âhenkli ve eserin aslına sadık kalmış olan bu kısmî tercüme, ne yazık ki, tahlil ve tefsirlere kaynak teşkil etmiş, ama bir bütün halinde yayımlanmamıştır.

Faust'un 'Gökte Prolog' sahnesini dilimize 8. defa tercüme eden mütercim Prof.Dr.Selâhattin Batû olmuştur. Bu tercüme T.C.Milli Eğitim Bakanlığı'nın Tercüme Dergisi IX, 1949-51 - 'Goethe Özel Sayısı'nda yer almıştır.

2.1.3.8. GÖKTE PROLOG

REFÂİL

Güneş hep o güneş, katıyor sesini,
Gökteki kardeş küreler şarkısına,
Bir yıldırım hızı çizerek izini
Varıyor mukadder yolunun sonuna,
Sırrına kimseler varmasa da onun
Görünüşü kuvvet vermede meleklerle,
Kavranılmaz, nice eserler yığın yığın
Bugün doğmuş gibi muhteşem ve yüce!

CEBRÂİL

Hızla, akılları durduran bir hızla
Dönmeye yeryüzü ihtişam içinde,
Değişir durmadan ışığı karanlıkla
Cennet aydınlığı en korkunç geceyle.
Enginler köpürür dibinde kayaların
Taşan sular gibi serpile döküle,
Taş, deniz kopup gider bağrına karanlığın
Döndükçe küreler ölümsüz hızlarıyla.

MİKÂİL

Kasırgalar koşar yarışa yarışa
Denizden karaya, karadan denizlere,
O korkunç öfkeden hız ala ala
Bir dehşet zinciri gererler çepçevre.
Ve gökgürültüsü ardından yücede
Yangınlar tutuşur yıldırımlardan,
Değişen gününü, ey Tanrı, yine de
Över elçilerin, gücüne hayran.

ÜÇÜ BIRDEN

Sırrına kimseler varmasa da yine
Görünüşün kuvvet vermede meleklerle,
Varlıktaki bütün eserlerin çepçevre
Bugün doğmuş gibi muhteşem ve yüce!

MEPHİSTOPHELES

Ey Tanrı mademki sen bizlere yaklaşarak
 Emrettin dünyamızda nicedir her şey diye,
 Zaten görürdün beni her zaman hoşlanarak
 Kullarıyla birlikte karşıdayım şimdi de.
 Bütün çevrem benimle eğlenseler de hepsi
 Büyük lâf becermem, bağışla kusurumu.
 Güllerdin hiç şüphesiz terk etmesen gülmeyi
 Duyunca böyle parlak konuştugumu.
 Günışten, âlemlerden yok bir sözüm diyecek
 İnsanlar azaptadır, benim bu gördüğüm tek,
 Arzın küçük tanrısı hep aynı halde hâlâ
 Tıpkı ilk günkü gibi, bıkmaz insan şaşmakla,
 Daha iyi yaşırdı belki de o, sen ilkin
 Ona gökteki nürdan bir ışık vermeseydin,
 Akıl diyor o buna ve bütün hayvanlardan
 Daha hayvan olmakçün harcamada nûrundan.
 Bağışlayın huzurda cüratimi, o bence
 Daima uçup gezen, otlara gizlenince
 Durmadan bol bol öten ve uçarken sıçrayan,
 Uzun bacaklı circır bugün de bence el'ân,
 Keşke yerinde kalsa, övür olsa otlarla
 Her pislige burnunu sokup durur ısrarla.

TANRI

Hiç yok mu başkaca bir diyeceğin şey bana?
 Hep şikayet mi seni sevk eden benden yana?

MEPHİSTOPHELES

Evet Tanrım, dünyada herşey ezelden kötü.
 Acı veriyor bana insanlar gözyaşıyla
 Azap veremez oldum bahtsızlara ben bile.

TANRI

Faust'u tanır mısın?

MEPHİSTOPHELES

Doktoru mu?

TANRI

Kulumu.

MEPHİSTOPHELES

Gerçekten başka türlü bir hizmette size o.
 Delinin ne içtiği ne yediği topraktan
 Atar onu uzağa içinde kaynıyan kan
 Ancak farkında sanki kendi deliliğinden
 En güzel yıldızları diler gök ülkesinden
 Yeryüzünden eksiksiz en yüce zevki ister,
 Bütün ne varsa yakın, bütün uzak ülkeler
 Kandırılmaz bu coşkunu, doymaz kalbi ne versen.

TANRI

O şimdi şaşırmaşa bana hizmet etse de
 Çıkarırım ışığa çok geçmeden ben onu
 İnanır her bahçıvan yemiş vereceğine
 Genç fidan yeşermeğe bir kere yüz tuttu mu.

MEPHİSTOPHELES

Ne bahse girersiniz? eğer izninizle ben
 Onu kendi yoluma çelersem tatlılıkla
 Kaybolur sizinçün o, uzun zaman geçmeden.

TANRI

Bu yeryüzünde onun ömrü oldukça
 Menetmem bundan seni, yap istediğin ne' ise.
 Yanlır insanoglu maksat için kostukça.

MEPHİSTOPHELES

Çok tegekkür, sağ olun, çünkü ben hayatımda
 Ölümlerle isteyip uğraşmadım arzumla
 Kediler nasıl semiz fareleri seçerse
 Sevdiğim taze, dolgun yanaklardır sadece
 Ceset mi var bir yerde? bilin, yokum ben orada.

TANRI

Pekâlâ öyle olsun, sana bıraktım bunu,
 Kendi öz kaynağından kopar onun ruhunu
 Yakalaman kabilsen çek yoluna beraber
 Kendi çukuruna al, gücün yeterse eğer.
 Ama şu itirafa mecbur olursan utan:
 O, esrarlı, karanlık arzularla ruhunda
 Doğru yol nedir bilen, yüce, iyi bir insan.

MEPHİSTOPHELES

Âlâ, çok sürmeyecek bu dediğim iş zâten
Hiç korku yok kalbimde giriştiğim bahisten.
Birgün gelir de eğer erişirsem maksada
İzin verin tadayım bu zaferi gururla
Tıpkı yeğenim olan o meşhur yılan gibi
Toprak yiyecek o da, hem de zevk ala ala.

TANRI

O zaman da serbestçe gelebilirsin bana.
Asla nefret duymadım sen cinsten olanlara.
İnkâr yoluna sapan bütün ruhlar içinde
Şeytan denen hokkabaz en az yük olan bana.
Gayretleri çok çabuk gevşer insan oğlunun
Mutlak rahatı ister biraz vakit geçince

Şeytanı yoldaş ettim ben de yanına onun
İtsin onu, uyarsın, o da yaratsın diye.

Ama siz; öz tanrı çocukları yeryüzünde
Sevinin canlı, zengin güzellikleriyle varlığın,
Kucaklasın sizi şefkâtiyle, sevgisiyle
Durma bilmez oluşu canlının, yaşayanın.
Görünüşte kararsız ne varsa akıp giden
Durdurun, yorulmayan düşüncenizle kavrayın.

(Gök kapanır, Melekler dağılır)

MEPHİSTOPHELES (Yalnız)

Hoşlanırım, ihtiyarı görmekten arasına
Çekinirim, hiçbir şey bozmasın aramızı
Yüz yüze hoş oluyor doğrusu bir şeytanla
Böyle ulu bir zâtin insanca konuşması

İnceleme

Selâhattin Batû'nun Goethe yılında yayınlanmış olan 'Gökte Prolog' tercümesi manzum şeklidir. Hece vezniyle yazılmış olan bu şiir, kıt'alarının mısra adedinden, kıt'alardaki kâfiye düzenine kadar, eserin aslına sadık kalmıştır.

Meleklerin 8'er mısralık konuşmalarında bu düzen a,b,a,b,c,d,c,d şeklindedir. Sonra Mefisto'nun 22 mısralık konuşmasında bu düzen a,b,a,b,c,d,c,d olarak başlayıp, geriye kalan 14 mısralık kısımda ee,ff,gg,... olarak mesnevî tarzında devam etmektedir.

Şiirin vezin, kâfiye ve mısra düzeninde görülen eserin aslıyla arasındaki bu benzerlik, onun ritmini de etkilemekte, Goethe'nin eserde yarattığı ritm de tercümeye aksettirilmiş bulunmaktadır.

Tercümenin şekil olarak, eserin aslından ayrıldığı tek husus mısralardaki hece sayısıdır. Tercümedeki mısralar genellikle eserin orijinalindeki mısralardan 2'şer hece fazladır.

Oldukça maharetli bir tercüme sayılabilecek bu şiiri yazarken Selâhattin Batû, eserin muhtevâsında da eksiltme veya ilâve yapmamış, aslına sâdik kalmıştır. Ancak şekle muhtevâdan daha çok önem vermiş ve pek çok devrik cümle kullanmıştır.

Bu tercümede tenkit edilecek tek nokta gene meleklerin adlarının Türkçe karşılıklarıyla değiştirilmiş olmalarıdır.

Faust'tan "Gökte Ön Konuşma" sahnesini Türkçe'ye 9.defa tercüme eden Ord. Prof.Sâdi Irmak olmuştur. Irmak'ın ilk 'Faust' tercümesi 1960 yılında İstanbul Kitabevi tarafından Dünya Edebiyatından tercüme serisinin 1 no. lu eseri olarak yayımlanmış, sonra bu tercümenin 1973 yılında 2.tab'ı yapılmıştır.

2.1.3.9. GÖKTE ÖN KONUSMA

Tanrı, Gök sâkinleri. Sonra Mefisto. Üç büyük melek öne geçerler.

RAFAEL - Güneş, kâdim tarzda, kardeş kürelerin yarışan âhengi içinde ses veriyor ve mukadder yolunu gürleyen bir hızla tamamlıyor. Kimse hikmetini anlayamasa da, onu seyretmek meleklerle kuvvet veriyor. Kavranılmaz yükseklikteki eserler, ilk günkü gibi haşmetli(1).

GABRIEL - Yeryüzünde bütün güzelliğiyle hızlı, inanılmaz derecede hızlı dönüyor. Cennet aydınlığı ile derin ve korkunç gece karanlığı birbirini kovalıyor. Deniz kayaların dibinden geniş akıntılar halinde köpürüyor ve kürelerin ebedi hızda hareketiyle kaya ve deniz beraber sürükleniyor.

MICHAEL - Ve denizden karaya, karadan denize firtinalar birbiriyle yarış ederek gürlüyor ve etraflarında en derin tesirlerden bir zincir meydana getiriyorlar. Gök gürültüsünün önünden şimşek gibi bir saldırış çıkıyor. Fakat, Tanrımız, senin elçilerin gününün âsude seyrini tebci ediyorlar.

ÜÇ MELEK BERABER - Kimse hikmetini bilmesede, onu seyretmek meleklerle kuvvet veriyor ve senin bütün yüksek eserlerin ilk günkü gibi haşmetli duruyor.

MEFİSTO(2) - Tanrım, yine bize yaklaşarak sorduğun ve umumiyetle beni görmekten memnun olduğun için, kalabalığın içine ben de karıştım. Affet,

- (1) Büyük melek isimlerini İslâmlıktaki benzeri isimlerle çevirmeyi doğru bulmadık, aynıle muhafaza ettik.
- (2) Mefisto bir cephesi ile şeytana benzer, fakat şeytan olarak çevirisi bize doğru görünmedi. O burada aynı zamanda azraile benzer bir rol de oynamakta, aynı zamanda ifritlik etmektedir.

herkes benimle alay etse de, ben parlak sözler söyleyemem. Şayet gülmeyi unutmamış olsaydın, benim lâfazanlığıma sen de gülerdin. Güneşlerden ve âlemlerden söz açmasını beceremem ben. Yalnız insanların kendilerini nasıl azâba soktuklarını görüyorum. Dünyanın küçük Tanrısı, hep aynı halde. Ve ilk günkü gibi acı. Eğer ona gök ışığından bir zerre vermemiş olsaydın, biraz daha iyi yaşayacaktı. O buna "akıl" diyor ve onu sadece, her hayvandan daha hayvanca yaşamak için kullanıyor. Yüksek müsaadenizle söyleyeyim, o bana daima uçan ve uçarken titreyen ve çayırların arasına karıştığı zaman o bayat türküsünü tutturan uzun baçaklı ağustos böceği gibi gelir. Burnunu sokmadığı pislik yok.

TANRI(3) - Bana söyleyecek başka bir şeyin yok mu? Hep şikâyete mi gelirsin sen? Dünyada beğendiğin bir şey yok mu?

MEFİSTO - Hayır, efendim. Orasını her zamanki gibi berbat buluyorum. İnsanlara kara günlerinde acıyorum. Hattâ bu zavallılara eziyet bile edemiyorum.

TANRI - Faust'u tanıyor musun?

MEFİSTO - Şu doktoru mu?

TANRI - Kulumu!

MEFİSTO - Gerçek, o size hususi bir tarzda hizmet ediyor. Delinin yemesi, içmesi dünyaca değil. Uzakların özlemle yanıyor. Deliliğin yarı yarıya farkında. Gökten en güzel yıldızları ve yerden en yüce zevkleri istiyor ve bütün uzaklar ve bütün yakınlar çırpınan kalbini tatmin etmiyor.

TANRI - O bana şimdi zihni karışmış bir halde hizmet ediyorsa da onu yakında vuzuha ulaştıracağım. Bahçıvan bilir ki; fidan yeşerirse gelecek

(3) 'Allah' islâmî bir kavramdır. Putperestlik, hattâ Hıristiyanlık âleminin yaratıcı, kavramına tam uymaz. Tanrı kelimesi ise İslâmdan önce Türkiügün yaratıcı görüşünü temsil eder. Bu nedenle bu kelime de burada tam uygun değilse de zorunlu olarak kullanılmıştır.

yıllar onu çiçek ve meyve bezeyecektir.

MEFİSTO - Nesine bahse girersiniz? Onu usulca kendi yoluma sevk etme müsaadesini bana verirseniz, bahsi kaybedersiniz.

TANRI - O, dünyada yaşadıkça bu işten men edilmeyeceksin. İnsan araştırıp, çalıştığı müddetçe yanılabilir.

MEFİSTO - Bu hususta size teşekkür ederim. Çünkü ölümlerle hiçbir zaman severek meşgul olmadım. En çok sevdiğim şey, taze ve dolgun yanaklardır. Cenaze için ben yokum. Benim halim kedinin fareye karşı tutumu gibidir.

TANRI - Öyle olsun. Onu sana bırakıyorum. O ruhu asıl kaynağından çek, yakalayabilirsen, kendi yoluna sürükle. Sonunda iyi bir insanın müphem gayretleri içinde doğru yolu bulabileceğini itirafa mecbur kal ve karşımda mahçup ol.

MEFİSTO - Pek âlâ! Bu iş uzun sürmez. Tuttuğum bahisten korkmuyorum. Amacıma ulaşırsam, zaferle göğsümün kabarmasına müsaade edersin. Yeğenim o meşhur yılan gibi, o da seve seve toz toprak yiyecektir.

TANRI - Sen o zaman da karşıma serbestçe çıkabilirsin. Senin gibilerden hiç nefret etmedim. İnkârcı ruhlar içindebeni en az üzen ifrittir. İnsanın çalışması kolaylıkla gevşeyebilir. O hemen mutlak istirahati özler. Onun için ona arkadaş olarak tahrik ve teşvik edebilecek ve bir ifrit olarak iş görmek mecburiyetinde olan birisini veriyorum.

Ama sizler, gökyüzünün öz evlâtları, canlı ve zengin güzelliklerin zevkine varınız! Ebedî olarak tesir eden ve yaşayan bir oluş, sevgili kollarile sizi kavırıyor. Titrek belirtiler içinde yüzen şeyi dâima düşüncenizde canlandırın (Gök kapanır, melekler çekilir).

MEFİSTO - (yalnız) - Arasına ihtiyarı görmeyi severim ve onunla bozuşmaktan sakınırım. Büyük Tanrının şeytanla böyle insanca konuşması ne hoş!

İnceleme

Prof.Sâdi İrmak bu bölümü 'Gökte Ön Konuşma' olarak tercüme etmiştir. Yazı şekli nesirdir. Dili çok akıcı ve âhenklidir. Muhtevâyâ sâdik kalınmıştır. Tereddütlere yol açmamak için, tercümede bazı kavramların neden özellikle seçilmiş olduğu dipnotlarla çok seçik olarak açıklanmıştır.

Burada, eserin orijinalinden biraz farklı yorumlanmış olan belli başlı iki husus üzerinde durulabilir.

Birinci husus Tanrının 5.konuşmasının 3.mısraında yer alan 'streben' kelimesinin tercümesidir. Bu kelimeyi ihtivâ eden cümle, 'es irt der Mensch so lang er strebt', Türkçeye Prof.Sâdi İrmak tarafından şu şekilde tercüme edilmiştir:

'İnsan araştırıp, çalıştığı müddetçe yanılabilir'. Burada, sadece araştırma ve çalışma sözkonusu değil, hedefe yönelik bir çalışma sözkonusudur ve bu çalışmada gayret faktörü önem taşımaktadır. 'Streben' kelimesi bütün bu özellikleri birleştiren bir kelimedir ve Türkçe tam karşılığı tek bir kelime ile ifade edilememektedir.

İkinci husus ise; 'die Muhme' kelimesinin tercümesinde göze çarpmaktadır:

'Yeğenim o meşhur yılan gibi; o da seve seve toz toprak yiyecektir'. Burada 'yeğenim' kelimesi yanlıştır. Doğrusu 'teyzem' veya 'halamdır' (Bkz. Galip Bahtiyar'ın 'Semâ' adlı tercümesi, Madde 14).

Bu iki hususun dışında tercüme genel olarak başarılıdır.

Faust'un 'Gökte Prolog' sahnesini dilimize 10. defa tercüme eden Vasfi Mahir Kocatürk olmuştur. Bu tercüme Faust'un 1. kısmının tercümesinin başında yer almaktadır. Kitap 1965 yılında Ankara Ebediyat yayınevi tarafından basılmış, 1968 yılında ise 2.baskısı yapılmıştır.

2.1.3.10. -PROLOG- GÜKTE

Tanrı, Semavî alaylar, Sonra Mephistopheles
(Üç büyük melek ileri gelir).

RAPHAEL - Güneş kardeş kürelerin coşkun âhengi içinde eski makâmiyle çınlıyor ve ezelden çizilmiş yolunu gökgürültüleriyle tākibediyor. Hiçbirisi onu hakkiyle anlıyamamakla beraber, onun bu hali meleklerle kuvvet veriyor, kavranılamayan yüksek varlıklar ilk yaratılış gününde olduğu gibi muhteşem.

CEBRAİL - Dünya da bütün parlaklığı içinde hızla, kavranılamıyacak bir hızla dönüyor. Cennet aydınlığı derin ve korkunç geceyle değişiyor. Deniz geniş dalgalar halinde, derin kaya diplerinde köpükleniyor ve kayalar da deniz de küre hareketinin ebedî hızı içinde sürükleniyor.

MİKAIL - Karadan denize, denizden karaya saldıran fırtınalar da birbirleriyle yarışır gibi uğulduyor ve kükreyerek dört yanda en derin tesirli bir zincir teşkil ediyor. Gök gürültüsü yolunun önü sıra şimşekli bir tahrip alevleniyor. Fakat senin meleklerin, ey Tanrı, gündüzünün lâtif seyrini kutluyorlar.

ÜÇÜ BİRDEN - Hiçbirisi seni hakkiyle anlıyamamakla beraber, bu manzara meleklerle kuvvet veriyor ve senin bütün yüksek eserlerin, ilk günde olduğu gibi muhteşem.

MEPHISTOPHELES - Ey Tanrı, madem ki bir kere daha bize doğru yaklaşarak aramızda olup biten her şeyin nasıl geçtiğini soruyorsun ve beni de her zaman olduğu gibi huzuruna kabulde bir mahzur görmüyorsun, o halde adamların arasında ben de bulunayım. Mazûr gör! Ben yüksek sözler söyle-

yemiyeceğim, bundan dolayı bütün etraftakiler beni alaya alsalar dahi, kusura bakma; yüksek ve heyecanlı konuştuğum takdirde -eğer gülmek âdetinden münehhez olmasan- bu vaziyetimin seni güldüreceği şüphesizdir. Ben güneş ve dünyalar hakkında söylenecek hiçbir şey bilmiyorum. Dünyanın küçük Tanrısı hep aynı şekilde kalmaktadır ve aynen ilk günde olduğu gibi şayân-ı hayrettir. İlâhî ışığından ona bir parıltı vermemiş olsaydın, bir parça daha iyi yaşayabilirdi; o buna 'akıl' diyor ve onu yalnızca her hayvandan daha hayvanî olmak için kullanıyor. Hâşâ huzurunuzdan, o bana daima uçan, uçarak sıçrayan ve bir yandan otlar içinde ezeli türkûceğizini söyleyen uzun bacaklı böceklerden biri gibi görünüyor; bâri yine de otlar içinde bulunmakla kalsa. Her pislige burnunu sokuyor.

TANRI - Bana söylenecek başka bir şeyin yok mu? Daima yalnız itham için mi gelirsin? Sana göre dünya üzerinde ebediyen bir şey olmayacak mı?

MEPHİSTOPHELES - Hayır Tanrı, ben orada herşeyi, daima olduğu gibi cidden kötü buluyorum. İnsanlar acıklı günlerinde beni müteessir ediyorlar da bizzat ben bile zavallılara işkence yapmak istemiyorum.

TANRI - Faust'u tanıyor musun?

MEPHİSTOPHELES - Doktoru mu?

TANRI - Benim hakiki kulumu!

MEPHİSTOPHELES - Sahiden o size yaman bir şekilde kulluk yapıyor. Divanenin ne yemesi dünyevî, ne de içmesi. İçindeki kaynayış onu uzaklara doğru itiyor, çılgınlığının tamamıyla farkında değil; gökten en güzel yıldızları ve yerden bütün en güzel zevkleri istiyor, bununla beraber uzaktaki ve yakındaki şeylerin hiçbirini derinden sarsılan bağırnı teşkil etmiyor.

TANRI - O şimdilik beni büyük bir müphemiyet içinde aramakta ise de çok geçmeden kendisini aydınlığa çıkaracağım. Fidan yeşerince bahçıvan bilir ki gelecek yıllar çiçekler ve meyvelerle süslenecektir.

MEPHİSTOPHELES - Ne bahsinâ girersiniz? Buna rağmen siz onu kaybedeceksiniz. Yeter ki onu yavaşça benim yoluma sürüklemek için bana izin verin.

TANRI - O yeryüzünde, hayatta bulunduğu müddetçe sana da bu iş yasak edilmiş değildir. İnsan uğraşıp arandığı zamanlarda yolunu şaşırabilir.

MEPHİSTOPHELES - Tamam, size teşekkür ederim. Zira ölümlerle uğraşmak zaten hiç bir zaman hoşuma gitmedi. Ben en ziyade dolgun ve taze yanakları severim. Bir ceset bulunan yerde ben yokum; benim zevkim kedinin fareyle oynaması gibidir.

TANRI - Pekâlâ, senin istediğin gibi olsun! Bu ruhu ezeli kaynağından ayır ve eğer elinin altına alabilirsen kendi yolundan aşağı sürükle, fakat iyi bir insanın karanlıklar içinde dahi doğru yolu pekâlâ farkedebildiğini itiraf mecbûriyetinde kalırsan mahcûb ol!

MEPHİSTOPHELES - Mükemmel! Bu iş uzun sürmeyecek bile. Benim için bahsi kaybetmek korkusu hiç yok. Hedefime erişince de göğsümü gere gere zafer neşesi duymama müsaade edersiniz. O toprak yiyecektir, hem de seve seve, tıpkı bizim meşhur yılan kardeş gibi.

TANRI - Bu takdirde de yine serbestçe karşıma çıkabilirsin. Ben senin gibilere karşı hiçbir zaman hınc duymadım. Bütün münkir ruhlar içinde müfrit bana en az ağır gelendir. İnsanın faaliyeti kolayca gevşeyebilir ve hemen mutlak istirahat arzusuna kapılır, bundan dolayı ben ona kendi istegimle öyle bir arkadaş veririm ki; hem tahrik ve ikâz eder, hem de bir şeytan olmak itibariyle kendisinden beklenen herşeyi yapar.

Size gelince, ey hakikî Tanrı çocukları, ölmez güzelliklerin coşkun saadetinde yaşamanıza devam edin. Ebedî bir hayat ve hareket olan oluş kudreti sizi sevginin tatlı çemberleriyle sarsın ve kararsız tezâhürler içinde dalgalanan şeyleri daima düşüncelerle tesbit etsin.

(Gök kapanır, melekler dağılırlar).

MEPHİSTOPHELES (Yalnız) - Zaman zaman hazretle görüşmeyi severim ve onunla teması kesmekten sakınırım. Böyle yüksek bir efendinin bizzat şeytanla bu kadar kibarcasına konuşması cidden hoş bir şeydir.

İnceleme

Vasfi Mahir Kocatürk'ün 'Prolog' tercümesi de nesir türündedir, Dili sâdedir.

Tercümede göze çarpan noktalar şu cümlelerde yer almaktadır:

- 1- MEFİSTO'nun 1.konuşması, 15.mısra 'O buna 'akıl' diyor ve onu yalnızca her hayvandan daha hayvanî olmak için kullanıyor.'

'Hayvanî' kelimesi mecâzi bir anlam taşıyan bu cümle için isâbetsizce seçilmiş bir karşılıktır. Prof.Sâdi Irmak'ın cümlesi burada sözkonusu olan fikri daha iyi anlatmaktadır:

'..... ve onu sadece, her hayvandan daha hayvanca yaşamak için kullanıyor'.

- 2- Tanrının 1.konuşması, 2.mısra 'Daima yalnız itham için mi gelirsin?' cümlesinde ise, 'anklagen' kelimesi 'itham' olarak tercüme edilmiştir. Oysa bu kelime yerine 'şikayet' kelimesi kullanılmalıydı.

- 3- Tanrının 4.konuşması, 1.mısra 'O şimdilik beni büyük bir müphemiyet içinde aramakta ise de çok geçmeden kendisini aydınlığa çıkaracağım.' cümlesinde 'şaşırmış', 'aklı karışmış' anlamına gelen 'verworren' kelimesi 'müphemiyet' şeklinde tercüme edilmiş. Vâkıa bu kelimenin sözlükteki karşılıklarından biri de 'belirsizlik'tir, ama bu context içinde kelime diğer anlamını taşımaktadır. Bir de burada Faust'un Tanrı'ya araması sözkonusu değildir, Faust'un 'aklı karışmış' bir şekilde Tanrı'ya 'hizmet etmesi' sözkonusudur.

- 4- Tanrının 5.konuşması, 3.mısra 'İnsan uğraşıp arandığı zamanlarda yolu-

na şaşırabılır.'. Bu cümlede ise 'aramak' kelimesi yersiz kullanılmıştır, burada 'hedefe yönelik bir çaba gösterme' sözkonusudur.

5- Mefistofelin 7.konuşması, 5.mısra 'O toz toprak yiyecektir, hem de seve seve, tıpkı bizim meşhur yılan kardeş gibi.'

Burada da 'kardeş' sözü yanlışdır. Doğrusu 'teyzem' veya 'halam yılan gibi'dir (Bkz. Galip Bahtiyar'ın 'Semâ' adlı tercümesi 14.madde).

Faust'un 'Gökte Prolog' sahnesini dilimize 11. defa tercüme eden Hasan İzzettin Dinamo'dur. Söz konusu sahne Dinamo'nun 1983'de Yazko tarafından yayınlanan 'Faust' tercümesinin başında yer almaktadır.

2.1.3.11. GÖKTE PROLOG

GÖKTE PROLOG

İsrafil

Kardeş dünyalarla türkü yanştırarak
Güneş, her zamanki nöbetinde çın çın öter.
Önceden yazılı yolculuğu
Bir gök gürültüsüyle biter.

Güç verir meleklerle onun bakışı,
Dikine bakamazken ona bir tek kişi,
Gizine varılmaz yüksek işler
İlk gündeki gibi iyi, güzeldirler.

Cebrail

Dünya bütün güzelliğiyle
Onun çevresinde döner de döner.
Yer değiştirir cennet aydınlığı
Zifir gibi kara, korkunç geceyle,
Kocaman dalgalarla deniz kayalıklara yüklenir,
Sarsar onları temelinden, köpüklenir.
Kayalar da, denizler de durup dinlenmeden
Göklerin koşusuna kapılıp sürüklenir...

Mikail

Çılgık atarak katılır bu yarışa fırtınalar da,
Denizden karaya, karadan denize koşup dururlar
Öfkeyle geçtikleri her yerde derin izler bırakırlar bir sıra.
Şurda burda yıldırımın düştüğü bir yer

Alevler içinde yanarak tüter.

Şimşek gibi bir saldırı çakıyor önünde gökgürültüsünün

Ancak, tanrımız, günün dingin geçişini kutsuyor senin elçilerini

Üçü birden

Güç verir senin bakışın meleklere

Sana bakamaz ancak dikine bir kişi.

Senin bütün yüce işlerin

İyi ve güzeldir ilk gündeki gibi

Mefistofeles

Tanrım, bir kez daha bize sokuluyor

Soruyorsun dünyamızda neler olduğumu.

En çok sevdiğilerin arasındaydım ben de bir zamanlar

Şu sırada yine yakınların arasında görüyorsun.

Kusura bakma, dökmem ben pek öyle ince diller.

Ne çıkar gülmüş bana çevrendekiler.

Eğer sen de olsaydın gülmeye alışık

Gülmekte katılırdın bu durumuma artık.

Benim işim yok güneşli dünyalarla

dertleriyle uğraşmaktayım ben insanların.

Hiç değişmemiştir yeryüzünün küçük tanrısı şimdi bile,

uğraşır durur ilk günkü gibi başından büyük işlerle.

O, belki biraz daha rahat yaşardı

vermeseydin ona göklerin ışığından biraz parıltı.

Buna uş diyor ve kullanıyor onu

daha çok arttırabilmek için hayvanlığını..

Müsaadenle neye benziyor o biliyor musun?

Hani şu uzun bacaklı cırcır böceğine:

Atlar, sıçrar, hiç değişmeyen şarkısını

söyler durur gizlenip otların içine.

Çimenler arasına gizlenip dursa yine r yse ne,

bari sokmasa şu burnunu her türlü pislige.

Tanrı

Daha, daha başka bir diyeceğin yok mu?
Salt yakınmak için mi geldin yine?
Yok mu yeryüzünde hiçbir iyi, doğru nesne?

Mefistofeles

Yok, Tanrım! Kötü orası bence oldum olası.
Acırım onlara, doğrusu, dertli günlerinde
ayrıca işkence etmek istemem ben de.

Tanrı

Faust'u tanır mısın?

Mefistofeles

Hani şu doktoru mu?

Tanrı

Evet, o kulumu!

Mefistofeles

Elbette tanırım! Sana garip bir biçimde görev yapan biri!
Hiç de yeryüzüne özgü değil o çılgının düşünceleri
Sürüklüyor onu içindeki tedirginlik uzaklara,
birazcık olsun bilgisi yok deliliğinden.
Gökten istiyor en güzel yıldızları,
yeryüzünün de en yüksek hazları.
Ne var ki evrenin sonsuzluğu
kandırmıyor bağındaki susuzluğu...

Tanrı

Zarar yok karışıkça da olsa şu andaki kulluğu bana
ben çıkaracağım onu doğrunun aydınlığına.
Ne biçim çiçekler ve yemişler vereceğini bilir bir bahçıvan
bahçesinde henüz yeşerince bir fide ya da fidan.

Mefistofeles

Bahse girişelim mi? Ne var ki bu bahsi yitireceksiniz
Biraz göz yumun hele bana siz,
görürsünüz nasıl baştan çıkarırım onu.

Tanrı

Sana sonuna dek göz yumuyorum, şaşırt şaşırtabilirsen yolunu,
o yaşadıkça sana izin.
Her zaman yanıldığı olur çabalayan kişinin.

Mefistofeles

Sana çok hamd ü senalar, şundan ki bıktım usandım çoktan
doğrusu ölülerle uğraşmaktan.
Daha çok hoşuma gider pembe yüzlü dipdiri bir insan.
Ölülerle hiç de iyi değil aram
Onlarla kedi fareyle oynar gibi oynarım.

Tanrı

Öyleyse, al hayrını gör, Faust'u sana verdim,
ayır onu ilkel kaynağından erkeksen görelim.
Kendi yaşadığın uçurlara sür,
ancak, korkarım bir gün utanacaksın şu doğruyu öğrenerek
En karanlık anlarında bile iyi bir insan
şaşmaz bir dakika yolundan.

Mefistofeles

Bu iyi işte. Ne yazık ki iş pek uzun sürmeyecek.
 Bahsi kazanacağımdan yok hiç kuşum.
 Bahsi kazanınca da müsaadenizle
 utkumdan doyasıya sarhoş olmak hakkım.
 O gün yeğenim ünlü engerek
 gibi o da severek tozlarda sürünecek!

Tanrı

Bütün davranışlarında baştanbaşa özgürsün,
 ben duymam senin gibilere hiçbir öfke, kin.
 Şundan ki bütün yadsımaya sapsın, sapan ruhlardan
 en az kızdığım senin gibi düzenbazlardır, inan!
 Her zaman hoşlanır tembellikten insan,
 rahatına bir düşkündür ki sorma gitsin.
 Bu yüzden takarım arkasına şeytan diye bir arkadaş
 dürter durur onu o da yavaş yavaş.
 Ancak sizler, asıl Tanrı çocukları
 Canlı ve zengin güzellikten hoşlanırsınız.
 Ve sallantıda gördüğünüz ruhları
 bağlayın sımsıkı düşüncelerle!
 Titrek belirtiler içinde yüzen nesneyi her zaman düşüncenizle canlandırın.
 (Gök kapanır. Baş melekler yiter.)

Mefistofeles (Yalnız)

Bizim ihtiyarı görmek hoşuma gider ara sıra
 doğrusu, gelmez işime onun benimle bozuşması.
 Pek hoş bir şey değil de nedir koskoca bir tanrının
 iblisle insan gibi karşı karşıya senli benli konuşması...

İnceleme

Hasan İzzettin Dinamo 'Gökte Prolog'u manzum şekilde Türkçeye tercüme etmiştir. Kâfiye düzeni kıt'adan kıt'aya değişmektedir. Şiir serbest vezinde yazılmıştır, hece sayısı da mısradan mısraya değişmektedir.

Dikkati çeken hususlar şu cümlelerde göze çarpmaktadırlar:

- 1- Mefisto'nun 4. konuşması, 5. mısra
'Gökten istiyor en güzel yıldızları.
Yeryüzünün de en yüksek hazları'

Burada bir cümle düşüklüğü vardır. 'Yeryüzünün' kelimesi 'yeryüzünden' olmalıdır.

- 2- Mefisto'nun 6. konuşması, 1. mısra
'Sana çok hamdü senalar, şundan ki bıktım usandım çoktan doğrusu
ölülerle uğraşmaktan.'

Bu cümlede ve

- 3,4- Tanrı'nın son konuşması, 3, 4. mısralar

'Ben duymam senin gibilere hiçbir öfke, kin. Şundan ki bütün yadsımaya sapmış, sapan ruhlardan en az kızdığım senin gibi düzenbazlardır, inan.'

cümlesinde kullanılan 'şundan ki' sözü uydurulmuş bir kelimedir, bütün kitap boyunca, kendinden bir bağlaç vazifesi beklenen bu kelime tekrarlanır, durur. Yukardaki ilk örnek cümlesinde bu kelime eski Türkçe bir terkip olan 'hamdü senalar'dan sonra gelerek bu terkiple büyük bir tezat teşkil etmektedir.

İkinci örnek cümlede ise 'sapan' kelimesi lüzumsuz yere kullanılmıştır, burada tekrarlama vardır.

Bu tercümede göze çarpan önemli bir husus, eski Türkçe kelimelerle yer yer yoğunlaşan Türkçeye yerleşmemiş kelimelerin bir arada kullanılmış olmasıdır. Bu durum tercümenin dilinde bir uyumsuzluk meydana getirmektedir.

5- Tanrı'nın 6. konuşması, 1. mısra

'Öyleyse, al hayrını gör, Faust'u sana verdim, ayır onu ilkel kaynağından erkekse görelim.'

cümlesinde geçen 'erkekse görelim' tâbiri oldukça âmiyâne bir tâbirdir ve 'Faust' gibi ciddî ve ağırlığı olan bir eserin tercümesinde hiç de uygun düşmemektedir.

6- Mefisto'nun 7. konuşması, 5. mısra

'O gün yeğenim ünlü engerek
gibi o da severek tozlarda sürünecek!'

Bu cümlede ise 'yeğenim' sözü yanlışdır, burada 'teyzem' veya 'halam' kelimesi kullanılmalıydı. Aslında 'tozlarda sürünecek' ve 'engerek' tabirleri de eserin aslında yoktur, eserde, Faust'un da Mefisto'nun teyzesi yılan gibi yakın zamanda toz toprak yiyeceği, hem de bu işi yüksünmeden seve seve yapacağı söylenmektedir. Mütercim bu kısımda bir özetleme yapmıştır, ama bu özet fikrin özüne ters düşmediği için, yukarıda zikredilen diğer hususlar kadar önemli addolunmamalıdır.

'Faust'un I. kısmında yer alan 'Gece' sahnesi 1934 yılında Hasan Cemil tarafından dilimize tercüme edilmiş ve Vasfi Mahir Karatürk'ün şaheserler Antalojisinde yayınlamıştır. Antolojiyi Ankara Edebiyat Yayınevi yayınlamıştır. Bu tercüme daha sonra Antolojinin yeni baskılarında 1939, 1958 ve 1967'de de yer almıştır.

2.1.4 GECE

2.1.4.1.

(Faust, önce yüksek kubbeli dar, gotik bir odada masası önündeki koltuğa oturmuş, huzursuz).

Faust - Ah. İşte felsefeyi de, hukuku da, tıbbı da, maalesef ilâhiyatı da, hummalı bir gayretle incelemiş bulunuyorum. Buna karşılık gene bir zavallı çılgın olarak kalmaktayım ve kavrayışım da aynen eskisi gibi: Bana üstat, hattâ 'doktor' diyorlar ve hemen hemen on yıldan beri talebelerimi, burunları etrafında aşağı, yukarı öteye, beriye doluşturıyor ve parmağımın ucunda oynatıp duruyorum. Bütün bunlardan sonra hiçbir şey öğrenemeyeceğimizi mi görecektim? Bu durum nerdeyse içimi yakıp kavuracak. Vaki doktorlardan, sanat üstâtlarından, yazarlardan, papazlardan, bütün bu ahmaklardan daha bilgiliyim, hiç bir zan ve şüphe ile mustarip değilim, ne cehennem karşısında korkum var, ne de şeytan. Fakat buna karşılık da bütün şevkim kayboldu, doğru bir şey bildiğimizi zannetmiyorum. Aynı zamanda ne malım, ne de dünya çapında bir şeref ve şöretim var. Böyle bir hayata köpek bile fazla tahammül etmez. İşte bundan dolayı, ruhların kuvvetinden ve dilinden faydalanarak belki bazı sırları öğrenebilir ümidiyle, kendimi büyücülüğe verdim; belki artık acı bir ter içerisine batarak bilmediğini söylemek mecburiyetinde kalmıyacağım, bütün müessir kuvvetleri ve ilk cevherleri göreceğim ve artık kelimeler içinde bocalamaktan kurtulacağım.

Oh, ey gür ışıklı mehtap, son defa olarak ıstırabım üzerinde bir daha eğil! Ben seni gece yarılı bu rahle başında ne kadar bekledim. Mahzun dost, o zaman sen bana kitaplar ve kağıtlar

üzerinde görünürsün. Ah, ne olur, senin tatlı ışığın içinde dağ başlarında dolasam, mağaralar etrafında ruhlarla birlikte uçsam, senin fecir aydınlığına bürünüp çayırda üstünde gezsem, bütün bilgi karartılarından sıyrılarak sıhhat içinde senin nurunla yıkansam!

Eyvah! Hâlâ mı bu zindanda takılı kalıyorum? Boğuk ve lânetli bir dört duvar arkası ki, göklerin berrak ışığı bile renkli camlarından bulanık bir halde süzülüyor. Dört yanımda kurtların kemirdiği, tozlarla örtülü, yığın yığın kitaplar, onların etrafında kubbeye kadar yükselen isli kağıtlar, her köşede camlar, kutular, birbirine karışmış âletler, atalardan kalma köhne eşyalar... İşte senin dünya! Buna mı denir dünya?

Bir de hâlâ göğsümün içinde kalbimin neden böyle endişeyle büzüldüğünü ve anlaşılmasız bir ıstırapı bütün hayat hamlelerini niçin kösteklediğini soruyorsun. Tanrının insanları yaratarak içine bıraktığı canlı tabiat yerine senin etrafını yalnız küf ve duman içindeki hayvan ve iskeletleri ve ölü kemikleri sarmış.

Kalk! Kurtul! Engin bir saha içine atıl!

(Faust ruhları çağırarak için büyük kitaplarını karıştırmaya başlar. Yer ruhunun işaretini bulur, yalvarır, feryat eder, hayatı pahasına dahi olsa ruhun gelmesini ister. Esrarlı bir ifade ile yer ruhuna ait efsün söyler. Kızılıntrak bir alev fışkırır, içinde ruh görünür.)

Ruh - Kim çağırıyor beni?

Faust - (Dönerek) Korkunç çehre!

Ruh - Beni o kadar ısrarla yanına getirttin, uzun zaman peşimde koş-tun, şimdi ise..

Faust - Ah! Sana tahammül edemiyorum.

Ruh - Benimle karşılaşmak, sesimi duymak ve yüzümü görmek için soluğun kesilircesine yalvarıyordun, ruhundan kopan bu derin yalvarış beni sana meylettirdi, işte geldim. ... Ey koca üstünsan ne acınacak bir halde dehşete tutuluyorsun; Nerde o ruhtan kopan fer-yat? İçinde bir cihan yaratarak onu özenle taşıyan, biz ruhlar seviyesine yükselmek için sevinç titreyişleriyle kabaran o göğüs nerede? Ey çınlayan sesi bana kadar gelen bütün kuvvetiyle bana doğru can atan Faust, nerdesin? Nefesim etrafını sarınca vücudunun bütün zerrelere kadar titreyen zavallı mahlûk, korkudan afallıyarak büzülen solucan, sen o musun?

Faust - Ey alevden hayalet, sana boyun mu eğeyim? Ben oyun, ben Faust, senin aynın.

Ruh - Ben hayat girdapları ve hadise kasırgaları içinde inip çıkar, oradan oraya gidip gelirim. Hem besik, hem mezar, ebedî bir deniz, boyuna değişen bir faaliyet, ateşli bir hayat... Böylece zamanın uguldayan tezgâhında işler ve tanrılığın canlı kumaşını meydana getiririm.

Faust - Ey engin dünyayı dolayan faal ruh! Kendimi sana ne kadar yakın hissediyorum.

Ruh - Sen kendi kafandaki ruha benziyorsun, bana değil (Kaybolur)

Wagner - Affedin! Hatipçesine sözler söylediğinizi duyuyorum. Herhalde bir Yunan trajedisi okuyordunuz. Bu sanat sahasında da biraz faydalamak isterim; zira zamanımızda mühim bir rol oynuyor. Çok kere söylenildiğini duydum: Bir aktör bir papazı bastırabilirmiş.

Faust - Evet, şayet papaz da bir aktörse; araya pekâlâ da görülebildiği gibi..

Wagner - Heyhat. İnsan hep böyle odasına tıkılmış olarak yaşadıkça cemiyeti ancak bayram günlerinde, ancak dürbünle sâde uzaktan gördük-

dükçe, onu sözle nasıl iknâ ederek sevk edebilir?

Faust - Eger söylediginizi kendiniz duymuyorsanız, eger sözleriniz ruhuzdan fıskırmıyor ve bütün dinleyicilerin kalplerine içten gelen kuvvetli bir hazla boyun eğdirmiyorsa buna muvaffak olamazsınız. İsterseniz masanızın başında oturun, ötekinin berikinin parçalarını birleştirin, başkasının ziyafetinden aldığınız artıklarla bir tencere yemek hazırlayın, ufacak kül yığınınıza üfliyerek cılız alevler çıkartın! Çocukları ve maymunları hayran edersiniz, şâyet siz bununla tatmin edilmiş olursanız... Fakat, sözleriniz kalpten gelmediği takdirde hiçbir zaman iki kalbi birleştiremezsiniz.

Wagner - Yalnız, hatibin muvaffakiyetini sağlıyan da belâgat fennidir, ben bu hususta çok geri olduğumu pekâlâ hissediyorum.

Faust - O halde meşrû bir muvaffakiyet yolu tut! Boyuna çingirdaklarını şingirdatan bir soytarı olma! Doğru düşünce ve sağduyu az bir sanatla kendini beğendirebilir, eger gerçekten bir şey söyleyecekseniz boyuna lâfz peşinde koşmaya ne lüzum var? Evet, içinde insana mânâsız oyuncaklar sunduğumuz o parlak nutuklar, sonbaharda kuru yapraklar arasında uğuldayan sisli rüzgâr gibi can sıkıcıdır.

Wagner - Ah Tanrım! Sanat uzun, bizim hayatımızsa kısacık. Ben sadece tenkidıyla uğraşırken bile çok kere kalbime ve kafama bir ürkeklik geliyor. İnsanı asıl kaynaklara götürcek vasıtayı elde etmek kimbilir ne kadar güçtür? Ve herhalde saf bir zavallı, bu yolun daha yarısına varmadan ölüm imdadına yetişir.

Faust - Kağıt tomarı... Bir yudumu, susuzluğu ebedî olarak dindiren kutsal pınar bu mudur? Eger o kaynak senin kendi ruhundan fıskırmazsa susuzluğunu asla dindiremezsin.

Wagner - Affedin! Geçmiş zamanların içine dalmak, bizden evvel hakim bir

insanın nasıl düşünmüş olduğunu ve sonradan bizim ne kadar harikali bir şekilde yükseldiğimizi görmek büyük bir zevktir.

Faust - Ah, evet, hattâ yıldızlara kadar yükseldiğimizi. Fakat, azîz dostum, geçmiş zamanlar bizim için yedi mühürlü bir kitaptır. Sizlerin geçmiş zamanların ruhu dediğiniz şeyse, aslında efendilerimizin kendi ruhlarıdır ki; içinde geçmiş zamanların akisleri dalgalanır. Bu da çok kere cidden fecî bir manzara arzeder ve insanın daha ilk bakışta önünden kaçacağı gelir. Bir süprüntü tenekesi... Bir koltukçu dükkânı. Nihayet olsa olsa kuklaların ağzına pek yakışan o enfes ahlâki vecizelerle dolu bir pânayır tiyatrosu!

Wagner - Fakat, dünya! İnsan kalbi ve insan ruhu... Herkes bunlar hakkında birşeyler bilmeyi daima arzu eder.

Faust - Evet, hep o bilmek dedikleri şey. Fakat çocuğu hakiki adıyla çağırarak cesaretini kim gösterecek? Bu hususta birşeyler bilen üç beş kişi, çılgıncasına hareket ederek sezdiklerini ve gördüklerini halka açıkladıkları için her devirde çarınha gerildiler ve ateşe atıldılar. Sizden rica ederim, dostum, gece yarısı çoktan geçti, şimdilik burada kasmeliyiz.

Wagner - Sizinle böyle âlimane konuşmalarda bulunmak için daha fazla uykusuz kalmaya daima râzıyım. Yarın da paskalyanın ilk günü olmak dolayısıyla sizden birkaç soru sormama herhalde müsaade edersiniz. Kendimi bütün gayretimle tetkik ve tetebbua verdim. Gerçi çok şey biliyorum, fakat herşeyi öğrenmek istiyorum.

Faust - (Yalnız) - Nasıl oluyor da böyle bir kafa bütün ümidini kaybetmiyor? O kafa ki boyuna manasız şeylere sarılıyor; define çıkarmak için haris ellerle toprağı kazıyor ve şayet birkaç solucan buluverirse memnun oluyor.

İNCELEME

Faust trajedisinin, giriş bölümlerinden sonra, birinci bölümün başında yer alan 'Gece' sahnesinden bir parçayı Hasan Cemil nesir halinde Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Mütercimın tercümesinde bazı bölümleri atlamış olduğunu görüyoruz. Atlanılan başlıca bölümler şunlardır.

- 1- Eserin 371.mısraından 374.mısraına kadar olan kısım (Faust'un konuşması).
- 2- 419.mısradan 482.mısraa kadar olan kısım (Faust'un monoloğu, mütercim burada bir özet vermiştir.)
- 3- 514.mısradan 522.mısraa kadar olan kısım (Faust'un monoloğu).
- 4- Tercüme 'Gece' sahnesinin 605.mısraında kesilmektedir, oysa sahne 807.mısrada sona ermektedir.

Atlanılmamış kısımlarda mütercim eserin muhtevâsına sâdık kalmaya çalışmıştır.

Tercümede, eserin aslından farklı olarak göze çarpan hususlar şunlardır:

- 1- 582.mısrada şöyle denilmektedir;

"Ein Kehrtrichtfass und eine Rumpelkammer
Und höchstens eine Haupt-, und Staatsaktion
Mit vortrefflichen pragmatischen Maximen
Wie sie den Puppen wohl im Munde ziemen!"

Tercümede ise şöyle denilmektedir;

"Bir süprüntü tenekesi.. Bir koltukçu dükkânı. Nihayet olsa olsa kuk-

laların ağızına pek yakışan o enfes ahlâkî vecizelerle dolu bir panayır tiyatrosu."

Buradaki 'koltukçu dükkânı' tâbiri yerine Recai Bilgin'in dediği gibi 'hırdavat ambarı' demek daha doğru olurdu. Ayrıca 'pragmatische Maximen' 'ahlâki vecizeler' demek değildir, hattâ kullanılan kavramın tamamen zıttıdır, 'yararcı sözler' demektir.

Bu hususların dışında ve bâzı kısımların atlanılmış olmasının tercüme getirdiği kopukluktan başka, eserin aslına ters düşen bir unsur göze çarpmamaktadır.

'Faust' piyesinin 1.kısımının Gece sahnesinde 737-741., 749-761., 785.-807. mısraları arasında yer alan bu ilâhi dilimize Prof.Selâhattin Batu tarafından tercüme edilmiş, şiir, mütercim'in "Goethe'den Seçme Şiirler" adlı şiir kitabında yer almıştır. Bu Kitap Millî Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri Dizisininin 65 nolu eseri olarak 1949 ve 1963 yıllarında yayınlanmıştır (Bkz. 2.6.1.9).

2.1.5. PAŞKALYA İLÂHİSİ

2.1.5.1.

Melekler Korusu

Yesu' dirildi
Sevinsin ölümlüler;
Bütün korkunç ve sinsin
Uzaktan, içten gelen
Kusurlar işliyenler
Sevinsinler hepsi.

Kadınlar Korusu

Baharlar kokularla
Uğduk vücûdunu,
Sâdık yakınlarıyla
Verdik toprağa onu;
Kumaşlarla, bağlarla
Bağladık, sardık
Fakat ah, şimdi burada
Yesu' yok artık!

Melekler Korusu

Yesu dirildi
Sevenler mutlu olsun.
Acı ve keder veren,
Kalbe şifa getiren,

İmtihanlardan geçen
Kişiler mutlu olsun,

Tilmizler korusu

Toprağa göndüğümüz
Yüceldi topraktan;
Gökler katına çıktı
Yaşarken yüce olan,
O şimdi yaratmanın
Sevincine en yakın;
Bizse yer yüzünde, ah!
Elindeyiz acının.

Kodu yakınlarını
İnleşerek ardına
Ağlıyoruz hepimiz,
Usta, ulu bahtına.

Melekler Korusu

Yesu dirildi;
Kurtarın sevinçlerle
Kendinizi bağlardan,
Ölümün kucığından.
Her gün onu övenler,
Sevgiler gösterenler,
Bir sofrada yiyenler,
Va'zederek gezenler,
Sevinç, neşe verenler
Ustamız yakın size,
Onun varlığı sizin.

İnceleme

'Faust' trajedisinin 1.bölümünün "Gece" sahnesinde yer alan ve Faust'u,

intihar etmek üzereyken kararından caydıran zahiri sebebi teşkileden bu 'Paskalya ilâhisi'ni Prof.Selâhattin Batu manzum şekilde Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Goethe, bu şiiri, eski Lâtin ve Yunan şiirlerinde kullanılan bir vezinle, çift dactylic vezniyle yazmıştır. Bu veznin her ünitesinde bir açık iki kapalı hece yer almakta, açık heceler vurgulanmaktadır(-.). Bu ilâhilerde, Hz.İsa'dan bahsedilmesi, bunların mistik bir karakter arzemesi ve kısmen melekler tarafından söylenmeleri Goethe'yi bu eski vezni kullanmaya sevk etmiştir. Böylece şair, muhteva ve şekil arasında iyi bir uyum sağlamıştır.

Prof.Selâhattin Batu, bu ilâhiyi, orijinalindeki kafiye düzenine genellikle sâdik kalarak, 6-7 heceli mısralar halinde tercüme etmiştir. Meselâ Kadınlar Korosunda kafiye düzeni, hem şiirin orijinalinde, hem de tercümesinde; a-b-a-b-a-c-a-c- dir. Melekler Korosunun 2.şiirinde orijinaldeki kafiye düzeni; a-b-b-b-a dır. Tercümede ise; a-b-c-c-c-b dir. Diğer kıssamlarda kafiye düzeni değişmektedir.

Mütercim, muhtevaya sâdik kalmakla beraber, kelimesi kelimesine, kulağa sunî gelen, tercüme kokan bir çeviri yapmamıştır. Tercümenin dili sâde, güzel ve âhenklidir.

2.1.6. THULE KRALI

Goethe'nin 1774 yılında yazmış olduğu "Thule Kralı" adlı şiir 'Faust' trajedisinin I.kısımının "Abend", "Akşam" sahnesinde 2759. ve 2782.mısralar arasında yer almaktadır. Eserde, Gretchen'in söylediği, sadakati sembolize eden bu baladı Türkçe'ye Faust'u kitap halinde dilimize çeviren mütercimlerden başka, 3 mütercim daha tercüme etmiştir. Bunlar sırasıyla:

Vasfi Mahir Kocatürk (1934),
Halit Fahri Ozansoy (1936), ve
Prof.Selâhattin Batu'dur(1948,49,63).

Aşağıda metnini verdiğimiz Vasfi Mahir Kocatürk'e ait olan tercüme 1934 yılında mütercimin neşretmiş olduğu 'Vasfi Mahir Kocatürk'ün Şaheserler Antolojisinde' İstanbul'da yayınlamıştır.

2.1.6.1. THULE ADASINDAKİ KRAL

(Bir yandan soyunurken şarki söylemeye başlar.)

Thule'de bir kral vardı,
Ömrünce sâdik yaşadı.
Sevdiği ölürlen buna
Vermiştii bir altın kupa.

Ondan makbul şey yoktu,
Her şöleninde kullanırdı:
Ve ondan her içişinde,
Kırpikleri yaşlanırdı.

Ta ki geldi ölüm günü,
Saydı malını mülkünü,
Vârislere bağışladı,
Yalnız kupaya sakladı.

Geldi kral sofrasına;
 Etrafında şövalyeler,
 Denize bakan şatoda
 Yüksek salonda aldı yer.

Kalkıp bu eski tiryaki
 Dikti son şarap tasını
 ve fırlattı dalgalara
 O mukaddes kupasını.

Gördü düşüp dolduğunu,
 Derin suya daldığını,
 Kapadı göz kapığını
 Ve terk etti dünyasını.

İnceleme:

Vasfi Mahir Kocatürk, bu şiiri 4'er mısralık 6 kıt'a halinde tercüme etmiştir. 8'er heceden meydana gelen mısralar a-a-b-b, a-b-c-b, ve a-b-a-b şeklinde kâfiyelenmektedir.

Mütercim şekil bakımından şiirin aslına sâdik kalmıştır. Muhteva bakımından da şiirin aslına sâdiktir. Yalnız şiirin sonunu, Goethe'nin ima ettiği fakat açıkça ifade etmediği bir şekilde bitirmiş, Kralın öldüğünü ve dünyayı terkettiğini açıkça belirtmiştir.

Tercümenin dili sâdedir, şiirin ruhu aktarılabilmiştir. Başarılı bir tercüme sayılır.

'Thule Kralı' adlı bu balad, Halit Fahri Ozansoy tarafından 1936'da Türkçe'ye tercüme edilmiş, "Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri" adlı kitapta yayımlanmıştır. Kitabı İstanbul Kanaat Kitabevi yayımlamıştır.

2.1.6.2. THULE KRALI

Thule'de(1) mezara kadar sâdık bir kral vardır ki; ölürlen sevgilisi bir altın kadeh vermişti ona...

Nazarında hiçbir şeyin bu kadeh kadar yoktu değeri: her ziyafette boşaltırdı onu ve bu kadehten içerken ekseriya gözlerinden yaşlar boşanırdı.

Ve nihayet öfcesini hissedince hüküm sürdüğü memleketin şehirlerini saydı, nesi var nesi yok hepsini mirasçılarına verdi, yalnız kadehi vermedi.

Denize nazır şatosunda, cedlerinin yüksek salomunda, şövalyelerini hükümdarlık sofrasında etrafına toplayarak ziyafete riyaset etti.

İşte o zaman ihtiyar arkadaşı ayağa kalktı, hayatın son damlasını içti ve mukaddes kadehi dalgaların göğsüne attı(2).

Kadehin düştüğünü, su dolduğunu, uçuruma gömüldüğünü gördü; o zaman gözleri ağırlaştı ve bir daha hiç içmedi(3).

İnceleme

Halit Fahri Ozansoy bu balad'ı Türkçe'ye nesir şeklinde tercüme etmiştir. Bu yüzden baladın şiiriyeti tamamen kaybolmuştur. Yazı, bir tercümeden çok, baladda anlatılan olayların nakli niteliğini taşımaktadır.

-
- (1) Thule: İlk çağdaki insanların dünyanın kuzeyinde en son hududu sandıkları efsanevi ada.
  - (2) Kadehi atmak: Yani yalnız kendinin içtiği ve kendisinden sonra hiç kimsenin içmeyeceği kadehi atmak.
  - (3) Bir daha hiç içmemek: Yani bu sevgili hâtırasının zâyii ona öyle bir keder veriyor ki bu yüzden ölüyor.

Mütercim bu balad'ı Türkçe'ye Fransızca bir kaynaktan tercüme etmiştir, yani tercüme ikinci elden bir tercümedir. Belki de bu yüzden, şiirin 5. kıt'asında önemli bir hatâ göze çarpmaktadır:

Burada mütercim;

'İşte o zaman ihtiyar arkadaşı ayağa kalktı.'

demektedir. Kimdir bu ihtiyar arkadaş? Böyle bir kimse varsa eğer, kimin arkadaşdır? Anlaşılmamaktadır. Esasen eserde böyle bir arkadaştan da söz edilmemektedir. Ayrıca balad'ın orijinalinde 'ihtiyar, yaşlı' kelimesi 'Zecher' kelimesinin sıfatı olarak kullanılmaktadır. 'Zecher' kelimesinin sözlük anlamı ise 'içki âlemi yapan insan'dır. 'Arkadaş' kavramı burada yersizdir ve bir yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır.

İkinci hatâ; mütercimin şiire eklediği 3.dipnotta göze çarpmaktadır. Halit Fahri Ozansoy, burada eserin aslından farklı bir yorum yapmakta, kralın yıllar önce ölmüş olan sevgilisinin kendisine armağan ettiği bu canından çok sevdiği kadehin, sular içersinde kaybolmasından dolayı teessüre kapılıp öldüğünü ifade etmektedir. Halbuki kral öleceğini anladığı için, kadehi, kimsenin eline geçmesin diye suya atmıştır. Burada olayların gelişme zincirinde bir düşünce hatâsı vardır.

Zaten eğer mütercimin söylediği gibi, kadehi kaybetmenin üzüntüsünden birdenbire ölseydi, daha önceki mısralarda şiirin bizi kralın ölümüne hazırlamasına gerek kalmazdı. Ayrıca bu yorum, mütercimin 2.dipnotuyla da çelişki yaratmaktadır. Burada mütercim, kralın kadehi kendisinden sonra kullanılmaması için attığını söylemektedir. Demek ki, kral burada şuurlu bir hareket içindedir, kadehin düşmesi, son dipnottan çıkartılan anlam gibi, aksi bir tesadüf eseri değildir.

Dikkati çeken 3. bir husus da, diğerleri kadar önemli olmamakla beraber, son kıt'ada geçen 'uçurum' kelimesidir. Burada söz konusu olan 'kadehin denizin dibini boylamasıdır', burada 'uçurum' tabiri pek uygun düşmemektedir.

'Thule Kralı' adlı bu balad, Prof.Selâhattin Batu tarafından 1948 yılında dilimize tercüme edilmiş ve aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi, C VIII, s.43 de yayınlamıştır. Aynı şiir sonra 1949 ve 1963 yıllarında mütercimnin 'Goethe'den Seçme Şiirler' adlı şiir kitabında da yer almıştır. Bu kitap M.E.B.Alman Klâsikleri serisininin 65 no.lu eseridir.

2.1.6.3. THULE KRALI

Eskiden bir kral vardı Thule'de
Hayatta, ölümdə vefâlıydı;
Sevdiği ölüürken son gününde,
Ona bir altın kadeh bıraktı.

Herşeydi bu yâdigâr onun'cün,
Onu kullanırdı her şölende;
Dolardı gözleri içerken,
Her zaman bu kadehti elinde.

Nihayet son günü gelince,
Bütün mülklerini saydı bir bir;
Dağıttı hepsini gönlünce,
Fakat kadehi vermedi ilkin.

Ecdattan kalma divanhanede,
Muhteşem kral sofrasındaydı;
Etrafta bütün prensler, beyler
Deniz üstünde şatosundaydı.

Ve aldı eline kadehi, ayakta
Son hayat alevi kalbine aktı;
Bitince, kutsal kadehi elinden,
Önünde akan sulara attı

Gördü düştüğünü, battığını
İndi altın sağrak derine.

Yavaşça gözleri kapandı
 Bir daha içmedi bir damla bile.

İnceleme

Prof.Selâhattin Batu bu baladı manzum şekilde dilimize çevirmiştir. 4 er mısralık altı kıt'adan meydana gelen şiirin kafiye düzeni, eserin orijinalindeki gibi a-b-a-b şeklindedir, mısralar 10 ar hecelidir.

Muhtevada eserin orijinalinden ayrılan, fakat eserin bütünü içerisinde önemsiz kabul edilebilecek iki husus göze çarpmaktadır.

Bunların birincisi; 1.kıt'anın 2.mısraında yer almaktadır. Eserin orijinalindeki 'ölünceye kadar sâdık' ibaresini Prof.S.Batu 'hayatta, ölümdede vefâlıydı' şeklinde tercüme etmiştir.

İkinci husus; 4.kıt'anın son mısraında yer almaktadır. Buradaki 'deniz kenarındaki 'şato' ibaresini mütercim 'deniz üstünde şatosundaydı', şeklinde tercüme etmiştir. Fakat bu hususlar, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, şiirin mesajında önemli bir değişiklik meydana getirmemektedir.

Mütercim, tercümesinde şekle olduğu kadar muhtevaya da sâdık kalmış, ama bunu yaparken de kelimelerin esiri haline gelmemiştir. Dili sâde ve âhenklidir, orijinalindeki şiiriyeti korunulmaya çalışılmıştır. Başarılı bir tercümedir.

Faust'un I.kısımının 'Gretchen's Stube' adlı sahnesinin 3374. ve 3413. mısraları arasında yer alan bu şiiri Prof.Selâhattin Batu 1949 yılında dilimize tercüme etmiştir. Şiir müterciminin 'Goethe'den Seçme Şiirler' adlı kitabında 1949 ve 63 yıllarında yayınlanmıştır. Kitap, Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri dizisininin 65 numaralı eseridir.

2.1.7. GRETCHEN ÇIKRIK BAŞINDA

2.1.7.1.

Huzurum bitti

Sızlıyor kalbim

Bir daha rahat

Görmeyeceğim

Heryer bir mezar

Onsuz olunca,

Yaşamak zehir

Hayat boyunca.

Çılgına döndü

Zavallı başım

Dağıldı gitti

Aklım, yoldaşım.

Bitti huzurum

Sızlıyor kalbim

Bir daha rahat

Görmeyeceğim.

Onu gözlüyorum

Pencerelerde,

Gecem, günlerim

Onun peşinde.

O yiğit adımı

Asil duruşu,

O erkek bakışı
Tatlı gülüşü.

Büyüler kalbi
Güzel sözleri,
Bir el sıkışı
Ah, hele öpüşü!

Huzurum bitti
Sızlıyor kalbim.
Bir daha rahat
Görmeyeceğim.

Atılır içim
Durmada ona
Ah tutsam onu
Bassam bağırma!

Öpsem yüzünü
Aşkla sevgiyle
Can versem onun
Öpüşleriyle.

İnceleme

Faust'un birinci kısmının 'Gretchen's Stube' adlı sahnesinde yer alan bu şiir, 4'er mısralık 10 kıt'adan müteşekkildir. Mısralarda kısa ve uzun heceler birbirini takibeder, uzun heceler vurguludur (Çift vurgulu serbest iambic vezni). Kafiye düzeni kıt'adan kıt'aya değişmekte, fakat en çok a-b-a-b, ve a-b-c-b şeklinde kafiyelenmeler göze çarpmaktadır.

Prof.S.Batu bu şiiri 5'er hecelik 4 mısradan oluşan 10 kıt'la halinde tercüme etmiştir. Tabii Almanca şiirin vurgu sistemini Türkçe'ye uygulamaya ve aynı ritmi yaratmaya imkân yoktur, fakat mütercim şiirin bunun dışındaki şekle ait özelliklerini tercümesinde korumaya çalışmıştır. Meselâ

şiiirin aslında görülen, kít'adan kít'aya değişen kafiyelenmeler tercümede de göze çarpmakta, mısralar genel olarak a-b-a-b ve a-b-c-b şeklinde kafiyelenmektedir.

Prof.Selâhattin Batu, Gretchen'in Faust'a olan aşkını terennüm ettiği bu şiiirin muhtevasına da genel olarak sâdik kalmış, yalnız 6. ve 10. kít'a-ları diğerlerinden daha serbest bir şekilde tercüme etmiştir. Mütercim, muhtevayı ihmal etmemekle beraber, şeikle ve âhenge daha çok önem vermiş olduğu söylenebilir. Ayrıca şiiirin Türkçesi de iyidir, tercüme olduğu hissedilmemektedir.

2.1.8.

Faust'un birinci kısmının 'Zwinger' (Sur içi) adlı sahnesinde 3587-3619. mısralar arasında yer alan bu şiiri, Faust'u kitap halinde tercüme eden mütercimlerin haricinde iki ayrı mütercimin tercüme ettiğini görüyoruz. Bunlardan birincisi Doç.Dr.Burhanettin Batıman'dır. Tercümesi, mütercimin 'Faust'un Tahlil ve Tefsiri' adlı eserinde 1942 yılında yayınlanmıştır.

İkinci tercüme Prof.Selâhattin Batu'ya aittir ve 1949 yılında 'Goethe'den Seçme Şiirler' adlı kitapta yayınlanmıştır.

Aşağıdaki tercüme metni Doç.Dr.Burhanettin Batıman'a aittir.

2.1.8.1. GRETCHEN

Bir dakikacık,
Ah bağıryanık,
Egil, bak lütf ile fe/âketime!

Kılıç kalbinde,
Acı içinde.
Bakıyorsun Oğlunun ölüsüne.

Pedere bakarsın.
Ah eder ağlarsın
Senin ve Oğlunun felâketine.

Kim duyar .
Nasıl oyar
Acı içimi derin.
Zavallı kalbimi bağlayan şeyi
Kemiren, titreten, dağlayan şeyi,
Yalnız sen, yalnız sen, duyar, bilirsin!

Nereye adım atsam,
Yanıp sızlıyor yaram

İçim yanıyor benim!
 Bir'an yalnız kalınca,
 Kanlı yaşlar dökerim,
 Kalbim de parça, parça.

Penceremin saksılarını
 Göz yaşımıla ıslattım ben!
 Erken erken koparıırken
 Ah! Bu çiçekleri sana.
 Güneş odama parlarken,
 Sabahleyin erken erken
 Oturmuştum yatağında,
 Acılarım içinde ben.

Ah, ırzu canıma imdat; merhamet!
 Bir dakikacık,
 Ah bağı yanık,
 Bak bir kerecik, lütfet!

İnceleme

Faust'un 'Suriçi' adlı sahnesinde yer alan bu şiirde Gretchen dua etmek-
 te, işlemiş olduğu suçlar için pişmanlık duymakta, Meryem Ana'ya kendisi-
 ne merhamet etmesi, yardım etmesi için ağlayıp yalvarmaktadır.

Eserin orijinalinde bu şiir, mısra sayıları birbirinden farklı (3-3-3-6-6-
 4-4-4), 8 kıt'adan meydana gelmiştir. Belirgin bir hece ölçüsü yoktur.
 Kısa kıt'alar a-a-b, a-b-a-b, uzunlar ise a-a-b-c-c-b şeklinde kafiyelen-
 mektedir.

Doç.Dr.Burhanettin Batıman bu şiiri, şekline (mısra, kıt'a sayısı ve dü-
 zeni, kafiye düzenine) hemen hemen tamamen sâdik kalarak, tercüme etmiş-
 tir. Burada yaptığı tek değişiklik; 6. ve 7. kıt'aları birleştirmek ol-
 muştur.

Muhtevaya gelince; bu hususta da mütercim eserin aslına sâdik kalmaya ça-

lımış, yalnız şiirin ilk ve son mısralarına 'bir dakikacık' ve 'bir ke-
recik' sözlerini eklemiştir. Bu sözler şiirin aslında yoktur. Bir de, 3.
kıt'ada Meryem Ana'nın, Tanrı'ya dönerek kendi ve oğlunun felâketi için
adetâ sitem ederek içini çekmesi, tercümede pek iyi belirtilememiştir. Bu
kıt'a tercümenin bütünü içersinde, muhtevayı nakletme açısından yetersiz
kalmaktadır.

Faust'un 1.kısımının 'Zwinger' (Sur içi) sahnesinde yer alan bu şiiri, Faust'u kitap halinde tercüme etmiş mütercimlerin dışında, 2. olarak Prof. Selâhattin Batu tercüme etmiştir. Şiir mütercimnin 1949 da M.E.B.Alman Klâsikleri dizisininin 65 no.lu eseri olarak yayınlanan kitabında neşredilmiştir. Kitabın 2.baskısı 1963 yılında yapılmıştır.

2.1.8.2. GRETCHEN

Ah, eğil, ey yüzünü
Ey büyük mustarip!
Eğ yüzünü yaralarım üstüne!

Bin dert, bin kederle
Yüreğinde hançerle
Bakıyorsun oğlunun ölüsüne!

Tanrıyı arıyorsun.
Kabini dağlıyorsun,
Bakıyorsun bir ona bir kendine.

Bu sızıyı kim duyar?
Oyar kalbimi oyar
Hep o acı vücudumda sızlayan.

Kalbimdeki korkuyu,
Titreyişi, arzuyu,
Yalnız sensin, yalnız sensin anlıyan!

Ne yapsam, nerede olsam,
Hep gam, hep gam, yalnız gam
Ateşlenir kalbimde!

Yalnızlığı ararım
Ağlar, ağlar, ağlarım!
Sızlar kalbim göğsüme!

Bu sabah gün doğarken,
Sana çiçek toplarken,
Saksımı gözyaşlarımla
Isladım penceremde.

Yükseldi gün ufuktan
Işık doldu odama,
Ben başbaşa derdimle
Diz çöktüm yatağıma.

Yardım et, kurtar beni
Utancıtan, ölümlerden!
Ah, eğil ey mustarip!
Eğ yüzünü yaralarım üstüne!

İnceleme

Aslı, 3-3-3-6-6-4-4'er mısralık 8 kıt'adan meydana gelen bu şiiri Prof. Selâhattin Batu 10 kıt'alık bir şiir halinde tercüme etmiştir. Bunun ilk 7 kıt'ası 3'er mısradan, son 3 kıt'ası da 4'er mısradan meydana gelmektedir. Kafiye düzeni yer yer farklılıklar göstermekle beraber kıt'alar genel olarak a-b-a, ve a-a-b şeklinde kafiyelenmektedir.

Mütercim, genel olarak şiirin muhtevasına da sâdik kalmış, yalnız bir yerde şiirin aslından ayrılmıştır. 3.kıt'ada Meryem Ana başına gelen felâketleri düşünerek, içini çekerek yükseklerle Tanrıya bakmaktadır. Burada, kelimelerle dile getirilmemiş fakat imâ yoluyla ifade edilmeye çalışılmış, bir sitem hissi hakimdir. Bu his burada aksettirilememekte, hattâ yanlış bir yorum da yapılmaktadır. Mütercim burayı şu şekilde tercüme etmiştir:

Tanrıyı arıyorsun,
Kalbini dağlıyorsun,
Bakıyorsun bir ona bir kendine.

Burada eserdeki mânâ aktarılamamıştır, bilhassa son mısranın eserle hiçbir ilgisi yoktur.

Bu hususun dışında, tercümenin dili başarılıdır, sâde ve aynı zamanda âhenklidir ve tercümeden gelen bir sun'iliği yoktur.

Faust'un 2.kısımının 3.perdesinde, 'Isparta'da Menelaus'un Sarayı Önünde' adlı sahnede 8696. ve 8718.mısralar arasında yer alan bu şiiri dilimize Prof.Selahattin Batu 1949 yılında tercüme etmiştir. Şiir, Mütercim'in 1949 ve 1963 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klāsikleri Dizisininin 65 no.lu eseri olarak yayınlamış olan 'Goethe'nin Seçme Şiirleri' adlı kitabında yer almıştır.

2.1.9. TROVA KADINLARININ KOROSU

2.1.9.1.

Neler geçti başımdan, gerçi bugün
Taze büklümlerdir yüzüme dökülen;
Korkunç şeyler gördüm, sayısız, sonsuz
Acılar, gözyaşları ve flyos gecelerini
Şehir düşerken.

Ve toz bulutlarında ilerleyen erlerin
Çıgıllıkları içinden işittim Tanrılarını;
Duydum kavgalardaki o tuncdan sesi,
Ve dağlarda'yankılar koparan haykırışlar
Yalarken surları.

Bütün kaleler henüz ayaktaydı, fakat ah!
Koşuyordu alevler bir evden öbür eve
Kendi içinden gelen rüzgârların peşinde.
Gömülüyordu herşey bu yayılan aleve,
Yangınlar akıyordu şehrin içinden.

Ve kaçarken ateşle, dumanlarla sarılı
Kızıl diller gördüm çatırdarken şehir,
Farkettim Tanrılarının yaklaştığını.
Dev gibiydi hepsi, ihtişamlı ve yüce
Öfkeden kudurmuşça çirkin, gazaplı
Ve alevle parlıyan dumanlar içinde.

İnceleme

Bu şiir 'Faust'un' 2. bölümünün 3. perdesinde yer almaktadır. Isparta'da Menelaus'un Sarayı Önünde' adını taşıyan bu sahneyi Goethe, bir Yunan Trajedisine benzetmek istemiş, seyircinin kendisini antik Ispartada'da hissetmesi için ne yapmak lâzımsa yapmıştır:

Birbirini takibeden olayların plânı, Euripides'in trajedilerindeki plânı andırmaktadır. Sahne Helena'nın uzun açılış konuşması ile başlamaktadır, bu kısım Euripides trajedilerindeki 'Prologos' kısmına tekâbül etmektedir. Helena'nın söylediği bu üç vurgulu, 6 heceli mısralardan meydana gelen epizotlar, yer yer koronun söylediği lirik odlarla kesilmekte (stasima), böylece eser monotonluktan kurtarılmaktadır. Klâsik Yunan trajedisinin 3. bölümünü teşkil eden 'Epode' bölümünün yerine burada 'strophe' ve 'anti-strophe'(1) ler kullanılmıştır.

Üstünde duracağımız, bu tercümenin konusunu teşkil eden od, hemen bunları takibeden 3 od'un 2.sinin başlangıç bölümüdür.

Goethe'nin, Yunan trajedisini takliden, bir 'phantasmagoria'(2) olarak nitelenen bu bölüm, münekkitler tarafından şun'î bulunmuş, epey tenkide mâruz kalmıştır. Ayrıca koronun, baş aktörle birlikte Prologosun başında sahneye çıkması, Yunan tiyatrosunda alışlagelmiş bir şey değildir. Bir yoruma göre Goethe koroyu, Helenayla birlikte yeraltı dünyasından kurtularak gelen ruhları simgelesinler diye Helenayla beraber sahneye çıkartmıştır(3).

Eserin bu kısmında 'Güzellik' ve 'Çirkinlik' arasındaki düalizm üzerinde durulmakta, aydınlık; güzelliği, karanlık ise; çirkinliği sembolize et-

-
- (1) Eski Yunanda koro üyelerinin sağdan sola ve soldan sağa doğru hareket ederek okudukları şiir parçası; şiir kıt'ası, bent, beyit (Kaynak: Redhouse lûgatı, İngilizce-Türkçe).
  - (2) Rüyada olduğu gibi bir seri tutarsız hayâl; bir projektörle duvara yansıtılan ve ani olarak büyüüp küçülen şekiller (Kaynak: Redhouse).
  - (3) 'Faust', Johann Wolfgang von Goethe, A New Translation by Walter Arndt, "Interpretive Notes", by Cyrus Hamlin, ed. Norton, 1976, New York.

mektedir. Güzelliğiyle ünlü Helena, Phorkyas kılığında görünen çirkinlik ve kötülüğün temsilcisi Mephistopheles'in şerrinden güzelliğin dostu olan güneş ilâhı Phöbus'a sığınarak kurtulmaktadır.

Koroyu teşkil eden, genç Truvalı kadınlar, büyük felâketlere şahit oldukları için geniş bir hayat tecrübesine sahiptirler. Burada, Truva harpleri sırasında, mitolojiye göre insan kavgalarının temsilcisi olan, korkunç Eris'in sesini duymuş olduklarını terennüm etmektedirler. Şu anda karşılaştıkları çirkinlik ve kötülükler onlarda bu çağrışımları yapmaktadır. Tasvirler ve kötü olayların meydana geleceğine dair imâlar böylece devam edip insanın içindeki düalizme, iyilikle kötülük arasında bocalamasına kadar gider(4), ancak bizim elimizdeki bu tercüme, eserin sözkonusu ettiğimiz bu bölümüne kadar uzanmamaktadır. Prof.Batu'nun tercümesi, söz konusu od'un ilk 5 kit'asının tercümesidir.

Od'un mısraları biri uzun biri kısa (trochaic) 4 çift heceden (tetrameter) meydana gelmiştir. Uzun heceler vurguludur. Belirli bir kafiye düzeni yoktur. İlk iki kit'anın son mısraları tercümede de, eserin aslında olduğu gibi diğerlerinden kısadır. Diğer mısralarda hece sayısı, eserin aslında olduğu gibi ufak değişiklikler göstermekte, bu sayı 10 ile 13 arasında oynamaktadır.

Selâhattin Batu, şiirin muhtevasına da sâdık kalmış, diğer Goethe'den tercüme ettiği şiirlerin çoğunda da olduğu gibi, hiç bir sun'iliğe kaçmadan eserdeki mesajı şiirsel bir dille okuyucuya sunmayı başarmıştır.

Prof.Selâhattin Batu, koroyu teşkil eden truvalı kadınların gördükleri korkunç kötülükler ve çirkinlikler karşısında, eskiden şahit oldukları olayları hatırlayıp gösterdikleri dehşet ve endişe hislerini ve ortama hâkim olan gerilimi tercümesinde çok iyi bir şekilde yansıtabilmiştir.

(4) Doç.Dr.Burhanettin Batıman, Faust 2.kısımın Tahlil ve Tefsiri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No.428, 1949, İstanbul.

Faust'un 2. kısmının 3. perdesinin 'Innerer Burghof' adını taşıyan sahnesinde 9506. ve 9573. mısralar arasında yer alan Faust'un bu monologu 1945 yılında Prof.Dr.G.Rohde ve Doç.Dr.Melâhat Özgü tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Şiir M.E.B.Tercüme Dergisinde, c.VI-VII de 1945 yılında yayınlanmıştır.

2.1.10. ARKADYA SAADETİ

2.1.10.1.

Faust, Helena'ya söyler:

Prenslere bahşedilen nimetler, herbirine ayrı ayrı verilen zengin ülkeler, büyük ve muhteşemdir, bırak gitsinler, biz ortada dururuz.

Dörtbir etrafında dalgalarla yalanan, bir sıra hafif tepeliklerle Avrupa dağlarının son koluna bağlanan Pelopones, ey ada olmayan ada! Onlar seni yarışircasına korurlar.

Her zaman için her millete bütün ülkelerden daha çok saadet verecek olan bu ülke, erkenden bakışlarını kraliçeme çevirmiş, şimdi de onun için zap-tedilmiştir.

Bakışlarını kraliçeme Eurotas'ın hışırdayan sazlıklarının arasında, kabuğunu kırıp etrafını aydınlatarak ulu anasıyla kardeşlerinin gözlerini kamaştırdığı zaman çevirmişti.

Bu ülke sadece sana doğru çevrilmekle en parlak ihtişamını sunmuş oldu. Yurdunu, aman senin olan bütün yeryüzüne tercih et.

Dağlarının üstündeki dişli tepeler, güneşin soğuk şualarına katlanıyorsa da biraz aşağıda kayalar yeşillenmiş görünür; iştahlı keçiler az da olsa hisselerini buradan alırlar.

Fınarlar fışkırır, dereler birleşerek akar ve işte boğazlar, yamaçlar ve çayırlar da yeşillenmiştir. Ovayı parçalayan yüzlerce küçük tepelerin üstünde yün veren koyun sürülerinin yayıldığı görülür.

Boynuzlu hayvanlar dağınık bir halde, ölçülü ve temkinli adımlarla o dik yamaca tırmanır, orada bunların hepsi için barınacak yerler hazırdır. Duvar gibi yükselen kayalıklar kubbeleşerek yüzlerce mağarayı meydana getirmiştir.

Pan, onları orada korur. Fundalıklı çukurların ıslak ve serin yerlerinde hayat perileri oturur. Birbirlerine dayanmış olan ağaçlar da dallarıyla yükseklere hasretmiş gibi uzanır.

Bunlar eski ormanlardır. Meşeler güçlü, dik dururlar. Dalları karmakarışık birbirine dolamıştır. Tatlı üsareli akçe ağaçlar da incecik, doğru yukarıya uzanarak üzerlerindeki yükleri ile sallanırlar.

Sessiz gölgeler çevresinde çocuklarla kuzular için hazır ılık ana şefkâtiyle sütler fışkırır; ovaların olgun verimi olan meyvalar da uzak değildir. Ağaçların oyuk gövdelerinden ise ballar akar.

Burada iç ferahlığı irsîdir. Ağız gibi yanaklar da neşe saçar. Herkes yerinde ölmezliğe karışır: Hepsi hoşnut ve sağlamdır. İşte böyle o sevimli çocuklar, temiz gün ışığı içinde büyüyerek güçlü kuvvetli baba olurlar. Biz de hayretle bakarak: "Bunlar birer Tanrı mı, yoksa insan mı?" sorusunu cevaplandıramayız.

Nitekim Apollon da çobanlara o kadar yaklaşıyordu ki; içlerinden en güzelini ona benzerdi; çünkü tabiat, temiz bir çevrede hüküm sürdüğü zaman, bütün âlemler birbiriyle karışır (Helena'nın yanına oturur). İşte biz seninle böyle muradımıza erdik. Artık geçmişi unutalım! En büyük Tanrı tarafından yaratıldığını içinde duy, Helena! Çünkü sen, yalnız ilk âleme mensupsun.

Etrafını bu çetin kale çevirmesin! Gençliğin tükenmez kuvvetiyle saadet içinde yaşamamız için dana Sparta'ya komşu Arkadya var.

Bahtiyar bir ülkede yaşamak hevesine kapılarak mutlu kaderine sığındım.
Tahtlar çardak olsun, saadetimiz de Arkadya gibi hür(1).

İnceleme

Prof.G.Rohde ve Doç.Dr.Melâhat Özgü, Faust'un 2. kısmının 3.perdesinin 'Innerer Burghof' adlı sahnesinde yer alan şiirini 'Arkadya Saadeti' adı altında Türkçe'ye çevirmişlerdir.

Mütercimler 12. ve 13., 14. ve 15. kıt'aları birleştirerek, tercüme etmişler, diğerlerini müstakil paragraflar halinde vermişlerdir.

Yazı türü nesirdir. Tercümede muhtevaya sâdik kalmaya çok çaba sarfedilmiştir, hattâ bu yüzden bâzı kısımların dili tutuk kalmıştır. 3. ve 4. kıt'alar buna örnek gösterilebilir:

"Her zaman için her millete bütün ülkelerden daha çok saadet verecek olan bu ülke, erkenden bakışlarını kraliçeme çevirmiş, şimdi de onun için zaptedilmiştir.

Bakışlarına kraliçeme Eurotas'ın hışırdayan sazlıklarının arasında, kabuğunu kırıp etrafını aydınlatarak ulu anasıyla kardeşlerinin gözlerini kamaştırdığı zaman çevirmişti".

Şiirin bu kısmını Prof.Sadi İrmak belki daha serbest, ama yanlış değil ve daha akıcı bir dille şu şekilde tercüme etmiştir:

"Artık kraliçemin olan bütün ülkelerden daha güneşli olan bir memleket herkese ebediyyen kutlu olsun. Bu ülke onu, bir gün erken Eurotas'ın hışırdayan sazlıkları arasında kabuğunu kırarak her tarafını aydınlattığı ve ışığı ile soylu annesinin ve kardeşlerinin gözlerini kamaştırdığı zaman, görmüştü".

(1) Bu parçanın tercümesinde yer yer Recai Bilgin'in tercümesinden faydalanılmıştır.

Bu iki (3. ve 4.) kıt'ayı birleştirmekle, burada mütercim hem ikisi arasındaki bağlantıyı daha iyi ortaya koymakta, hem de diğer mütercimler gibi 'bakışlarını çevirmek' kavramını tekrarlamaktan kurtulmuş, ayrıca bu kavram da buradaki mânâyı tam olarak aksettirememektedir. Burada ülkenin kraliçeye bakması değil, teveccüh etmesi ona hayranlık görmesi söz konusudur.

Bir de son kıt'ada kullanılan 'kader' kelimesi yerine daha olumlu bir mânâsı olan 'tâlih' veya 'kısmet' gibi bir kelime kullanmak kanaatimce daha iyi olurdu.

Bu kısımların dışında, tercümenin itinayla yapılmış olduğu söylenebilir, ama tabii nesir halinde olduğu için ve muhtevaya aşırı derecede bağlanıldığı için orijinalindeki şiiriyetini kaybetmiştir.

2.2. KİTAP HALİNDEKİ FAUST TERCOMELERİ

Goethe'nin büyük eseri Faust'u bugüne kadar dilimize, kitap halinde 6 ayrı mütercimnin tercüme etmiş olduğunu görüyoruz.

Biz burada önce kısaca, bu tercümelerin kaynakları, yayımlandıkları yıllar hakkında bazı genel bilgiler verip, sonra kitapların tercümelerinin incelenmesine geçeceğiz.

Bu mütercimlerin ilki Galip Bahtiyar'dır ve Faust'u 1926 yılında tercüme etmiştir. Eser kitap halinde Hayat mecmuasının eki olan Millî Matbaada yayınlamıştır. İki kısımdan meydana gelmektedir. İlk kısmı 101, ikinci kısmı ise 256 sayfadır.

Galip Bahtiyar tercümesinde kaynak zikretmemektedir, ancak tercümede eserin aslına nazaran farklar olması, birçok yerinin atlanılmış olması, bu tercümenin ikinci elden ve muhtemelen de Fransızcadan yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Kitabın tenkidini yapmış olan bazı münekkitler de bu ihtimalin üzerinde durmaktadırlar.

Bu tercümenin önemi; dilimizdeki en eski kitap halindeki Faust tercümesi olmasından kaynaklanmaktadır. Vâkıa 1926 ya kadar kısmî Faust tercümeleri yapılmıştır ama, Türk okuru Faust'u bir bütün halinde tanımak fırsatını ilk defa Galip Bahtiyar'ın tercümesinde bulmuştur.

Galip Bahtiyar ayrıca 'Goethe' ve 'Faust' hakkında makaleler de kaleme almış, yazara olan hayranlığını çeşitli vesilelerle ifade etmiştir. 'Faust hakkında bir iki söz', ve 'Faust'u nasıl anlamalı?' adını taşıyan bu makaleler 1926 yılında Hayat dergisinde yayınlamışlardır.

Faust'u dilimize kitap halinde tercüme eden 2. mütercim Seniha Bedri Göknil olmuştur.

Ancak Seniha Bedri Göknilin tercümesinin kaynağı, eserin bizzat kendi, yani Goethe'nin yazmış olduğu Faust değil, Paul Mederow'un trajedinin iki

kısımının birarada temsil edilebilecek gibi tertip etmiş olduğu şeklindedir.

Bu yüzden bu eser dolaylı bir tercüme sayılır.

Seniha Bedri Göknil'in bu tercümesi 1935 yılında Matbaacılık ve Nesriyat A.Ş. tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Metni 168 sayfadır.

1936 ve 1940 yıllarında İstanbul Şehir Tiyatrosunda Muhsin Ertuğrul tarafından sahneye konan Faust temsillerinde metin olarak Seniha Bedri Göknil'in bu tercümesi kullanılmıştır. Bu tercümenin önemi, Faust'un Türk seyircilerine tanıtılmasına vesile olmasından kaynaklanmaktadır.

Seniha Bedri Göknil, Goethe'den başka tercüme de yapmış, 1938'de 'Kardeşler' ve 1932'de 'Stella' adlı piyesleri, 1945-56'da da 'İtalya Seyahatini' tercüme etmiştir. Bu eserler, Maarif Vekâleti, Dünya Edebiyatından Tercüme Dizisi, Alman Klâsiklerinin sırasıyla, 58, 27, 82 ve 96 sayılı eserleri olarak yayınlanmışlardır. Ayrıca 'Stella' 1932'de İstanbul Şehir Tiyatrosunda sahneye konmuştur.

Seniha Bedri Göknil'in bu tercümelelerinden başka, Goethe ve eserleri hakkında makaleleri de mevcuttur. Bunlar sırasıyla şunlardır:

- 1932 - "Stella Münasebetiyle," Darülbeydi Mecmuası No.39,
- 1936 - "Goethe ve Stella," Darülbeydi Mecmuası No.68,
- 1949 - "Faust hakkında," Ankara Devlet Tiyatrosu Dergisi No.1.

Dilimize Faust'u kitap halinde tercüme eden 3. mütercim Recai Bilgin olmuştur.

Recai Bilgin'in tercümesi, eserin birinci elden dilimize yapılmış ilk tercümesidir ve bu yüzden de önemlidir.

1940 yılında Maarif Bakanlığı'nın açmış olduğu Faust tercümesi yarışmasında birinci gelmiş ve Maarif Vekâleti Dünya Edebiyatından Tercüme Dizisi, Alman Klâsikleri'nin 1 numaralı kitabı olarak yayınlanmıştır. Daha

sonra Recai Bilgin 1943 yılında eserin 2. kısmını da tercüme etmiştir. Bu eser de aynı dizinin 5. eseri olarak yayınlamıştır.

Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi 1949 da Ankara Halkevindeki Faust temsillerinde metin olarak bu tercüme kullanır.

Bu tercümenin ikinci tab'ı 1966 da Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır.

Recai Bilgin'in Faust tercümesinin dışında başka Goethe tercümeleri de vardır. 1944 de 'Hermann und Dorothea'yı'; 1946 da da 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikatı' tercüme etmiş, bu eserler de Maarif Vekâleti Dünya Edebiyatından Tercüme, Alman Klâsikleri Dizisi'nin 16 ve 28 numaralı eserleri olarak yayınlamışlardır.

Faust'u Türkçeye kitap halinde çeviren 4. mütercimimiz Ord.Prof.Sâdi Irmak olmuştur. Prof.Sâdi Irmak'ın tercümesi de birinci elden bir tercümedir ve eserin 2 kısmını birden kapsamaktadır.

Prof.Sâdi Irmak tercümesine yazmış olduğu Önsöz'de, tercümesini yaparken, kendisinden önce yapılmış olan Faust tercümelerinden, Hüseyinzâde Ali Bey'in, Galip Bahtiyar'ın, Seniha Bedri Göknil'in ve Recai Bilgin'in tercümesinden ve Türkçede Goethe üzerinde incelemeler yapmış kişilerin eserlerinden faydalandığını belirtmektedir.

Prof.Sâdi Irmak'ın tercümesi 1960 ve 1973 yıllarında İstanbul Kitabevi tarafından yayınlamıştır.

Prof.Sâdi Irmak ayrıca Goethe'nin vecizelerini tercüme etmiş, bunlar 1943 de 28 Mayıs ve 9 Temmuz tarihli Ulus gazetelerinde yayınlamıştır. Daha sonra 1962 yılında ise Goethe'nin 'Die Wahlverwandtschaften' adlı eserini 'Gönül Yakınlıkları' adıyla tercüme etmiş, bu eser de İstanbul Kitabevi tarafından yayınlamıştır.

Faust'u dilimize kitap halinde tercüme eden 5. mütercim Vasfi Mahir Kocaturk olmuştur. Bu tercüme 1965 de yayınlamış, 1968 de Ankara Edebiyat

Yayınevi tarafından 2. baskısı yapılmıştır. 228 sayfadır.

Bu tercüme Faust'un sadece 1. kısmını kapsamaktadır. 1. elden bir tercümedir.

Vasfi Mahir Kocatürk'ün Goethe'nin diğer eserlerinden şiir tercümeleri de yapmış olduğunu görüyoruz. Bunlar; 'Wanderslied' adlı Lied ve 'Der Sängler' ile 'Der König in Thule' adını taşıyan baladlardır. Bunları 1934 yılında mütercimnin kendisinin çıkardığı şaheserler antolojisinde yayımlanmışlardır. Bu antolojinin çeşitli nüshalarında, diğer mütercimlerin de Goethe tercümeleri yer almıştır (Bkz. III.Bölüm, Goethe'den Türkçeye tercüme edilmiş şiirler).

Faust dilimize bugüne kadar 6. ve son olarak 1983 yılında Hasan İzzettin Dinamo tarafından tercüme edilmiştir. Hasan İzzettin Dinamo Faust'u bütün olarak dilimize tercüme eden 6. mütercimdir. Eser Yazko yayınevi tarafından yayınlanmıştır. 436 sayfadır. Mütercim, kitabında direkt olarak bir kaynak göstermemekle beraber, kitabın 'Önsöz'ünde Faust'u ilk Galip Bahattiyar'ın tercümesinden tanıdığını söylemekte ve daha sonra eseri orijinalinden okuma fırsatı bulduğunu ifade etmektedir. Tercümenin 1. elden yapılmış olması muhtemeldir. Mütercimnin, ayrıca kendinden önceki Faust tercümelerinden de faydalandığına dair tercümede bazı ipuçları vardır. Mütercimnin Goethe'den başka bir eser daha tercüme etmiş olduğuna dair bir ize yaptığım araştırmada rastlayamadım.

2.2.1. GALİP BAHTİYAR'IN FAUST TERCOMESİ - 1926

Galip Bahtiyar'ın Faust Tercümesini eserin kendisiyle karşılaştırdığımızda dikkatimizi çeken başlıca hususlar şunlardır:

- 1- Eser iki kitap halinde tercüme edilmiştir, yazı türü nesirdir.
- 2- Evvelâ mütercim eseri orijinalindekinden farklı bir bölünmeye tâbi tutmuştur: Galip Bahtiyar eseri 5 fasla bölünmüştür. Bu fasılların ilk ikisi 1.kitap, son 3'ü ise ikinci kitapta yer almaktadır.

'Gökte Prolog'a tekâbül eden 'Semâ' sahnesi tercümenin 'Giriş Bölümü' mahiyetindedir.

Birinci fasıl; eserin aslında da olduğu gibi 'Gece' sahnesiyle başlamakta ve 'Hücre-i mütalâa' sahnesiyle son bulmaktadır.

İkinci fasıl; eserin 'Auerbachs Keller in Leipzig' bölümüne tekâbül eden, Galip Bahtiyar'ın 'Leipzig civarında Aderbach meyhanesi' olarak tercüme ettiği sahneyle başlamaktadır, fakat nerede bittiği belli değildir (Tercümede '3.fasıl' ibâresine rastlıyamadım.)

Eserin 2.kısımının 4.sahnesine tekâbül eden bölümüne Galip Bahtiyar; 4.fasıl, 5.sahnesine tekâbül eden bölümüne ise; 5.fasıl adını vermiştir.

Eserin aslında, 1.kitap (1.kısım) bölümlere ayrılmamıştır. Eseri sahneye uyarlamış olan Paul Mederow'un bölmeleri de Galip Bahtiyar'ınkinden farklıdır. Bu hususlar, Galip Bahtiyar'ın kendisine farklı bir kaynak seçmiş olması ve bölümleri bu kaynağı esas kabul ederek oradan almış olması ihtimalini akla getirmektedir. Bir başka ihtimal de Galip Bahtiyar'ın bu bölümleri kendinin tayin etmiş olmasıdır. Bölümlerden ancak son ikisi Goethe'nin bölümlerine uymaktadır.

Ayrıca fasıllar mütebâris değildir. Tercümede 2.4. ve 5. fasıllar belirtilmiştir.

Birinci kitapta 'Kale Kapsı' sahnesinin başında '2' rakamı, aynı kitabın son sahnesi olan 'Bir zindan derünü' sahnesinde 'dokuzuncu manzara' ibâreleri dikkati çekmekte, fakat diğer kısımlarda bu rakamların devamına rastlanmamaktadır.

Burada mütercim, muntazam, mantikî, rahat ve açıkça anlaşılabilir bir plan izlemediği görülmektedir.

3- Dikkati çeken diğer bir husus da Galip Bahtiyar'ın tercümesinde yapmış olduğu eksiltmelerdir. Mütercim eserin pek çok önemli bölümünü atlamış, bazı kısımları da özet halinde tercüme etmiştir.

Bu eksiltmeler şu sahnelerde göze çarpmaktadır:

a,b) Eserin 'İthaf' bölümü ve 'Tiyatroda Ön Temsil' bölümü tercüme edilmemiştir. Eser doğrudan doğruya 'Semâ' sahnesiyle başlamaktadır.

c) Eserin birinci bölümündeki 'Valpurgis gecesi' sahnesinden sonra gelen 'Walpurgisnachtstraum',

d) 'Intermezzo',

e) 'Trüber Tag',

f) 'Nacht-Feld' sahneleri atlanmış, tercüme edilmemiştir. Ayrıca 'Valpurgis Gecesi' sahnesi de iyice kısaltılarak tercüme edilmiştir.

İkinci kitabın başında mütercim, eserin 2. perdesine tekâbil eden kısmın sonuna kadar sahne atlamamıştır. 2.perdede atlanmış olduğu sahne,

g) 'Felsbuchten des Aegeischen Meeres' adlı sahnedir.

Eserin 2.kısımındaki 3.perdeyi Galip Bahtiyar tercümesinde tamamen atmıştır. Bu bölümde atlanan sahneler şunlardır:

h) 'Vor dem Palaste des Menelas zu Sparta'

1) 'Innärer Burghof',

i) 'Schattiger Hain' isimli sahneler.

4. Perdede mütercim hiç bir sahne atlamamıştır. 'Auf dem Vorgebirg' adlı sahne bir önceki 'Yüce Dağ' isimli sahneye dahil edilmiştir.

5. Perdede ise Galip Bahtiyar eserin sembolik mahiyet taşıyan son sahnesi:

j) 'Bergschluchten''i atlamıştır.

Tamamen atlanılan sahnelerin dışında kısmen kısaltılmış sahneler de vardır, bunlar şu sahnelerdir: 'Valpurgis gecesi', 'Penyüs, evvelki gibi'. Mütercim atlamış olduğu kısımları kısmen nokta noktalarla imâ etmiş.

4- Ayrıca mütercim 4. faslın sahne başlıklarından olan 'das Gegenkaiserszeit' i yanlış olarak 'Sahte İmparatorun Çadırı' şeklinde tercüme etmiştir. Oysa bu 'Rakip İmparatorun çadırı' demektir.

5- Tercümede son olarak dikkati çeken husus da dilinin oldukça ağıdalı oluşudur.

2.2.2. SENİHA BEDRİ GÜKNİL'İN FAUST TERCOMESİ - 1935

Seniha Bedri Güknil'in Paul Mederow'un eserini kaynak alarak yaptığı Faust Tercümesi şu kısımlardan oluşmuştur:

I. Önsözler

II. Eserin kendisi.

Eserin başında Goethe'nin bir resmi yer almakta, bunu mütercimin iki önsöz'ü takibetmektedir.

I- Bunlardan 'Faust için birkaç söz' ismini taşıyan birincisi 62 sayfa-
dır. Burada Seniha Bedri Güknil kısaca Faust efsanesinin tarihçesini
vermekte, daha sonra da eserin önemli gördüğü sahnelerini açıklamak-
ta, bu kısımlar hakkında okurlara ek bilgiler vermektedir. 'Önsöz'de
yer alan bölümler şunlardır:

- a) Faust efsânesi, b) Goethe'nin Faust'u, c) İlk Faust parçaları,
- c) 1790 da negredilen Faust, d) 1808 de negredilen Faust, e) Faust -
taki fikir, f) Gökyüzü sahnesi, g) İntihara teşebbüs, g) Mefisto -
nun görünmesi, h) Mukavele imz a ediliyor, ı) Margarets sahnesi,
- i) Valpurgis gecesi, j) Ariel sahnesi, k) Kayzer'in saray sahne-
si, l) Faust'la İmparator'un karşılaşması, m) Kağıt para çıkarıl-
ması, n) Anneler sahnesi, o) Helena ve Paris'in çağırılması, ö)
Klasik Valpurgis Gecesi, p) Faust'un Helena'yı araştırması,
- r) Mefisto'nun araştırması, s) Helena'nın yeniden hayata dömesi,
- ş) Faust'la Helena'nın karşılaşması, t) Faust ve Helena Arkadyada,
- u) Son günah, ü) Tasviye, v) Faust'un ölümü, y) Faust'un kurtulu-
su, z) Bahsin kazanılmış ve kaybedilmiş olması.

Eserin 2.Önsözünün adı 'Goethe hakkında birkaç söz'dür. Burada mü-
tercim kısaca Goethe'nin, onu dünya çapında tanınan ve sevilen bir
şair ve düşündür yapan özelliklerinden bahsetmektedir.

II- Eserin kendisi şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Perde - Gökyüzü
Çalışma odası
Köyün çayırı
İssız bir köy
Çalışma odası
2. Perde - Sokak, akşama doğru
Margarete'nin odası
Sokak
Marte'nin bahçesi
3. Perde - Ormanda Mağara
Margarete'nin evi önünde
Kilise
Valpurgis gecesi
Hapishane
Hoş ve güzel çimenlik
4. Perde - Kayzer'in Sarayı
Karanlık bir geçit
Şövalyeler Salonu
Tesalya ovası, parlak, mehtaplı bir gece
Manto'nun mâbedi
Kaya kovukları
5. Perde - Eski Yunan sarayı önünde
Şatonun içi
Arkadya'da
Bir yüksek dağ
6. Perde - Açık bir saha
Yüksek bir yerde yapılmış bir saray taraçası
Sarayda
Sarayın önünde bir meydan
Gökyüzü.

Görüldüğü gibi bu tercümede Faust, 5 perdeye ve 30 tabloya ayrılmıştır. Seniha BedriGöknil eserde mevcüt olan bazı sahneleri atlamıştır. Bazı sahneleri birleştirmiş, bazı sahnelerin ise sadece özetini vermiştir. Bu hususlar şunlardır:

- 1- Faust'un giriş bölümlerinden birincisi olan 'İthaf'.
- 2- Faust'un giriş bölümlerinden ikincisi olan 'Tiyatroda Ön Temsil'.

tercümeye atlanılmıştır. Esasen bu bölüm, tiyatro seyircisi değil de okurlar için yazılmış olduğundan, tiyatroya uyarlanmış olan bu eserde yer almaması çok tabiidir.

- 3- Bu tercümenin 'Çalışma Odası' adını taşıyan 2.tablosu Faust'taki 'gece' tablosunun yerine geçmektedir. Ancak sahne kısaltılmış, Faust'un Wagner'le konuşması bu sahneden çıkartılmıştır.
- 4- Eserin 'Vor dem Tor' adlı sahnesinde bazı eksiltmeler yapıp, bu sahne iki tabloya yayılmıştır. Bu tablolar; 'Köyün Çayırı' ve 'İssız bir köyde akşam vakti' adlı 3 ve 4 numaralı tablolardır. 4.tabloyu mütercim eserde çok daha önce yer alan 'Askerlerin Şarkısıyla' bitirir.
- 5- Bunu takibeden 'Studierzimmer' isimli sahne 'Çalışma odası' olarak tercüme edilmiştir. Bu kısımda da Seniha Bedri Göknil eksiltmeler yapmış, Faust'un ruhlarla yaptığı konuşmayı ve ruhların monologlarını tercümesine almamıştır. Tabii ruhları sahnede konuşturmak tiyatro tekniği açısından güç bir iştir, ama bu kısımların eserden tamamen çıkartılmaları üzerine eserdeki bazı felsefî fikirler ve esrârengiz hava da bunlarla beraber yok olmuştur.
- 6- Seniha Bedri Göknil, eserin 'Çalışma Odası' sahnesini takibeden ve sembolik değeri yüksek olan eserin 2 önemli sahnesini 'Leipzig'de Auerbach Meyhanesi', ve 'büyücü Mutfağını' atlamıştır. Bu sahneler içlerinde bulunan ve sahnelenmesi güç olan bazı metafizik yaratıklar yüzünden atlanılmış olabilir.
- 7- Eserin 'Strasse' adlı sahnesi; buradaki 6.tabloya, 'Abend' adlı sahnesi ise; 'Margarete'nin Odası' isimli 7.tabloya tekâbül etmektedir. Burada bir değişiklik yoktur.
- 8- Bundan sonraki 'Spaziergang' ve 'Nachbarin Haus' adlı iki sahnenin tercümeye tamamen atlanılmış olduğunu görüyoruz.
- 9- Tercümeye 'Sokak' isimli 8.tablo eserdeki 'Strasse' sahnesine,

- 'Marte'nin Bahçesi' adlı -.tablo ise eserdeki 'Garten' sahnesine tekâbül etmektedir. Yalnız burada dikkati çeken bir değişiklik yapılmıştır, eserde 'Bahçe' sahnesinden hemen sonra gelen 'Ein Gartenhaeuschen' sahnesi tercümede atlanılmış, bundan sonra gelen 'Gretchen's Stube' ve 'Martchen's Garten' adlı sahneler ise 9.tabloya dahil edilmişlerdir.
- 10- Tercümenin 'Ormanda Mağara' adını taşıyan 10.tablosu eserdeki 'Wald und Höhle' adlı sahneye tekâbül etmektedir. Bunu takibeden 'Am Brunnen' ve 'Zwinger' adlı sahneler tercümede atlanılmıştır.
- 11- Tercümenin 'Margarete'nin evi Önünde' adlı 11.tablosu, eserde 'Nacht, Strasse vor Gretchen's Türe' adlı sahneye tekâbül etmektedir. Ama tercümede bu sahne oldukça kısaltılmış, Valentin'in Gretchen ile son konuşması tercümede alınmamıştır.
- 12- Tercümedeki 12.tablo olan kilise sahnesi eserin 'Dom' sahnesine tekâbül etmektedir.
- 13- 13.Tablo olan 'Valpurgis Gecesi' eserdeki aynı ismi taşıyan sahnenin kısa bir özetini teşkil etmektedir. Eserde bundan sonra gelen 'Walpurgisnachtstraum', 'Intermezzo', 'Trüber Tag', 'Nacht, Feld', adını taşıyan sahneler tercümede atlanılmış,
- 14- Doğrudan Faust'un 1.kısımının son sahnesi olan 'Kerker' 'Hasiphane' sahnesine geçilmiştir.
- 15- Tercümede 'Hoş ve Güzel Çimenlik' adını taşıyan 15.tablo, eserdeki 'Ammutige Gegend' adlı sahneye tekâbül etmektedir.
- 16- Tercümede 'Kayzer'in Sarayı' adıyla geçen 16.tablo, eserdeki 'Kaiserlicher Pfalz' sahnesinin baş kısmının özeti mahiyetindedir. Tercümede, eserde bundan sonra gelen 'Weitlaeufiger Saal', 'Lustgarten' adlı sahneler atlanılmıştır.

- 17- 'Karanlık bir Geçit' adını taşıyan 17.tablo eserdeki "Finstere Galerie" sahnesinin tercümesidir.
- 18- Bundan sonra Seniha Bedri Göknil eserdeki 2 sahneyi, 'Hellerleuchtete Saele' ve 'Rittersaal'in bazı bölümlerini atlayarak kısaltmış, ve 'Şövalyeler Salomu' adıyla 2 sahneyi bir tablo halinde tercüme etmiştir. Bu kısım tercümenin 18. tablosudur. Bunu takibeden gene iki sahne; 'Hochgewölbttes, gotisches Zimmer' ve 'Laboratorium' sahneleri atlanmıştır.
- 19- 'Tesalya Ovası' adını taşıyan tercümenin 19.tablosu 'Kaya Kovukları' ve 'Klassische Walpurgisnacht' bölümünden yapılmış kısmî tercümelerdir. Bunlar, eserdeki sırayı takibetmemektedirler.
- 20- Ayrıca eserdeki 'Felsbuchten des Auegischen Meeres' adlı kısım bu tercümede tamamen atlanılmıştır.
- 21- Tercümenin 5.perdesi 'Eski Yunan Sarayı Önünde' adını taşıyan 22.tablo ile başlamaktadır. Bu sahne, 'Vor dem Palaste des Menelas zu Sparta' adlı sahnenin tercümesidir. Bu sahnedeki Koro, tercümede tamamen çıkartılmıştır. Koro başının görevini ise burada Kadınlar Korusu ancak kısmen yerine getirmektedir.
- 22- 'Şatonun İçi' adını taşıyan 23.tablo 'Innerer Burghof' sahnesinin tercümesidir. Burada da Koro kaldırılmış, Şato Bekçisi'nin uzun monologları iyice kısaltılarak verilmiştir.
- 23- 'Arkadyada' adını taşıyan 24 numaralı tablo 'Schattiger Hain' adlı sahneden alınmış olan çeşitli parçalardan meydana gelmiştir. Bu parçalar kısmen değiştirilerek alınmıştır.
- 24- 'Hochgebirg' adlı sahne fazladığıştirilmeden 'Bir Yüksek Dağ' olarak tercüme edilmiştir. Bu sahne, tercümenin 25.tablosunu teşkil etmektedir.

- 25- Bunu takibeden 2 sahne 'Auf dem Vorgebirg' ve 'Das Gegenkaiserszelt' tercümede tamamen atlanılmış,
- 26- Eserin 5.Bölümünün ilk sahnesi olan 'Offene Gegend' sahnesine geçilmiştir. Bu 26.tablo 'Açık bir Sahâ' adını taşımaktadır.
- 27- Tercümenin 27.tablosu, eserin 'Palast', 'Tiefe Nacht' ve 'Mitternacht' isimli sahnelerini kapsamaktadır, ismi 'Yüksek bir yerde yapılmış bir Saray Taraçasıdır'.
- 28- 28.tablo olan 'Sarayda', 'Faust im Palast' sahnesinin tercümesidir.
- 29- 29.tablo 'Sarayın Önünde bir Meydan' ismini taşımaktadır ve iki sahnenin birbirine eklenip kısaltılmış bir tercümesidir. Bu iki sahne 'Grosser Vorhof des Palastes' ve 'Grablegung' adlı sahnelerdir.
- 30- Eserin 'Bergschluchten' adını taşıyan son sahnesi yerine tercümede bu sahnenin sâdece son kısmı yer almaktadır. Tercümenin 30.tablosu olan bu sahne 'Gökyüzü' adını taşımaktadır.

Böylece 'Gökyüzü' sahnesiyle başlayan eser, gene bir 'Gökyüzü' sahnesiyle sona ermektedir.

Bu tercüme, ikinci elden bir tercüme olduğu için ve kaynağı, sahneye konulmak üzere yazılmış bir kitap olduğu için, muhtevâsı, yukarıda da belirtildiği gibi, eserin orijinaline nazaran yer yer büyük farklar göstermektedir. Bu farklar, eserin yazılış amacının kaçınılmaz bir sonucudur. Fakat, eserde yapılan kısaltmalar, eklemeler ve çıkartmalar neticesi; eserin bütünlüğü zedelemiş, içindeki bâzı derin fikirler ve zengin tasvirler kaybolmuş, olayların gelişme zincirinde yer yer kopukluklar meydana gelmiştir. Zâten eser, böyle kayıplar verilmeden sahneye konmaya aslında bu yüzden de müsait değildir(1). Ancak bu eksiltme ve kısaltmaların sorumlusu Seniha Bedri Göknil değildir. Göknil, eseri Paul Mederow'un kitabına sâdik kalarak tercüme etmiştir.

(1) Bkz. II.Bölüm, Türkçe'de Faust'un tanınması.

Seniha Bedri Göknil eseri nesir şeklinde tercüme etmiştir, içinde bazı şiirler de yer almaktadır. Bunlara şu tablolarla rastlıyoruz:

1.perdenin	2.tablosunda	- Koro
	3.tablosunda	- Margarete
	4.tablosunda	- Askerler
2.perdenin	7.tablosunda	- Gretchen
	9.tablosunda	- Margarete
3.perdenin	11.tablosunda	- Mephisto
	14.tablosunda	- Margarete
5.perdenin	24.tablosunda	- Koro
6.perdenin	26.tablosunda	- Linkeus
	29.tablosunda	- Melekler Korosu
	30.tablosunda	- Koro

Bu şiirlerin bāzısının oldukça başarılı bir şekilde tercüme edilmiş olduklarını görüyoruz. Meselâ 2.perdenin 9.tablosunda yer alan şiirin hem dili âhenklidir, hem de burada muhtevâyâ sâdik kalınmıştır:

Margarete:

Rahatım kaçtı,
Yüregim üzgün.
Bir daha bana
Rahat ne mümkün.

O yokken her yer
Mezar oluyor;
Yeryüzü bana
Zindan oluyor.

Zavallı başım
Çılgına döndü,
Zavallı beynim
Bine bölündü.

Rahatım kaçtı
Yüregim üzgün,
Bir daha bana
Rahat ne mümkün.....

.....

Diğerlerinin ise çoğu, eserdeki şekliyle değil, kısaltılarak özet halinde verilmiştir.

2.Perdenin 7.tablosundaki "Thule Kralı" adlı şarkı buna örnek olarak verilebilir:

Thule'de bir kral vardı
 Sevdigine bağlı kaldı,
                     mezara kadar.
 Ölürken sevdiği ona
 Altından bir sunak verdi
 Kral hep ondan içerdi,
                     ölene kadar,
 Her davette ziyafette
 Sunak dolup boşalırdı;
 Bu sunaktan her içişte
 Onun gözü yaşarırdı.
 Kral öleceği zaman.....

Şiirin burada kesilmesi, onun ana fikrinin anlaşılmasını engellemektedir ve seyirci şiirin buradaki mânâsını anlayamamaktadır. Oysa eserde geçen hiç bir mısra tesâdüfî değildir, her kelime bütünün bir parçasını teşkil etmektedir.

Bu tercüme, Faust'un Türkçe olarak sahneye konabilmesini sağladığı için kıymetlidir, fakat eserdeki bir çok önemli fikri ve eserin sanatsal yönünü Türk okuruna aksettirememiştir.

Bu tercüme ile bilgi için ayrıca bkz.2.2.2.

2.2.3. RECAİ BİLGİN'İN 'FAUST' TERCOMESİ - 1941-43, 1966

Recai Bilgin'in Faust tercümesinin 1.cildi 1941, ikinci cildi de 1943 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'nın Alman Klâsikleri Dizisi'nin 1 ve 5 numaralı eserleri olarak yayınlanmıştır.

Bu tercümenin plânını eserin plânıyla karşılaştırsak, Recai Bilgin'in Faust'un plânına oldukça sâdik kalmış olduğu gözümüze çarpar. Bunun sebebi, tercümenin 1. elden bir çeviri olmasıdır. Plânda eserinkinden ayrılan bazı hususlar vardır. Bunlar 2.perdenin 2.sahnesi olan 'Laboratuvar' sahnesi ile 5.perdenin 3.sahnesi olan 'Faust Sarayda' adlı sahneleridir. Bir de Recai Bilgin 1.kısımın sonuna doğru yer alan 'Oberons und Titanias goldne Hochzeit' adlı sahnenin ismini yanlış olarak, 'Oberonla Titanianın Muhteşem Düğünleri' şeklinde tercüme etmiştir, doğrusu 'Oberonla Titanianın 50.Düğün Yıldönümü Şenliği' dir.

Tercümede diğer göze çarpan özellikler şunlardır:

Eser, koronun söylediği bazı ilâhilerin, şiirlerin ve bazı şarkıların dışında nesir halinde Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Manzum olan kısımlar tercümenin aşağıda zikredilen bölümlerinde yer alır:

a) Gece Sahnesi	- Melekler Korusu Kadınlar Korusu Tilmizler Korusu
b) Şehir Kapısının Önünde	- Dilenci Askerler Köylüler
c) Okuma Odası	- Faust Ruhlar
d) Okuma Odası	- Ruhlar Korusu

- e) 'Leipzig'de Auerbach Meyhanesi' - Frosch
 Brander
 Koro
 Mephistopheles
- f) 'Büyücü Mutfağı' - Hayvanlar
- g) 'Akşam' - Margarete
- h) 'Gretchen'in odası' - Gretchen
- ı) 'Gece' - Mephistopheles
- i) 'Kilise' - Koro
- j) 'Valpurgis Gecesi' - Faust
 Mephistopheles
 Yalancı Işık
 Büyücü Kadınlar
 Koro
 Her iki Koro
- k) Zindan - Faust

Türkçe'ye manzum olarak tercüme edilen bu kısımların dili, eserin orijinalinde de diğer kısımlardan farklar göstermektedir. Vakiya eserin tümü manzum şekilde yazılmıştır, ama bu zikredilen bölümlerin farklı bir vezin ve kafiye düzeniyle yazılmış olduğu görülür. Goethe bu manzum kısımlarda farklı vezinler kullanmış, yerine göre bazan eski Yunan ve Latin vezinlerini, bazan ise Ortaçağ Alman vezinlerini tercih etmiştir.

Bu kısımlarda şekil ve dil yapısında göze çarpan değişiklik, bu kısımların muhtevastındaki değişiklikten kaynaklanmaktadır. Bu şiirler aynı zamanda trajedi içersinde belli bir maksada hizmet etmektedirler. Bunların fonksiyonlarını genel olarak iki grupta toplamak mümkündür:

- 1) Eserdeki trajik unsuru vurgulamak, seyirciyi ve aktörleri ilerde olabilecek olaylar karşısında doğrudan doğruya veya imâ yoluyla ahlâk kaidelerini hatırlatmak ve vicdanlarına hitâbetmek, bu maksatla eskiden olmuş olayları mitolojik hadiseleri ve efsâneleri hatırlatmak. Bu fonksiyonu burada çeşitli korolar yerine getirmektedirler.

- 2) Trajediye renk katmak, ciddî ve ağır olan atmosferi neşeli bir şiir veya şarkıyla canlandırarak piyese hareket getirmek, monotonluğu önlemek. Bu fonksiyonu da çeşitli grup ve şahısların söylediği şarkılar yerine getirmektedir.

Recai Bilgin'in tercümesinde şu iki şiiri yukarıdaki 1. ve 2. maddeye örnek olarak verebiliriz:

1- MELEKLER KOROSU

İsâ tekrar dirildi,
Ölümün kucagından.
Siz de sıyrılın şimdi,
Zincirlerin ağından!
Onu takdir edenler,
Muhabbet gösterenler,
Bir sofradan yiyenler,
Vâzederek gezenler,
Ruha neşe verenler:
Üstat size pek yakın,
Uzak sammayın sakın!(1).

2- MEPHİSTOPHELES

Eski zaman krallarından
Biri bir pire besliyordu,
Onu kendi oğullarından
Hiç de eksiksiz seviyordu.
Terzibaşıya haber saldı,
Terzi geldi ve ölçü aldı,
İsmarlanan elbiselerin
Artık bir dikilmesi kaldı!(2)

(1) 1.Kısımdan 'Gece' sahnesi, s.33.

(2) 1.Kısımdan 'Leipzig'de Auerbach Meyhanesi', s.97.

Recai Bilgin'in tercümesinin, hem plân hem de muhtevâ açısından eserin orijinaline oldukça sâdik olduğu söylenebilir. Bu yüzden, eserdeki fikirler tercüme yüzünden, bundan önceki 2.elden tercümelerde görmüş olduğumuz gibi, büyük kayıplara uğramamıştır. Belki bu tercümeyle eser Goethe'nin 'Faust'la' okuyucuya ulaştırmak istediği mesajı da yerine iletebilmiştir, ama yazı türü olarak nesrin seçilişi, eserin estetik ve sanatsal yönünün aksamasına yol açmıştır.

Goethe'nin Faust'ta yarattığı âhenk, şiirsellik ve edebî zenginlik burada ne yazık ki söz konusu değildir. Zaten aslında, bu iki apayrı kökenden gelen dil arasında idealize ettiğimiz şekilde mükemmel bir tercüme yapmak belki mümkün de değildir. Ama gene de bu mükemmelliğe hiç değilse yaklaşılmaya çalışılmalıdır. Bir eserin sâdece muhtevâsı değil, o muhtevânın okuyucuya nasıl verildiği de önemlidir. Bu bakımdan, bu tercümenin de kendinden öncekilerden daha başarılı olmakla birlikte, sanat yönü eksik olduğu için mükemmel olmadığı söylenebilir.

2.2.4. Ord.Prof.SADİ IRMAK'IN "FAUST" TERCOMESİ - 1960, 1973

Prof.Sâdi Irmak'ın 'Faust' Tercümesi, mütercimın 'Goethe ve Faust Üzerine Düşünceler' adlı 'Önsöz'üyle başlamaktadır.

Bu 'Önsöz'de, Prof.Sâdi Irmak, önce Goethe'nin yaşadığı devrin 18.asrın, tarihi önemini belirtmektedir. Bu çağ bir yandan, Fransız İhtilâli ve Avrupa Siyasî Birliği'nin temelinin atılışı gibi yoğun tarihî değişikliklerin yer aldığı, öte yandan ise teknikte büyük atılımların yapıldığı bir devirdir: Avrupa'ya demir yolları döşemiş, gemilerde buhar gücünden faydalanılmaya başlanılmıştır.

18. asır aynı zamanda büyük dâhiler yetiştirmiştir. Prof.Sâdi Irmak bunlara örnek olarak, müzik alanında; Mozart'ı, Beethoven'ı, Schumann ve Bach'ı, tarih alanında; Metternich ve Napoleon'u, edebiyatta; Balzac ve Stendhal'ı, felsefede; Kant'ı, Karl Marx'ı, Lamarck'ı, Leibniz'i saymakta ve bu büyük adamların, Goethe'nin gelişmesinde ve çok yönlü şahsiyetini bulmasında dolaylı veya dolaysız önemli tesirler icra etmiş olduklarını söylemektedir. Bunlara Goethe'nin şahsi çevresini de eklemek gerekmektedir, çünkü şair bilindiği gibi fikir ve servet anokrasisine mensuptu.

Mütercim, daha sonra Goethe'nin şahsiyetinin hümanist yönüne değinmekte, ve onun evrensel bir şahsiyet olduğunu vurgulamaktadır. Goethe çok yönlü bir kültür adamı ve objektif bir sanatkârdır. Zamanının Avrupa sanatını yakından incelediği gibi, Yunan ve İtalyan kültürüne de merak sarmış, bu arada doğu mistisizminin tesirinde kalmış, Hâfız'dan ilham almış, Slav sanatını incelemiş ve bütün bu çeşitli kaynakların bir sentezini yapmıştır. Goethe'deki bu kültür birikimi ve devrinin tarihinden çıkarttığı dersler onu, 'Ben Weimarlı'yım, bir dünya vatandaşıyım', demeye kadar götürmüştür. Goethe'nin bu görüşü, onun edebî ve ilmî kişiliğine bir de hümanist yön eklemiştir.

Prof.Sâdi Irmak'ın bu 'Önsöz'ü, Goethe'nin çok yönlü kişiliği hakkında okurlara kısa ve öz bir şekilde bilgi vermektedir.

Prof.Sâdi Irmak eserin 2.kısımının tercümesini tek bir kitapta toplamıştır. Eserin 1.kısımını, aynı orijinalindeki gibi sahneler halinde, 2.kısımını da gene orijinalindeki gibi 5 perde halinde tercüme etmiş, eserin plânında bir değişiklik yapmamıştır. Tercümeyle eserin plânları karşılaştırıldığında 2.kısımın 5.sahnesi ile 5.perdenin bazı bölümleri tercümede atlanılmış gibi görülmektedir, ama aslında bu sahneler atlanılmamış olup, sâdece başlıkları konmamıştır.

Prof.Sâdi Irmak, eserin plânına olduğu gibi, muhtevâsına da sâdik kalmış, kendinden önce yapılan bütün tercümelere ve Faust hakkında yazılmış kitapları inceleyerek iyi bir tercüme yapmaya gayret etmiştir.

Tercüme nesir hâlinindedir, arada yer yer şiirlere rastlamaktadır. Bu şiirler şu sahnelerde yer almaktadır:

a) 'Gece' sahnesi	- Melekler Korusu Kadınlar Korusu Gençler Korusu
b) 'Şehir Kapısı Civarı'	- Dilenci Askerler Köylüler Periler Faust
c) 'Okuma Odası'	- Periler
d) 'Auerbach Meyhanesi'	- Kurbağa Brander Mefisto
e) 'Büyücüler Mutfağı'	- Erkek Şebek Büyücü Kadın Mefisto

- f) 'Akşam' - Margaret
 g) 'Gretciğin Odası' - Gretchen
 h) 'Kilise' - Koro
 ı) 'Valpurgis Gecesi' - Yalancı Işık
 Büyücü Kadınlar.

Bunlar, Recai Bilgin'in Faust Tercümesi'nde de gördüğümüz, eserin orijinalinde de manzum olarak yazılmış olan kısımlardır.

Bu tercümenin ikinci kısmında tek bir şiir bile yer almamaktadır. Prof. Sâdi İrmak bu kısmı tamamen nesir olarak tercüme etmiştir. Manzum kısımlardan, 'Gretciğin Odası' sahnesinde Gretchen'in söylediği şarkıyı, Prof. Sâdi İrmak sonradan değiştirmiş, 1960 da neşredilen kitabın sonuna eklemiştir, 1973 baskısında ise şiir bu yeni şekliyle yayınlanmıştır. Bu şiiri ve değişmiş şeklini aşağıda veriyoruz:

GRETÇİK(1)

Yok artık huzurum
 Gitti elden sükûnum
 Onu nerede bulurum!
 Yoksa o yanımda
 Mezar görürünür karşımda,
 Dünya bana dar olur!
 Zavallı başım perişan,
 Yok artık huzurum
 Gitti elden sükûnum
 Onu nerede bulurum?
 Pencere mi ona bakmak için açarım,
 Onu bulmaya evden çıkarım,
 Asil endâmı, uzun boyu,

GRETÇİK(2)

Bitti artık huzurum
 Gitti elden sükûnum
 Onu nerde bulurum?
 Onun olmadığı yer
 Gözümde mezar olur,
 Dünya bana dar olur!
 Ah! Başım pek perişan
 Duygu, yürek perişan!
 Bitti artık huzurum,
 Gitti elden sükûnum,
 Onu nerde bulurum?
 Pençereden bakmam onun için,
 Evden çıkmam onun için!

(1) 1960 da yayınlanan kitapta yer alan şiirin ilk tercümesi.

(2) 1973 de 'Gretciğin Odası' sahnesinde yer alan şiirin 2.şekli.

Gözlerinin ışığı,
Sözlerinin büyüü
Gülüşü, hele öpücüğü.

Yok artık huzurum
Gitti elden sükûnum
Onu neredebulurum?

Kalbim onu arıyor
Gözüm onu soruyor
Kollarım ona uzanıyor
Kucaklasam onu
Öpsen yüzünü
Hayatıma mal olsa da

Uzun boyu, yürüyüşü,
Gözlerinin ışık süsü,
Sözlerinin gürbüyüşü,
Gülüşü, hele öpüşü!

Bitti artık huzurum,
Gitti elden sükûnum,
Onu nerde bulurum?

Kalbim onu arıyor,
Gözlerim onu soruyor,
Kollarım onu bulsa da
Kucaklasam, kucaklasam,
Öpsen yüzünü, gözünü,
Hayatıma mal olsa da...

Prof.Sadi Irmak'ın tercümesi Faust'la mukayese edilmeyip de kendi içersinde mütalâa edildiğinde, eserdeki nesir kısımların manzum kısımlardan daha başarılı olduğu söylenebilir. Vakra şiirler, nazım kurallarına uymaktadırlar ama bunların bâzılarında âhenk ve lirizm açısından eksiklikler görülmektedir. Buna mukabil nesir kısımların dili çok akıcı ve doğaldır, kitabın tercüme olduğu hissedilmemekte ve rahatça okunabilmektedir.

Tercüme, kendinden önceki Faust tercümeleriyle mukayese edildiğinde de oldukça başarılı görülmektedir. Muhtevaya sâdik kalınmıştır ve kendinden önceki tercümelerdeki kadar çok kavram hatâsına bu kitapta rastlanmamaktadır. Bu hususla ilgili olarak gözümüze çarpan kelimeler şunlar olmuştur; 'Büyücüler Mutfağı' sahnesinde yer alan 'erkek şebek'. Bunun doğrusu 'erkek kedi'dir. 'Walpurgis Gecesi' sahnesinde 128.sayfada mütercim 'gebühren' kelimesine 'yaraşık' olarak tercüme etmiştir. Doğrusu 'yaraşan, lâıyk olan'dir. Fakat bu hatâlar tercümenin bütünü içersinde fazla önemsemeyebilirler. Burada genel olarak mütercimin her iki dile de iyi hâkim olduğu söylenebilir.

Fakat, bütün bunlara rağmen, tercümenin nesir halinde olması, eserin estetik güzelliğinin, edebî zenginliğinin ve sanat değerinin tercüme edi-

lirken kayıplara uğramasına sebep olmuştur. Vakıa muhtevâyı eksiksiz nakletmek önemlidir ama edebî bir tercümenin tamamen muvaffak olabilmesi için, bu muhtevâyı nakletme biçimi de çok önemlidir. Bu tercümenin aksayan yönü de budur. Prof.Melâhat Özgü bu konuda(1); "Tercümede esas olan ruh ve espridir; yani mânâ ve eserin genel havasıdır" demekte ve tercümenin kısmen nesir kısmen nazım olmasının eserin havasını bozduğunu söylemektedir.

---

(1) Prof.Melâhat Özgü, "Yeni bir Faust tercümesi", 1.6.1960, T.O.XIV., 69-70, 158, 168, Sayı 1984.

Not Bu kitaptan kısmî tercüme örnekleri şu bölümlerde bulunmaktadır:
2.1.1.4/2.1.2.3/2.1.3.9.

2.2.5. VASFI MAHIR KOCATÜRK'ÜN "FAUST" TERCOMESİ - 1965, 1968.

Vasfi Mahir Kocatürk'ün Faust tercümesi, eserin sâdece 1.kısımına kapsa-
maktadır.

Tercümenin başında Goethe'nin bir resmi, onun altında da çok kısa bir bi-
yografisi yer almaktadır. Mütercim, tercümesinde eserin plânına sâdik
kalmış, sahne atlamamıştır. Eklemeler ve yer değiştirmeler de bu tercüme-
de yapılmamıştır.

Vasfi Mahir Kocatürk de, kendinden önceki Faust mütercimleri gibi, eseri
kısmen nesir kısmen nazım şeklinde tercüme etmiştir. Manzum kısımlar şu
sahnelerde yer almaktadır:

a) Gece	- Melekler Korusu Kadınlar Korusu Havarîler Korusu
b) Şehir Kapısı Önünde	- Dilenci Askerler Köylüler
c) Çalışma Odası	- Ruhlar Faust Mephistopheles
d) Leipzig'de Auerbach Meyhanesi	- Frosch Brander Koro Mephistopheles
e) Büyücü Mutfağı	- Erkek Maymun Hayvanlar Büyücü Karı Mephistopheles
f) Akşam	- Margarete
g) Gretchen'in Odası	- Gretchen

- h) Hisariçi - Gretchen
 1) Gece-Sokak - Mephistopheles
 i) Kilise - Koro
 j) Walpurgis gecesi - Faust-Mephisto-Şeytan Işığı
 Büyücü karılar
 Koro
 Büyücü karılar

k) Walpurgis gecesi rüyası

Rejisör	Solo	Genç büyücü kadın
Herold	Ruh	Matrone
Oberon	Bir çift	Orkestra şefi
Puck	Mütecessis bir seyyah	Fırıldak
Ariel	Ortodoks	Kseniler
Titania	Kuzeyli bir sanatkar	Hennings
Bütün Orkestra	Purist	
	Musaget	Şüpheci
	Sâbık zaman dehâsı	Orkestra şefi
	Turna	Becerikliler
	Dünya çocuğu	Beceriksizler
	Dansöz	Serseri ışıklar
	Dans hocası	Kayan yıldız
	Kemancı	Cüseliler
	Dogmatik	Orkestra - pianis- simo
	İdealist	
	Realist	
	Süpernatüralist	

1) Zindan - Margarete

Bunlardan Kilise sahnesinde yer alan Koro'nun söylediği ilâhileri mütercim Seniha Bedri Göknil'in de yapmış olduğu gibi tercüme etmeyip, lâtince olarak bırakmıştır. Recai Bilgin ve Prof.Sâdi Irmak bu bölümleri de Türkçe'ye tercüme etmişlerdir.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz manzum kısımlardan 'Çalışma Odası' sahnesinde yer alan Ruhlar Korosunu başarılı bir örnek olarak burada verebiliriz:

Ruhlar Korosu
(Görmeden)

Heyhat! Heyhat!
Sen yıktın, harap ettin.
Kuvvetli bir yumrukla
O güzelim âlemi
Çöktü, gitti o hayat
Onu parçaladı bir yarım tanrı!
Bizler de taşıyoruz
Enkâzını âdeme
Ve yanıp ağlıyoruz
Sönen güzel âleme
Sen ey bu yeryüzünün
En kudretli çocuğu
Gel yap onu yeniden,
Yeniden daha zinde
Yap kalbinin içinde!
Işıklı bir gönülle
Yenibir hayata var!
Çınlasın etrafında
Yeni yeni şarkılar!

(Çalışma Odası, s.65-66).

Vasfi Mahir Kocatürk'ün Faust tercümesinde üstünde durulmaya değer hatâ-
ları 3 grupta toplanabilir:

- 1- Kavram yanlışları,
- 2- Eserin ciddiyetiyle bağdaşmayan ifadeler
- 3- Cümle düşüklükleri ve üslûpta göze çarpan hatâlar.

1- Kavram Yanlışları: Tercümede çok olmamakla beraber, bâzı yerlerde bâzı kelimelerin yanlış tercüme edilmiş olduğunu görüyoruz. Meselâ: 'Hexenküche' adlı sahnede, 105.sayfada 'der Kater', 'erkek kedi' kavramı 'Erkek Maymun' olarak tercüme edilmiştir.

İkinci bir örnek, 'Walpurgis gecesi' sahnesinde yer almaktadır. Burada 188.sayfada geçen 'Irlicht', 'yanıltıcı, aldatıcı ışık' kavramını mü-tercim 'Şeytan ışığı' olarak tercüme etmiştir. Halbuki aynı kavramı daha sonraki bir sahnede, 'Walpurgis gecesi rüyası' adlı sahnenin 212. sayfasında 'Serseri ışıklar' olarak tercüme etmiştir. Bu iki kavram da

eserdeki ~~tercüm~~in tam karşılığı değildir.

Üçüncü bir örneğe 199 sayfa da, ~~gemi~~ 'Walpurgis gecesi' sahnesinde rastlıyoruz. Burada da mütercim 'die Schöne' kelimesini sadece 'kadın' olarak tercüme etmiştir, halbuki 'güzel kadın' olmalıdır.

Buna benzer başka örnekler de göstermek mümkündür, ancak bunlar çok önemli ~~olması~~ edilebilecek yanlışlar değildir.

2- Eserin Ciddiyetiyle Bağdaşmayan İfadeler: Bunlar, 'Büyücü mutfağı' sahnesinde yer alan 'Büyücü karı', 'Tiyatroda Ön-Temsil'de yer alan 'yontulmamış' gibi tabirlerdir. Mütercim bu kelimelerin yerine daha uygun başka kelimeler seçip kullanabilirdi.

3- Cümle Düşüklükleri ve Üslûpta Göze Çarpan Hatâlar: Bazı cümlelerin tercüme olduğu hissedilmektedir, mütercim, kelimelere, eserin muhtevâsına sâdık kalayım derken, üslûp bozuklukları, cümle düşüklükleri yapmıştır. Sayfa 114 de yer alan Mephistonun bir cümlesini burada örnek olarak gösterebiliriz: 'Üç ile bir ve bir ile üç vasıtasıyla hakikat yerine yanlış yapmak bütün devirlerde âdet olmuştur'. Bu cümlemin manası anlaşılacağı gibi dili de kulağa hoş gelmemektedir. Diğer bir örnek 180. sayfada yer almaktadır. Burada Mephisto şöyle demektedir: 'Ben polisle mükemmel anlaşabilirim. Fakat cinayet mahkemesi ile geçimimiz kötüdür'. Burada birbirini takibeden iki cümle arasında mânâ bakımından bir bağlilik olmakla beraber, mütercim özneleri değiştirdiği için bu bağlilik cümlemin dilinde görülmektedir. Sonra ikinci cümlede yer alan 'geçimimiz kötüdür' tabiri Türkçe açısından pek uyumlu sayılmaz.

Görüldüğü gibi mütercim, muhtevâ olarak esere sâdık kalmaya çalışmış eklemeler, atlamalar ve yer değiştirmelerden kaçınmış, fakat bu arada bazı dil ve üslûp hatâları yapmıştır. Diğer tercümelerde de tespit edilmiş olduğu gibi bu tercümede de farklı yazı türlerinin uygulanmış olması eserin sanatsal yönünün kaybolmasına sebep olmuştur. Muhtevâ az kelimelerle aktarılabilmiş, fakat eserin esprisi ve ruhu tam olarak aksettirilememiştir.

Bu kitaptan kısmî tercüme örnekleri tezin şu bölümlerinde yer almaktadır: 2.1 5/2.1.2.4/2.1.3.10.

2.2.6. HASAN İZZETTİN DİNAMO'NUN "FAUST" TERCOMESİ - 1983

Hasan İzzettin Dinamo'nun 'Faust' Tercümesi, eserin iki kısmını birden kapsamaktadır. Kitabın başında Goethe'nin bir resmi yer almakta, bunu 'Faust üstüne Düşünceler' ve 'Goethe'nin Yaşamı' adlı Önsözler takibetmektedir.

'Faust üstüne Düşünceler'de mütercim önce 'Faust'la ilk tanışmasını anlatmakta, 'Faust'ta onu çeken şeyin ne olduğunu düşünmekte ve bunun eserin, metafizik kaygılarla dolu olan ruhuna hitâbeden yönü olduğunu söylemektedir. Bu kısımda daha sonra Hasan İzzettin Dinamo, Goethe'nin bu büyük eserine kaynak teşkil etmiş olan 'Faust efsânesi'nin çok kısa bir tarihçesini vermekte ve bu tarihçenin okurlar tarafından bilinmesinin, eser hakkında sağlıklı bir fikre sahibolmaları bakımından, gereğine inandığını söylemektedir.

Kitabın 2.Önsözü olan 'Goethe'nin Yaşamı' bölümünde ise kısaca Goethe'nin atalarından bahsetmekte, o meyanda bir de şairin ailesi hakkında yeni bir fikir ileri sürmektedir. Mütercim, Goethe'nin en eski dedelerinden birinin Haçlı Seferleri sırasında tutsak edilerek Almanya'ya getirilmiş 'Selçuk' adlı bir Türk subayı olduğunu iddia etmektedir. Daha sonra Goethe'nin hayatının önemli bazı olaylarına değinen Hasan İzzettin Dinamo 'Faust'a geçmekte ve trajedideki olayların kısa bir özetini vermektedir.

Hasan İzzettin Dinamo, Faust'u manzum şekilde dilimize çevirmeyi denemiş 2.mütercimdir. Dinamo'dan önce Doç.Dr.Burhanettin Batıman 1940 yılında bunu denemiş ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın açmış olduğu 'Faust Tercümele-ri Yarışmasına' katılmış(1), fakat maalesef yarışmayı kazanamamıştır. Bu bakımdan Dinamo'nun tercümesi yayınlanmış olan Faust tercümelerinin içerisinde manzum olan tek tercümedir. Mütercim, eserin 1. kısmını serbest vezinle manzum şekilde tercüme etmiş, 2.kısımda ise eserde de şiir halinde bulunan bâzi kısımları manzum olarak tercüme etmiş, diğer kısımlarda nesri tercih etmiştir.

(1) Kaynak: (Mütercimin eski dostlarından Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Herr Traugott Fuchs).

Bu tercümeyi eserin orijinaliyle karşılaştırdığımızda, gözümüze çarpan hatâli hususları şu 6 grupta toplamak mümkündür:

- 1- Baskı hatâları
- 2- Atlamalar
- 3- Eklemeler
- 4- Yer değiştirmeler
- 5- Kavram hatâları
- 6- İsbetsiz veya eserin ciddiyetine uymayan ifadeler

1- Baskı Hatâları: 'Tiyatroda Ön Temsil'in incelemedinde (Bkz. 2.1.2.5) değindiğimiz tarzda baskı hatâlarına bütün kitap boyunca rastlamak mümkündür. Mütercimın hatâsı olarak değerlendirilmemesi gereken bu yanlışlardan tespit edebildiklerimiz aşağıdadır:

- a) s.81. Bu sayfada Faust'un 2.konuşmasının 'Ne var ki ben istiyorum!' cümlesinden sonra Mephistopheles 'Peki öyle olsun!' diye ona cevap verir. Burada 'Mephistopheles' ismi basılmamıştır, konuşma Faust'un konuşmasının devamı gibi görünmektedir (Bkz. Faust 1.kısım, 1786.mısra).
- b) s.96.da Frosch'un 1.konuşması 1. mısralık bir konuşmadır, onu Mephistopheles'in konuşmasının takibetmesi icabeder. Mephistos'un adı burada unutulmuştur (Bkz. Faust 1.kısım 2197.mısra).
- c) s.98. Bu sayfadaki 8.konuşmayı Brander yapar. Burada Brander yerine yanlışlıkla 'Frosch' adı basılmıştır (Bkz. Faust 1.kısım, 2258.mısra).
- d) s.102. Bu sayfadaki 8.konuşmacı olan Frosch'un konuşması 1 mısra sürmektedir. Frosch burada bir soru sormaktadır. Siebel de ona cevap verir. Burada 'Siebel' ismi basılmadığı için okuyucuda, konuşmanın devamı da Frosch tarafından yapılıyor hissi uyanmaktadır (Bkz. Faust'un 1.kısımı. 2327.mısra).
- e) s.123. 'Thule adasındaki Kral' şiirinin bu sayfadaki 3. ve 4. mısraları şu şekilde basılmıştır:

'Öleceğine yakın gövdesi,
Ona bir altın tas verdi.'

Burada 'gövdesi' kelimesi yanlışdır, doğrusu 'gözdesi'dir.

f) s.199. Bu sayfada 2.konuşmayı Mephistopheles yapar. 4 mısralık bu konuşmayı Margarete'nin konuşması takibetmektedir. Oysa kitapta Margarete'nin ismi unutulmuş, onun sözleri de Mephistonunkilere karışmıştır (Bkz. Faust 1.kısım, 4601.mısra).

g) s.248. Faust, bu sayfadaki ilk konuşmasında 'yol nerede?' diye sorar, Mephistopheles; 'Hiç bir yol yok!' diye cevap verir. Burada Mephisto'nun ismi basılmamıştır. Bu durum okuyucuda, Faust'un kendi kendine konuştuğu intibayı uyandırmaktadır (Bkz. Faust'un 2.kısımı, 6223.mısra).

h) s.253 de 'uşak' kelimesi 'uçak' şeklinde basılmıştır.

Düzeltilmemiş olan bu baskı hatâları iyice karışıklığa sebep olmakta, ya konuşmalardan mânâ çıkmamakta, ya da başkasının konuşması ilgisiz bir şahsın eklenerek okuyucuda yanlış imajların doğmasına yol açmaktadır.

2- Atlamalar: Atlamalar da tercümede epeyce yaygındır. Bunlar şu bölüm ve sayfalarda yer almaktadırlar:

a) 'Çalışma Odası' sahnesi - s.70 ile 80 arasında eserde 131 mısra süren (1584-1715) bir diyalog ve ruhlara korosu yer almaktadır. Faust'la Mephisto'nun kanla imzaladıkları akdi konu alan ve eserin en can alıcı bölümlerinden biri olan bu kısımda bu kadar çok mısrayı kapsayan bir atlama çok sakıncalı olmaktadır.

b) 'Çalışma Odası' sahnesi - s.86. Bu sayfada Mephisto'nun 1.konuşmasından sonra mütercim 22 mısra (1942-1964) atlamıştır. Bu atlama yüzünden öğrencinin Mephisto'yu takibeden konuşmasından hiç bir mânâ çıkmamaktadır.

- c) 'Büyücü Mutfacı' sahnesi - s.109. Mephistopheles'in bu sayfadaki ilk konuşmasından sonra hayvanların bir tekerlemesi yer alır (2458-2460). Bu mısralar tercümede atlanılmış, doğrudan doğruya Faust'un konuşmasına geçilmiştir.
- d,e) 'Walpurgiz Mayıs Gecesi' sahnesi - s.188. Bu tercümede Mephisto'nun konuşmasıyla son bulan bu sahne aslında 14 mısra daha devam etmektedir (4208-4222). Bu kısmı ve bu sahneyi takibeden 'Walpurgisnachtstraum' adlı sahneyi Hasan İzzettin Dinamo tamamen atlamıştır (4222-4398).
- f) 'Zindan' sahnesi - s.195. Bu sayfada önce Margarete konuşmaktadır. Bu konuşmanın yarısı bu sahnede eksik olduğu gibi, bunu takibeden Faust'un ve gene Margarete'nin konuşmaları (4456-4470.mısralar) atlanılmıştır.
- Faust'un 2.kısımında atlanılan bölümler ise şunlardır:
- g) 2.sahne olan 'KaiserlicherPfalz sahnesi (4725-5086) atlanmış, 'Weitlaeufiger Saal' adlı sahnede yer alan bahçıvanların söylediği bir şiire atlanarak yeni bir sahne yaratılmıştır. Mütercim, bu sahneye 'Bahçıvan Kızları' adını vermiştir.
- h) Aynı sahnede 209.sayfada 'Ana ile Kızının' şiirinden önce mütercim eserde yer alan 5156 dan 5176. mısraya kadar süren şiiri atlamıştır.
- ı) Aynı sahnede 209.sayfada yer alan 'Ana ile Kızının' şiirinden sonra mütercim geriye dönmüş, bu sefer eserin 4760. mısraından itibaren 5064. mısraa kadar tercüme etmiş ve bu kısma bir de oduncuların şarkısını eklemiştir. Bu şarkı aslında, eserde Ana ile Kızın şiirini hemen takibeden 5200-5214. mısralarda yer almaktadır.
- i) Bundan sonra "Weitlaeufiger Saal'in" tercümesine başlamış (Geniş bir Salon), 5065.mısradan 5087.mısraya kadar tercüme etmiş (Bkz.218.Sayfanın yarısı), sonra bundan sonraki sahneleri 'Bahçıvanın, Anayla Kızın ve Oduncunun Şarkıları, vs.) (5087-5214.mısralar) daha önceden verdiği

için atlayarak, Pulcinelle'ye (5215.mısraya) geçmiştir.

- j) 'Weitläufiger Saal' bölümündeki 'Die Parzen' adlı kısım 'Parklar' adlı yeni bir sahne haline getirilmiş (Bkz. S.222), burada da 5423.mısradan 5440.mısraya kadar süren 'Hoffnungun' (ümidin) şarkısı atlanmıştır. Bu şarkı, 225.sayfada 'Korku'nun' şarkısından sonra yer almalıydı.

Bu atlamalar, tıpkı baskı hatâları gibi karışıklıklara sebeb olmakta, eserin bütünlüğünü bozmaktadır.

- 3- Eklemler: Hasan İzzettin Dinamo'nun tercümesinde yer yer de eklemelere ayrı sahnelerin birleştirilmesine veya bir sahnenin farklı sahneler haline getirilmesine şahit oluyoruz. Bunların yer aldığı bölümler aşağıda belirtilmiştir:

- a) 'Kale Kapısının Önünde' adlı sahnenin yer aldığı 66.sayfada, Faust'un son konuşmasının 2.mısraından başlayıp 67.sayfanın sonuna kadar devam eden kısım eserde yoktur. Bu kısmı mütercim kendisi eklemiştir.
- b) 2.kısımın 2.bölümünde yer alan 'Gotik bir Oda' ve 'Laboratuvar' sahnelerini mütercim 'Gotik bir Oda' adı altında birleştirmiştir.
- c) Birbirine eklenen diğer iki sahne, 5.perdede yer alan 'Bergschluchten ve 'Gece Yarısı' sahneleridir. Mütercim bunları birbirine ekleyip, kısaltarak tercüme etmiştir.
- d) Buna mukabil 2.perdede yer alan 'Nemfozlar' adlı sahne aslında 'Peneios' adlı sahnenin devamıdır, bu kısmı mütercim başından ayırmış, yeni bir sahne haline sokmuştur.

- 4- Yer değiştirmeler: Yukarıdaki 'Atlamalar' ve 'Eklemler' bölümlerinde de görüldüğü gibi, mütercim sahneleri tamamen gelişigüzel bir değişikliğe tâbi tutmuş, mısraların, şiirlerin ve hattâ sahnelerin yerlerini değiştirmiştir. Bilhassa 2. kısımın plânında o kadar çok değişiklik vardır ki; bu kısımların eserin orijinalindeki yerlerini bulmak oldukça güç olmaktadır.

1 ve 2 numaralı bölümlerde zikredilmiş olan değiştirmelere ilâve olarak tercümede şu 'Yer değiştirmeler' mevcuttur:

- a) 'Geniş Bir Salon' Sahnesi - Mütercim bu sahneyi tercüme etmeye 5215. mısradan, yani gelişigüzel herhangi bir yerden başlamakta, 5304.mısraya kadar tamamen serbest bir tercüme yapmakta, sonra geriye, 5157.mısraa dönüp, bu sefer, 5177.mısraa kadarki kısmı tercüme etmektedir.
- b) Diğer bir değişikliğe de 1.kısımın 'Çalışma Odası' sahnesinde rastlıyoruz. Burada mütercim 1305.mısraın sonuna, daha önce 1258.mısradan itibaren yer alan ruhların söylediği şiiri eklemiştir.

Görüldüğü gibi, bu gelişigüzel değişiklikler belli bir mantığa dayanmamaktadır. Bunlar eğerla yalnız mantık zincirini bozmakla kalmamakta, aynı zamanda bütünlüğünü de tahribetmekte ve yanlış anlaşılmasına ya da anlaşılmasına sebeb olmaktadır.

5- Kavram Hatâları:

- a) 92.sayfada 'bülbüli' yerine 'yaban ördeği' olarak tercüme edilmiş olan 'Nachtigall' kelimesi,
- b) 96.sayfada 'uyumuş' yerine 'büyülenmiş' olarak tercüme edilmiş olan 'er schlaeft' cümlesi,
- c) 108.sayfada 'erkek kedi' yerine 'erkek maymun' olarak tercüme edilmiş olan 'der Kater' kelimesi,
- d) 123.sayfada 'mirasçılar' yerine 'kalıtımcılar' olarak tercüme edilmiş olan 'seinem Erben' kelimeleri,
- e) 175.sayfada 'yanıltan ışık' yerine 'Bataklık ışığı' olarak tercüme edilmiş olan 'das irrlicht' kelimesi,
- f) 225.sayfada 'akıl' yerine 'öğörtü' olarak tercüme edilmiş olan 'die Klugheit' kelimesi,

g) 251.sayfada 'kumral kız' yerine 'esmer kız' olarak tercüme edilmiş olan 'die Braune' kelimesi,

h) 392.sayfada 'Rakip Kralın Çadırı' yerine 'Yalancı İmparatorun Çadırı' olarak tercüme edilmiş olan 'das Gegenkaiserszelt' kelimesi, tercümede yer alan kavram hatâlarından bâzılarıdır.

6- Eserin ciddiyetine uymayan bâzi kelimelere örnek olarak şunları gösterebiliriz:

- a) 111.sayfadaki 'makaraları koyuverir' tâbiri,
- b) 151.sayfadaki 'ulan' tâbiri,
- c) Cadı yerine kullanılan 'büyücü karı' lâfı,
- d) 123.sayfadaki 'yaşlı kurt' tâbiri, v.s.

Bunlara ilâve olarak, bir de tercümenin genel dilinden farklılıklar gösteren, dilimize yerleşmemiş bâzi kelime ve kavramların kullanılmış olduğunu görüyoruz. Bunlardan bâzıları şunlardır: element, ne kerte, şundan ki, vs. gibi.

Yukarıda saydığımız ve üzerinde durduğumuz 6 hususa bir de tercümenin dilindeki istikrarsızlığı eklemek gerekmektedir. Mütercim 1. kısmı manzum olarak tercüme etmeye başlamış, 2.kısma nesir olarak devam etmiş, eserde bu kısımda yer alan ve değişik vezinlerle yazılmış manzum kısımların bâzısını şiir halinde, bâzısını ise nesir halinde tercüme etmiştir. Bâzi kısımlarda eserin muhtevâsına sâdik kalmış, fakat bâzi başka kısımlarda özetlemeler ve kısaltmalar yapmış, bölümler atlamış, sahneleri birbirine eklemiş, kısacası, maalesef 1983 yılında Faust'u tercüme edecek bir mütercimden bekleneni verememiştir.

'Faust', muhakkak Türkçeye tercüme edilmesi çok güç bir eserdir, bu yüzden de böyle bir görevi üstlenmiş olan kişilere hem saygı duymak hem de tercümeyi çok katı kurallara saptanarak değerlendirmemek, belli bir tole-rans payı bırakmak gerekir. Fakat, buraya kadar incelemiş olduğumuz 'Faust' tercümelerinin aşağı yukarı 80 senelik (1904-1983) bir mâzi birikimi ol-

duğunu göz önünde bulunduracak dursak 1983 de gelinen bu noktanın hiç de tatmin edici olmadığını üzülerək gördüğümüzü ifade etmek gerekir. Gönül isterdi ki bunca yıllık çalışmalardan ve geçmişteki mütercimlerden devralınan tecrübe birikiminden sonra eserin şiiriyetini bozmadan, muhtevâsını çarpıtmadan, ruh ve esprisini aksettiren mükemmel yakın bir tercüme yapılsın! Bu maalesef bugüne kadar mümkün olamamıştır ve Türk okuyucusuna Goethe'nin bu büyük eseri lâıkiyle tanıtılıp benimsetilememiştir. Temennimiz, bunun bundan sonra, bütün eski birikimlerden faydalanılarak, fakat modern tercüme metodlarıyla ciddi ve disiplinli bir şekilde yapılmasıdır.

Johann W. von Goethe	Çev. Galip Bahtiyar	Çev. Seniha B. Göknel	Çev. Recai Bilgin	Çev. Örd. Prof. S. İrmak	Çev. Vasfi Mahir Kocatürk	Çev. Hasan İzzettin Dinamo
<u>Faust - eine Tragödie</u>	<u>Faust</u>	<u>Faust</u>	<u>Faust</u>	<u>Faust</u>	<u>Faust</u>	<u>Faust</u>
Zuweisung 0-32	Mukaddeme		Ünsüz-H. Ali Yücel	Goethe ve Faust üzerine		Faust
Vorspiel auf dem Theater 33-242			İthaf	Suruş	İthaf	Faust (istifne dışındalar, Goethe'nin yaşamı)
Prolog im Himmel 243-353	Sema	1. Perde	Sahne Üstü Temsil	Tiyatro Üstü Temsil	Prolog	Suruş
<u>Der Tragödie erster Teil</u>	<u>Birinci Fasil</u>	1. tablo: Gökyüzü	Gökte Prolog	Gökte Üstü Konuşma	Prolog	Gökte Prolog
Nacht 354-807	Gece	2. tablo: Çalışma odası	<u>Trajedinin 1. kısmı</u>	<u>Trajedinin 1. bölümü</u>	<u>Trajedinin 1. bölümü</u>	<u>Trajedinin 1. bölümü</u>
Vor dem Tor 808-1177	Kale kapısı	3. tablo: Köyün çayırı	Gece	Gece	Gece	Gece
		4. tablo: İssiz bir köy	Şehir kapısı önünde	Şehir kapısı civarı		Kale kapısı önünde
Studierzimmer 1178-2072	Hücre-i mütelâa	5. tablo: Çalışma odası	Okuma odası	Okuma odası	Çalışma odası	İhlamlar altında köy-lüler
Auerbachs Keller in Leipzig 2073-2338	2. fasil Leipzig civarında Auerbach meyhanesi		Okuma odası	Leipzig'de Auerbach meyhanesi	Auerbach meyhanesi	Çalışma Odası
Hexenküche 2337-2604	Büyüdü mutfağı		Büyüdü mutfağı	Büyüdü mutfağı	Büyüdü mutfağı	Çalışma odası
Strasse 2605-2677	Bir sokak		Sokak	Sokak	Sokak	Leipzig'de Auerbach meyhanesi
Abend 2678-2804	Gece	2. Perde	Akşam	Akşam	Akşam	
Spaziergang 2805-2864	Bir tenazzüh mahalli	6. tablo: Sokak, akşama doğru				
Nachbarin Haus 2865-3024	Komşunun evi	7. tablo: Margarete'nin odası	Gezinti yeri	Gezinti yeri	Gezinti	Gezinti
Strasse 3025-3072	Sokak	8. tablo: Margarete'nin odası	Komşu kadının evi	Komşu kadının evi	Komşu evi	Komşu kadının evi
Garten 3073-3204	Bahçe	9. tablo: Marte'nin bahçesi	Sokak	Sokak	Sokak	Sokak
Ein Garten hauschen 3205-3216	Bahçede ufak bir oda		Bahçe	Bahçe	Bahçe	Bahçe
Wald, Hühle 3217-3373	Ormanlar, mağaralar	3. Perde	Bahçede bir kulübe	Orman ve mağara	Bahçe kulübesi	Bahçede bir kulübe
Gretchenstube 3374-3413	Gretchen'in odası	10. tablo: Ormanda mağara	Orman ve mağara	Orman ve mağara	Orman ve mağara	Orman ve mağara
Martchens Garten 3414-3544	Marte'nin bahçesi		Gretchen'in odası	Gretchen'in odası	Gretchen'in odası	Gretchen'in odası
Am Brunnen 3545-3588	Kuyubası		Marte'nin bahçesi	Marte'nin bahçesi	Marte'nin bahçesi	Marte'nin bahçesi
Zwinger 3589-3618	Gece	11. tablo: Margarete'nin evi önünde	Çeşme başında	Çeşme başında	Çeşme başında	Çeşme başında
Nacht 3619-3775	Mâbed	12. tablo: Kilise	Kale dibi	Kale civarı	Hisar içi	Kale burcu
Dom 3776-3834	Walpurgisgöçesi	13. tablo: Walpurgis gecesini	Gece	Gece	Gece	Gece
Walpurgisnacht			Kilise	Kilise	Kilise	Kilise
Walpurgisnachtstraum oder Oberons und Titanias Goldne Hochzeit			Walpurgis gecesini	Walpurgis gecesini	Walpurgis gecesini	Walpurgis gecesini
Intermezzo 4223-4398			Walpurgis gecesini rüyası, yahut Oberon'la Titaniasın muhteşem düğünleri	Walpurgis gecesini rüyası, yahut Oberon'la Titaniasın muhteşem düğünleri	Walpurgis gecesini rüyası	Walpurgis gecesini rüyası
Trüber Tag (nasir)						
Nacht, Feld 4399-4404			Kasvetli bir gün	Sıkıntılı bir gün, kır-lar	Kasvetli gün-kar	Kapalı bulutlu bir gün
Kerker 4405-4612	Bir zindan derünü	14. tablo: Hapishane (3. perdaye devam)	Gece-Açık ova	Gece, açık bir alan	Gece, açık arazi	Karda
<u>Der Tragödie zweiter Teil, erster Akt</u>	<u>II. Kısım, 1. Perde</u>		Zindan	Zindan		Gece, ova
Armutige Gegend	Hülie	15. tablo: Naç ve güzel çimenlik	<u>Trajedya'nın 2. bölümü</u>	<u>Faust - 2. bölüm</u>		Zindan
Kaiserliche Pfalz	İmparator sarayı	4. Perde: 16. tablo: Kayzer'in sarayı	Şirin bir yer	Güzel bir semt		Güzel bir yer
Weitläufiger Saal	Geniş bir salon		İmparator sarayı	Kral sarayı		Bahçıvan kızları
Lustgarten	Safâ bahçesi	17. tablo: Karanlık bir geçit	Yan tarafında bilmeler bulunan çok geniş bir salon	Geniş bir salon		Geniş bir salon
Finstere Galerie	Karanlık bir divanhane		Park	Park		Parklar, eğlence bahçesi
Hellerleuchtete Saale	Muhteşem surette temir edilmiş salonlar	18. tablo: Şövalyeler salonu	Karanlık dehliz			Karanlık galeri
Rittersaal	Şövalyeler salonu		Güncül gibi aydınlık salonlar	Parlak şekilde aydınlık salonlar		Görkemli aydınlık salonlar
<u>Zweiter Akt</u>			Merasim salonu	Merasim salonu		
Hochgebühtes, götisches Zimmer	Gotik bir oda	19. tablo: Tesalya ovası, parlak, mehtaplı bir gece	<u>İkinci Perde</u>	<u>İkinci Perde</u>		<u>İkinci bölüm</u>
Laboratorium	Bir laboratuvar	21. tablo: Mantonun mâbedi	Yüksek kubbeli, dar ve gotik bir oda	Yüksek kubbeli, dar ve gotik bir oda		Gotik bir oda
Klassische Walpurgisnacht	Walpurgis gecesini	20. tablo: Kaya kovukları	Laboratuvar	Laboratuvar		Walpurgis gecesini (Farsal savaş alanı)
Peneios	Penyus		Klasik Walpurgis gecesini	Klasik Walpurgis gecesini		Nemfölar
Am oberen Peneios, wie zuvor	Penyus evvelki gibi	22. tablo: Eski Yunan sarayı önünde	Pharsalus kurları	Pharsalus kurları		
Felsbuchten des Aegeischen Meeres	Dördüncü fasil	23. tablo: Şatorun içi	Hava yolcuları yukarıda	Hava yolcuları yukarıda		
Dritter Akt	Yüce dağ	24. tablo: Arkadyada	Yukarı Peneiosta	Yukarı Peneiosta		
Vor dem Palaste des Menelas zu Sparta			Hava alıcıları yukarıda	Hava alıcıları yukarıda		
Innere Burg Hof			Yukarı Peneiosta evvelki gibi	Yukarı Peneiosta		
Schattiger Hain			Ege denizinin kayalık koyları	Ege denizinin kayalık koyları		
<u>Vierter Akt</u>			Üçüncü Perde	Üçüncü Perde		
Hochgebirg	Yüce Dağ		İspartada Menelas'ın sarayı önünde	İspartada Menelas'ın sarayı önünde		
Auf dem Vorgebirg Das Gegenkaiserszeit	Sahte İmparatorun çadırı		Kalenin iç avlusu	Kalenin iç avlusu		
<u>Fünfter Akt</u>			<u>Gölgelek</u>	<u>Gölgelek</u>		
Offene Gegend	<u>Beşinci ve son fasil</u>	<u>Altıncı Perde</u>	Dördüncü Perde	Dördüncü Perde		
Palast	Kuşda Memleket	25. tablo: Açık bir sahna	Yüksek bir dağ	Yüksek bir dağ		
	Küçük bahçe	27. tablo: Yüksek bir yere yapılmış bir saray tarçası	Dağın ön kısmında	Dağın ön kısmında		
	Bir saray		Rakip İmparatorun çadırı	Rakip İmparatorun çadırı		
			<u>Beşinci Perde</u>	<u>Beşinci Perde</u>		
Tiefe nacht	Karanlık gece	28. tablo: Sarayda	Etrafı açık bir yer	Açık bir yer		
Mitternacht	Gece yarısı	29. tablo: Sarayın önünde bir meydan				
Faust in Palast	Sarayın büyük avlusu	30. tablo: Gökyüzü	Karanlık gece	Gece yarısı		
Grosser Vorhof des	Sarayın büyük avlusu		Gece yarısı	Gece yarısı		
Grablegung	Makber meşideleri		Sarayın büyük ön avlusu	Sarayın büyük avlusu		
Bergschluchten			Mezara koyma	Mezara koyma		
			Dağ geçitleri	Dağ geçitleri		

III. BÖLÜM

GOETHE'NİN TÜRKÇE'YE TERCÜME EDİLMİŞ DİĞER ESERLERİ

3.1. ROMAN-DESTAN-MASAL TORONDE ESERLER

3.1.1. DIE LEIDEN DES JUNGEN WERTHERS - GENÇ WERTHERİN İSTIRAPLARI

Goethe'nin Türkçeye en çok tercüme edilmiş eseri olan "Die Leiden des jungen Werthers", ya da kısaca "Werther", mektuplardan oluşmuş bir romandır.

Kahramanı olan genç Werther'in karşılıksız ve ümitsiz aşkını dile getiren bu roman, Werther'in hayatındaki diğer kişilerden de darbeler yiyip ıstıraplar içinde kıvranmasıyla dönüm noktasına ulaşır ve hüsrana kapılıp intihar etmesiyle son bulur.

Ümitsiz bir aşkın insan ruhunda yarattığı ıstırapların usta tahlilleriyle işlenmiş olan bu dramatik eser, pek çok okurun hissiyatına tercüman olmuş ve devrinde intiharlara kadar varan geniş bir tesir yaratmıştır.

Seniha Bedri Göknil 1932 yılında Darülbedayi mecmuasında çıkan bir makalesinde(1), bu eseri biyografik bir yaklaşımla değerlendirmekte, eserin kahramanı Werther'le Goethe'nin o senelerdeki hissiyatı arasında bağlantılar kurmaktadır:

Münekkide göre Goethe'nin 1773 senesinde iki aşk macerası ile yakından ilgisi olmuştur. Yazar, bunlardan birisinin kahramanı, diğerinin ise şahidi olmuştur. O yıl Wetzlar'da sefâret kâtipliği yapan Christian Kestner'le tanışan şair, Kestner'in nişanlısı olan Charlotte'ye âşık olur. Gittikçe çıkmaz bir yola giren bu ümitsiz ilişki karşısında mutsuzluğa düşen ve verimsiz hale gelen arkadaşını kurtarmak isteyen yazar Merck, şaire bir mektup yazıp kendisini hakikate davet eder, bunun üzerine Frankfurt'a dönen Goethe kısa zamanda kendini toparlar. İşte 'Werther' bu ilhamın mahsulüdür, bir farkla ki; Werther, hayata ve mücadeleye devam edecek gücü ve irâdeyi Goethe gibi kendisinde bulamamış, hayatına son vermiştir. Münekkide göre, eserin bu dramatik sonunun ilhâmını ise, yaza-

(1) Seniha Bedri Göknil, Goethe, Hayatı ve Eserleri (Stella münasebetiyle), Darülbedayi Mecmuası, Sene III, 15 Mart 1932, İstanbul.

rın ilgisini çeken, yukarda değinmiş olduğumuz ikinci aşk macerası vermiştir. Bunun kahramanı, Goethe'nin Frankfurt'ta tanıdığı Jerusalem isimli bir gençtir. Ümitsiz bir aşk sonucu bu genç alına bir kurşun sıkarak intihar etmiştir. Goethe'nin bu olaydan çok etkilenmiş olup eserinin son bölümünü bu şekilde işlemiş olması ihtimali akla yatkın gelebilir.

Başta Warren, Wellek ve Wimsatt gibi edebiyat nazariyecileri, bir edebi eserin kendi içersinde mütalaa edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadırlar, biyografik yaklaşımların insanı yanıltabileceği görüşünü savunmaktadırlar. Yukarda değindiğimiz makale bu nazariyeye ters düşmekte ve yazarın hayatının eserlerinden soyutlanamayacağını tarihler ve isimler belirterek isbata çalışmaktadır.

Goethe'nin 'Sturm und Drang' dönemine rastlayan bu coşkulu romanın insanların akıl ve fikrinden çok hissiyatına hitabetmesi, onun diğer dillere tercüme edilmek üzere tercih edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Eser 1774'de, yani Almanya'da yayınladığı sene, hemen Fransızca'ya tercüme edilmiş, orada da Almanya'daki kadar kitleye malolmuş, Goethe uzun yıllar Fransa'da "Werther'in yazarı" olarak tanınmıştır.

Bu yaygın ve kalıcı tesiri, eserin edebî açıdan mükemmelliğinden çok, devrin Avrupa'sına hâkim olan marazî ve hummalı hisleri ve Avrupa kitasında o yıllarda benimsenmiş olan hâlet-i rûhiyeyi başarılı bir şekilde aksettirebilmiş olmasına bağlamak doğru olur.

Bu görüşten hareket eden Seniha Bedri Göknil, bu eserin tipik bir Alman romanı olmaktan ziyade Cervantes'in 'Don Quichot'u gibi beynelmilel bir roman olduğunu yazmaktadır.

Bu eser dilimize önce bölümler, yani çeşitli tarihlere ait mektuplar halinde tercüme edilmiş, ilk tercüme 1886 da yapılmış ve bunu 1899'a kadar başka kısmi tercüme takip etmiştir. Eser bütün olarak 1911 yılında Ali KaniAkyüz tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve İstanbul Matbaa-i Hayriye ve sürekâsı tarafından yayınlamıştır.

Bibliyografya

- 1886 "Verter" 12 Mayıs tarihli mektup, Çev. İmzasız, 1302(1886) Sebat D. No.8, s.59.
- 1886 "Verter", 13 Mayıs tarihli mektup, Çev. Ahmet Rasim, 1302 (1886), Gülşen D. No.19.
- 1888(1303-4) "Verter'den", Çev. Halil Edip, 1 Kanunsâni, 1 Şubat, 1 Mart 15 Mart 1303, Say D. s.6,8,10,11.
- 1894(1310) "Verter", Alman meşahir şüherasından Goethe'nin edebî eserinden bir parça, çev. (mzasız, 1310 (1894), Malumat D. No.10, s.74.
- 1894(1310) "Verter", 10,12,15,17,22 Mayıs tarihli mektuplar, Çev. Hüseyin Daniş, 1310(1894), Malumat D. No.12, s.101, No.14, s.106, No.16, s.123, No.17, s.133.
- 1894(1310) "Verter", 26,27 Mayıs tarihli mektuplar, Çev. Mustafa Fazıl, 1310(1894), Malumat D. No. 21, s.161, No.22, s.169.
- 1897 "Werter", Ali Mazhar.
- 1911(1329) "Verter", Çev. Ali Kâni Akyüz, 1329 (199), İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 216s.
- 1913 "Werter", Çev. Remidâ Âdil, 1913, İstanbul, inkilâp Kitabevi.
- 1914 "Genç Verter'in İstirapları", Çev. Ali Kâni Akyüz, 1914, İstanbul Hilmi Kütüphanesi, Matbaa-i Ebuzziya.
- 1923 "Verter", Çev. Kemâlettin-Vedat Örfi, 1339(1923), İstanbul, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan 285s.
- 1930 "Genç Verter'in İztirapları", Çev. Nurullah Ataç, 1930, İstanbul, Devlet Matbaası, 49s.
- 1934 "Verter'den bir sep", Çev. Ahmet Cevat (Öz Türkçe bir parça) 3 Ocak 1934 Ulus Gazetesi.
- 1935 "Genç Verter'in Çektikleri", Çev. A.Kâni Akyüz, 1935, İstanbul Hilmi Kütüphanesi, 184s.
- 1938 "Genç Werther'in İstirapları", Andre Maurois, -Çev. Nurullah Ataç, 1938, İstanbul Mf.V.Devlet Matbaası, (2.elden çeviri).
- 1940 "Genç Werther'in Çektikleri", Çev. A.Kâni Akyüz, 1940, İstanbul Hilmi Kütüphanesi, 184s.
- 1940 "Verter", Çev.Refi Cevat Ulunay, 1940 İstanbul, Dünya Şaheserlerinden tercümeSerisi, 18, Semih Lütü Ktb.
- 1942 "Werther", Çev. Recai Bilgin, 1942 İstanbul Ahmet Halit Ktb.
- 1945 "Genç Verter'in Çektikleri", Çev. Ali Kâni Akyüz, 1945, İstanbul Hilmi Kütüphanesi.
- 1949 "Verter" (parça), Çev. Recai Bilgin, 1949, M.E.B.T.D. IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı, s.82.

- 1960 "Genç Werther'in Acıları", Çev. Arif Gelen, 1960 İstanbul Varlık Yayınevi, 181 s. Varlık Yayınları, s.740, Büyük Eserler Kitaplığı 19.
- 1967 "Werther", 2.kısım birlikte, Çev. Recai Bilgin, 1967, İstanbul Remzi Ktb. 159s.
- 1967 "Genç Werther'in Acıları", (2.bsl.) Çev. Arif Gelen, 1967 İstanbul Varlık Yayınevi, 175, Varlık Yayınları: 1267, 'Büyük Eserler Kitaplığı:19'.
- 1968 "Werther", Çev. Mediha Sayar, 1968, İstanbul Hayat Neşriyat A.Ş. 251 s., Altın Kalem Klâsik Romanlar, Alman Edebiyatı:1.
- 1973 "Genç Werther'in Acıları", (3.bsl.), Çev.Arif Gelen, 1973 İstanbul Varlık Yayınevi, s.1735., 'Büyük Eserler Kitaplığı:19.
- 1973 "Werther", Çev. Mediha Sayar (2.bsl.), 1973 İstanbul Hayat Neşriyat A.Ş. 237s. Altın Kalem Klâsik Romanlar, Alm.Ed.:1.

3.1.2. WILHELM MEISTER

Goethe'nin Türk Neşriyatında yer alan 2. romanı "Wilhelm Meister" olmuştur. İki kısımdan meydana gelen bu eserin birinci kısmı olan 'Wilhelm Meisters Lehrjahre' (Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları) yi Goethe 1775-86 yıllarına rastlayan 'Weimar Döneminde' kaleme almaya başlamış, fakat ancak çok seneler sonra, İtalya seyahatinin hitamında, Schiflerle yoğun fikir alışverişinde bulunduğu 1794-1805 yılları arasına rastlayan dönemde bitirebilmiştir.

1909 senesinde Goethe'nin Zürihli dostu Frau Barbara Schultess'in soyunda bu eserin ilk şekline ait olan 'Wilhelm Meisters Theatralische Sendung' yani 'Wilhelm Meisterin Tiyatroculuk Görevi' adlı bir belge ele geçmiştir. Bu eserin 'Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları'na temel teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Eser altı ciltten oluşmakta ve oniki ciltten ibaret olan 'Wilhelm Meisters Lehrjahre' ile kıyaslandığında aralarında pek çok farklara rastlanmaktadır. 'Wilhelm Meisters Lehrjahre'de yazar bölgesel diyalekt yerine daha ince bir dil kullanmış, kelimelerini daha ustaca seçmiştir. Bu kitap, roman tekniği bakımından da 'Wilhelm Meister'in Tiyatroculuk Görevi'ne nazaran daha inkişaf etmiş bir durumdadır. Bu müspet gelişmenin yanında eser bazı kayıplara da uğramıştır, meselâ ilk kısımda yer alan, Wilhelm'in çocukluğu ve kukla oyunuyla geçirdiği günlerin tasvir edildiği sahne 'Wilhelm Meisters Lehrjahre'de yoktur.

Lirik bir roman olarak nitelenen 'Werther' ile daha olgun fikirlerin hâkim olduğu 'Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları' arasında 'Wilhelm Meister'in Tiyatroculuk Görevi' bir köprü teşkil etmekte ve bu iki roman arasında Goethe'nin romancı olarak gösterdiği gelişmeyi gözler önüne sermektedir.

Bu eserin devamı olan 'Wilhelm Meisters Wanderjahre' (Wilhelm Meister'in Seyahat yılları) adlı eser, Goethe'nin yaşlılık döneminin mahsulüdür (1805-32).

Bu romanda yazar, tiyatro hakkındaki görüşlerine de yer vermekte, sanatın önemine temas etmekte, sanatı, insan kültürünün en yüksek ifadesi

olarak göstermektedir.

Goethe'ye göre sosyal reformlar için şahsi kültüre ihtiyaç vardır. Bu eser Fransız ihtilâlinin yapıldığı yıl kaleme alınmaya başlandığından, içinde Goethe'nin o günlerde zihnini kurcalayan fikirlere de rastlanmaktadır. Goethe'ye göre Napolyon aynı zamanda bir artisttir ve onun için öyküye lâyıktır. Goethe'nin Napolyonu takdir etmesine sebep Napolyon'un bu artist özelliğidir, çünkü Goethe aslında şiddete ve ihtilâle karşıdır, milliyetçilik kavramı da o günlerde Almanya'da az taraftar bulmuş bir kavramdır. 'Wilhelm Meister' adlı bu romandan dilimize önce (1913) de 'Minyon' adlı bölüm Hasana Bahattin tarafından tercüme edilmiştir. Bu bölüm eserin çok sevilen âhenkli bir kısmıdır.

1914 de Hasana Bedrettin 'Wilhelm Meister'in Çıracılık Yıllarını' da tercüme etmiş, sonra araya giren 28 yıllık bir sessizliği 1942 de eserin Maarif Bakanlığının Alman Klâsiklerinden Tercüme programına alınmasıyla beraber arka arkaya bütün kısımlarının 1948 yılına kadar Şükrü Atala ve Cemal Köprülü tarafından tercüme edilmesi takibetmiştir (Bkz. Bibliyografya).

Bibliyografya

- 1913 "Minyon" (Wilhelm Meister), Çev. Hasana Bedrettin, 2 c. Zeyl, 1329(1913), İstanbul Mihran Matbaası.
- 1914 "Wilhelm Meister'in Çıracılık Seneleri", Çev. Hasana Bedrettin, 1330(1914) İstanbul Sabah Matbaası, 1.c. Minyonun düğünü, 2.c. Minyon başlıklarını taşıyor.
- 1936 "Minyon" (Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri) Çev. Halit Fahri Özansoy, 1936 Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- 1942 "Wilhelm Meister". Çev. Şükrü Atala, Cemal Köprülü, 1942, İstanbul Maarif Bakanlığı, 470s.
- 1942 "Wilhem Meister'in Aktörlüğü, Rejisörlüğü ve Sahne Şairliği", Çev. Şükrü Atala, Cemal Köprülü, 1942, İstanbul, M.E.B., D. E.T.Alm.K1.3.
- 1942 "Hamlet Hakkında" (Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları, V.9 Çev. Melahat Togar, 1942, M.E.B. T.D. II, 2, s.397, Maarif Matbaası.

- 1943 "Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları I ve II, Çev. Şükrü Atala, Cemal Köprülü, 1943, İstanbul, M.E.B., D.E.T., Alm. Kl.8,2c.
- 1945 "Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları II", Çev. Şükrü Atala, Cemal Köprülü, 1945, İstanbul M.E.Meat.330 s., D.E.T. Alm. Kl.:8.
- 1946 "Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları" 3.Kitap 2 Cilt birlikte, Çev. Cemal Köprülü, Şükrü Atala, 1946 Ankara, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı, 8, 1c:1.2. kitap birlikte, 421s.
- 1948 "Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları" I ve II, -948, 49, Çev. Şükrü Atala, Cemal Köprülü, M.E.B.D.E.T., Alm.Kl.38,2 cilt.
- 1948 "Minyon". Çev. Selâhattin Batu, M.E.B.T.D., 1948.
- 1949 "Minyon". Çev. Hüseyin Sesli, M.E.B.T.D. IX, Goethe Özel Sayısı 1949-51.
- 1949 "Minyon, Minyona, Philine, Harp Çalıcı, Harp Çalıcı, (Goethe'den Seçme Şiirler) Çev. Selâhattin Batu, MEB.DET.Alm.Kl.No. 65, 1949 Ankara.
- 1949 "Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları" 1948-49, İstanbul I ve II, Cemal Köprülü, Şükrü Atala, M.E.B.D.E.T. Alm.Kl.: 38, 2 Cilt.
- 1949 "Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları" 3 k. 2 c. birlikte. Çev. Cemal Köprülü, Şükrü Atala, Ankara, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı, 8, 1949 Ankara 237s, 2 c. 3 k. D.E.T. Alm. Kl.:38.
- 1949 "Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları", Cemal Köprülü, Şükrü Atala tercümesinden alıntı, M.E.B.T.D. IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı.
- 1955 "Minyon", Çev. İclal Meneviş, 1955, İstanbul, Yeni Çığır K.92s. Petek Yayınları, Cınai Macera Romanları Serisi 2/5.
- 1963 "Minyon", "Minyona", "Philine", "Harp Çalıcı", "Harp Çalıcı" (Goethe'den Seçme Şiirler, 2.bsl.) Çev. Selâhattin Batu, M.E.B., D.E.T., Alm.Kl.65, 1963 Ankara.

3.1.3. DIE WAHLVERWANDTSCHAFTEN - GÜNÜL BAĞLARI

Goethe'nin "Die Wahlverwandtschaften" adını taşıyan eseri romancının yazarlık hayatının 4. ve aynı zamanda da son dönemi olan 1805-32 yılları arasına isabet eden senelerde yazılmıştır.

Bu dönem Goethe'nin bir çok sevdiği kişiyi kaybetmiş olduğu ve geçmişteki hayatını yeniden gözden geçirdiği hayatının sentezini yaptığı bir devirdir. Ölen dostlardan başka hayatta olan pek çok dostu da kendisinden uzaklaşmıştır, hatta bunlardan bazıları, Goethe'nin yazarlığının 3. önemli dönemini teşkil eden 1794-1805 seneleri arasında yazarın aleyhinde gelişen bazı akımlara da karışmışlardır. Bu dönemde Goethe'nin ilmi çalışmaları bazı çevrelerce istihzayla karşılanmış, Alman edebiyatı ve yazarları sert tenkitlere uğramışlardır. Goethe bu akımlarla faal olarak uğraşırken eski dostu Herderle sudan bir sebepten bozmuş, diğer eski bir dostu olan Fritz Stolberg ise 'Eflâtundan tercümelere' adlı kitabının önsözünde Goethe ve Schillerden 'vaftiz edilmiş kâfirler' diye söz etmiş ve yazarı inançsızlıkla gelen tehlikelere karşı birleştirici bir rol yükleneneceği yerde, halkı hürriyet, eşitlik gibi kavramlarla yerli prensler aleyhine kışkırtmakla suçlamıştır. İsyan ve kaba kuvvetten nefret eden yazarı bu hareketler de çok sarsmış ve bunun üzerine Schillerle birlikte bütün bu insanları hicveden ve "Xenien" adını taşıyan bir dizi satirik hicviyeler yayınlamışlardır(1796)(2).

Goethe'nin bu biraz öfkeli fakat aynı zamanda çok verimli olan ve Schillerden büyük teşvikler gördüğü 3. dönemini, daha sâkin fakat biraz hüzünlü bir devir olan, yukarıda bahsettiğimiz, 4. dönem takibeder. Bu biraz hüzünlü ve karamsar dönemin tesirleri "Die Wahlverwandtschaften" adlı romanında da göze çarpmaktadır. Hatta zamanının münekkitlerinden bazıları 'Yazar evliliği savunmak mı. voksa kötölemek mi istiyor?'(3) diyerek,

(1) Bielschowsky, "Goethe Hayatı ve Eserleri", Çev. Mediha, Şerif Ünay, Alman Klasikleri için Yardımcı Eserler:1, 1962, Ankara.

(2) Yaptığım araştırmalarda bu eserin Türkçeye tercümesine rastlıyamadım.

(3) Johann Wolfgang von Goethe, "Gönül Bağları" (Önsöz), Çev. Nüzhet Kocamehi, Altın Kalem, Klasik Romanlar, Alm.Ed.:2.

Goethe'nin evlilik konusunda bu kitapta gösterdiği karamsarlıkla biraz ileriye gittiğini söylemek istemiş, Goethe ise bu tenkitlere şu sözlerle cevap vermiştir:

"Bir sav ileri sürmek, çözüm yolları göstermek yazarın görevi değildir. Yazar ancak, iki ayrı çözüm yoluna da aynı derecede uzak kalarak, hayatın önceden hesap edilemez gerçeğini gözler önüne serer(4)".

Yazar bu esere bilim adamı vasfından da birşeyler katmak istemiş, eserin ismini bir nazariyeden ilham alarak koymuştur.

Goethe'nin "Werther"den sonra en çok tartışılan romanı olan" bu eser 1946 yılında Selâhattin Batu tarafından tercüme edilmiş ve 'Sevgili Yakınlığı' adıyla Tercüme dergisinde yayınlanmıştır. Bundan sonra eserin bütünü 1962 yılında Sadi Irmak ve 1977 yılında Nüzhet Kocamemi tarafından tercüme edilmiştir. Bunlardan 2.si 1981 de 2. defa basılmıştır.

Bibliyografya

- 1946 'Sevgili Yakınlığı' (Die Wahlverwandtschaften), Çev. Selâhattin Batu, 1946, M.E.B. T.D. VI, 34-36, s.419.
- 1962 "Gönül Yakınlıkları", Çev. Sadi Irmak, 1962 İstanbul, İstanbul Kitabevi, 224s.
- 1977 "Gönül Bağları", Çev. Nüzhet Kocamemi, 1977 İstanbul, Altın Kalem Klasik Romanlar, Alman Edebiyatı:2.
- 1981 "Gönül Bağları", Çev.Nüzhet Kocamemi, Altın Kalem Klasik Romanlar, Alm.Ed.:2, İstanbul 1981 (2.bsl.).

---

(4) ibid.

3.1.4. HERMANN UND DOROTHEA - HERMANN ve DOROTHEA

Bu eser dilimize 1937 ve 1944 senelerinde iki ayrı mütercim, Fevzi Önen ve Recai Bilgin tarafından çevrilmiştir. "Hermannla Dorothea" 9 şarkıdan müteşekkil epik bir eserdir. Goethe'nin İtalya döneminin sonunda, 1796/97 yıllarında yayınlanmıştır ve Fransız İhtilâlinin topluma yansımalarının Goethe'de yarattığı izlenimleri gözönüne sermektedir. Esasen Goethe bilhassa romanlarında Schiller'in tersine hayâl ve nazariyeden çok şahsi tecrübeler ve izlenimlere önem veren bir yazardır ve işte bu yüzden de eserleri sathi kalmamakta, inandırıcı ve gerçekçi olmaktadır. Yazar bu destan tipi romanında basit bir konu ve sade karakterler seçmiş usta tasvirler ve iyi bir üslûpla bunları orijinal bir esere dönüştürmüştür. Eserde kullandığı tasvirlerde ve dialoglarda Homer'in tesiri göze çarpmaktadır.

Bibliyografya

- 1937 "Hermann ve Dorote", Çev.Fevzi Önen, 1937, İstanbul, Bozkurt B.
- 1944 "Hermannla Dorothea", Çev.Recai Bilgin,1944, İstanbul, M.E.B. D.E.T., Alm.Kl.:16
- 1949 "Hermannla Dorothea" (parça), Çev.Recai Bilgin, 1949, M.E.B.T.D., IX, 49-51,Goethe Özel Sayısı.

3.1.5. MASALLAR

Goethe'nin "hikâye" türündeki eserlerinden olan 'Reineke Fuchs' (Kurnaz Tilki) 1793 yılında kaleme alınmıştır. Çocuğun akıl ve zekâsından evvel muhayyalesinê hitap etmenin ve çocuğun hayâl gücünü geliştirmenin gerektigine inanan Goethe, bu alegorik hikâyede hayvanlar vasıtasıyla insanların çeşitli karakter özelliklerini ortaya sermektedir. Eser 1794 yılında yayınlanır.

Bu hikâyeyi 1795 yılında 'Das Maerchen' (Masal) adlı diğeri bir hikâyeye izler. Bu eser Goethe'nin 'Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten' adını taşıyan yazılarıyla birlikte Schiller'in çıkarttığı 'Die Horen' adlı dergide yayınlanır. Alman hikâyeciliğinin temel taşlarından birini teşkil eden bu eser, Goethe'nin muhayyele zenginliğini aksettirmektedir.

Yaşlılık döneminde, 1826 yılında Goethe hikâyeye türündeki eserlerine bir yenisini ekler. Seneler önce aklında tasarlamış olduğu bir konuyu hikâyeye tarzında işler. 'Wunderbare Jagd' (Muhteşem Av) adını taşıyan bu hikâyede Goethe, zaptedilmesi güç azılı bir arslanın flüt çalan küçük bir çocuk tarafından iyilik ve güzellikle yola getirilişini anlatmaktadır. Eser 1828 de 'Novelle' adını taşıyan kitapta yayınlanır.

Goethe'nin dilimize tercüme edilmiş hikâyelerinin sayısı 7'dir, bu hikâyeler 1944 yılından itibaren dilimize tercüme edilmişlerdir.

Bibliyografya

- 1944 - "Kurnaz Tilki Arslan Hükümdar" (Reineke Fuchs), Çev. Targan Çarık-
lı, 1944, İstanbul Resimli Ay Matbaası.
- 1949 - "Masal" (die Geschichte), Çev. Zahide Gökberk, 1949, M.E.B.T.D.
IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı.
- 1955 - "İki Yüzlü Düses", Çev. İclâl Meneviş, 1955, İstanbul Petek Yayın-
ları 94, s.8. Petek Yayınları Cınaî Macera ve Romanlar Serisi 2/3.
- 1955 - "Tuzak", Çev. İclâl Meneviş, 1955, İstanbul Yeni Çığır Kitabevi,
96, s.8, Petek Yayınları Cınaî Macera Romanları Serisi 2/4.

- 1955 - "Canavarlar Geliyor", Çev. İclâl Meneviş, 1955, İstanbul Petek Yayınevi, 47, s.8, Petek Yayınları Cınaî Macera Romanları Serisi 2/7.
- 1955 - "Şöhret Peşinde", Çev. İclâl Meneviş, 1955, İstanbul Petek Yayınları, 48, s.8, Petek Yayınları Cınaî Macera Romanları Serisi 2/6.
- 1962 - "Rüyalar Bahçesi", Çev. Recai Bilgin, 1962, İstanbul Serme Matbaası 31, s.8, Gamma Çocuk Kitapları.
- 1977 - "Kurnaz Tilki", Çev. Zeyyat Selimoğlu, 1977, İstanbul Ağaoglu Yayınevi 119, s.8, 'Cem Yayınevi Çocuk Dizisi'.
2. bsl. 1979, Cem Yayınevi 112, s.8.
3. bsl. 1981, İstanbul Can Sanat Yayınları Ltd.Şti. 123, s.8, Can Yayınları Çocuk Dizisi, Kardeş Kitaplar: 20.

3.2. TİYATRO TORONDE ESERLER

3.2.1. GOETZ VON BERLICHINGEN - DEMİR ELLİ ŞÖVALYE VON BERLICHINGEN

Goethe bu dramı, hayatının yönünü değiştirmiş olan, Strasburg döneminde (1770-71) sonra kaleme almıştır. Genç Goethe Strasburg da bulunduğu süre içinde, ona halk şiirlerini, İncili, Homerî ve Shakespeare'i tanıtmış olan Herder'in tesiri altında kalmış, 'Sturm und Drang' döneminin genç kaabiliyetlerinden Lenz ile tanışmış, ilâhiyatçı Lerse ve halk şairi Jung Stilling'le dostluklar kurmuştur. Bir papazın kızı olan Friederike Briona âşık olmuş ve bu sevginin bir neticesi olarak Alman liriginin paha biçilmez şiirleri olan 'Friederike'ye şarkılar'ı yazmıştır. Daha sonra kabına sığamayan Genç Goethe bu sevginin ve gündelik hayatın sınırlarını aşmış, insanlığın meselelerine karşı ilgi duymaya başlamış, Sokratî, Jül Sezarî, Muhammedî ve Prometeyi incelemeye başlamıştır. Aynı dönemde okumuş olduğu 1731 yılında Nürnberg'de basılmış olan 'Şövalye Götz von Berlichingen'in kahramanlıklarını anlatan kitap onu çok etkilemiş, ve şair hemen bu kahramanın hayatını konu alan bir dram eseri yazmaya karar vermiştir.

1771 Ekiminde kaleme alınmaya başlanan bu eser, aynı yılın aralık ayı başında tamamlanmıştır. Bu eser, Goethe'nin fırtınalı bir döneminin mahsulü olduğu için, 1833 yılına kadar yayınlamamıştır.

5 Perdeden oluşan bu eser çok serbest bir şekilde yazılmıştır. Eserde o döneme kadar Almanlara örnek teşkil eden Fransız dramında olduğu gibi zaman, mekân ve olay birliği kaidelerine uyulmamıştır. Fakat buna rağmen eserde bir kopukluk yoktur, birlik, birbirini takibeden kısa sahnelerin biraraya getirilmesiyle sağlanmıştır.

Münekkitler, o güne kadar Alman yazarları arasında rastlanmamış olan bu uygulamayı, Goethe'de 'Shakespeare tesiri' olarak yorumlamaktadırlar(1).

(1) Goethe, Jugenddramen - Götz von Berlichingen, Clavigo, Stella, Wolfgang von Goethe (Einführung in Goethes Jugenddramen, Georg Dorminger), Wilhelm Goldmann Verlag, 1957 - Menchen.

- Johann Wolfgang von Goethe, 'Zu Goethes ' Götz von Berlichingen', Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand, Philipp Reclam Jun., 1982, Stuttgart.

- Ord.Prof.î.Hikmet Ertaylan, 'Götz de Berlichingen', Johann Wolfgang von Goethe Hayatı ve Eserleri, T.İş Bankası Kültür Yayınları,

Bu eserin, dil bakımından da gösterdiği bir özellik vardır ve bu özellik eserin çok farklı ortamlardan gelen asker, çiftçi, çingene, asilzâde, şövalye gibi karakterlerinin hiçbir yapmacığa kaçmadan, kendilerine has dili kullanmalarından kaynaklanmaktadır.

Goethe'nin Alman Tiyatrosuna getirmiş olduğu bu yeni anlayış, Sturm und Drang döneminin genç şairlerine şekil ve dil bakımından bir örnek teşkil etmiş, Milli Alman Tiyatrosunun temeli de böylece Goethe tarafından atılmış olmuştur.

Eser Almanya'da büyük bir heyecan ve ilgi ile izlenir. 16. yüzyıl Şövalyelerinden olan Demir Elli Götzün hayatını da Goethe kendi yorumuna tâbi tutarak, onu, hürriyetini sınırlayan her türlü baskıyla savaşıyor, zayıf ve güçsüzlere fedakârca yardım elini uzatan ve bir Alman kahramanına yakışır şekilde 'Hürriyet! Hürriyet!' diye haykırarak can veren bir karakter haline sokmuştur.

Eserin diğer kahramanları Weislingen ve Adelheid 18.yüzyıl Alman sahnesinin unutulmaz tipleri olmuşlardır.

Goethe'nin genç yaşta tiyatro alanında göstermiş olduğu bu başarıda onun hayatının gelecek yıllarında yaratacağı eserlere dair ipuçları vardı.

Goethe kendisi de hayatının bu döneminde bir şair olarak yaratılmış olduğunu anladı. Götz von Berlichingen'i 'Goethe'nin Gençlik Dramları', olarak adlandırılan bir dizi piyes takibetti. Goethe'nin, en büyük eseri olan Faust'un planlarına da bu dönemde başladığı söylenir.

Bu eser dilimize, yayımlandığı tarih olan 1833'den tam 100 sene sonra 1933 de Ahmet Adnan isimli mütercim tarafından tercüme edilmiş ve bu tecrüme 2 ayrı yayınevi tarafından yayınlanmıştır*.

---

* Bkz. Stella.

Bibliyografya

- 1933 'Demir Elli Şövalye von Berlichingen' (Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand-dramatiseerd), çev. Ahmet Adnan, 1933, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 1960.
- 1933 'Demir Elli Şövalye von Berlichingen' (Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand-dramatiseerd), Çev. Ahmet Adnan, 1933, Kader matbaası.
- 1949 'Goetz von Berlichingen', Çev. Ahmet Adnan, M.E.B.Tercüme Dergisi, Goethe Özel Sayısı, 1949-51, s.33.

3.2.2. CLAVIGO

'Goethe'nin 'Gençlik Dramlarının' ikincisi olan Clavigo 1774 yılında yazılmıştır. Goethe bu eseri 1 hafta içerisinde kaleme almıştır. Münekkitlere göre bu eser, Goethe'nin o dönemdeki fırtınalı hayatını sahneye aksettirmektedir. Friederike Brionâ ihânet etmiş olması saire vicdan azâbı çektirmekte, o da bu tedirgin ruh halini Clavigo'nun karakterinde tebârüz ettirmektedir.

Eserde karakterler çok güzel işlenmiş ve dramatik bir gerginlik yaratılmıştır.

Eser dilimize önce 1938 yılında Seniha Bedri Göknil tarafından tercüme edilmiş, bunu 1948 de Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri Dizisinde yer alan 2. tercüme tâkib etmiştir. 2.Tercüme-Mediha ve Ahmet Şerif Önay tarafından gerçekleştirilmiş ve 2. tabı 1965 de yapılmıştır*.

Bibliyografya

- 1938 'Kardeşler', Çev. Seniha Bedri Göknil, Dünya Edebiyatından Seçme Piyesler', Yücel Neşriyatından VIII, s.57-76.
- 1948 'Clavigo Kardeşler', (Clavigo-die Geshwister), Çev.Mediha-Ahmet Şerif Önay, T.M.E.B.Alm.Kl.:58, 1948, 105 s.
- 1949 'Clavigo' (s.36). Çev. Mediha, Şerif Önay, M.E.B.T.D.Goethe Özel Sayısı, 1949-51.
- 1965 'Clavigo Kardeşler' Çev.Mediha-Ahmet Şerif Önay, M.E.B. Alm. Kl.:58, 1965, İstanbul.

---

* Bkz. Stella.

3.2.3. STELLA

Goethe'nin 'Gençlik Dramları'nın 3.sü 'Stella' adlı eseridir. Bu eseri Goethe 1775 de kaleme almıştır. Münekkitlere göre bu eser, Goethe'nin fırtınalı gençlik yıllarının hissiyatını aksettirmektedir.

1774'de Goethe zengin bir bankerin kızı olan Lili Schönemann'la nişanlanmış, sonra da ayrılmıştır. Bu ayrılığın neticesi şair bir yandan üzüntü duymakta, vicdan azabı çekmekte, bir yandan ise evlilik zincirinden de kurtulup hürriyetine kavuştuğu için kendini mutlu hissetmektedir. Öte yandan Friederike Brionü da henüz unutamamıştır, bu da ona ıstırap vermektedir. Goethe'nin kendi ruhundaki bu ikilem., Fernando'nun karakterinde tecessüm etmektedir. Fernando'nun ve Stellanın monologlarında, Goethe'nin Friederike Briona karşı duyduğu sevgi ve bu sevginin derinliği dile gelmektedir. Aynı yılların mahsulü olan Werther'deki duygular Stelladakilere paralel teşkil etmekte ve Goethe'nin gençlik yıllarının ruh halini aksettirmektedirler.

Goethe'nin Tiyatro Yazarlığının ilk mahsullerini teşkil eden bu üç 'Gençlik Drama', 18. yüzyıl Almanyasının değer hükümlerini ve o dönemin hissiyatını dile getirmiş, büyük bir ilgi, hassasiyet, sevgi ve heyecanla izlenmiştir.

Stella dilimize 1932 yılında Seniha Bedri Göknil tarafından tercüme edilmiş ve aynı yıl İstanbul Şehir Tiyatrolarında temsil edilmiştir. 'Stella', Goethe'nin memleketimizde temsil edilen ilk dramdır.

Mütercim Seniha Bedri Göknil'in temsil vesilesiyle Darülbedayi Mecmuasında(1) yazmış olduğu makalede Goethe'nin hayatı ile eserleri arasında kronolojik bir bağlantı kurulmakta ve bu eserlerle yazarın hayatı arasındaki paralelliklere okuyucunun dikkati çekilmektedir.

---

(1) Seniha Bedri Göknil, 'Stella Münasebetiyle', Darülbedayi Mecmuası, Sene III, 15 Mart 1932, İstanbul.

Seniha Bedri Göknil Hanımın bu Stella tercümesi 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri dizisinin 27 numaralı eseri olarak neşriyatımızda yerini almıştır. Özdemir Nutkunun 'Şehir Tiyatroları ve Darülbeyazınin 50 yılı' ve Metin And'ın 'Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu' adlı eserlerinde Stella'nın ülkemizde 1932'den sonra temsil edilmiş olduğuna dair bir kayıda rastlamadım.

Goethe'nin 'Gençlik Dramları' diye adlandırılan 'Demir Elli Şövalye von Berlichingen', 'Clavigo' ve 'Stella' piyeslerinin yazılmış oldukları tarihin üzerinden 200 yılı aşkın bir süre geçmiştir. Artık bu günün insanları o günkülerden başka türlü hissetmekte, başka bir dil kullanmakta ve başka değer hükümlerini benimsemiş bulunmaktadır. Hayatlarında o dönemlerde insanlara hâkim olan duygusallığa yer yoktur artık. O yüzden de bu eserler onlara artık hitabetmemektedir, ama bu durum bu eserlerin değerlerini azaltmamalı, onların bir kenara itilmesine sebep olmamalıdır. Çünkü unutulmamalıdır ki; bu dramlar olmasaydı, 200'ü aşkın senedir binlerce kişi tarafından incelenip hâlâ üzerinde tartışılan Faust trajedisi de doğmazdı. Bu bakımdan bu eserlerin önemi küçümsememeli ve onlar bugünkü değil, kendi dönemlerinin değer ve sanat yargıları çerçevesinde incelenmelidirler.

Bibliyografya

- 1932 'Stella', Çev.Seniha Bedri Göknil
 1946 'Stella', Çev.Seniha Bedri Göknil, Yay. T.C.M.E.B., Dünya Edebiyatından Tercümeleler, Alm.Kl.27, 1946, Ankara.
 1949 'Stella', Çev.Seniha Bedri Göknil, M.E.B.T.D.IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı, s.39.

3.2.4. EGMONT

Goethe 'Egmont' trajedisini 1787 yılının Eylül ayında İtalya seyahatinde bitirmiştir. Eser, Goethe'nin en dokunaklı trajedisi olarak kabul edilmektedir.

Konusunu 16. yüzyıl Avrupa tarihinden alan bu eserin sahne müziği Beethoven tarafından yazılmış ve bunun uvertürü unutulmaz bir müzik şaheseri olmuştur.

Eserde Kont Egmont cesaretini ve fütursuzluğunu idam sehpasında acımasızca öldürülerek ödemekte ve bir gün önce hayranlıkla kendisini alkışlamış olan halkı olaya acz içersinde seyirci kalmaktadır.

Bu eser dilimize ilk defa 1946 yılında Mediha ve Şerif Ünay tarafından tercüme edilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri Dizisinin 32 numaralı eseri olarak yayınlanmıştır. 1966'da da eserin 2.tab'ı yapılmıştır.

Bibliyografya

- 1946 'Egmont', Çev.Mediha Ünay, Ahmet Şerif Ünay, Yay.: M.E.B. 143, Alm.Kl.32.
- 1949 'Egmont', Çev.Mediha, Ahmet Şerif Ünay, M.E.B.T.D. IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı.
- 1966 'Egmont' (2.bsl.), Çev.Mediha Ünay, Ahmet Şerif Ünay, İstanbul, M.E.B.; D.E.T.Älm.Kl.:32, 127 s.

3.2.5. IPHIGENIE AUF TAURIS - İFIGENİ TAURIS'TE

Goethe bu eserine 1779'da başlamış ve 1787 ye kadar üzerinde çalışmıştır. Eseri önce nesir şeklinde yazmış, 28 Mart 1779 da bitirmiştir, bu ilk İphigenie aynı yılın 6 Nisanında Weimar tiyatrosunda sahneye konmuş, Goethe bu temsilde Orestes, Prens Konstantin de Pylades rolünü oynamıştır.

1780 yılında Goethe bu eseri tekrar ele almış, onu manzum şekle sokmuş, fakat yaptığı değişikliklerden mennun kalmayıp, 1781 senesinde tekrar nesre çevirmiştir.

1786 senesinde tekrar eseri ele almış, İtalya seyahatinde esere kaynak teşkil eden Euripides'in 'İphigenie'sini incelemiş ve bugün beğenerek okuduğumuz 'İphigenie auf Tauris'i son biçimine kavuşturmuştur. Eserin bu üçüncü defa ele alınmış şekli edebiyat eleştirmenleri tarafından, fikir ve dil bakımından bir bütünlük gösterdiği için öncekilerden daha başarılı kabul edilmektedir.

İtalya Seyahatinden önce kaleme almaya başladığı bu eser ve Torquato Tasso Goethe'nin Güneye duymuş olduğu hasret ve hayranlığın belirtilerini taşımaktadırlar. Goethe, ancak Güney Avrupa'da, eski Yunan Medeniyetinin beşiğinde, içinde bulunduğu sıkıntılı ve sınırlı cemiyet ve meslek hayatının tekdüzeliğinden kurtulup huzur bulabileceğini hissetmekteydi. İçinde, güneyin, sayısız sanat ve bilim adamının yetişmesine sebep teşkil etmiş olan ilham kaynaklarına varmak için büyük bir arzu vardı. Nihayet 1786'da bu arzusuna erişebildi, dük, Frau von Stein ve Herderle yıllık kaplıca ziyaretinden sonra Brenner üzerinden İtalya'ya hareket etti.

Edebiyat tarihçilerine göre Goethe'nin İtalya seyahati ve Almanyaya döndükten sonra bu seyahati takibeden 6 yıl onun hayatında önemli bir yer teşkil eder(1) (1786-1794), 'İtalienische Reise', 'Römische Elegien',

(1) Glaser, Lehmann, Lubos, 'Wege der deutschen Literatur', eine geschichtliche Darstellung, Ullstein Verlag 323/324, 7.Auflage, 1967, W.Berlin.

'İphigenie auf Tauris', 'Egmont', 'Torquato Tasso', 'Reineke Fuchs', 'Grosskophta', 'Bürgergeneral', kısmen 'Hermann und Dorothea' ve 'Botanik' araştırmalar bu bereketli dönemin mahsulleridir.

İphigenie auf Tauris piyesi, konusunu, ilk olarak Euripides'in işlemiş olduğu bir Yunan efsanesinden almıştır.

Agamemnonun kızı olan İphigenie lânetlenmiş olan Tantalus sülâlesinden gelmektedir. Tanrıça Diana onu kurban edilmekten kurtarıp Tauris'e kaçırmıştır. İphigenie burada Tanrıçanın yardımcısı olarak görevlendirilmiştir ve görevini ideal bir biçimde yerine getirmektedir, fakat bir yandan da vatan hasretiyle yanıp tutuşmaktadır. Ülkenin kralı olan Thoas İphigenie'yi kendisine eş olarak seçer. Tam bu sırada nöbetçiler 2 yabancıyı yakalamış olduklarını bildirirler. Bu kaçaklar, Thoasın emri ve İphigenie'nin rızasıyla kurban edileceklerdir. Zaman içersinde kaçakların İphigenienin kardeşi Orestes ile onun arkadaşı Pylades oldukları meydana çıkar. Orestes, annesi Klytemnestrayı ve onun sevgilisini öldürmüş ve çıldırmıştır. Affedilebilmesi, üzerindeki lânetten kurtulabilmesi ve çılgınlığının sükunet bulabilmesi için Tauriste bulunan kızkardeşini geri götürmesi gerekmektedir. Bazı karışıklıklardan sonra kardeşler birbirlerini tanırlar. İphigenie, kendisine bir baba gibi davranmış olan Thoasa ihânet edemez ve olanbiteni itiraf eder. Thoas, aslında İphigenie ile evlenmek istemektedir ama yüksek bir insanlık örneği teşkil eden İphigenie karşısında onun da insanî duyguları kişisel çıkarlarına ağır basar, İphigenie'nin kardeşi Orestes ve onun arkadaşı Pyladesle beraber vatanına dömesine izin verir.

Goethe bu eserinde insaniyetin önemini vurgular ve insaniyet yoluyla çözümlenmesi imkânsız meselelerin bile çözülebileceği fikrini savunur. İletmek istediği mesaj aslında şudur: İnsanlar ancak insâniyete inanarak ve onun icâblarını yerine getirmek suretiyle, yanılgılarından, bencilliklerinden, kötülüklerinden ve vahşet duygularından kurtulur, ve ancak onun yardımıyla Tanrıya ruhen yaklaşabilirler. Bunu yapabilmek için de insanın kendi kalp ve vicdanının sesine kulak vermesi gerekmektedir. Bu ses, bütün düşüncelerden ve aklın yaptığı planlardan daha önemlidir. Bu ses insâniyetin

sesidir. İnsan aslında asildir, yardımsever ve iyidir. Onu, diğer bütün canlılardan ayıran özelliği de işte budur.

Eğer Goethe'yi klâsik yapan unsurlardan birisi, ölçü, kural ve düzen, kavramlarıyla özetlenebilirse, ikinci unsur da 'insaniyet' kavramıyla ifade edilebilir.

Goethe'ye göre 'insaniyet', Herder'in kabul ettiği gibi, kolayca sahib-olunan bir vasıf değil, uğrunda çaba harcaması, savaş verilmesi gereken bir hedeftir. Bu hedef, insanın bilhassa kendisiyle başbaşa ve karşı karşıya kaldığı anda apaçık bir şekilde ortaya çıkar.

İnsaniyet yolunda verilen mücadelede, Goethe'yi harekete geçiren üç ana prensip vardır. Goethe, bu prensiplere hem eserlerinde, hem de kendi hayatında uymaya çalışmıştır. Aynı zamanda Schillerle beraber yaptığı çalışmalarda, eğitim amacıyla, bunları halka da aşılama çalışmışlardır. Bu prensipler şunlardır: 1- Güzellik fikri (fiziksel güzellikle birleşmiş manevi güzellik, ruh güzelliği), 2- Uyum fikri (Harmonie), 3- Cemiyet fikri.

Bu temel fikirler, Goethe'in 'İphigenie', 'West-östlicher Divan' ve 'Wilhelm Meisters Wanderjahre' adlı eserlerinde mükemmel bir şekilde birleşirler ve insaniyet yolunda büyük çaba gösteren Goethe'nin klâsik döneminin unutulmaz eserlerini oluştururlar.

Klâsik dönemde, 'antik insan' güzelliğin sembolü olarak kabul edilmiştir, ama bu güzellik, 'İphigenie'nin şahsında görüldüğü gibi fiziksel ve ruhsal güzelliği kapsayan bir güzellik olarak yorumlanmaktadır. İphigenie, sâdelik, nâsumiyet, temiz kalplilik, sabırlılık, sükûnet, huzurluluk, dürüstlük, samimiyet ve açık kalplilik özelliklerine sahip bir insandır ve bu özelliklerinin tabii bir sonucu olarak gerçek ve ideal bir insan gibi davranmaktadır. Karşısında ise bir barbar vardır; Thoas. Fakat İphigenie'nin gösterdiği yüksek insanaî özellikler ona bile tesir etmekte ve Thoas'ı iyeye ve güzele doğru çekmektedir.

Goethe'nin bu eserde vurguladığı diğer bir fikir de 'gerçek (Wahrheit)' fikridir. Goethe'ye göre insanlar, gerçekleri söylemek suretiyle meseleleri çözümliyebilirler. Nitekim Tanrılar tarafından terkedilmiş olan Orest, gerçeği söyleyerek İphigenienin itimadını kazanır ve affedilir. İphigenie ise hayatının dönüm noktasını teşkil eden krize yakalandığında onu bu çıkmazdan kurtaran gene gerçeklerin ortaya dökülmesi olur. İphigenie Thoasa gerçekleri anlatmak suretiyle onun vicdanına hitabeder ve kurtulmalarını sağlar.

Goethe, bu eserin konusunu antik dünyadan almıştır ama, onu kendi kültür süzgecinden geçirmiş ve bu malzemeyle, şekil bakımından klâsik ölçüleri koruyan ama anlayış bakımından modern olan bir eser yaratmıştır.

Ancak Werther'in şartlandırmış olduğu Alman toplumu, eserin Weimar'daki temsilinde, Goethe'nin beklediği tezahüratı göstermemiştir. Eser Roma'da da beklenen ilgiyi görmemiştir.

İphigenie dilimize ilk olarak 1924 yılında Hasan Cemil Çambel tarafından tercüme edilmiştir. İkinci tercüme ise Prof.Selâhattin Batu tarafından 1943 yılında yapılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri Dizisinin 7 numaralı eseri olarak yayınlamıştır. Başvurduğum tiyatro kataloglarında bugüne kadar ülkemizde sahneye konduğuna dair bir nota rastlıyamadım(1).

Bibliyografya

1924. 'İfijeni Toiriste', bir temaşa. Çev. Hasan Cemil Çambel, 1340(1924), İstanbul, Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 62s (Kitap, Servet-i Fünûn'un 5.nüshasının ilâvesidir.
1925. 'Efijeri Toriste', Çev.Hasan Cemil Çambel (2.bsl.), 1341 (1925), İstanbul, Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
1943. 'İphigenie Tauriste', Çev.Selâhattin Batu, İstanbul Maarif Matbaası, M.E.B.D.E.T.Alman Klâsikleri No.7, 121s., 1943.
1949. 'İphigenie Tauriste', Çev.Selâhattin Batu, M.E.B.T.D.IX., 49-51, G.Özel Sayısı.

3.2.6. TORQUATO TASSO

Goethe'nin Iphigenie auf Tauris, Egmont ve Roma Elejileri gibi İtalya'da kaleme alınan eserlerinden biri olan 'Tasso' 1789 senesinde Weimarda bitmiştir.

Eser, bir şairin saray içindeki hayatını konu almakta, onun karşılaştığı çeşitli engelleri ve dükkü kardeşine karşı duyduğu aşkı dile getirmektedir.

Goethe, bu eserinde de, 'Goetz von Berlichingen' adlı piyesinde yapmış olduğu gibi, "zaman, mekân ve olay birliği" kuralına uymamaktadır. Münekkitler bu eseri monoton bulmakta, bunun sebebinin de, Goethe'nin İtalya seyahati dönüşü pek çok dostuyla arasının açılmış olmasından kaynaklandığını söylemektedirler.

Bazı münekkitler de gene eserdeki kahramanlarla Goethe'nin ahbabları arasında benzerlikler bulmaktadırlar. Onlara göre; Eleonore Este, Madame de Stael'e, Dük Alphonse, Goethe'nin hamisi Karl August'a benzemektedir.

Tasso'dan bir parça dilimize 1949 yılında Afif Obay tarafından tercüme edilip, Tercüme Dergisi, Goethe Özel Sayısında yayınlanmıştır. Eser, bütün olarak henüz dilimize tercüme edilmemiştir.

Bibliyografya

- 1949   'Torquato Tasso', çev. Afif Obay, 1949, Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi, Goethe Özel Sayısı IX, s.54 (parça).

3.3. HATIRA, SEYAHATNAME ve DENEMELER

3.3.1. KENDİ HAYATIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT - DICHTUNG UND WAHRHEIT

Goethe bu kitabı bir dostunun uyarısı ve ricası üzerine yazmaya karar vermiştir. Yazarın bu dostu, kendisinin 12 eserini iftiharla okumuş ve kütüphanesine dizmiş olduğunu ve bu kadar çok ve ölümsüz eseri bir kişinin yazmış olabilmesine inanmanın güç birşey olduğunu söylemekte ve Goethe'den eserlerini hangi şartlar altında, hangi ortamda ve nasıl bir hâlet-i ruhiye içinde yazdığını tespit edip, kaleme almasını rica etmektedir.

Bu mektubu ve ilgiyi memnuniyetle karşılayan Goethe, hayranının bu isteğini yerine getirmeye çalışır, fakat eserin önsözünde bunun ne kadar güç bir iş olduğunu ifade eder.

1946 yılında dilimize bu eserin ilk cildi, 1948'de ikinci cildi, 1954'de üçüncü cildi Recai Bilgin tarafından tercüme edilerek M.E.B.Dünya Edebiyatından Tercüme Dizisinin Alman Klâsikleri Serisininin 28. no.lu eseri olarak yayınlanır.

Goethe'yi kendi ağzından tanıtan bu eserden 'Çeviri üzerine üç parça' adlı bölüm de ayrıca 1981 yılında Prof.Şara Sayın tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve Eylül-Ekim 1981 Yazko Dergisi Çeviri Sayısınının 153. sayfasında yayınlanmıştır.

Bibliyografya

- 1946 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat' I, Çev. Recai Bilgin, T.C.M.B., D.E.T., Alm.Kl.28., 310s.
- 1948 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat' II, Recai Bilgin, T.C. Mf.V. D.E.T., Alm.Kl.28., 348s.
- 1949 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat' (alıntı), 1949, M.E.B.T.D., IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı.
- 1954 'Kendi Hayatımdan Şiir ve Hakikat' III, Çev.Recai Bilgin, T.C.Mf.V. 1954, D.E.T., Alm.Kl.28., 377s.
- 1981 'Çevri Üzerine Üç Parça' (Dichtung und Wahrheit'dan), Çev. Prof.Şara Sayın, Eylül-Ekim 1981, Yazko Çeviri, Sayı:2s.153.

3.3.2. ITALIENISCHE REISE - İTALYA SEYAHATI

Goethe, İtalya seyahati boyunca gördüğü, yaşadığı ve değerlendirdiği olayları ve duygularını notlar halinde zaptetmiş, sonra da bunlar 'İtalya Seyahati' adı altında ve 3 cilt halinde yayınlamıştır.

İlk kitap 'Ben de Arkadyada' ibâresi ile 4 Eylül 1786 da başlamakta ve 21 Şubat 1787 de bitmektedir. İkinci kitap, 22 Şubat 1787 tarihinde Napoli'de başlamakta ve 6 Haziran 1787 de sona ermektedir.

Dilimize bu eserden önce bir parça Melâhat Özgü ve diğer bir parça da Seniha Bedri Göknil tarafından tercüme edilmiş ve 1945 ile 1949 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergilerinde yayınlamış, daha sonra ise eser, Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercümeler Alman Klâsikleri dizisinin programına alınmış ve Seniha Bedri Göknil tarafından tercüme edilerek dizinin 82, 96 no.lu eserleri olarak yayınlamışlardır.

Bibliyografya

- 1945 'Homerosu güneyden kavrayış' (İtaliyenische Reise), Çev. Melâhat Özgü, 1945, M.E.B., T.D. VI, 31-32, s.40.
- 1949 'İtalya Seyahati', Çev.Seniha Bedri Göknil, 1949, M.E.B., T.D.IX, 49-51, Goethe Özel Sayısı.
- 1953 'İtalya Seyahati', Çev.Seniha Bedri Göknil, Yayınlayan, T.C.Mf V. İstanbul Maarif Basımevi, D.E.T.A.T.Kl.82,96.
- 1955 'İtalya Seyahati', Çev.Seniha Bedri Göknil, Yayınlayan: Mf. V. 1955 İstanbul Maarif Basımevi, 1.c.243s., D.E.T.A.Kl.:82.
- 1956 'İtalya Seyahati' 3c. Çev.Seniha Bedri Göknil, Mf.V.D.E.T. A.Kl.96, 3c. 288s.

3.3.3. DENEMELER

Çok yönlü bir şahsiyete sahip olan Goethe'nin zihnini hayatı boyunca edebiyat, dil, güzel sanatlar, mimari, mitoloji, tarih, felsefe, din, jeoloji, fizik, biyoloji, tabiat, insanlık gibi konular meşgul etmiş, yazar bu konularla ilgili yüzlerce deneme kaleme almıştır. Bunlardan Türkçe'ye tercüme edilenler daha çok dil ve edebiyatla ilgili olanlardır. Shakespeare, yine Shakespeare, Yunan Korosu ve Yeni Dram, 'Şiirin 3 Tabii Şekli', 'Dil Üzerine Düşünceler', 'Dünya Edebiyatı Hakkında', 'Aktörler için Kaideler', 'Epik ve Dramatik Şiir' gibi.

Tarih, mitoloji ve güzel sanatlarla ilgili olanlardan ise şunlar dilimize tercüme edilmişlerdir. 'Winckelmann ve Asrından', 'Eski Çağlardan', Antik Yarattığı', 'Eflâtun ile Aristo', 'Yunanlıların Tarihi', 'Alman Mimarisini Hakkında', 'Güzellik', 'Laokoon Hakkında'.

Tabiat, fizik ve jeoloji hakkında yazmış olduğu makalelerden ise pek azı; 'Tabiat Hakkında', 'Granit Üzerine', 'Renkler Teorisinin Felsefe ile Münaşeretini' adını taşıyanları dilimize tercüme edilmişlerdir.

Bu denemelerin tercüme edilmesi, Türk okuruna Goethe'nin ilmî yönünü tanıtmak açısından çok faydalıdır. Yazarın dilimize henüz tercüme edilmemiş daha pekçok denemesi vardır.

Bibliyografya

- 1940 - 'Tabiat', Çev. Hikmet Birand, 194-, M.E.B.T.D. 5, s.527.
- 1940 - "Shakespeare ... yine Shakespeare", Çev. Nusret Hızır, 1940, M.E.B.T.D., 1.1. s.4.
- 1943 - "Der griechische Chor und das neue Drama-Yunan Korosu ve Yeni Dram", Çev. Sadı Baytın, 1943, M.E.B.T.D. IV, 20-21, s.58.
- 1944 - "Winckelmann ve Asrından 3 Parça", Çev. Yunus Kâzım Köni, 1944, M.E.B.T.D. V, 25, s.27.
- 1944 - "Tabiat", Çev. Hikmet Birand, 1944, M.E.B.T.D. c.5, 27, s.180.

- 1945 - "Antik Yaratılış", Çev. Yusuf Kâzım Köni, 1945, M.E.B.T.D. VI, 31-32, s.29.
- 1946 - "Şiirin 3 Tabii Şekli", Çev. Nimet Danışmend, 1946, M.E.B.T.D. VI, 34-36, Şiir Özel Sayısı, s.416.
- 1949 - "Dil Üzerine Düşünceler", Çev. Yaşar Önen.
- 1949 - "Goethe Dünya Edebiyatı Hakkında", Çev. Melâhat Özgü, s.97.
- 1949 - "Aktörler İçin Kaideler" Çev. Belma Çakmur, s.103.
- 1949 - "Alman Mimarisi Hakkında", Çev. Melâhat Özgü, s.107.
- 1949 - "Güzellik", Çev. Belma Çakmur, s.109.
- 1949 - "Laokoon Hakkında", Çev. Melâhat Özgü, s.111.
- 1949 - "Tabiat Hakkında", Çev. Hikmet Birand, s.117.
- 1949 - "Granit Üzerine", Çev. Hayrullah Örs, s.120.
- 1964 - "Uçsuz Bucaksız Shakespeare", Çev. Yaşar Önen, 1964, Batı Dil ve Edebiyatı Araştırma D.1, 141-151.
- 1981 - "Çeviri Üzerine Üç Parça", Çev. Prof.Şâra Sayın, Eylül-Ekim 1981, Yazko Çeviri D., Sayı: 2, s.153.

3.4. MEKTUP-KONUŞMA VE VECİZELER

3.4.1. GOETHE'S BRIEFE - GOETHE'NİN MEKTUPLARI

Goethe'nin hayatı boyunca çeşitli kimselere yazmış olduğu mektupların bir kısmı şu mütercimler tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir:

Selâhattin Batu,
Memduh Altar,
Melâhat Togar

Selâhattin Batu, Goethe'nin Schillere yazmış olduğu, Weimar 25 Kasım 1797, Weimar 6 Ocak 1798 ve Frankfurt 16 Ağustos 1797 tarihini taşıyan üç mektubu tercüme etmiştir.

Bunlar 1949 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisinin Goethe Özel Sayısında yayınlanmışlardır. Goethe bu mektuplarında Schillere felsefe ve edebiyattan günlük hayatına kadar birçok konudan bahsetmektedir. Bu konular içersinde dramatik eserlerin biçimi hakkında ileri sürdüğü nazariye şayan-ı dikkattir. Yazar bu konuda şöyle demektedir:

"Başta komedi ve mizah olmak üzere bütün dramatik eserlerin manzum olması lazımdır. Ancak böyle olursa kimin ne yapabileceği daha kolaylıkla ortaya çıkabilir. Halbuki şimdi dram şairine kendini bu şartlara uydurmaktan başka hemen hemen yapacak başka bir şey kalmıyor. Meselâ siz "Wallenstein'inizi" mensur yazmak isterseniz, bunu bu bakımdan ayıplamak mümkün değildir. Ama bunun başlı başına bir eser olmasını isterseniz, o zaman eserin zarfı olarak manzum yazılması gerekir".

Goethe mektubunda nazari görüşlerini belirttikten sonra ilişkide "Elegie" adlı eserini yolladığını yazmaktadır.

Goethe'nin bu mektupları Schillerle arasında, ikisi için de müspet ve verimli olmuş olan fikir teatisini göstermeleri bakımından önem taşımaktadırlar.

Cevat Memduh Altar'ın tercüme ettiği mektup, "Goethe'nin 'Bettine'ye Ce-

yabı", adını ve '6Haziran 1810' tarihini taşımaktadır.

Bu mektup da 1949'da Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisinin Goethe Özel Sayısında ve sonra gene aynı derginin 1964 senesi XVI. sayısında yayınlanmıştır.

Tercüme C.Memduh Altarın açıklayıcı mahiyetteki şu notuyla başlamaktadır:

"Goethe'nin sevgilisi ve XIX.yüzyılın tanınmış bir şairi olan Bettine Brentano, 1810 yılında Beethoven'i Viyana'da ilk olarak tanımış ve Goethe'ye yazdığı uzun bir mektupta "... onu gördükten sonra seni de dünyayı da unuttum..." demişti.

Aşağıdaki mektup Goethe'nin Bettine'ye verdiği cevaptır:

Goethe bu mektubunda Bettine'nin gösterdiği anı heyecanı anlayışla karşılıyor ve şöyle diyor:

"Bu derece çeşitli tezâhüratın meydana koyduğu şeylerle kendi mizacım arasında derunî bir bağ olduğunu sana şimdiden itiraf edebilirim; alelâde bir idrak bütün bunlarda belki bir tenâkuz bulabilir, fakat insan üstü kabiliyetle mücehhez bir kimse bahis mevzuu olurken heveskâra ancak saygı düşer ve onun hissiyle veya inancıyla ifade etmesi aynı şeydir, bu takdirde ilâhlar icrâyı hükmediyorlar ve ileriye matuf bir basiretin ancak sükûnetle feyizlenmesi temenni edilir, umumileşmesi beklenir, zira herşeyden önce insan ruhunu saran sislerin dağılması lâzımdır".

Goethe bu mektubunda ayrıca Beethoven'le tanışmak istediğini söylemekte ve bu buluşmanın her sene gittiği Karlsbad'da gerçekleşebileceğini belirtmekte, Bettine'den Beethoven'i Karlsbad'a gitmesi için ikna etmesini istemektedir.

Bu mektupta Goethe ayrıca kendisinin yazıp Beethoven'in bestelemiş olduğu iki şarkının notalarını istemekte ve neticeyi merak ettiğini söylemektedir.

Beethoven'in 1811'de Goethe'ye yazmış olduğu mektuptan onun da Goethe'ye

uzaktan hayranlık beslediğini görüyoruz.

Goethe'nin gerçekleşmesini ümit ettiği bu karşılaşma 1812 yılında vukubulmuş, fakat hiç de umulduğu gibi bir netice vermemiştir. Bettine Brentano hayran olduğu bu iki dehaya birleştirmek için çok çaba göstermiş, hattâ Goethe'nin Faust'unu müzikleştirmek için Beethoven'den müzik dersleri almıştır.

Almanya'nın sanat alanında yetiştirmiş olduğu bu iki büyük adam ne yazık ki aralarındaki mizaç ayrılığı yüzünden bir türlü anlaşamamışlardır.

Goethe'nin mektuplarını Türkçe'ye tercüme eden üçüncü mütercim Melâhat Togar'dır. Melâhat Togar diğer mütercimler'den farklı bir yol izlemiş, sistematik bir metodla Goethe'nin gençlik, olgunluk ve yaşlılık yıllarında yazmış olduğu mektupları 1964 yılından günümüze kadar peyderpey tercüme etmiştir.

Melâhat Togar bu tercümelerinde Hanser Verlag'ın 1958 yılında yayınlamış olduğu "Johann Wolfgang von Goethe-Briefe" adlı 1262 mektubu kapsayan kitabını, Wilhelm Langewiese-Brandt yayınevini 2 ciltlik "Goethe's Briefe" adlı kitabını ve Oxford'da yayınlamış olan 2 ciltlik "Goethe's Selected Letters", adlı kitabı esas aldığı ve Goethe'nin hayatı boyunca yazmış olduğu 14000 mektuptan seçmeler yaptığını söylemektedir.

Melâhat Togar'ın Goethe'den tercüme ettiği ilk mektup 1964 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisinde yayınlanan Goethe'nin arkadaşı Behrisch'e yazmış olduğu Kasım 1767 tarihli mektuptur.

Melâhat Togar'ın derlediği mektupların 1767-1780 yılları arasında yazılmış olanları 1972 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri Dizisinin 10. eseri olarak Ankara'da "Goethe-Seçme Mektuplar (Gençlik Yılları)" adıyla yayınlamış, bunu 1976 yılında Kültür Bakanlığı Yayınlarından olan "Goethe-Seçme Mektuplar (Olgunluk Çağı)", adlı Goethe'nin 1780-1809 seneleri arasında yazmış olduğu mektupları kapsayan eser takibetmiştir.

1983 yılında ise mütercim, "Goethe'nin Mektupları" adını taşıyan bu konudaki 3. kitabını yayınlamış ve bu eserde önce tercüme etmiş olduğu mektuplara yazarın 1810-1834 yılları arasında yazmış olduğu mektupları da eklemiştir.

Melâhat Togar kitabının önsözünde Goethe'nin mektuplarında kullandığı sade üsluptan bahsetmekte ve bunu Goethe'nin 'olduğu gibi görümme' özelliğine bağlamaktadır. Aynı zamanda yazarın mektuplarındaki fikirlerin bugün bile tazeliğini kaybetmemiş fikirler olduğunu yazmaktadır.

Togar'ın kitabında önsöz'ü takibeden 'Sunu'da mütercim Goethe'nin hayatını anlatmakta, bunu hazırlarken de kendi tabiriyle;

"ozanın uzun yaşamındaki büyük değişikliklere, esin kaynağını oluşturan önemli olaylara ve sevgilerine yer verdiğini ve herşeyden önce onun ozan kişiliği ve yaratıcılığını vurgulamaya çalıştığını"

yazmakta ve şöyle demektedir:

"mektupların çevirisini yaparken tek amacım, anlaşılması zor bilim adamı, Faust yazarı "filozof Goethe'den" ziyade, yanlışları ve doğruları ile "insan Goethe'yi" Türk okuruna tanıtmak, O'nu bizim insanımıza sevdirmektir".

Kitap 285 sayfadır ve içinde 207 mektup yer almaktadır. Melâhat Togar bu mektuplara yer yer açıklamalar eklemiştir. Bundan maksat, mektuplardaki şahıslara ve olaylara yabancı olan Türk okurunu bu hususlarda aydınlatmaktır.

Goethe'nin fikriyatını, duygularını ve kendi benliğiyle uzun hayatı boyunca yapmış olduğu ruhsal hesaplaşmayı muhakkak ki en iyi bu mektuplar dile getirmektedirler. Bunlar hiçbir edebi süslemeye gerek görülmeden, açık kalplilikle ve sade bir dille yazılmış mektuplardır.

Bunların içinde yazarın Zelter, Lavater, Behrisch, Lotte, Frau von Stein, Bettine Brentano, Christiane Vulpius, gibi arkadaş, dost ve sevgililerine yazmış olduğu samimi mektuplar, devlet ricaline yazılmış resmî mektuplar ve Schopenhauer, Hegel, Herder, Schiller, Ludwig van Beethoven, Madame de

Stael, Schlegel ve Fichte gibi tarihe mal olmuş şahıslara yazılmış olan mektuplar mevcuttur.

Goethe'nin hayatı boyunca yazmış olduğu mektupların çok az bir kısmı olmakla birlikte bu mektuplar gerçek Goethe'yi Türk okuruna tanıtmaları bakımından büyük önem taşımaktadırlar.

Bibliyografya

- 1949 'Goethe'den Schillere', Çev. Selâhattin Batu, 1949 Milli Eğitim Bakanlığı, Tercüme Dergisi, Goethe Özel Sayısı, s.127.
- 1949 'Goethe'nin Bettine'ye Cevabı', Çev. CEvat Memduh Altar, 1949, Milli Eğitim Bakanlığı, Tercüme Dergisi - Goethe Özel Sayısı, s.133.
- 1964 'Goethe-Behrische', Çev. Melâhat Togar, 1964, M.E.B.Tercüme Dergisi, XVI, s.77-80.
- 1972 'Seçme Mektuplar-Gençlik Yılları', Çev. Melâhat Togar, Milli Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Seçmeler, Alman Klâsikleri Dizisi, 10, 1972, Ankara.
- 1976 'Seçme Mektuplar-Olgun Çağı', Çev. Melâhat Togar, Kültür Bakanlığı Yayınları 225, Dünya Edebiyatından Seçmeler Alman Klâsikleri, 10, 1976, İstanbul.
- 1983 'Goethe'nin Mektupları-Gençlik, Olgunluk, Yaşlılık Yıllarındaki Mektuplardan Seçmeler', Çev. Melâhat Togar, Kardeşler Basımevi, Düşün Yayınevi, Mektuplar Dizisi:1,285 s., 1983, İstanbul

3.4.2. GESPRAECHE MIT GOETHE'İN DEN LETZTEN JAHREN SEINES LEBENS - HAYATININ SON YILLARINDA GOETHE İLE KONUŞMALAR - J.P.ECKERMANN

Goethe'nin dostu ve kâtibi olan Johann Peter Eckermann, 10 Haziran 1823 yılında Goethe ile tanışmış ve bu büyük adama büyük bir sadakatle bağlanmıştır. Goethe ile arasında geçen konuşmaları kısa notlar halinde zaptetmiş olan Eckermann, daha sonra bunları asıllarına sâdik kalmaya büyük bir gayret sarfederek 'Hayatının son yıllarında Goethe ile Konuşmalar' adı altında 3 ciltlik bir eser halinde neşretmiştir.

Bu eserin ilk iki cildi Goethe'nin kısmî denetiminden geçerek 1836'da Leipzig'de F.A.Brockhaus tarafından yayınlanmıştır.

Üçüncü cilt ise 1848'de başka bir yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Dilimize bu eseri Lütfi Ay ile Sadî Baytın 1942 yılında tercüme etmeye başlamışlar, 1943, 44, 45 senelerinde eserden parçalar çevirip, Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisinin muhtelif nüshalarında yayınlamışlardır.

1947 senesinde ise eserin 1. cildinin tamamı Maarif Vekâleti Dünya Edebiyatından Tercüme Alman Klâsikleri Dizisinin 47. eseri olarak İstanbul'da basılmıştır.

Lütfi Ay'ın bu kitabın önsözünde belirttiğine göre, eserin 1836'da yayınlanmış olan ilk iki cildi, 1848'de yayınlanan 3. cildinden ayrı bir mâhiyet taşımaktadır. Bu yüzden mütercimler de bu son cildi ilkerki bir tarihte tercüme edip yayınlamaya karar vermişlerdir.

Ciltler arasındaki bu mahiyet farkı, Lütfi Ay'a göre iki noktada yoğunlaşmaktadır. Birincisi J.P.Eckermann'ın Goethe hakkındaki kanaatinde zaman içersinde meydana gelen değişiklik, ikincisi ise bu konuşmaların formunda meydana gelen değişikliktir, yani konuşmaların daha ziyade Goethe'nin Monoloğu olmaktan çıkıp, Eckermann'la arasında geçen diyaloglara dönüşmesidir. Ayrıca Eckermann bu son cildi yazarken, konuşmalar sı-

rasında aldığı notlardan başka, Goethe'nin mektuplarından, Hatıra defterinden ve Soret'nin 'Goethe ile Konuşmalar' adlı müsveddesinden faydalanmıştır. Bu kaynak gelişmesi ve zenginleşmesi, yukarıda zikredilen eserin ilk ve son ciltleri arasındaki iki farka bir üçüncü fark olarak eklenilebilir.

Lütfi Ay eserin Önsözünde J.P.Eckermann'ın 'Goethe ile Konuşmalarını' iki ayrı kaynakla(1) mukayese etmiş ve Eckermann'ın Goethe'nin zihinlerde canlanan hayalini hiçbir şeyin gölgelememesi için Üstadının itibarını düşürecek bir şey söylememeye azami gayret gösterdiğini belirtmektedir.

Bu teşhisi destekliyen örneklerden birisi şöyledir:

7 Aralık 1823 tarihli konuşmada Soret:

'Uzayıp giden keyifsizliği çok canını sıkıyor, neşesini kaçırıyor derken, Goethe'nin sıkıntılı ve neşesiz olmasına gönlü razı olmayan J.P.Eckermann, bu durumu

'Uzayıp giden keyifsizliğinin yavaş yavaş kendisine tesir etmeye başladığı görülüyor'

diye ifade etmektedir.

Bu meyalde daha pek çok örnek sıralayan Lütfi Ay, J.P.Eckermann'ın Goethe'ye olan bu hayranlığının aslında gerçek ve haklı sebeplere dayandığını söylemekte ve Goethe'yi tanıyan çağdaşlarının, Şansölye von Müller'in, Riemer'in Goethe'nin gelini Ottilienin ve Frederick Soret'nin aslında Eckermann'ın gerçekleri saptırmadığını, yazdıklarının doğruluğuna şahadet ettiklerini belirtmektedir.

Eckermann'ın tespit ettiği bu konuşmalar aslında bir tesadüfe dayanmamakta ve Goethe'nin gelecek nesillere iletmek istediği mesajlarının bizzat

(1) 1932 de Frédéric Soret'nin 'Goethe ile Konuşmalar' A.Robinet de Clery tarafından yayınlanan vesikaları ve Şansölye von Müller'in 'Goethe ile Konuşmaları'.

kendi yönlendirmesiyle, yani şuurlu ve planlı bir şekilde Eckermann'a yaptırılmış olan tespitleridir.

Edebiyattan felsefeye, Yunan Tiyatrosundan ilmi araştırmalara, Kant felsefesinden İslâm kaderciliğine kadar pek çok çeşitli konuyu ve Goethe'nin kendi eserleri hakkında bilgiyi ihtiva eden bu eserin Türkçeye tercümesinde, 1909'da Dr.H.H.Hauben tarafından Leipzig'de F.A.Brockhaus tarafından yayınlanmış olan eserin 8.rijinali esas alınmıştır.

Eser J.P.Eckermann'ın oldukça enteresan olan kendi biyografisini ihtiva eden bir ünsöz'le başlamaktadır.

Daha sonraki yıllarda, 1948 ve 1949'da eserden bölümler aynı mütercimler ve Prof.Selâhattin Batu tarafından Türkçeye tercüme edilerek Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisinde yayınlanmış, fakat bunu takibetmesi gereken eserin 2. ve 3. cildinin tamamı maalesef dilimize henüz tercüme edilmiştir.

Bibliyografya

- 1942 'Goethe ile Konuşmalar', J.P.Eckermann, Çev.Sadi Baytın, 1942, M.E.B. T.D., III, 15, s.192.
- 1943 'Goethe ile Konuşmalar', J.P.Eckermann, Çev.Sadi Baytın, 1943, M.E.B. T.D., IV, 23, s.329.
- 1944 'Hayatının Son Yıllarında Goethe ile Konuşmalar', J.P. Eckermann, Çev. Sadi Baytın, Lütfi Ay, 1944, M.E.T., D.V. 28, s.283.
- 1945 'Antigone', J.P.Eckermann (Goethe ile Konuşmalar), 28 Mart 1827 (Dr.K.Müller'in Goethe'nin son edebi faaliyeti hakkındaki eserinden). Çev. Lütfi Ay, Sadi Baytın, 1945, M.E.B., T.D.VI, 31-32, s.43.
- 1945 'Yunan Korosu', J.P.Eckermann (Goethe ile Konuşmalar) (Goethe'nin musikici Karl Friedrich Zelter'e yazdığı 28 Temmuz 1803 tarihli mektuptan Dr.K.Müller'in Goethe'nin son edebi faaliyeti hakkındaki eserinden) Çev.Lütfi Ay, Sadi Baytın, 1945, M.E.B., T.D.VI, 31-32, s.42.

- 1945 'Euripides', J.P.Eckermann', Goethe ile Konuşmalar', (1 Mayıs 1825 Dr.K.Müller'in Goethe'nin son edebî faaliyeti hakkındaki eserinden), Çev.Lütfi Ay, Sadi Baytın, 1945 M.E.B. T.D., VI, 31-32, s.48.
- 1947 'Goethe ile Konuşmalar I', J.P.Eckermann, Çev.Lütfi Ay, Sadi Baytın, 1947, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, D.E.T. Dizisi, Alm.Kl.:47.
- 1948 'Goethe ile Konuşmalar', J.P.Eckermann, Çev.Lütfi Ay, Sadi Baytın, T.D.VIII, 43-44, Ocak-Aralık 1948, s.79.
- 1948 'Goethe ile Konuşmalar', J.P.Eckermann, Çev. Selâhattin Batu, T.D.VIII, 48, Aralık-Ocak 1948, s.483.
- 1949 'Goethe ile Konuşmalar', J.P.Eckermann, Çev. Lütfi Ay, Sadi Baytın, 1949-51, T.D. Goethe Özel Sayısı, s.135.
- 1949 'Goethe ile Konuşmalar', J.P.Eckermann, Çev. Cemal Köprülü, 1949-51, T.D.Goethe Özel Sayısı, 146.

3.4.3. VECİZELER

Felsefe ve edebiyata çok meraklı olan Goethe'nin zaman zaman söylemiş olduğu vecizeler, yazarın derin düşünme, araştırma ve inceleme faaliyetiyle geniş hayat tecrübesinin sentezini teşkil ederler. Bu vecizeler Goethe'nin hayat görüşünü aksettirdikleri gibi eğitici ve öğretici bir fonksiyon da taşımaktadırlar. Goethe'nin vecizeleri 'Maximen und Reflexionen' adlı kitapta toplanmışlardır.

Goethe'nin vecizeleri dilimizde çeşitli okul kitaplarında ve dergilerde yer almışlardır. Prof.Sadi Irmak bunların bir kısmını 1943'de Ulus Gazetesinde biraraya toplamış, daha sonra Müjgân Gürsoy Goethe'nin 'Maximen und Reflexionen' adlı eserinden 1949'da yayınlanan Tercüme Dergisi Goethe Özel Sayısına 27 tercüme yapmış, aynı dergide Argun Gökemre'nin Goethe'nin çeşitli eserlerinden derlenmiş felsefî mahiyet taşıyan 48 parça tercümesi yer almıştır. Bu konudaki en geniş çalışmayı ise 1982'de Prof.Dr.Gürsel Aytac yapmıştır. Araştırmacı Goethe'nin bütün eserlerini gözden geçirecek, yazarın dikkate değer düşünce ve sözleri arasında bir seçim yapmış ve bunları Almanya'da Ernst Grumach'ın 1960'da Fischer Verlag'da yayınlanmış olan 'Goethe im Gespraech' adlı kitabında da olduğu gibi çeşitli başlıklar altında toplayarak "Goethe der ki" başlığı altında yayınlamıştır.

Goethe'nin tefekkür hayatının bir kesitini veren bu kitap Türk okuruna yazarı çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır.

Bibliyografya

- 1943 - "Goethe'den Vecizeler", Çev. Prof.Sadi Irmak, 28.5.1943, 9.7.1943, Ulus Gazetesi, Fikir Hareketleri Sahifesi, No 1 ve 4.
- 1949 - "Özdeyişler", Çev. Müjgân Gürsoy, 1949, M.E.B.T.D. Goethe Özel Sayısı, s.156.
- 1949 - "Seçme Parçalar", Çev.Argun Gökemre, 1949, M.E.B.T.D. Goethe Özel Sayısı, s.159.
- 1982 - "Goethe der ki", Çev. Prof.Dr.Gürsel Aytac, 1982, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 534, Tercüme Eserler Dizisi 27, Ankara.

3.5. GOETHE'NİN ŞİİRLERİ

Goethe'nin yazmış olduğu şiirlerin sayısını kesin olarak tespit etmek oldukça güç, fakat kaynaklara göre şair ilk şiirini henüz küçük bir çocukken, sonuncusunu ise 83 yıllık ömrünün son günlerinde kaleme almış ve şiir yazmadan hemen hemen hiçbir gün geçirmemiş. Bundan da anlaşılacağı üzere Goethe'nin şiirleri sayılamıyacak kadar çok.

Bu şiirlerin türleri de oldukça zengin. Bu çeşit bolluğunun sebebi; şiirlerin konularından, şairin etkilendiği edebi akımlara, hayatının farklı dönemlerinin ve geçirdiği hayat tecrübelerinin onun ruhunda meydana getirdiği değişik ruh hallerinden, yeni türleri denemek istegine kadar uzanan çeşitli nedenlere dayanıyor. Sonneler, Balladlar, Odlar, Epigramlar, Taslamalar, Lied ve Elejiler bu türlerden bazıları...

Coşkulu gençlik yıllarında Goethe tabiata büyük bir hayranlıkla bağlı. Romantik Ren kıyılarında bulduğu tabii güzellik şairin başlıca ilham kaynağını teşkil ediyor ve Alman lirikinde Goethe'nin şiirleriyle yepyeni bir dönem başlıyor, meşhur 'Mailed', 'Wanderers', 'Ganymet', 'Mahomets Gesang's 'Sturmlied', 'Prometheus' bu senelerin mahsülleri arasında. Alman Edebiyat tarihinde 'Sturm und Drang' ve 'Geniebewegung' adlarıyla anılan akımların da ürünleri olan bu dönemin şiirlerinde Homer'in ve Shakespeare'in te-sirlerine de rastlamak mümkündür.

Daha sonra Goethe 'Klâsik' devrini yaşar. Arada, senelerdenberi hasretini çektiği güney Avrupa'ya inmiş, İtalya seyahatini yapmış ve tabiata doymuştur. Bu dönemde şair bir önceki dönemden daha olgunlaşmış, tabiatla sanat arasında sağlam ve dengeli bir harmoni kurmayı başarmıştır. Bu devirde şairde Kant ve Spinoza tesirleri görülmekte, Schillerle arkadaşlığı, eserlerini büyük ölçüde etkilemektedir. 'Erlkönig', 'Der Zauberlehrling', 'Der König in Thule' 'Die Xenien', bu yılların mahsülleri arasındadır.

Daha sonra yaşlamaya başlayan Goethe'nin engin duygularını ve geniş hayat tecrübesini bir senteze ulaştırdığını görüyoruz. Bu dönemdeki şiir-

lerinde kendi iç dünyasını yansıtır, burada artık eski dönemlerin coşkusu ve o bitmek tükenmek bilmez heyecan görünmez, fakat eserlerin daha derinlik kazamış olduğu göze çarpar. Bu dönemin şiirlerinde genç Goethe'nin şiirlerindeki farklı bir romantizm hâkimdir. 'Suleika', 'Mignon' 'Der Totentanz', 'Der getreue Eckart' bu son dönemde yazılmışlardır.

Bazı edebiyat tarihçileri Goethe'nin şiirlerini, hayatının bu üç belirgin dönemi içersinde ele alıp incelerler.

Bu dönemlerin birincisi 1770-1786 yılları arasına rastlar. Bu devir, şairin Strassburg, Frankfurt, Wetzlar ve Weimarda geçirdiği senelerin ürünlerini kapsar.

İkinci dönem 1787-1810 yılları arasında kalan yıllardır. Goethe bu devirde İtalya ve Weimar anılarını terennüm eder.

Üçüncü dönem 1810-1832 yılları arasında kalan senelerdir ve Goethe'nin Bohemya, Weimar, Ren ve Dornburg anılarını yansıtır.

Şairin bu üç döneminin ürünleri olarak kabul edilip incelenen şiirlerinden başka, bir de diğer tür; tiyatro, roman, hikâye gibi eserlerinin içerisinde yer alan şiirleri vardır ki; bunları da içinde yer aldıkları eserlerin başlıkları altında toplayarak incelemek mümkündür.

Yaptığım araştırmada şairin Türkçeye tercüme edilmiş 143 tane şiirini tespit edebildim. Bunların hepsinin kesin yazılış tarihini tespit etmek mümkün olmadığı için kesin bir kronolojik bibliyografya vermek de mümkün olmadı. Bu yüzden ilimizdeki bazı kaynakların da faydalamış olduğu bir sistem dayanarak; şiirleri, ait oldukları şiir türleri başlıkları altında toplayarak tercümelerin bibliyografyalarını vermeyi uygun gördüm. Bu arada, tarihini tespit edebildiğimiz şiirlerin tarihini belirttim, diğerlerini de tarihsiz vermek zorunda kaldım. Mamafih burada bizi asıl ilgilendiren bu eserlerin yazılış tarihleri değil, Türkçeye tercüme edilmiş oldukları tarihlere, bunlar bilinmektedir ve bibliyografyada zikredilmişlerdir.

Tezin bu kısmında karşımıza çıkan diğer bir güçlük de tercümelerin bir kısmında kaynak bulunmaması keyfiyetiydi. Bu şiirlerin bazılarının isimlerini ve türlerini eserlerin orijinaleri ile karşılaştırarak tespit edebildim. Ancak ikinci elden, Fransızcadan yapılmış bir tercüme olduğuna tahmin ettiğim H.F.Ozansoy'un şiirlerinde bu işlem çok güç oldu. Burada orijinal ismini tespit edemediğim şiirleri bibliyografyaya, tercüme edilmiş tarihlerini esas alarak yerleştirdim.

Bu araştırma sırasında, Goethe'nin şiirlerini başlıca 12 kaynaktan bulmak mümkün oldu, bunlar da gene şiirlerin bibliyografyasında kodlar ve rakamlarla belirtildi. Bu 12 kaynak şöyle sıralanabilir:

- 1- Güneş Dergisi, 1885 İstanbul, ... Güneş D.
- 2- Resimli Uyanış Dergisi, 1932 İstanbul, ... Res.Uy.D.
- 3- Yolcunun Sesi Dergisi, 1932 İstanbul, ... Yol.Se.D.
- 4- Vasfi Mahir Kocatürk'ün Şaheserler Antolojisi, 1934 İstanbul, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası, V.M.K.Şah.Ant.
- 5- 'Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri', Çev.Halit Fahri Ozansoy, 1936 İstanbul Kanaat Kitabevi, 1.K- H.F.O.
- 6- 'Secme Şiirler', Çev.Selâhattin Batu, 1949 Ankara, M.E.B., D.E.T.Alm. Kl.: 65, 2.K- S.B.
- 2.bsl. 'Secme Şiirler', Çev.Selâhattin Batu, 1963 Ankara, 2.K- S.B.
- 7- Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergileri, M.E.B.T.D.
- 8- Yücel Dergisi, 1946 İstanbul, ... Yüç.D.
- 9- Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi, Goethe Özel Sayısı, 1949-51. M.E.B.T.D. G.Ö.S.
- 10- Varlık Dergisi, 1956, ... Varlık D.
- 11- Çağrı Dergisi, 1965, ... Çağrı D.
- 12- Yazko Çeviri Dergisi, Yazko Yayınları, İstanbul, Y.Ç.D.

Goethe'nin şiirleri dilimize önce münferit mütercimler tarafından ve tek tek tercüme edilmiştir. Bunların en eskisi Veda 'Abschied' adını taşıyan şiirdir ve 1885 de Muallim Naci tarafından tercüme edilip, Güneş Dergisi'nin 9 numarasınının 385. sayfasında yayımlanmıştır. Goethe'den ikinci şiir tercümesini, 1932'de F.Atila yapmış, şairin 'Balıkçı', 'Der Fischer' adlı şiirini dilimize çevirmiş ve Resimli Uyanış Dergisi'nin 173. sayısında,

272. sayfada yayınlamıştır. Goethe'den dilimize 3. olarak 1932'de 'Nehir Kenarında' adlı şiir tercüme edilmiş ve 'Yolcunun Sesi Dergisi'nin 4. sayısında yayımlanmıştır.

Bunları 1934 yılında Vasfi Mahir Kocatürk'ün şiir tercümelere takip etmiştir. Kocatürk şairin 4 şiirini nesir halinde tercüme etmiştir. Bundan sonraki tercüme 1936 yılında Halit Fahri Ozansoy tarafından yapılmıştır. Bu tercüme 'Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri' adını taşımaktadır ve Goethe'nin 53 şiirini ihtiva etmektedir. Şiirler dilimize nesir halinde çevrilmiştir. Bazıları oldukça serbest bir şekilde tercüme edilmiştir. Mütercim şiirlerin Almanca isimlerini vermemiştir. Fakat bu kitap Goethe'nin şiirlerini toplu halde dilimize aktardığı için önemlidir.

Goethe'nin şiirlerini ilk defa sistematik bir şekilde tarayıp dilimize çeviren Prof. Selâhattin Batu olmuştur. Prof. S. Batu'nun Goethe'den tercüme ettiği bazı şiirler daha önceki yıllar Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi'nde yayınlamıştır, bunlar sonra 1949 yılında toplu halde 'Milli Eğitim Bakanlığı'nın Alman Klâsikleri Dizisi'nin 65 numaralı eseri olarak yayınlamışlardır. 7 bölümden oluşan bu kitap 106 şiiri kapsamaktadır. Mütercim tercümesinde şiirlerin şekline ve muhtevasına sâdik kalmaya gayret etmiştir.

Prof. Selâhattin Batu'nun bu tercümesi hakkında 1949 yılının 'Şadırvan Dergisi'nde Muvaffak Sami Onat'ın bir makalesi çıkmıştır(1). Makalesinde bir-iki hususu tenkit etmekte, fakat genel olarak Onat, Prof. Batu'nun şiir tercümelerini övmekte, onun 'hem esere sâdik hem de güzel şiir tercüme edebilmenin güçlüğünü yendiğini' söylemekte, 'şiirlerde en ufak bir tercüme kokusu hissedilmediğini' ilâve etmekte ve 'tercüme arasındaki bazı parçaların, insanda âdeta Türkçe yazılmış şiirler intibai uyandırdığını' ifade etmektedir. Bundan sonra da münekkit 'Gezginin Gece Şarkısı'-ndan 'Gretchen Çıkrık Başında' şiirinden örnekler vermektedir.

(1) Muvaffak Sami Onat, Kitaplar- 'Goethe'nin Seçme Şiirleri' 21 Ekim 1949, Şadırvan Dergisi II, s.30.

Prof.Melâhat Özgü'de tercümenin Önsözü'nde, Prof.Batu'nun sistematik çalışmasını övmekte, bundan önceki bu yoldaki çalışmaların kifâyetsiz olduğuna değinmekte, bunların nesir halinde tercüme edildikleri için şiiriyetlerini kaybetmiş olduklarını ifade etmekte, 'duygulara duygularla yaklaşıldığı gibi, şiire de ancak şiirle yaklaşmanın mümkün olduğunu' söylemektedir. Bu kitabın 2. baskısı1963'de yapılmıştır.

Prof.Batu'nun kitabından sonra, Goethe'nin şiirlerinin teker teker bazı mütercimler tarafından dilimize çevrildiğini görüyoruz. Bu şiirler, 'Varlık', 'Çağrı' adlı dergilerde, Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergileri'nde, 1949-1951 yılları arasında çıkmış olan aynı Dergi'nin 'Goethe Özel Sayısı'nda, Yazko Çeviri Dergileri'nde yayınlanmışlardır, mütercimleri şu kişilerdir; Tevfik Uğurlu-Mehmet Başaran 1946, 47, Hüseyin Sésli 1949, Burhanettin Batıman 1949, Melâhat Togar 1949, 1983, Selâhattin Batı 1948, 49, 63, Oğuz Akalın 1956, Ata Karatay 1965,. Goethe'nin şiirlerinin tercümelerini detayıyla incelemek, mutlaka üzerinde çalışılmasında fayda olan kıymetli bir araştırma konusudur, ancak bu araştırma bu tezin gayesinin ve sınırlarının dışında kalmaktadır. Bu yüzden sözü burada daha fazla uzatmadan bibliyografyaya geçelim.

Bibliyografya:

3.5.1. TEK TEK VE BİRARADA, KİTAP VE DERGİLERDE ÇIKMIŞ GOETHE'DEN ŞİİR TERCOMELERİ

3.5.1.1. GOETHE'NİN ŞİİRLERİ:

1- İlâhi İnsan	1.dönem 1783	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
2- Kartal ve Güvercin	Adler und Taube " " "	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949 2.K. SB 1963
3- Prometheus	Prometheus (1.dönem-1785)	M.Başaran- T.Uğurlu S.Batu M.Togar	1946 Yücel D.S.9 1949,63 2.K. SB 1949 MEB.TD. 1983 YÇD
4- Kışın Harz Yolculuğu	Harzreise im Winter(1.d.-1777)	S.Batu	1949,63 2.K. SB

5-	İnsanlığın Sınırları	Grenzen der Menschheit(1.d.)	S.Batu	1949,63 2.K. SB, MEB.TD.GÖS.
6-	İnsanda Tanrısal Olan	Das Göttliche (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB, MEB.TD.GÖS.
7-	Kralın Duası	Königlich Gebet	S.Batu	1949,63 2.K. SB
8-	İnsanın Duygusu	Menschengefühl (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB
9-	Arıza	Anliegen (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB
10-	Portakal	An Seine Spröde	S.Batu	1949,63 2.K. SB
11-	Sıgırak	Der Becher	S.Batu	1949,63 2.K. SB
12-	Yakınlık	Naehe	S.Batu	1949,63 2.K. SB
13-	Herşeyi Tanrılar Verir	Alles Geben die Götter	S.Batu	1949,63 2.K. SB
14-	Doğmakta Olan Dolunaya	Dem Aufgehenden Vollmonde(3.D.)	S.Batu	1949,63 2.K. SB
15-	Dornburg	Dornburg	S.Batu	1949,63 2.K. SB
16-	Evreni Canlandıran Ruh	Weltseele (2.Dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB
17-	Değişmedeki Devam	Dauer im Wechsel (2.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB
18-	Bulutların Var	Du hast Wolken	S.Batu	1949,63 2.K. SB
19-	Paraların Şarkısı	Parzenlied	S.Batu	1949,63 2.K. SB
20-	Tekrar Buluşma	Wiederfinden	Mihin Ören	1949 MEB.TD.GÖS
21-	Anneme	An meine Mutter	M.Ören	1949 MEB.TD.GÖS.
22-	Ganymed	Ganymed	S.Batu	1965 MEB.TD.
23-	Kronos Amcaya	An Schwager Kronos (1.dönem-1774)	M.Togar	1983 YÇD

3.5.1.2. GOETHE'NİN LİEDLERİ

24-	Yolcu	Wanderlied (3.dönem)	V.M.Kocatürk	1934 VMK.Şah.Ant.
25-	Gezginin Şarkısı		S.Batu	1949,63 2.K. SB
26-	İyi Kalpli Okuyuculara		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
27-	Yeni Adamis		"	1936 1.K. HFO
28-	İhtiyatlı Kız		"	1936 1.K. HFO

29- Tehditler		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
30- Hakikî Zevk		"	1936 1.K. HFO
31- Saadet ve Rüya		"	1936 1.K. HFO
32- Canlı Hâtıra		"	1936 1.K. HFO
33- Masum Kız		"	1936 1.K. HFO
34- İlk Zaman		"	1936 1.K. HFO
35- Kararsızlık		"	1936 1.K. HFO
36- İsviçre Lied'i		"	1936 1.K. HFO
37- Sebeppler		"	1936 1.K. HFO
38- Kuyumcu		"	1936 1.K. HFO
39- Mes'ut Geçiş	2.dönem 1795	"	1936 1.K. HFO
40- Rüzgârsız Hava	2.dönem 1793	"	1936 1.K. HFO
41- Açık Sofra		"	1936 1.K. HFO
42- Boynunda Taşdığı Yürek Biçimli Bir Madalyona	An ein goldnes Herz, das er am Halse trug (1.dönem)1775	"	1936 1.K. HFO
43- Değişen Kız	Die Bekehrte	"	1936 1.K. HFO
44- İmana Gelen Kız	" "	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
45- Müzlerin Çocuğu Müzlerin Oğlu	Der Musensohn " "	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB, MEB.TD.GÖS.
46- Bulunmuş Olan Bulduğum Çiçek	Gefunden (3.dönem)1813	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB. MEB.TD.GÖS.
47- Dans arasına sı- kışacak Liedler	Wechsellied zum Tanz	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
Karşılıklı dans şarkısı	" " "	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
48- Sevgilinin yakınlığı	Nähe des Geliebten	H.F.Ozansoy	1932 Yolcu.Se.D. 1936 1.K. HFO
"	" "	S.Batu	1949, 63 2.K.SB.
49- Nehrin Kıyısında Irmak	Am Flusse (2.dönem, 1797)	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
" "		S.Batu	1949,63 2.K. SB.
50- Geliş ve Gidiş	Willkommen und Abschied (1.dönem 1770)	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
51- Mayıs Şarkısı	Mailed (1.dönem 1771)	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB. MEB.TD.GÖS.

52-	Vaktinden Evvel Gelen Bahar Er gelen Bahar	Frühzeitiger Frühling (2.dönem)	F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB.
53-	Çobanın Sızlanışları Çobanın Ağısı	Schaefer's Klagelied (2.dönem 1803)	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB.
54-	Gözyaşlarında Teselli Gözyaşındaki Teselli	Trost in Traenen (2.dönem) 1803 " "	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB.
55-	Sular Üstünde Ruhların Şarkısı	Gesang der Geister über Wassern	H.F.Ozansoy S.Batu O.Akalın	1936 1.K. HFO 1948 MEB TD. 1949,63 Varlık D. 2.K. SB.
56-	Koruların Güllü Yaban Güllü	Heidenröslein (1.dönem 1773)	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB.
57-	Göllün Üstünde	Auf dem See (1.dönem 1775)	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB.
58-	Muhammed'in Şarkısı	Mahomets Gesang (1.dönem)	M.Başaran, T.Ügurlu	1947 MEB.TD.
59-	Gezginin Gece Şarkısı	Wandrer's Nacht- lied(1.dönem)	S.Batu "	1946,48 MEB,TD. 1949,63 2.K. SB.
60-	Christel	Christel	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
61-	Kurtuluş	Rettung	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
62-	Eşi Eşine	Gleich und Gleich	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
63-	Kuruntu	Selbstbetrug	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
64-	Harp ilanı	Kriegserklaerung	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
65-	Her kılıktaki aşık	Liebhaber in allen Gestalten	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
66-	Bir meydanda çeşitli duygular	Verschiedene Empfindungen an einem Platze	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
67-	Güzel Gece	Die Schöne Nacht	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
68-	Uzaklığın verdiği saadet	Glück der Entfernung	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
69-	Ay Tanrıçasına	An Luna	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
70-	Zifaf Gecesi	Brautnacht	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
71-	İlk Kayıp	Erster Verlust (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
72-	Hatırlayış	Erinnerung (2.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.

73- Hal	Gegenwart (3.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
74- Uzaktaki seviliye	An die Entfernte	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
75- Sevinçler	Die Freuden	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
76- Değişmeler	Wechsel	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
77- Bağra Basış	Beherzigung (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
78- Durgun Deniz	Meeresstille	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
79- Mes'ut Deniz Yolculuğu	Glückliche Fahrt	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
80- Taze Aşk-Taze Hayat	Neue Liebe- Neues Leben (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
81- Belinden'e	An Belinden	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
82- Resimli Kurdele	Mit einem gemal- ten Band(1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
83- Güz Duyguları	Herbstgefühl	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
84- Dinmeyen Aşk	Rastlose Liebe (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
85- Gece Şarkısı	Nachtgesang	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
86- Melankoli	Wonne der Wehmut	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
87- Avcının Akşam Şarkısı	Jaegers Abendlied	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
88- Ay'a	An den Mond (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
89- Kanaat	Einschraenkung	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
90- Sicilya Şarkısı	Sizilianisches Lied	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
91- Çingenelerin Şarkısı	Zigeunerlied	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
92- Parianın Teşek- kürü	Dank des Paria	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
93- Sabırsızlık	Ungeduld	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
94- Daima ve Her yerde	Immer und Überall	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
95- Mart	Maerz (3.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
96- Nisan	April (3.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.

97- Mayıs	Mai (3. dönem)	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
98- Haziran	Juni (3. dönem)	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
99- Yıl Süren Bahar	Frühling übers Jahr	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
100- Geceyarısı	Um Mitternacht	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
101- Kulak ve Göz	Aug und Ohr	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
102- Güzgöze	Blick um Blick	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
103- Karşılıklı	Gegenseitig	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
104- Sevinçle Acıyla Dolu	Freudvoll und Leidvoll	S. Batu	1949,63 2.K. SB.

3.5.1.3. GOETHE'NİN EPIGRAMLARI

105- Esaslı Şart		H.F. Ozansoy	1936, 1.K. HFO
106- Sevinç		H.F. Ozansoy	1936, 1.K. HFO
107- Nette ve Joliette		H.F. Ozansoy	1936, 1.K. HFO

3.5.1.4. GOETHE'NİN BALADLARI

108- Saz Şairi	Der Saenger	V.M. Kocatürk	1934 VMK. Şah. Ant.
Şarkı Okuyan Adam	(1. dönem 1783)	H.F. Ozansoy	1936 1.K. HFO
109- Thule Adasındaki Kral	Der König in Thule (1. dönem)	V.M. Kocatürk	1934 VMK. Şah. Ant.
Thule Kralı	1774	H.F. Ozansoy	1936 1.K. HFO
" "	" "	S. Batu	1948 MEB. TD.
" "	" "	"	1949, 63 2.K. SB.
110- Menekşe	Das Veilchen	H.F. Ozansoy	1936 1.K. HFO
"	(1. dönem-1773)	"	"
"	" "	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
111- Define Arayıcı	Der Schatzgräber	H.F. Ozansoy	1936 1.K. HFO
Hazne Arayıcı	(2. dönem)	"	"
"	" "	S. Batu	1949,63 2.K. SB.
112- Peri Padişahı	Erköning	M. Başaran,	1947 MEB. TD.
" "	(1. dönem)	T. Uğurlu	"
" "	" "	S. Batu	1948, MEB. TD.
" "	" "	"	1949,63 2.K. SB.
113- Balıkçı	Der Fischer	F. Atila	1932 Resimli Uy. D.
"	"	S. Batu	1949,63 2.K. SB.

114- Eckart Amca	Der getreue Eckart(3.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
115- Ölülerin Raksı	Der Totentanz (3.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
116- Tanrı ile Hint Rakkasesi	Der Gott und die Bajadere	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
117- Büyücü Çırağı	Der Zauberlehrling(2.dönem 1797)	S.Batıman	1961 MEB.TD.

3.5.1.5. GOETHE'NİN SONNELERİ

118- Genç Kız Söylüyor		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
119- Yol Bagajı		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
120- Yola Çıkış		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
121- Aşık Yazıyor		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
122- Yeniden Maşuka		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO

3.5.1.6. GOETHE'NİN ELEJİLERİ

123- Roma Elejileri I Römische Elegien	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
(1788-90, bsl.1795)		
124- Roma Elejileri II " "	S.Batu	1949,63 2.K. SB.

3.5.1.7. WILHELM MEISTER'DEN ŞİİR TERCOMELERİ(1)

125- Minyon	Mignon (1.dönem-1784)	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
"	" "	S.Batu	1948 MEB.TD.
"	" "	Hüseyin Sesli	1949,63 2.K. SB.
"	" "		1949 MEB.TD.GÜS.
126- Minyon	Mignon	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
127- Minyon	Mignon	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
128- Minyona	An Mignon (2.dönem-1797)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.

(1) Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Goethe'nin Dilimize Çevrilmiş Roman, Destan ve Masalları - Wilhelm Meister
1.1.2. "Wilhelm Meister"

129- Philine	An Philine	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
130- Harp Çalıcı	Harfenspieler	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
131- Harp Çalıcı	Harfenspieler (1.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB.

Şarkılar (Bkz.IV Goethe'nin Baladları).

3.5.1.8. BATI-DOĞU DIVANINDAN ŞİİR TERCOMELERİ(1)

132- Züleyhâya	An Suleika (3.dönem)	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
"	" "	S.Batu	1948, MEB.TD. 1949,63 2.K. SB.
133- Züleyhâ	Suleika	H.F.Ozansoy S.Batu	1936 1.K. HFO 1949,63 2.K. SB.
134- Hürriyet	Freiheit (3.dönem)	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
135- Tilsimler		H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
136- Hatem	Hatem	H.F.Ozansoy	1936 1.K. HFO
137- Haldeki Geçmiş	Im Gegenwaertigen Vergangenes(3.d)	S.Batu	1949,63 2.K. SB. MEB.TD.GÖS.
138- Mutluluk Veren Hasret	Selige Sehnsucht (3.dönem)	S.Batu	1949,63 2.K. SB. MEB.T.TD.GÖS.

3.5.1.9. 'FAUST'TAN' ŞİİR TERCOMELERİ(2)

139- Gretchen Çıkrık Başında	Gretchen am Spinnrad	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
140- Gretchen	Gretchen	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
141- Paskalya İlâhisi	Ostergesang	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
142- Trova Kadınları- nın Korosu	Chor der Troerinnen	S.Batu	1949,63 2.K. SB.
143- Thule Kralı	(Bkz.IV-Goethe'nin Baladları).		

(1) Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. "Goethe'nin Dilimize Çevrilmiş Şiirleri" - 1.5.1.8. "West-östlicher Divan - Batı Doğu Divanı".

(2) Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. II.Bölüm, Md.zn "Fausttan kısmi tercümeler".

KISALTMALARIN ANLAMLARI

- 1.dönem: 1770-1786 Strassburg, Frankfurt, Wetzlar, Weimar da geçen yıllar.
- 2.dönem: 1787-1810 İtalya Seyahati, Weimar.
- 3.dönem: 1810-1832 Bohemya, Weimar, Ren Nehri çevresi ve Dornburgda geçen Yıllar.
- 1.K.-HFO: 'Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri' Çev.Halit Fahri Ozansoy İstanbul Kanaat Kitabevi, 1936.
- 2.K.-SB : 'Goethe-Seçme Şiirler', Çev.Selâhattin Batu, Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercümeleler, Alman Klâsikleri Dizisi, No.65, Ankara, 1949,63.
- VMK-Şah.Ant: 'Şahaserler Ansiklopedisi', Vasfi Mahir Kocatürk, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- MEB.TD. : Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi.
- MEB.TD.GÖS.: Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi Goethe Özel Sayısı,
IX, 1949-51.
- Yüc.D. : Yücel Dergisi.
- YÇD. : Yazko Çeviri Dergisi.
- Yolcu.Se.D.: Yolcunun Sesi Dergisi.
- Res.Uy.D. : Resimli Uyanış Dergisi.

3.5.2. WEST-ÖSTLICHER DİVAN - BATI-DOĞU DİVANI

Hıristiyanlık ve Müslümanlığın menşei olan Doğu Alemleri bu iki din mensupları tarafından bir türlü paylaşılamadı ve Batı için yüzyıllar boyunca yabancılaşmanın, egzotikliğin ve maceranın sembolünü teşkil etti. Haçlı seferlerine çıkan şövalyeler de kendilerini hep bu doğunun bilimmez güzelliklerle dolu sihreine kaptırdılar. Bu seferlerin neticesinde 'Kral Rother', 'Herzog Ernst' ve 'Roland Şarkıları' gibi epik eserler doğdu. Bunlar ortaçağ Şövalyeliğinin görüşlerini yansıtan eserlerdi.

Doğuya karşı duyulan bu ilgi Avrupa'da 18. yüzyılda başka bir veçhe kazandı, 19. yüzyılda ise iyice popüler olarak son Rönesans'ını yaşadı.

18. yüzyılın ikinci yarısında Batılılar, doğunun kültür ve dinini daha iyi anlayabilmek için yeni yeni şuurlanan tarihi bir motivasyonla doğuya yöneldiler. Alman filozofu Herder Ortaçağ İran Edebiyatını inceledi, daha sonra da doğu dillerini incelemeye koyuldu.

Herder'i Alman Tarihçi J.von Hammer takibetti. Hammer 1812-13 yılları arasında Şemseddin Hafız'ın 'Divan'ını Almancaya tercüme edip neşretti.

Goethe'ye ilk olarak büyültü doğu âleminin kapılarını açan ve yazarın 'West-östlicher Divan' adlı eserini yazmasına sebeb olan bu tercüme eserin esas adı, 'Versammlung deutscher Gedächte mit stetem Bezug auf den 'Divan' des persischen Saengers Mahomed Schemseddin Hafis' idi.

Goethe'nin bu esere karşı duyduğu ilgi ve kendi yaratacağı eser için aldığı ilhamın kaynağında, doğunun farklılığı ve ekzotikliği değil, Hafıza karşı içinde duyduğu ruhi yakınlık yatmaktadır. Bu yakınlık ise Hafız'ın 'Divan'ında ortaya koyduğu, dünyadaki herşeyin sebebini teşkil eden, ebedî kanunlara, insanlığın varoluşunun ebedî gerçeklerine dayanmaktadır.

Çok farklı ortamlarda yaşamış olmalarına rağmen, hayat karşısında aynı duyguları ve görüşleri paylaşmış olmaları, Goethe'nin zaman ve mekân kavramlarını aşarak, Hâfız'ı bir kardeş gibi benimsemesine sebep olmuştur.

Bu ruh ve duygu birliğiyle müşterek kaynaklara eğilen Goethe, aynı zamanda devrinin Dilbilim sahasında büyük merhaleler kat'edilmesine yol açan romantik akımlarına da bağlı kalmıştır.

Romantik Filolojinin başlıca hizmetlerinden biri; Avrupa dillerini, Farsçayı, Hintçeyi ve başka bir grup dili, bir temel dilde; 'İndo-Germen dil grubu', çatısı altında birleştirmesi olmuştur. Bu teşebbüs, Goethe'nin, 'Batı-Doğu Divan'ını yazarken, hareket noktasını teşkil eden bakış açısının diğer bir neticesidir, yani Doğu âlemi ile Batı âleminin paylaştığı müşterek unsurları bulmak, iki âlem arasında bir bağlantı aramanın neticesidir.

Goethe'nin 'Divan'ı, sadece bir şiir koleksiyonu değildir, yazar, eserin daha iyi anlaşılabilmesi için, kitabın şiir bölümünün arkasına, 'Noten und Abhandlungen zu besserem Verstaendnis des West-östlichen Divans' adlı kendi araştırmalarına dayanan notlar eklemiştir.

Yazar bu kısımda önce, Araplar ve Museviler hakkında kısa bir bilgi vermekte, daha sonra, Hz.Muhammed, Gazneli Mahmut, Firdevsi, Enverî, Nizamî, Celâleddin-i Rumî, Sadi, Camî, Hafız gibi İslâm büyüklerini kısaca tanıtmakta, Doğu edebiyatında kullanılan yazı şekillerinden ve sık sık rastlanan motiflerden bahsetmekte, sonra geçmiş yüzyıllarda doğuya gitmiş olan Marco Polo, Pietro della Villa, Johannes von Montevilla gibi Avrupalı seyyahların notlarından parçalar nakletmekte, Haçlı seferlerine değinmekte ve eserin sonunda da, bu incelemesinde kendine ışık tutmuş olan von Diez'e ve Alman tarihçisi von Hammer'e teşekkür etmektedir.

Eserin bu bölümünde Goethe, doğudaki tarihi gelişmeleri, Avrupalıların gözleri önüne sermeye, ve Avrupadaki bilimsel doğu araştırmalarına kritik bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır.

Goethe'nin ileri yaşlarına isabet eden 1827 yılında bitirmiş olduğu bu eserinde, Yazarın klasik döneminde kaleme aldığı eserlerindeki özelliklerden farklı bir unsur göze çarpmaktadır. Bu eserde insanın fânîliği, metafizik bir derinlik kazanmaktadır. Fânî insan, Tanrıyı bir bütün ola-

rak kavrayamamanın suurundadır. "Tanrısal gerçek bizim tarafımızdan direkt olarak kavranamaz, kendini semboller halinde bize belli eder". Bu durumda şairin vazifesi; tıpkı bir sihirbaz gibi, ebedî ile dünyevi arasında aracılık etmektir; şiir ise sonsuzluğun sembolik bir şifresi olmaktadır.

Sembolizmin hakim olduğu bu eserinde Goethe, klâsik Alman şiirinin formundan sıyrılmış, Faust'ta da kullanmış olduğu Knittelvers'i benimsemiş, bu arada doğunun şiir türlerinden de faydalanmış, gazel tarzında şiirler yazmıştır, böylece muhtevada olduğu gibi formda da doğu ile batı arasında bir sentez yapma yoluna gitmiştir.

Lirik şiirlerinin çoğunda olduğu gibi, Divan'ında topladığı şiirlerinin meydana gelmesinde de, kendisine 1814'de tanışmış olduğu bir kadın, Marianne von Willemer ilham vermiş ve Goethe'nin unutulmaz şiirler yazmasına vesile olmuştur. Bu arada Marianne von Willemer de Goethe'nin teşvi-kiyle şiirler yazmış, Goethe bu şiirleri de Divan'ına almıştır.

'West-östlicher Divan' dilimize 1912 (1328) yılında Şacâ'addin Şifa tarafından 'Divan-ı Şarkî' adıyla tercüme edilmiştir. Bu eser hakkında Prof. Dr.Zeki Velidi Togan enteresan bir makale yazmıştır. Bu makale önce 1939 yılında Yücel mecmuasında(1), sonra ise 1949 da Tasvir gazetesinde(2) 'Goethe'nin Şarkı duyusu' adı altında yayınlanmıştır. Münekkit bu makalede, aynı adı taşıyan ve 1939 larda Almanya'da nesredildiğini söylediği bir kitaptan bahsetmektedir. Bu kitap, Berlin Üniversitesi Şark lisanları Profesörü Heinrich Schaefer tarafından yazılmıştır ve Goethe'nin 'West-östlicher Divan'ını' kendisine konu almıştır. Prof.Schaefer kitabında, Divan'ın bizzat kendinden çok, ikinci kısmı teşkil eden 'Not ve Hasiyeler' üzerinde durmakta, Goethe'nin bu kısımda yer verdiği, Şark şair ve filozofları hakkında kendi düşüncelerini aktarmakta ve bu kimseler hakkında geniş bilgi vermektedir.

(1) Prof.Dr.Zeki Velidi Togan, Goethe'nin Şarkı Duyusu, Yücel Mecmuası, s.55, Eylül 1939, İstanbul.

(2) Prof.Dr.Zeki Velidi Togan, Goethe ve Şark, Tasvir Gazetesi, 28 Ağustos, 1949.

Prof.Schaeder'e göre Goethe'nin Hafıza yakınlık duymasının en önemli sebebi;

"Hafızın, eserlerindeki meczûbiyet ve aşka kapılan şairlik hususiyetleri değil, bilâkis hayata ve kendisinin benliğine mutlak hakim olan akıllı, ağır başlı birinin cevvaliyetidir. Hafız, öteki âlemin değil, bu dünyanın adamı ve hayatın şairidir".

Aynı sebepten Goethe Hafızı Voltaire de benzetmektedir. Schaeder, Hafızın kitabında mistisizm aramanın yanlış olduğu fikrine sahiptir. Keza Goethe'ye de böyle bir özellik yakıştırmamanın hatalı olacağını yazmaktadır. Böyle bir düşünceye kapılmak, Goethe'nin doğuya ve İslâmiyete karşı duymuş olduğu ilgiyi yanlış değerlendirmek olacaktır. Schaeder, Goethe'nin eserin Abdurrahman Cami'ye ayırmış olduğu kısmında yer alan Mistikler hakkındaki düşüncesinin, bu görüşü desteklediğini belirtmektedir.

Prof.Schaeder Avrupa'nın Hafızı tanınmasında, Türklerin rolünün büyük olduğunu yazmakta (s.107-108), Fatih'in Hocası Ahmet Paşa'nın, Sultan Selim'in ve Bâki'nin hafıza karşı hayranlık duyduklarını ve bu hayranlığı Avrupalılara da aşlamaya muvaffak olmuş olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca Sudî Efendinin Hafız Divanına yazmış olduğu Şerh'den bahsetmekte ve bu Şerh'in zaman içersinde değerinden hiç bir şey kaybetmediğini yazmaktadır.

Ancak Prof.Z.V.Togan, haklı olarak, Prof.Schaeder'in Türklerin ve Türk Edebiyatının Goethe üzerindeki tesirini yeteri kadar ortaya koyamadığı kanaatinde. Halbuki bu tesir 'Goethe'nin Şarki Duyuşu' adlı kitabın kapsamı içersindedir. Nitekim Goethe'nin Divanında yer alan Şark büyükleri içinde Gazneli Mahmut, Timur gibi Türk şahsiyetleri de bulunmaktadır. Ayrıca münekkit, Goethe'nin Nasreddin Hoca hikâyelerine karşı hayranlık duyduğunu, bu eserin önce Lâtinceye tercüme edilmesini, sonra da Almanca olarak işlenmesini istediğini yazmaktadır. Bu konuda yapılan 'Goethes Interesse für Nasreddin Hodscha' adlı diğer bir araştırma Türkçeye tercüme edilmiş ve 1958'de Ankara Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır.

Münekkit, Goethe'ye Şarkî tanıtan şahısların başında gelen F.von Diezden yazarın önce Türk büyüklerini ve edebiyatını öğrendiğini söylemekte, yazarın tanıdığı ilk Türk büyükleri arasında Nişancı Mustafa Çelebi'yi, Şeyh Mehmet Lâlezarî, Seydi Ali'yi, Kadı Ebusuut'u, Sultan Selim'i saymaktadır. Alman münekkidi Burdsch, Goethe'nin bazı şiirlerini, meselâ Lesebuch' şiirini, Nişancı Mustafa Çelebi'nin 'Selimnamesinden', 'Lass deinen Rubinenmund' şiirinin Seydi Ali'nin 'Murat-ı Memâlikinden', 'Suleika' şiirinin ise bir parçasını Seydi Ali'den aldığını tespit etmiş olduğunu söylemektedir.

Goethe'nin doğuya karşı ilgisi oldukça geniş kapsamlı ve derin olmuştur. Yazar, F.von Diez ve Hammer'in, doğudan aktardıkları kısmen yanlışlarla dolu bilgilerle iktifa etmemiş, doğuyu pek çok ve farklı kaynaklardan araştırmıştır.

1803'de Paris'te Sanskritçe öğrenmeye başlamış, 1813'de Marco Polo'yu okumuş, Çin'e karşı ilgi duymuş, İngiliz ve Fransız yazarlarının Hindistan hakkındaki yazılarını okumuş, bir zamanlar Yunan ve Helen medeniyetine karşı duyduğu alâkayı doğu medeniyetine ve İslâm dinine karşı da duymuştur.

Ona göre Şark medeniyetinin merkezi Ön Asya ve İslâm âleimidir. Goethe bu araştırmalarında Doğu ile batıyı birleştirmek amacını gütmüştür. 1814 yılında İspanya'da gelen bir Kur'an parçasıyla ilgilenmiş, yazıyı hemen kopye etmiş ve tercüme ettirmiştir. Yazar, Şark'a gitmemiş olmakla birlikte, doğu büyüklerini, doğu tarih ve felsefesini incelemiş, devrinde Almanya'da çıkan doğu kültürüyle ilgili bütün neşriyatı yakından takip etmiştir. Hammer'in 'Fundgruben des Orients' adlı mecmuası da bunlar arasındadır.

Prof.Togan makalesinde, Goethe'nin Şarkî oldukça iyi anlamış, duymuş ve sevmiş olduğunu anlatmakta ve doğu kültürünün kendisine orijinal bir ilham kaynağı teşkil etmiş olduğunu belirtmekte, fakat eserlerinde Şark fikrini ve felsefesini yansıttığının iddia edilemeyeceğini ifade etmektedir. Münekkit ayrıca, Goethe'nin bazı hususlarda yanlış olduğunu iddia et-

mektedir. Bunlardan biri, yazarın doğu ile batı arasında daimi ve ebedi bir yaradılış farkı olduğu inanışıdır.

Prof.Togan'ın üzerinde durduğu diğer önemli bir nokta da, eserin kendi devri içinde mütalâa edilmesi gerekliliğidir. Bu eseri, Avrupalılara doğuyu anlatan zamanüstü bir eser gibi görmek yanlış olur, çünkü eserde anlatılan doğu ile bugünün doğu âlemi arasında uzak yakın hiç bir âlaka yoktur.

Goethe'deki doğu tesirinden bahseden diğer bir yazar olan Ahmet Halil, 'Goethe ve Türkler'(1) adlı makalesinde Goethe'nin evrensel kişiliğine değinmekte ve yazardaki şark tesirini, bu evrensel kişiliğin kaçınılmaz bir parçası olarak görmektedir.

Bu münekkit de Goethe'nin, doğu âlemine karşı ilgi duymasının sebebinin, Herder'le Alman halk ruhunu araştırırken, bu ruhu her halk kültüründe mevcut bilen faraziyeden hareket etmesi olduğunu ifade etmektedir. Goethe bu arayış içersinde doğuya kadar uzanmıştır. Hâfız, Yusuf ve Zeliha hikâyesini, Leylâ ve Mecnun menkıbesini, kendisine mânevi ilham kaynağı edinmiştir. "Müslümanlık dinlerin dini, hepimiz Müslümanlık içinde yaşıyoruz"(2), sözleri Goethe'nin İslâm dinine karşı duyduğu hayranlığın bir delilidir.

Ahmet Halil ayrıca, yazarın Timur'un diyarında huzura kavuştuğunu ifade ettiğini yazmakta, Arap alfabesini öğrendiğini belirtmekte ve Nef'i'ler Fuzûliler gibi Divan yazdığını ifade etmektedir.

Ancak Ahmet Halil, bu makalesinde Goethe'deki doğu tesirini yer yer fazla ileri götürmekte, genellemeler yapmakta ve bilimsellikten ayrılmaktadır.

Goethe'nin bu eserinin diğer eserlerine kıyasla dilimize çok az ve kısmî olarak tercüme edilmiş olması, mütercimlerimizin gözünden kaçmış bir

(1) Ahmet Halil, 'Goethe ve Türkler', Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1949,

(2) Ibid.

eser intibasını uyandırmaktadır. Halbuki, Goethe'nin bizim büyüklerimize de yer vermiş olduğu bu eserin dilimizde okunup incelenebilmesi herhalde çok faydalı olurdu.

Bibliyografya

Divan'ı Şarkî, Çev. Şacâ'addin Şifa, 1328(1912), 155s. (Basıldığı yer ve matbaa belli değil) Bkz. Goethe Bibliyografyası, Prof.Dr. Gürsel Aytaç, "Hürriyet", "Tılsımlar", "Züleyha", "Yine Züleyha", "Hatem", Divandan Parçalar, Çev. Halit Fahri Ozansoy, Goethe'nin Aşkları ve Aşk Şiirleri, 1936, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

NET İCE

Bu tezde yapmış olduğumuz çalışmaların neticesini şu şekilde özetleyebiliriz:

- I. Türk matbuatında, büyük Alman şair ve düşünürü Goethe, 19. yüzyılın son 25 yılı içerisinde, yani ölümünden 42 yıl sonra tanınmaya başlamıştır. Yazara karşı bu ilginin uyanması Tanzimat devrinde başlatılan İslâhat Hareketleriyle yoğunlaşan Türk-Alman askerî, ekonomik ve kültürel ilişkilerinin bir sonucudur.
- II. Goethe'den Türk neşriyatında ilk sözeden Nâmık Kemal'dir. Nâmık Kemal 1874-1888 yılları arasında kaleme aldığı bir dizi makale ve mektupta Goethe'nin şahsından ve eserlerinden bahsetmiştir.
Goethe'ye karşı duyulan ilgi 20. yüzyılda artmış ve zaman zaman yoğunlaşarak günümüze kadar devam etmiştir. Yazara karşı duyulan bu ilginin; yazarın 50., 100. ve 200.cü ölüm yıldönümleri olan 1878, 1932 ve 1982 yıllarında arttığı ve 200. doğum yıldönümü olan 1949 yılında zirveye vardığı görülmektedir.
- III. Goethe'yi Türkiye'de tanıtan çalışmaları şu 7 grupta toplamak mümkündür:
  - 1- Eser Tercümeleeri (407)
  - 2- Yazarın şahsı ve hayatı hakkında yazılmış yazılar (155)
  - 3- Yazarın eserleri hakkında yazılmış yazılar (75)

- 4- Goethe'yi başka yazarlar ve bilim adamları ile karşılaştıran yazılar (8)
- 5- Yazarın tiyatro eserlerinin sahnelenmesi (6)
- 6- Bibliyografyalar (3)
- 7- Üniversite, Kültür Enstitüleri gibi kuruluşların Goethe ile ilgili konferans, sergi, vs. gibi çalışmaları (Sayısı belirsiz)

IV. Bu çalışmalar arasında, yukarıda parantez içerisindeki rakamlardan da görülebileceği gibi, en yaygın olan, eser tercümeleridir.

Tespitlerimize göre Goethe'den dilimize 1874'den 1982'ye kadar 210 mektup, 143 şiir, 1 Divan, 26 deneme, 7 maşal, 5 tiyatro eseri, 4 roman, 2 seyahatname ve hâtıra türünde eser, 1 yazarın konuşmalarını toplamış olan eser ve sayısını tespit edemediğimiz kadar çok vecize tercüme edilmiştir. 407'yi bulan bu rakam yüksek görünmekle birlikte, yazarın dilimize henüz tercüme edilmemiş daha pek çok eseri vardır.

Bunların arasında en çok ilgiyi, yazarın mektuplardan oluşan romanı 'Verter' ile 'Faust trajedisi' çekmiştir. Bunda 'Verter'in, zamanın marazî psikolojisini çok iyi yansıtabilmiş olmasının, 'Faust'un ise insanların her zaman ilgisini çekmiş ve çekecek olan bâzı ölümsüz fikirleri ihtivâ etmesinin rolü olmuştur.

Goethe'nin eserlerini Türkçe'ye kazandıran mütercimlerden en gayretlileri; Prof.Recai Bilgin, Melâhat Togar, Prof.Melâhat Özgü, Seniha Bedri Göknil, Prof.Selâhattin Batu, Prof.Burhanettin Batıman, Prof. Sâdi İrmak, Prof.Gürsel Aytaç, Hasan Cemil Çambel, Mediha ve Şerif Ünay, Prof.Şâra Sayın, Şükrü Atala, Cemal Köprülü, Lütfi Ay, Vasfi Mahir Kocatürk, Halit Fahri Ozansoy, İclâl Meneviş, Mediha Sayar ve Hasan Bedrettin'dir.

V. Goethe'nin şahsı ve hayatı hakkındaki yazıların sayısı da bir hayli kabarıktır (155). Oldukça renkli bir şahsiyete sahip olan Goethe Türkiye'de çeşitli yönleriyle ele alınmış, edebî şahsiyeti, estetik anlayışı, bilimsel ve yaratıcı yönü incelemiş, ayrıca Goethe'yi de-

gerlendiren çeşitli ecnebî yazarlardan dilimize makaleler tercüme edilmiştir.

Bütün bu çalışmalara rağmen Goethe'nin dünya için ifade ettiği gerçek önem tam mânâsıyla tebârüz ettirilememiştir. Evrensel kişiliği, bilimsel araştırmaya yönelik ruhu, toleransı ve dünya edebiyatına katkısı üzerinde yeterince durulmamıştır. Ne yazık ki bu sahadaki çalışmalar arasında Prof.Melâhat Özgü'nün 'Goethe'nin Cihan Edebiyatındaki Şahsiyeti' adlı değerlendirmesi gibi yazılar azınlıkta kalmaktadır. Bu yüzden de(1) yazarın gerçek veçhesi Türk okuruna henüz tanıtılamamıştır.

Goethe hakkında yayınlanmış yazıların çoğu, yazarın eserlerinden tercümelere yapılmış olan şahıslar tarafından kaleme alınmıştır; Prof. Selâhattin Batu, Prof.Melâhat Özgü, Lütfi Ay, Şükrü Akkaya, Cemal Köprülü, Yaşar Önen, gibi. Bu isimlerin dışında Adnan Adıvar, Hasan Âli Yücel, Âdile Ayda ve Namık Kemal gibi şahıslar da Goethe'nin şahsı ve hayatına karşı yakın bir ilgi göstermişlerdir.

VI. Goethe'den dilimize toplam olarak 407 eser tercüme edilmiş olmakla beraber, Türkçe'de yazarın eserleri hakkında gerektiği kadar geniş bir araştırma, inceleme ve değerlendirme yapılmış olduğu söylenemez. Bu alanda yapılmış olan çalışmaların adedi tespitlerimize göre 75 civarındadır. Bunların 38'i 'Faust', 6'sı 'Wilhelm Meister', 3'ü 'Verter', 3'ü 'Şiirler', 1'i 'Divan', 1'i 'Hermann ve Dorotea', 1'i 'Egmont', 1'i 'renk teorisi' hakkında, diğer 21'i de genel mahiyettedir.

Bu rakamlar, Goethe'nin ülkemizde en çok ele alınıp incelenmiş eserinin 'Faust' olduğunu ortaya koymaktadır. 'Faust' üzerinde yapılmış en geniş kapsamlı bilimsel araştırma ise Doç.Dr.Burhanettin Batıman'a

(1) Melâhat Özgü, "Goethe'nin Cihan Edebiyatındaki Şahsiyeti", Ankara Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Konferanslar Serisi, 1, 1938.

ait olan 'Faust'un Tahlil ve Tefsiri'(1) adlı eseridir.

Bu sahadaki inceleme yazılarının çoğu Prof.Melâhat Özgü, Prof.Selâhattin Batu, Prof.Faruk Akün, Prof.Şâra Sayın gibi ilim adamları ve Seniha Bedri Göknil, Galip Bahtiyar, Halil Vedat Fıratlı, Halil Fikret Kanad, Şükrü Atala, Lütfi Ay ve Halit Fahri Ozansoy gibi eser mütercimleri tarafından kaleme alınmışlardır.

VII. Dilimizde, Goethe hakkında 'Mukayeseli Edebiyat' sahasına girebilecek mahiyette karşılaştırmalı çalışmaların adedi oldukça azdır (8). Bu yazılarda Goethe; Schiller, Byron, Newton, Napolyon ve Hâfız'la karşılaştırılmıştır. Bunlardan Prof.Melâhat Özgü'nün 1952 de yapmış olduğu 'Goethe ve Hâfız'(2) adlı araştırma 'Goethe'deki şark tesirini inceleyip açıklayan dikkati çekici bir çalışmadır.

Memleketimizde 'Mukayeseli Edebiyat ilmi' daha iyi anlaşılıp benimsedikçe bu sahada da daha geniş ve derin çalışmaların yapılacağı ümidindeyiz.

VIII. Yapmış olduğumuz tespit çalışmaları; Goethe'nin ülkemizde sadece iki eserinin temsil edilmiş olduğunu göstermektedir. Bunlar 'Stella' (1932 de) ve 'Faus'tur (1936, 1946 da ve 1949 da) üç kere. Bu eserler, Goethe'nin doğum ve ölüm yıldönülerinde sahneye konmuşlardır.

Bu rakamlar bize Goethe'nin tiyatro eserlerinin Türk seyircisi tarafından pek tanınmadığını göstermektedir.

IX. Türkçe'de 1945, 1949 ve 1983 yıllarında olmak üzere 3 Goethe Bibliyografyası hazırlanmıştır.

-
- (1) Doç.Dr.B.Batıman, 'Faust Birinci Kısımın Tahlil ve Tefsiri', İst.Üniv. Yayını, No.179, 1942.
Doç.Dr.B.Batıman, 'Faust İkinci Kısımın Tahlil ve Tefsiri', İst.Üniv. Yayını, No.428, 1949.
- (2) Melâhat Özgü, 'Goethe ve Hâfız', A.Üniv.İlahiyat F.D., 89, 1952 Ankara, s.163.

Bunların ilk ikisini Dr.Melâhat Özgü hazırlamıştır. 1983'de yayınlanan ise Ankara Üniversitesi ve Millî Kütüphane'nin müşterek bir çalışmasıdır. Bu çalışmayı Prof.Dr.Gürsel Aytac, Ferhan Orhon ve Mahmure Kahraman yürütmüşlerdir.

Bu bibliyografyalarda gözden kaçmış olup da bizim tespit etmiş olduğumuz eserlerin bibliyografyası tezin sonunda yer almaktadır.

X. Goethe hakkındaki tanıtma çalışmalarının sonuncusu olarak yukarıda saymış olduğum , kültür kuruluşlarının hazırlamış olduğu konferans ve sergiler, hemen her yıl tekrarlanmakta, bilhassa yazarın önemli doğum ve ölüm yıldönümlerinde bu anma çalışmalarının sayılarında bir artış görülmektedir. Bu tür çalışmalar göz ve kulağa birden hitab ettiğinden belirli kültür çevrelerinde etkili olmaktadır.

XI. Tezimin ağırlık noktasını teşkil eden 'Faust', Goethe tercümeleeri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Tespit ettiğim rakamlar (20 kısmî tercüme, 6 kitap halinde tercüme, 38 makale, 6 temsil) Goethe'nin bu büyük eserinin dilimizde en çok rağbet edileni olduğunu göstermektedir. 'Faust'u halkımıza 1886'da ilk tanıtan yazarımız Nâmık Kemal olmuştur. Eserden, önce parçalar halinde tercümeleer yapılmış, daha sonra 'Faust' bir bütün halinde Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eserden ilk parça tercümesi 1904'de Hüseyinzâde Ali Bey, ilk kitap tercümesi ise 1926'da Galip Bahtiyar tarafından yapılmıştır.

XII. Eser dilimize kitap halinde 6 ayrı mütercim tarafından tercüme edilmiştir. Bu mütercimleer; Galip Bahtiyar (1926), Seniha Bedri Göknil (1935), Recai Bilgin (1941,43,66), Vasfi Mahir Kocatürk (1965,68), Ord.Prof.Sadi Irmak (1960,73) ve Hasan İzzettin Dinamo'dur (1983).

Bu mütercimleerin eser karşısında almış oldukları tavır farklıdır.

Galip Bahtiyar tercümesinde, eserin felsefî fikirleerle dolu olan bāzı önemli kısımlarını atlamış olduğu için bu tercümede eserin mânâsı kaybolmuştur. Seniha Bedri Göknil,eserin tiyatroya uyarlanmış şekli-

ni kendine kaynak olarak aldığından, yaptığı tercüme, eserin sahnelenmesini mümkün kılmış, fakat sanat yönünü aksettirememiştir. Bu arada eserdeki metafizik unsurlar sahneye aktarılamadığı için eser derinliğinden çok şey kaybetmiştir. Recai Bilgin, tercümesinde eserin aslına oldukça sadık kalmıştır. Hernekadar bu tercümede de hatâlar bulmak mümkünse de, genel olarak eserin, Goethe'nin okuyucuya ulaştırmak istediği mesajı ilettiği söylenebilir. Ancak bu tercümede de öncekilerde olduğu gibi yazı türü olarak nesrin seçilmiş olması tercümenin âhengini bozmaktadır. Vasfi Mahir Kocatürk'ün tercümesi, eserin sadece 1. kısmını ihtiva etmekte, bu tercümede de yer yer dil hatâlarına rastlanmaktadır. Prof.Sadi İrmak'ın tercümesi, mevcut Faust tercümeleri içersinde başarılı sayılabilir. Prof.S.İrmak hem eserin muhtevasına sadık kalmaya itina göstermiş, hem de akıcı, güzel bir dil kullanmıştır. Ancak tercüme nesir halinde olduğundan, eserin aslındaki şiiriyet burada kaybolmuştur. Hâsan İzzettin Dinamo'nun yapmış olduğu tercüme, dilimizdeki en yeni Faust tercümesi olmasına rağmen; tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Bu tercümede gelişigüzel atlamalara, mısralarda yer değişikliklerine rastlanmakta, kullanılan dilde tutarsızlıklar göze çarpmaktadır.

XIII. Eseri memleketimizde tanıtmak açısından önem taşıyan, büyük gayretler neticesi meydana getirilmiş olan bu tercümelerin hiçbirinin mükemmel addolunamayacağı kanaatindeyim. Bunda, Faust'un tercüme edilmesi güç bir eser olmasının payı büyüktür, fakat herhalde bu güçlük karşısında yılmamak, Faust'u ve Goethe'nin diğer eserlerini, bundan önceki tecrübe birikimlerinden faydalanarak, çağımızın modern tercüme metodlarıyla asıllarına uygun ve zevkle okunabilecek bir şekilde tercüme etmek gerekir.

XIV. Faust'taki edebî ve estetik özellikler tercümelelerde kaybolduğundan Türk milletine lâyıkıyla aksettirilememiştir, ama eserde hâkim olan felsefî fikirler ve değer hükümleri, hem tercümeleler hem de eser hakkında yayınlanmış makaleler vasıtasıyla aktarılabilmektedir. Türk dilinde esere gösterilmiş olan ilgi de eserin bu felsefî mâhiyetinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Faust'un dilimize en çok (11 defa) tercü-

me edilmiş kısmının 'Gökte Prolog' sahnesi olması da bu görüşü doğrulamaktadır. Bu sahne, eserin felsefî derinlik bakımından en önemli sahnesidir. İnsan üzerinde, Tanrı'yla Mefisto arasında girilen bahis, insandaki sınırsız bilme, öğrenme ve sahip olma azmi ve bundan doğan problemler, insanın içindeki düalizm; iyiyle kötünün bitmez tüketmez savaşı, Tanrı'nın insanın içindeki iyiliğe olan inancı ve insana karşı beslediği iyîniyet ve tolerans, bu arada insan gayretine verilen yüksek değer, şeytana uyanın bedeli, gibi konuların işlendiği, kısaca eserin ana hatlarının çizildiği ve Faust'un âkibetine dair ipuçlarının verildiği bu bölüm Türk okurlarının da ilgisini çekmiştir. Ancak bence bu ilgi, Türk okurunun, Faust'ta kendisi için yeni ve çok değişik fikirler bulmasından değil, bilâkis kendisine oldukça âşına, hattâ 'gayret insandan, yardım Allah'tan' gibi bazı Türk atasözlerinde dile getirilmiş olan değer hükümlerine ve düşüncelere rastlamış olmasındandır. Fakat ne yazık ki bu büyük eser Türk okuruna gerçek değeri ile henüz tanıtılmamıştır.

ZUSAMMENFASSUNG

Vorliegende Arbeit beabsichtigt, 'Goethe's Anerkennung in der Türkei zwischen den Jahren 1900 und 1983' im Rahmen der "Vergleichenden Literatur" chronologisch zu untersuchen und die türkische Faustübersetzungen zu analysieren. Die Arbeit baut sich aus drei Hauptteilen, einer Einführung und einem Schlusswort auf.

In der Einführung wurden die Hintergründe der allgemeinen türkischen Interesse an die deutsche Literatur und an Goethe gezeigt. Die Rolle der intensiven Beziehungen zwischen der Türkei und Deutschland gegen Ende des 19. Jahrhunderts und der indirekte Einfluss von Frankreich wurden dabei in Betracht gezogen.

In der zweiten Haelfte des 19. Jahrhunderts, hat sich die Türkei nach Westen aufgeschlossen und enge Beziehungen mit europaischen Laendern aufgenommen. Das war ein wichtiger Entschluss für die Türken, weil er den Verlauf ihrer Geschichte wesentlich veraendert hat. Die Gründe und Konsequenzen dieses Entschlusses werden hier nicht behandelt, einige davon jedoch wurden zu gutem Verstaendnis der vorliegenden Arbeit hier erwaeht.

Der Grundstein der Beziehungen zwischen der Türkei und Deutschland wurde mit der Ankunft der ersten deutschen Militaermission in 1839 gelegt. Die militaerische Beziehungen, die ein Teil von einem grossen politischen Plan waren, haben ökonomische sowie auch kulturelle Beziehungen zwischen diesen Laendern mit sich gebracht. Durch diese Beziehungen haben die Türken und die Deutschen die Möglichkeit gefunden, sich gegenseitig besser

zu kennen. Die Interesse in den Türken an die deutsche Literatur und an den berühmten deutschen Dichter Goethe wurde, auf diese Weiserweckt.

Eine zweite Ursache der türkischen Interesse an Goethe war der indirekte Einfluss, der über Frankreich kam. Goethe war schon während seines Lebens in Frankreich bekannt und beliebt.

Der französische Einfluss in der Türkei war in dem 19. Jahrhundert ziemlich verbreitet. Die türkischen Schriftsteller, die eine Beziehung zu Frankreich hatten, hatten die Möglichkeit gefunden, Goethe und seine Werke durch Frankreich zu kennen.

I- Der erste Kapitel der Arbeit befasst sich mit 'Johann Wolfgang von Goethe in der Türkei'. In diesem Teil wurde die Popularitaet von Goethe mit Hilfe der Frequenzmethode(1) in Komparatistik festgestellt. Dabei hat sich herausgestellt, dass der Dichter (der Aussender)(2) erst in 1874, also zweiundvierzig Jahre nach seinem Tode in der Türkei (das Empfangsland) bekannt wurde. Der türkische Dichter Nâmik Kemal war der erste 'Übermittler' von Goethe. In einer Reihe von Artikeln zwischen den Jahren 1874 und 1888 hat er Goethe's Namen erwaeht und von seinen Werken Beispiele gegeben. Die Popularitaet von Goethe in den Jahren 1874-1983 wurde graphisch gezeigt. In der graphischen Darstellung ist in den sogenannten 'Goethe-jahren' 1932, 1982 und besonders in 1949 eine bemerkenswerte quantitative Zunahme an Popularitaet ersichtlich.

In diesem Teil wurden auch die Mittel untersucht, mit deren Hilfe die türkische Leute Goethe wahrgenommen haben. Sie wurden in folgenden sieben Gruppen aufgefasst:

-
- (1) Frequenzmethode ist eine Methode, die bei den Studien im Rahmen der Vergleichenden Literatur oft benutzt wird. Sie untersucht das Auftauchen eines Schriftstellers in einem anderen Land indem sie die Zeitungen, Zeitschriften, Bibliographien, Theaterkatolage durchstudiert und Daten sammelt, die nachher in Form einer Graphischen Darstellung und Interpretationen bewertet werden.
  - (2) Diese Begriffe werden in der 'Vergleichenden Literatur' benutzt. Siehe Pichois und A.M.Rousseau, Vergleichende Literaturwissenschaft, 1971, Schmann Verlag, Düsseldorf.

- 1- Übersetzungen von Goethe's Werken ins Türkische (407 Stück)
- 2- Biographische Studien (155 Stück)
- 3- Studien über Goethe's Werke (75 Stück)
- 4- Vergleichende Studien (8 Stück)
- 5- Vorführungen von GOethe's dramatischen Werken(6)(2 verschiedene Werke wurden vorgeführt)
- 6- Goethe Bibliographien (3 Stück)
- 7- Konferenzen, Ausstellungen und verschiedene Veranlassungen von privaten Kultur-Instituten und Universitaeten

Die Wirksamkeit dieser verschiedenartigen Studien wurde unter sich verglichen, dabei wurde die Quantitaet, der Wiederholungsfaktor und die Chronologie berücksichtigt. Hier wurden auch die Namen der Übersetzer von Goethe's Werken und Autoren der genannten Studien gegeben.

II- Der zweite Kapitel der Arbeit besteht aus zwei Teilen. In dem ersten Teil wurde 'die Anerkennung von Goethe's Tragödie "Faust" in der Türkei' untersucht. Es wurde dabei festgestellt, dass es im Türkischen zwanzig Teilübersetzungen und sechs Gesamtübersetzungen von "Faust" besteht. Die Anzahl der Fauststudien ist achtunddreissig und der Tragödie wurde in diesem Land auf vier verschiedenen Bühnen und einmal im Radio vorgeführt. Diese Zahlen zeigen, dass "Faust" der bekannteste von Goethe's Werken in der Türkei ist.

Die erste Teilübersetzung von Faust (Zueignung) wurde in 1904 von Hüseyinzâde Ali Bey gemacht und ist in einer Zeitschrift namens 'Füyûzat' in Bakû erschienen.

In dem zweiten Teil des zweiten Kapitels wurden die Faustübersetzungen mit dem Originaltext und mit anderen Übersetzungen verglichen. Dabei wurde die Übereinstimmung des Inhalts, der Struktur, des Stils und des Geistes der beiden Werke berücksichtigt. Erst wurden die Teilübersetzungen herangezogen und untersucht. Es hat sich dabei herausgestellt, dass der 'Prolog im Himmel' (mit 11 Übersetzungen) der beliebteste Teil der Tragödie in der Türkei ist. Unter diesen Teilübersetzern wurden folgende als erfolgreich erwiesen: Hüseyinzâde Ali Bey,

Doç.Dr.Burhanettin Batıman, Prof.Selâhattin Batu und Prof.Sadi Irmak.

Bei der Analyse von Gesamtübersetzungen von "Faust" hat sich folgendes herausgestellt:

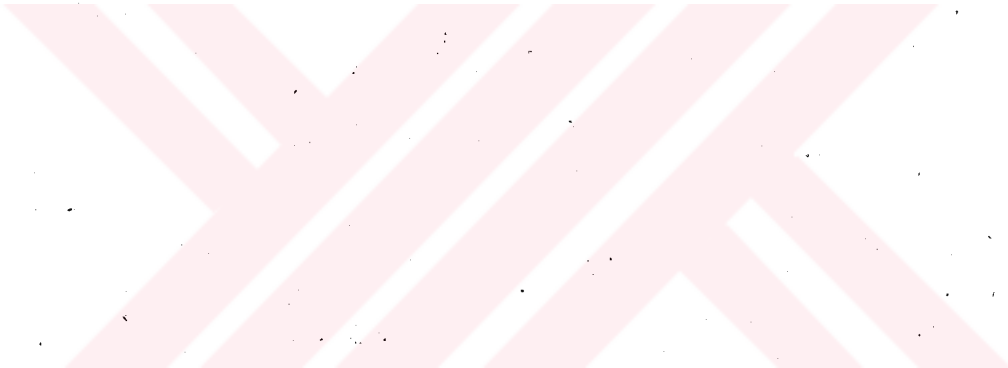
Die erste Übersetzung, die in 1926 von Galip Bahtiyar gemacht wurde, ist nicht vollstaendig, mehrere wichtige Teile fehlen (siehe Tabelle). In der zweiten Übersetzung, die von Seniha Bedri Göknil durchgeführt wurde, wurde als Quelle nicht der Originaltext, sondern Paul Mederow's die für die Bühne umgearbeitete Version von "Faust" benutzt. Diese Übersetzung hat zwar die Vorführung von "Faust" in der Türkei ermöglicht, sie kann aber, weil sie mehrere Szenen mit metaphysischen Einheiten übersprungen hat, nicht als perfekt bezeichnet werden. Die dritte Übersetzung wurde vom Recai Bilgin in 1941 verwirklicht. Er hat sich bemüht, dem Originaltext treu zu bleiben, hat aber die Tragödie in Prosa übersetzt und die Poesie von dem Werk ist dadurch verschwunden. Der vierte Übersetzer von "Faust" ist Prof.Sadi Irmak. Seine Übersetzung ist inhaltlich und stilistisch gesehen der Beste unter diesen sechs Übersetzungen, obwohl auch diese Übersetzung nicht fehlerfrei ist. Der fünfte Übersetzer, Vasfi Mahir Kocatürk hat nur den ersten Teil von Faust übersetzt (1965) und wurde stilistisch nicht erfolgreich. Die letzte Faustübersetzung bis heute wurde von Hasan İzzettin Dinamo unternommen und ist in 1982 erschienen. In dieser Übersetzung wurden mehrere Verse übersprungen, die Reihenfolge von manchen Teilen wurden veraendert und manche Wörter wurden falsch übersetzt. Es wurde also festgestellt, dass es im Türkischen noch keine perfekte Faustübersetzung besteht.

III- In dem dritten Teil der Arbeit habe ich mich mit Übersetzungen von Goethe's anderen Werken befasst. Dieser Teil beabsichtigt, den Lesern eine kurze Auskunft über Goethe's Werke zu geben, die ins Türkische übersetzt worden sind. Für diesen Zweck wurden die Werke unter literarischen Gattungen gruppiert und mit geschichtlicher und bibliographischer Information versehen.

Es hat sich hier herausgestellt, dass mehrere Werke von Goethe in der Türkei wenig bekannt oder gar unbekannt sind.

In dem Schlusswort wurde eine Zusammenfassung von Feststellungen gegeben, die ich während dieser Studie gemacht habe.

Während meiner Arbeit habe ich die Goethe Bibliographien benutzt, die in 1945, 1949 und 1982 vorbereitet worden sind. Ich habe aber auch andere Werke gefunden, die bisher in den Goethe Bibliographien nicht erschienen sind. Diese Werke sind in einer Bibliographie aufgefasst und der Arbeit hinzugefügt.

GOETHE BİBLİYOGRAFYALARINDA BULUNMAYAN ESERLER

1875

"Goethe'nin resmi ve tercüme-i hali", Musavver Medeniyet, nr.2, 3, t.evvel 1290.

1885

"Goethe ile ilgili küçük bir haber", Saadet, nr.95, 27 Nisan 1885.

"Veda", Goethe, Çev.: Muallim Naci, Güneş, nr.9, 1301 (1885), s.385-386.

1886

"Şevk ve Şâdi" (Alman şair-i şehiri Goethe'nin nesren ve mealen tercüme edilen bir manzumesidir), Sebat, nr.13, 15 Eylül 1302 (1886), s.100.

1887

"Verter" (1. ve 2. mektuplar), A.Rasim, Nihal, nr.1, 1303 (1887), s.24 - 26.

"Verter'den", Halil Edip, Say, nr.6, 8, 11, 1 Şubat, 1 Mart, 15 Mart 1303 (1887).

1889

"Goethe'nin tercüme-i hali", Süleyman Suphi, Nuran, nr.11, 1305 (1889), s.127.

1895

"Goethe ile Schiller", Y.Mübarek Galip, Mektep, nr.5, 30 Şaban 1311 (1895).

1897

"Werther", Goethe, Resimli Gazete, c.3, nr.25, 1313.

"Mahşer" (Goethe'nin bir neşidesi), Mehmet Emin, Hazine-i Fünun, nr.2, 2 Zilhicce 1313, s.31.

1899

'Alman şair-i dâhisi Goethe', Ahiûs-Suad, Malûmat, nr.26, 7 t.evvel 1315 (1899), s.272-274.

"Goethe'nin 150. sene-i devriyesi", Saffet Suad, Servet-i Fünun, nr.441, c.17, 1315 (1899), s.391-393.

"Sur les Flot" (Dalgalara dair), Mecmua-i Lisan, nr.36, 16 Eylül 1315 (1899).

"Goethe'nin Faust nam eserlerinden müfrez", Malumat, nr.203, 16 Eylül 1315 (1899), s.204-205.

1900

"Goethe ve Muhaberatı" Mustafa Ragıp, Malumat, nr.241, 8 Haziran 1316, s.14.

1904

"Faust'tan İthaf", Hüseyinzâde Ali Bey, Füyûzat, nr.1, 1.XI.1904, Bakû.

1907

"Faust'tan Semâda Mukaddeme", Hüseyinzâde Ali Bey, Füyûzat, nr.16, 29.IV.1907, Bakû.

1915

"Alman Şairleri-Goethe", Halid Fahri, Donanma, nr.87-39, 1 Nisan 1915, s.618-619, nr.88-40, 8 Nisan 1915, s.636-637.

1922

"Sevgili" Goethe, Akşam, nr.1524, 20 K.evvel, 1922.

1924

"Faust, medeniyetinin grubu", Reşad Şemsettin, Anadolu Mecmuası, nr.5, Ağustos 1340, s.196-200.

1927

"Goethe'nin Muhammed'i", Hasan Cemil, Hayat, c.2, nr.49, 3.T.sani 1927, s.454-456.

1932

"Balıkçı", Goethe, Çev.: F.Atila, Resimli Uyanış, nr.169, 25.2.1932, s.203.

"Goethe günü-bugün Darülfünûnda merasim yapılıyor", Akşam, 22 Mart 1932.

"Alman şairi Goethe", S.Sehabettin, Son Posta, nr.587, 13 Mart 1932.

"Goethe", Cahit Süleyman, Resimli Uyanış, nr.173, 24.3.1932, s.272.

"Beynelmilel bir dehânın yıldönümü (Goethe)", Son Posta, nr.596, 22 Mart 1932.

"Goethe Gecesi", Muhit, nr.43, 1932, s.63.

"Goethe'nin Cihan Edebiyatındaki Yeri", Dr.Melâhat Özgü, Kalem, nr.5, 1932, s.177-178, nr.6, s.239-244.

"Goethe için", Hikmet Feridun Es, Akşam, 12 Mart 1932.

"Goethe İntifali", Nurullah Ataç, Cumhuriyet, 31 Mart 1932, s.2-3.

"Goethe", Resimli Şark, nr.16, Nisan 1932, s.15-16.

"Nehir Kenarında", Goethe, Yolcunun Sesi, nr.4.9.1932.

1933

"Goethe'nin Pedagojik Düşünceleri", Orhun, nr.2, 5 Birinci Kânun 1933.

"Goethe'nin Sanat Aşkı", Yeni Mecmua, nr.4, 1933, s.305-38.

"Goethe'nin Hayat Aşkı", Çev. Burhan Ümit, Yeni Türk, nr.4, K.sani 1933, s.305-308.

1934

"Goethe deli miydi?", G.I.Şadan, Yeni Adam, nr.33, 13 Ağustos 1934; s.8.

"Goethe ve Tabiat", Suut Kemâlettin, Orhun, nr.3, 5, 2 Kânun 1934.

1936

"Goethe ve Stella", Kültür Haftası, nr.1, 1936.

1937

"Goethe", Hermann Grimm, çev. Vedat Günyol, Yücel, nr.27, Mayıs 1937, s.107-111.

"Terbiye ve Goethe", Selim Sırrı Tarcan, Cumhuriyet, nr.4566, 28 K.sani 1937.

1939

"Goethe'nin Ümünizmi", Prof.Edmond Vermeil, çev. Adnan Cengil, Ülkü, nr. 80, 1. Teşrin 1939, s.133-140.

1940

"Tabiat" Hikmet Birand, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi, nr.5, 1940, s.27.

"Goethe ve Faust", Dr.Halil Fikret Kanat, Gâzi Terbiye Enstitüsü Neşriyatı, nr.9, 1940.

"Bir 'Faust' tercümesi münasebetiyle", Dr.Burhanettin Batıman, Yeni Türk, nr.85, 2. Kânun 1940.

1941

"Goethe ve Tabiat", Nermin Suley, Yeni Türkiye, c.9, nr.105, 1 Eylül 1941, s.687-689.

"Goethe'ye Ait Bir Çocukluk Hatırasının Psikanalizi", N.Ş.Kösemihal, Varlık, nr.186, 1.4.1941.

"Hayâl ve Hakikatten", Melâhat Togar, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi, c.II, 1941, s.7.

1943

"Goethe'nin Sanat Yönü", H.Özgül, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi, c.I, nr.3, Mart-Nisan 1943.

"Karlsbad'da bir Tanışma", Goethe, çev.Sadi Baytın, Yeni Adam, nr.448, 29 Temmuz 1943.

"Faust, 1. kısmın tahlil ve tefsiri", H.Z.Ülken, Ayın Bibliyografyası, nr.13, 2 Kânun 1943, s.11-15.

1947

"Muhammed'in Şarkısı", Goethe, Çev. Mehmet Başaran ve Tefrik Uğurlu, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Dergisi, c.7, 1947, s.37.

1949

"Fikir ve Sanat Karşısında Kabahat", A.A.Adıvar, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1949.

"Goethe, Tabiat ve Cemiyet", Hasan Âli Yücel, Cumhuriyet, 26 Ağustos 1949.

"Goethe ve İnsanlık", A.A.Adıvar, Varlık, nr.351, 1 Ekim 1949, s.14.

"Niçin Goethe Yılı?", Vedat Nedim Tör, Aile, nr.11, Sonbahar 1949, s.21

"200. yılında Feveran halinde Goethe", Şükrü Akkaya, Şadırvan, nr.28, 7 Ekim 1949.

"Goethe üzerine düşünceler" (toplama), Yeni Adam, nr.615, 15 Eylül 1949, s.6.

"Türkçe'de Goethe Bibliyografyası", topl. Melâhat Özgü, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Dergisi, c.7, nr.3, Eylül 1949.

"Goethe'ye, saire ve çağdaş insana dair", Cahit Tanyol, Aile, nr.13, ilkbahar 1950, s.25-28.

1953

"Goethe'den Düşünceler", Istanbul, nr.2, Aralık 1953.

1954

"Goethe'nin bir portresi", Hasan Cemil Çambel, Varlık, nr.411, 1 Ekim 1954, s.18-19.

"Goethe'nin Batılı Doğu Divanı", Hasan Cemil Çambel, Varlık, nr.413, 1 Aralık 1954, s.13.

1956

"Perilerin Şarkısı", Goethe, Çev. Oğuz Akalın, Varlık, nr.428, 1 Mart 1956, s.18.

1961

"Alman Şiiri - Goethe", Selâhattin Batu, Türk Dili, c.X, nr.113, Şubat 1961.

1965

"Gerçek Aşk", Goethe, çev. Ata Karatay, Çağrı, nr.87, Nisan 1965, s.13.

1973

"Faust'un Mürekkep Lekeleri", Nevzat Yalçın, Hisar, nr.115, Temmuz 1973, s.13.

1978

"Goethe Biyografileri", Cemil Meriç, Hisar, nr.252, 1978.

1981

"Gönül Bağları" (die Wahlverwandtschaften), Goethe, çev. Nüzhet Kocamemi, Altın Kalem Klâsik Romanlar, Alm. Ed. 2; İstanbul 1981.

FAYDALANILAN KİTAPLAR BİBLİYOGRAFYASI

- ADIVAR, Abdülhak Adnan, Faust-Tahlil Tecrübesi-Hülâsa, Muallim Ahmet Halit Ktb. İstanbul 1940.
- AKTAN, Arife, Halit Ziya'nın Almanya Mektupları 1-22/2, Türkiyat Enstitüsü T.1846, İstanbul 1978, XIII + 154 s.
- AKÜN, Ömer Faruk, Nâmık Kemal'in Mektupları, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1669, İstanbul 1972.
- AND, Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu 1923-1983, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara 1983.
- ARNDT, Walter, Faust - A Tragedy, ed. by Cyrus Hamlin, Norton Critical ed., New York 1916.
- AYTAÇ, Gürsel, Ferhan, Orhon, Mahmure Kahraman, Türkçe'de GOETHE Bibliyografyası, Milli Kütüphane Ankara - Ankara Alman Kültür Merkezi müşterek çalışması, Ankara 1982.
Baldensperger Fernand.
- BARNET, Berman, Burto, An Introduction to Literature, Fiction-Poetry-Drama, third ed., publ. by Little, Brown Company Ltd. Canada 1967.
- BATIMAN, Burhanettin, Goethe-Faust 1. Kısımın Tahlil ve Tefsiri, İ.Ü. Yayınlarından No. 179, Edebiyat Fakültesi, Rıza Coşkun Matb., İstanbul 1942.

- BATIMAN**, Burhanettin, Goethe-Faust 2. Kısımın Tahlil ve Tefsiri, İ.Ü. Yayınlarından No. 428, Edebiyat Fakültesi, Üçler Basımevi, İstanbul 1949.
- BERGER**, Morroe, Madame de Staël on politics, literature and national character, ed. and tr. Garden City, New York 1965.
- BIELSCHOWSKY**, Goethe Hayatı ve Eserleri, Çev. Mediha, Şerif Ünay, M.E.B.D. E.T. Alman Klâsikleri İçin Yardımcı Eserler, No 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1962.
- BİLGİVAR**, Mehmet, 1304. (1888) Yılında Münteşir Edebî Mecmualarda Batı'dan Yapılmış Tercümeleler, Türkiyat Enstitüsü T.798, İstanbul 1967, VII + 173 s.
- BİSMARCK**, Otto Fürst von, Gedanken und Erinnerungen, J.G.Cotta'sche Buchhdl. Nachf. Stuttgart und Berlin 1919.
- BOERNER**, Peter, Goethe, Roqohlt Taschenbuch Verlag GmbH 680, Reinbek bei Hamburg, November 1964.
- DURANT**, Will, Die Grossen Denker, übers. bei Dr. Andreas Hecht, 6. Aufl. bei İnst. Orell Füssli AG, Zürich 1936.
- ECHTERMEYER**; Deutsche Gedichte, von den Anfaengen bis zur Gegenwart, gest. von Benno von Wiese, August Bagel Verlag, Düsseldorf 1966.
- EMİL**, Birol, Jön Türklere Dair Vesikalar I, Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2967, İstanbul 1982.
- ENGİNÜN**, İnci, Tanzimat Devrinde Shakespeare - Tercümeleri ve Tefsiri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2577, İstanbul 1979.
- FRENZEL**, Elizabeth, Stoff-, Motiv-, und Symbolforschung, Metzler Verlag, Stuttgart 1963.

- FÜGEN, Hans Norbert, Vergleichende Literaturwissenschaft, Econ Verlag, Düsseldorf und Wien 1973.
- GLASER, Lehmann, Lubos, Wege der deutschen Literatur, eine geschichtliche Darstellung, Ullstein Verlag GmbH, West Berlin 1967.
- GRABERT, Mulot, Nürnberger, Geschichte der deutschen Literatur, Bayerischer Schulbuch Verlag, München 1981.
- GRUMACH, Ernst, Goethe im Gespräch, Fischer Bücherei KG, Nr.366, Frankfurt am Main, Nov. 1966.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Die Leiden des jungen Werthers, Universal Bibl. Nr.67(2), Reclam jun., Ditzingen 1981.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Faust, Der Tragödie erster Teil, Universal Bibl. Nr.1, Reclam, Verlag Ditzingen 1982.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Faust, Der Tragödie zweiter Teil, Universal Bibl. Nr.2, Reclam Verlag, Stuttgart 1980.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Faust, erster und zweiter Teil, Wilhelm Goldmann Verlag, Band 371, München 1956.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Gedichte, Universal Bibl. Nr.6782, Reclam, Stuttgart 1978.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand, Universal Bibl. Nr.71, Reclam Verlag, Ditzingen 1982.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Iphigenie auf Tauris, Universal Bibl. Nr.83, Nr.83, Reclam Verlag, Stuttgart 1966.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Jugenddramen, Götz von Berlichingen, Clavigo, Stella, Wilhelm Goldmann Verlag, Band 439, München 1957.

- GOETHE, Johann Wolfgang von, Goethes Urfaust, ed. by Harold Lenz, Francis J. Nock, Harvard University 1938.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, Die Wahlverwandtschaften, Universal Bibl. Nr. 7835, Stuttgart 1956.
- GOETHE, Johann Wolfgang von, West-östlicher Divan, Noten und Abhandlungen zu besserem Verstaendnis des West-östlichen Divans, Wilhelm Goldmann Verlag Nr.487, München 1958.
- HACHTMANN, Otto, "Europaeische Kultureinflüsse in der Türkei", Die Welt des Islams Bd.6, Nr.1 (Bibliyografya - 1845-1918), 1918.
- HAMMER, Carl, "The French Discovery of German Literature", Proceedings of the Comparative Literature Symposium, Texas, April 22, 23, 24, 29, 1968.
- HATİPOĞLU, Vildan, Halit Ziya'nın Almanya Mektupları, Türkiyat Enstitüsü T.1957, İstanbul 1978, XIX + 243 s.
- HOHLENBERG, Johannes, Goethes 'Faust' im zwanzigsten Jahrhundert, Rudolph Goering Verlag, Basel 1931.
- KAPLAN, Mehmet, İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2530, İstanbul 1979.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, Türk Edebiyatı Tarihi I, II, III, IV, İnkilâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1978, 1982.
- KERMAN, Zeynep, 1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılmış Tercüme Üzerinde Bir Araştırma, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No. 2436, İstanbul 1978.
- KERMAN, Zeynep, Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış Tarzıyla İlgili Unsurlar, İstanbul 1980 (basılmamış doçentlik tezi).

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, Şaheserler Antolojisi, İstanbul 1334.

LIENHARD, Friedrich, Einführung in Goethe's 'Faust', Verlag von Quelle.
u. Meyer Leipzig 1913.

MARDİN, Serif, Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908, 2. bsl. Kent Ba-
sımevi, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

MOLTKE, Helmuth von, Briefe über Zustaende und Begebenheiten in der
Türkei, aus den Jahren 1835 bis 1839, Jakob Hegner Verlag, Köln
1968.

MOLTKE, Helmuth von, Türkiye Mektupları, Çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitab-
evi, İstanbul 1969.

MOMMSEN, Katharina, Goethe..Warum? (eine repräsentative Auslese aus
Werken, Briefen und Dokumenten), Insel Verlag, Baden Baden 1984.

MÜHLMANN, Carl, Das Deutsch-Türkische Waffenbündnis im Weltkriege, Verlag
Koehler und Amelang, Leipzig 1940.

NEUMARK, Fritz, Boğaziçine Sığınanlar, Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim
Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye
Enstitüsü Yayını, İstanbul 1982.

OKAY, Orhan, Begir Fuad, İlk Türk Natüralist ve Pozitivisti, İstanbul Halk
Matbaası, İstanbul 1959.

ORTAYLI, İlber, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, Kaynak Yayınları:
1.3. İstanbul, Mart 1983.

ÖZGÜ, Melâhat, Goethe Bibliyografyası, Türkçe'de Goethe, Ankara Türk Tarih
Kurumu B.85-95, Ankara 1945, s.4.

ÖZTUNA, Yılmaz, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.

PICHOIS, Claude, A.M. Rousseau, Vergleichende Literaturwissenschaft, Eine Einführung in die Geschichte, die Methoden und Probleme der Komparatistik, Düsseldorf 1971.

SABURO, Ota, Mukayeseli Edebiyat Arastirmasında İstatistik Metodu, Çev. İnci Enginün, Proceedings of the Second Congress of İCLA, s.88-97, İstanbul 1966.

SCHREIBER, Georg, Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar Türklerden Kalan, Çev. Esat Nermi, Milliyet Yayınları: 4, İstanbul, Eylül 1982.

STOCKINGER, Heinz und Wilfried Wieden, Einführung in das literaturwissenschaftliche Arbeiten, Verlag W.Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln - Mainz 1974.

TANER, Haldun, "Bir Dostluğun Öyküsü, Türkiye-Almanya", Milliyet Gazetesi, 13 Mart-27 Mart 1983.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 5. baskı, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982.

TURABIAN, Kate, L., A Manual for Writers of Term Papers, Theses, and Dissertations third ed. The University of Chicago Press, 1970.

TIEGHEM, Paul van, Mukayeseli Edebiyat, Çev. Yusuf Şerif Kılıçel, Ankara 1943.

TÜRKÜM, Süleyman Mahir, Halit Ziya Uşaklıgil'in Alman Hayatı, Türkiyat Enstitüsü T.2327, İstanbul 1982, XXI + 106 s.

UŞAKLIĞIL, Halit Ziya, Alman Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1330 (1912), 320 s.

ÜNÜ, Selçuk, "11.-18. Asırlarda Alman Edebiyatında Türk İmajının Değişmesi", Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, Aralık 1981.

WALLACH, Jehuda L., Anatomie einer Militaerhilfe-die preussisch-deutschen Militaermissionen in der Türkei 1835-1919, Schriftenreihe des Instituts für Deutsche Geschichte, Universitaet Tel Aviv, Düsseldorf 1976.

WELLEK, Rene, Austin Warren, Theory of Literature, A Harvest Book, New York 1956.

WITKOWSKI, Georg, Goethe's 'Faust', Kommentar und Erlaeterungen, Leipzig 1910.

'Festschrift zum 100 jaehrigen Bestehen der Deutschen Schule İstanbul 1868-1968' Alman Lisesi, İstanbul 1968.

'The Goethe Centenary at the University of Wisconsin', University of Wisconsin, Studies in Language and Literature, 1932.

'Proceedings of the Comparative Literature Symposium, Volume I', April 22, 23, 24, 29, 1968, Texas Technological College, Texas 1968.

'Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Sayı 322', Ankara, 1 Temmuz 1978.

'Weltgeschichte A bis Z', Fackelverlag, Olten Stuttgart, Salzburg 1969.

B İ Y O G R A F İ

Nedret Pınar, 1949 yılında Prof.Mehmet Said Kuran ile Ayşe Rikkat Kuran'ın kızı olarak İstanbul'da doğdu.

İlk tahsilini Şişli Ondokuz Mayıs İlkokulu'nda, orta tahsilini İstanbul Alman Lisesi'nde yaptı ve 1969 yılında bu okuldan mezun oldu.

Yüksek tahsilini, Frankfurt'ta Johann Wolfgang von Goethe ve İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi'ne devam ederek, 1977 yılı Temmuz ayında tamamladı. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dilbilim ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olarak Eğitim Sertifikası ve İngiliz Edebiyatı Dalında Lisans Derecesi aldı.

1977-78 öğretim yılında Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Lisesi'nde, 1978-81 yılları arasında İstanbul Türk-İngiliz Kültür Derneği'nde İngilizce hocası olarak görev yaptı.

1981 yılı Temmuz ayında İngiltere'de Exeter Üniversitesi'nde bir Metodoloji seminerine katıldı.

Doktora çalışmasına 1978 yılı Ekim ayında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Kürsüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalında Prof.Dr.Mehmet Kaplan'ın yönetiminde başladı. 1984 yılı Ocak ayında hocasının emekliliği sebebiyle Doç.Dr.Zeynep Kerem'in yönetiminde çalışmalarına devam edip, Ekim 1984'de tezini tamamladı.

1981-1984 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalıştı.

1984 yılında Britanya Üniversitelerinde çeviri konusunda bir araştırma yaptı.

1984 yılından beri Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Y.Mimar Selim Pınar'la evli ve bir çocuk annesidir.